

حەھاد و رەھبەری
www.iqra.ahlamontada.com

لە ئیسلامدا
مەنتەقی ئەرەبى

وەرگێڕانی: م. هەورامان گەچینەیی

نووسینی: پێشەوا ئیبن تەیمیە

پێشەکی و پێداچوونەى: م. عەلى باپیر

مەنتەقی ئەرەبى

للکتاب (کوردی - عەرەبی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

وەرگێڕان و پوختکردنەوهی بەرگی (٢٨ ی
(مجموعه الفتاوى) ی شیخی ئیسلام (ابن تیمیہ) یه

چاپی دووهم

١٤٣١ هـ - ٢٠١٠ ز

جيهاد و راميارى له ئىسلامدا

نوسىنى

پيشهوا ئىبن تهميمه

وهرگيرانى

هه ورامان گه چينه يى

پيشهكى و پيداچونه وهى

ماموستا عهلى باپير

وهرگيران و پوختگردنه وهى بهرگى (۲۸) ى (مجموعه الفتاوى) ى

شيخى ئىسلام — ئىبن تهميمه — يه.

چاپى دووهم

۲۰۱۰-۱۴۳۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ✓ ناوی کتیب: جیهاد و رامیاری له ئیسلامدا.
- ✓ بابەت: سیاسەتی شەڕی.
- ✓ ناوی نوسەر: شیخی ئیسلام — ئیبن تەیمیه.
- ✓ وەرگێڕی کوردی: مامۆستا هەورامان گەچینەیی.
- ✓ پیشەکی و پێداچونەوه: مامۆستا عەلی باپیر.
- ✓ تایپ: شادی جەمال
- ✓ نۆرە ی چاپ: دووهم.
- ✓ تیراژ: ۱۵۰۰ دانە.
- ✓ چاپخانه: چاپەمەنی سیما — سلێمانی.
- ✓ ژمارە ی سپاردن: ژمارە (۲۲۷) ی سالی ۲۰۰۲ ی وەزارەتی رۆشنبیری پێدراوه.

(الحمد لله الكبير المتعال والصلاة والسلام على محمد وآل)

خويندنه به ریزه گان :

ئەم نوسراوەی بەردەستتان کە بریتییە لە وەرگێڕان و پوختکردنەوێ بەرگی (٢٨) لە (مجموع الفتاوى) ی شیخی ئیسلام (ئەبن تەیمیه) پەڕمەتی خۆی ئی بئ لەلایەن بڕای خۆشەوێستم کاک مەلا هەورامان گەچینەییەو، خوا پاداشتی بداتەو و زیاتر هیدایەتی بدات، بەرەمەمکی بەرجەستەیی نیو کتیبخانە دەبێت و هیوادارم کەلێنکی چاکی تێدا بگرئ لە بواری شارەزایی شەرعی لە مەر جەنگ و جیهاد و سیاسەتی شەرعیەو.

شیانی باسیشە کە کتیب و بەرەمەمەکانی پیشەوا (ئەبن تەیمیه) وەک دەریای قول و شەپۆلای وان کە چاک خۆیندنهو و لێتیگەیشتن و هەزم کردنیشیان لە قەرەی هەموو کەسیکدا نیە چ جایی وەرگێڕانیان.

بەلام ئەو کاک مەلا هەورامان ناوی خۆی لێهێناوە و ملی لەو دەریایە ناوە، پیشم وایە هەرچەندە جارێ کاک مەلا هەورامانمان گەنجه بەلام خوا هیدایەتی داوە و گەوهەری باش باشی لەو دەریا قولە دەرھێناون.

دیارە بەندەش چاوم بەم بەرەمەمەیدا خشاندووە لەهەر جێیەک دەستکاری وشە و پستەییەکم بەپیویست زانییەت ئاوم ئی نەخواردووەتو، هەرچەندە هەندیک وردە سەرنج و تێبینی دیکەشم هەر ماون بەتایبەت لەسەر تەفسیر و تەرجەمەیی نایەت و فەرمودەکان، بەلام تەنها دەستکاری ئەو شوێنانەم کردووە کە بە پیویستم زانیووە دەستکاری بکرین، خوا بە لوتفی خۆی تەوفیق و هیدایەتی بڕای شیرینم ماموستا هەورامان بدات بۆ پیشکەشکردنی بەرەمەمی چاکتر و بەهێز و پێزتریش و لەسەر زەحمەتیک کە بەم بەرەمەمشێوە کیشاویەتی چاکترین پاداشتی بداتەو.

والسلام علیکم

عەلی باپەر

١٥ ذی الحجة ١٤٢٢

٢٠٠٢/٢/٢٧ ئەحمەد ئاوا

پیشکش بیت:

به و موسلمانان مهردو پندانهی: که له سۆنگهی بیرکردنه وه و پامانه وه له نازو نیعمه ته به رفراوانه کانی پهروهردگار وه فهزل و سۆزی خوی میهره بانیان بۆ دهرده که وئ و دهرئه نجام له بهرامبه ر ئه وه دا ده بنه (عابیدیک)ی (صالح) و، له بهرامبه ر ئه و (عابید) بوون و (صالح) بوونه شیاندا پهروهردگار خوشی دهوین و ئه وانیش به پهریزی خویان جوامیرانه دهری دهخن که خویان پتر له هر شتیکی تر خوش دهوئ و، ههتا بلیی له ئاقار موسلماناندا — له سنوری شهر عدا — زهلیل و خو به کهم گرن و، له بهرامبه ر دوژمنانی دینیشدا چنگ به خوین و فیداکار و دل پهق و به ده مار و خاوهن عیززه تن و جیهاد به لوتکهی ههره به رزی ئیسلام ده زانن و، له و کاروانه شدا بویرانه چهکی شهره ف و مهردایه تی له شان ده نین و، له مهیدانی جیهادیشدا موو به موو شوین پیی پیغه مبه ری ئیسلام (ﷺ) هه لده گرن و له ئاقار پووداوه جور به جور و پرکه ندو کو سپ و دژواره کانی جهنگدا موسلمانان هه لو یستی شهرعی ده نوینن و، تین و فشاری هیچ که سی — چ دهره کی و چ ناوه کی — نایان له خشین و له لۆمه ی لۆمه کاران سل ناکه ن و، دهرئه نجام پله ی (صالح) بوون به ده ست دهخن و زهوی خوا به میرات ده گرن، وه ک خوی گه وه ده فره مویت: وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ (الأنبياء: ۱۰۵).

پیشہ کی چابی یہ کہم

ئەگەر فەزڵ و میھرەبانی خوا نەبێت... خۆم زۆر لەو بەکەمتر دەزانم کە دەست بەدەمە کتیبیکی شیخی ئیسلام (ئێین تەیمیه) و بیخوینمەو، چ جایی ئێوەی جورئەت بکەم و بۆیەم کتیبەکەشی وەرگیرم!!

سوپاس بۆ خوای گەر و لێی بەزیاد بێت، دانان و وەرگیرانی کتیبە ئیسلامییەکان لەپەرەسەندن و پوژ بە پوژ کتیبخانەکان بەرەو پەربوون دەچن، بەلام بە داخووە، سەبارەت بە (جیهاد و سیاسەتی شەری) بەدەگمەن هەست پێدەکەم بەکوردی دانری و وەرگیردریت!!

بۆیە پێم وایە لە کتیبخانەی کوردی ئیسلامیماندا ئێوە بۆشایی یەکە و پێویستە بەرەنجی دڵسۆزانی ئیسلام پرێکریتهو و چێتر هەستی پێنەکریت. جا منیش بۆ ئەو مەبەستە چاو بە کتیبە پر پیت و بەرەکەتەکی (مجموعۃ الفتاوی) شیخی ئیسلام ئێین تەیمیه دا گیرا و لەو دەریا نایاب و بەفەرەدا گەوهەریکم دەرھینا و عەزم لەسەر جەزم کرد کە وەرگیرم و بیخەم بەردەم دیدی موسلمانان و موحایدانی ئیسلام، هیوادارم خوا موەفەقی کردبم و توانیبێتم مافی خۆیم پێدا بێت و، بشبێتە هۆی زیاتر پازاندنەوێ گولزاری کتیبخانەی کوردی ئیسلامیمان و، پەرەدگار (شیخی ئیسلامی) بە فێردەوسی نەپراوە شادکردبێ و ئەم رەنجە بچکۆلەییەشی لە منی بەندەیی هەژار وەرگرتبێت نامین

پێم خۆشە لە کوتایی ئەم پیشەکیەدا دوو تێبینی بنوسم:

یەکەم: خوینەری خۆشەویست، من ئەم کتیبە بەنرخەم بۆیە وەرگیرا، چونکە لە پاش خویندنەوێ تێرامانی بۆم دەرکەوت کە سودو پەریزەکەیی بۆ ئەم چەرخی خۆشمان پێکەڵێیکە، بەلام لەو سۆنگەییەو کە هەندیک وەردە بابەتی تێدایە بۆ ئیستای بارودۆخی خۆمان بەدیدێ من ناگونجێت، بۆیە وەرم

نه گيڙاوه و هه روا به سهريدا تيپه ريوم. هه بويه ش نوسيومه: (وهر گيڙان و پوختكردنه وه)

دووه م: بهرگي (٢٨) ي (مجموعه الفتاوى) به لگه نه ويسته كه هه جم و قه باره يه كي گه وره ي هه يه، جا نه گه ر بشكرئ به كوردى نه وه بيگومان گه وره تر ده بئ، هه ره بهر نه وه ي كه مه وداى نه وه مان نه بوو هه ره هه موو پيكه وه چاك بكه ين، بويه كردم به دوو به شه وه. نه مه ي بهرده ستان (به شى يه كه م) هو خوا يار بيت (به شى دووه م) يش ده كه ويته بهرده ستان.

ئيتر به خواى گه وره تان ده سپيرم.

هه ورامان گه چينه يي.

١٠/ ربيع الاول/ ١٤٢١ ك

١٢/ ٦/ ٢٠٠٠ ز

هه له بجه - كانيه قولكه.

پیشہ کی چابی دووم

پاش ناوی خوا ھینان و سلاووپرز ناردن بۆ سەر پوحی پیروزی
پیغہمبەر ﷺ و ھاوہلانی و شوینکە و تھوان.

خوینہری بہرپرزو سہنگین:

ئەم کتیبہی بہرہدستت کہ بہراستی ماندووبوون و شەونخونی زۆری پیوہ
کیشراوہ، پاش ئەوہی بۆ یەکەمجار لە چاپدرا، ئەو دەمہ حالەتیکی زۆر
تال و ناساز لەسەر بەشیکی لە رێبوارانی رابوونی ئیسلامی کوردستاندا
تیدہپہری، بۆیہ بہ دوودلی و پاراپیہوہ، بہ چاپ گہیہنرا، بہ جوریک
دەمانگوت: لەوانہیہ -لەبەر حالەتی ئەمنی- خەلکی نەتھوانن لە
کتیبخانەکاندا بہ دویدا بگہرین!

بەلام سوپاس بۆ خوای گہورہ، فہرہ بہرہکەتیکی باشی بہ خوہوہ دیت و
پہیتا پەیتا برایان و دۆستان و پنیان دەگوت: بەلکو بۆ جاریکتیر بہ شیوہ و
چاپیکی قەشەنگ چاپ بکریقہوہ، ئەمنیش زۆرم پیخۆش بوو، بەلام قەدہری
خوا ھەر کارەکە نەدہرہخسا، تا دواجار پەرہردگار ئاسانی کرد و بہم
چەشنە ھاتوہ بہرہدستتان.

لە راستیدا ئەم کتیبہی شیخی ئیسلام (ابن تیمیہ) خوا لئی خویش بیئت-
کاتیکی لە وەرگیڕانی بوومہوہ، بریارمدا ھەتاوہکو بہرپرز جەنابی ماموستا
(علی باپیر) پیدانەچیئەوہ و لئی رازی نەبیئت بہ چاپی نەگہیہنم، بۆیہ
دەمودەست بردمہ خزمەتی و، جەنابیشتی ھەرچەندە سەرقالیی زۆری ھەبوو،
بەلام لوتفی فەرموو ئەو ئەرکە ی خستە ئەستۆی خوئی، و پاش پیدانەچونہوہ و
تیرامانی فەرمووی: زۆرم پئی چاکە و إن شاء اللہ فہرہکەتیکی باشی
دەبیئت، ئەوہ منی زۆر خوشحال کرد و زۆر سوپاسی خودام کرد، بۆیہ دوبارہ

ئەوپەرى پىزىز مەنۇنىيەتى خۇم دووپات دەكەمەۋە بۇ جەنابى (مامۇستا
على باپىر) و خوداى گەۋرە دەست بە تەمەننىيەۋە بگىرىت:

دىارە كارى ئىسلامىي ئەگەر پىبوارەكانى كۆمەلىك خالى ورد ھەن پەچاۋى
نەكەن و تىكەلى نەكەن لەگەل سىياسەتىكى شەرىى ھەكىمانە ئەۋە بىگومان
نە لە دونىادا بەرھەمىكى واى دەبىت و نە لە قىامەتیشدا ماىەى پروسورى
دەبىت لە خزمەت پەروەردگاردا.

ئەم كىتەبەش تۈيشۈيەكى ناىابى سەنگىنە بۇ پىبوارانى پىگەى بوژاندەۋەى
دىنىى خودا — بە قىادەۋ قواعىد—ۋە ھىۋادارام زۆر بە وردى و تىپرامانەۋە
بخۈنرىتەۋەۋ داۋاكارىشم لە خۈنەرانى ئازىز كە لە دوعاى خىر بەندە
بىبەش نەكەن و ئاراستە وردو بەكەلكەكانى شىخى ئىسلام —ابن تىمىيە—ى
ھەپرانىش پىشتگۈى نەخەن.

ئىتر بەۋ خوداىەتان دەسپىرم كە سپاردە بە زاىە نادات.

براتان: ھەۋرامان گەچىنەىى

ھەلەبجەى شەھىد / كانى قولكە

رې خوشکردن

خوينه رانی خوشه ويست: ئەم کتیبەي بەرده ستان ئەم بابە تانەي لە خو گرتووه:

بەشی يەكەم (جيهاد)

ئەم بەشەيان لە (٢٧) سەرباس پیکهاتووه، بەلام بەر لە ریزکردن و تاووتوێ کردنیان، پروونکردنەوێهە بەگرنگ دەزانم، ئەویش ئەوێهە کە: (شیخی ئیسلام) رەحمەتی خواي لیبیت، لەم بەشی جيهادهدا نەهاتووه باسی فیهی جيهاد و ئەحکامەکانی بکات، بەلکو تیکرای بابەتەکانی بریتین لەو مەسەلانەي کە پەيوەستن بە جيهادکردنەوێهە لەپێی خوادا، واتە: ئەوانەي کە موحاهیدی رێگەي خوا - بەقیادەو قاعیدەوێهە - لەکاروانی جيهادهکیدا پرووبەپروویان دەبیتەوێهە ئەگەر بیت و وریا نەبێ و چاک لییان حالی نەبێ ئەوێهە جيهادهکەي قریوک دەرەچێ و ئەو ئامانج و مەبەستانەي کە لە ئیسلامدا جيهادیان بۆ فەرزکراوه نایان هینیته دی و دەرئەنجام هیچ بە هیچ ناکات و کورد گوتهی دەبیتە سەپانی پووش!! ئەمەش باسەکان:

- ١- (فەزلی ئیشکەگرتن لەنیو جيهاددا): تییدا پروونی دەکاتەوێهە کە جيهادکردن بۆ خوا پاداشتی ئەوێهە زۆرە تەنانت ئەوێهە کە لە (المسجد الحرام) و (مزگەوتی پیغەمبەری خوا ﷺ) و (بیت المقدس) یشدا ئەگەر بەنیازی بەندایەتی کردن بۆ خوا بمینیتهوێهە هەر ناگاتە پلەي (موحاهیدی فی سبیل الله)!!
- ٢- (چەند پرسیارێک کە ئاراستەي شیخی ئیسلام کراوه): پرسیارەکانیش بە گوشراوی ئەمانەن:

* سەبارەت بە پاداشتی رەمی کردن و مەشقی سەربازییەوێهە.

* ئەو کەسەي لەپاش مەشقی سەربازی دەستی ئی هەل دەگرت و لەبیری دەچیتەوێهە.

* نەقل بوونی موحاهید لە سەربازگەيەکەوێهە بۆ سەربازگەيەکی تر چۆنەو بە چ جورێک شەرعییەو چۆنیش ناشەرعییە؟

- * پهيمان وەرگرتن له لايهن سرکردوه بۇ سرباز چۇن چۇنى شرعيه؟
- * مامۇستا ئەگەر له سربازگه دا قوتابيه کاني هه له و په له بکهن به لام ئەو گويان نه داتى و چاو پۇشيان لى بکات، ئايا عداله تى دەرۇشيني؟
- ۳- (مەرجه کاني سربازى ئيسلامى): تهنه ئاماژى به دوو سيفه تى سره کى موسلمانى موحايد کردوه، ئەويش (ديندارى) و (ئازايه تى) يه.
- ۴- (پۇشيني - ئاوريشم - و - زير - و - زيو - له جيهاددا): ئەم خاله وردەشى به جوانى له بهر پۇشيانى (قورئان) و (سوننه ت) دا تويزيوه ته وه و حاله تى شرعى و ناشرعيانى لىک هه لداويزدۆته وه.
- ۵- ئايا (دهگونجى) چەند - کات - يان - شوين - يکى ديارىکراو شوميان پيوه بىت؟): ئەم بابە ته شى جوان جوانى ته ته له کردوه و بپيارى شرعى بى سى و دوو تيدا پرونکردۆته وه، به و هيوايه ي که س خراب حالى نه بىت.
- ۶- (نامه يه کى ئين ته يمه له و ده مه دا که له چه پسخانه ي (ئەسکه نده ريه) دا ده بىت: له م نامه يه شي دا ئاماژى بۇ چەند راستيه کى حاشا هه لنه گر کردوه، وهک: (تام و چيزوهرگرتنى و ئوخزنبوونى له نيو گرتوخانه دا، کردنه وه ي ده رگاي خير لى، تام و چيزى حه قيقى تهنه له (ناسيني خوا) و (ئيمان) و (ته وحيد) دايه و... هتد).
- ۷- (نوسراويکى شىخى ئيسلام بۇ دايکى به پيزى له نيو - چه پسخانه - دا): ئەم نوسراوه شى زور به تام و چيزىکى ئيمانويه و ئاستى خوشه ويستى و سۆزى ئەو که له پياوه ده رده خات له ئاقار دايکى به پيزدا و چەند راستيه کى تريس.
- ۸- (پاداشت و سزا هاوچه شنى کردارن): ئەمه ش بنچينه - قاعيده - يه کى به پيزى به رنامه ي خوايه و پوحى عداله تيش هر له وه دايه، به م پييه ش به وردى له چەند ئايه ت و فهرموده يه کدا - ئەگەر پامينن - حه قيقه تى ئەمه شمان وهک گزنگى به يان بۇ ده رده که وىت.

۹- (فرمان به چاکه و پیشگیری له خراپه): ئەم باسه گرنگه‌یشی زۆر به چرو پری نوخته‌ی بۆ له‌سەر پیت داناوه و چه‌ندین بنچینه‌ی ووردو به‌سودی باسکردووه و ئاماژه‌ی به‌م چه‌ند پراستیه‌ کردووه:

۱. فرمان به‌چاکه و پیشگیری له خراپه به‌شیکه له ئیسلام و سیفەتیکی زۆر گرنگ و به‌رچاوی ئوممه‌تی پیغه‌مبەرە (ﷺ).

۲. فرمان به‌چاکه و پیشگیری له خراپه‌ی فەززی کیفایه‌یه.

۳. دوو ده‌سته له فرمان به‌چاکه و پیشگیری له خراپه‌دا به‌هه‌له‌دا چوون، واته: ده‌سته‌یه‌کیان (افراط-تیپه‌ربوون) ده‌که‌ن و ده‌سته‌یه‌کیشیان (تفریط-به‌زایه‌دان) که هه‌ردوکیان هه‌لەن.

۴. سه‌ره‌له‌دانی گه‌یروگره‌فته‌کان سوچی تاوانه‌کانه.

۵. خه‌لکی له‌ئاست فرمان به‌چاکه و پیشگیری له خراپه‌ی سێ به‌شن: ئەو سێ جوړه‌ خه‌لکانه‌شی زۆر به‌جوانی پوون کردۆته‌وه.

۶. سه‌ره‌نشتکردنی ترسنۆکی و پیسکه‌یی له (قورئان) و (سونه‌ت) دا.

۷. وازه‌ینان له فرمان به‌چاکه و پیشگیری له خراپه‌ به‌یه‌ک جاره‌کی له ترسی دروستبوونی فیتنه‌ بۆچونیکی هه‌له‌یه.

۱۷- (مه‌رجه‌کانی کرده‌وه‌ی صالح): لێره‌شدا ئاماژه‌ی به‌وه‌ کردووه که هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی (چاک) هه‌ردووک مه‌رجی (بۆخوا بوون) و (به‌پێی شه‌رعی خوا به‌پێوه‌چوون) ی تێدا نه‌بێت، خاوه‌نه‌که‌ی له‌جێی پاداشت سزا ده‌درێ و له‌سه‌ری قه‌رزدار ده‌بێته‌وه.

۱۸- (دۆستایه‌تی و دوژمنایه‌تی له‌به‌رخوا): ئەم باسه گرنگه‌شی جوان ته‌ته‌له‌ کردووه و پوونی کردۆته‌وه که بڕه‌به‌ی پشته‌ی (ئیمان) و (ئیسلامه‌تی) یه‌و ئیمان و ئیسلامه‌تی به‌بێ ئەو وه‌ک گوێزی پوچ وایه‌و له‌ دنیاو دواپۆژیشدا هیچ په‌ریزێکی باشی نابێت!! وه‌ هه‌میشه‌و هه‌رده‌م دۆستایه‌تی کردنی بێ‌پروایان - به‌دریژی میژوو- سیفەتیکی بنه‌رته‌ی دو‌پوو ده‌غه‌له‌کان بووه، له‌و باره‌شه‌وه‌

گه لیک ئایهت و فهرموده ی هیئاووتهوه، پاشان هر له میانه ی ئه و باسه شدا
ئاماره ی بهم چهند راستیه کردووه و جوان جوان توژیژنه وه ی له سهر کردوون:

* له دۆستایه تی بیپرواکان حوکم بۆ لابردنیانه.

* بق لیبوون و دهنگ ئی هه لگرتن و مه رجه کانیان.

* دهنگ ئی هه لگرتن به شیوه ی -تعزیر-

۲۲- (ئاره ق خۆرو چهند ئاگادار کردنه وه یهک): لیڤه شدا سلوکردن له عاره ق
خۆرو وه لامدانه وه ی سلوی ئه وی پروونکردووته وه، چۆنیته ی مامه له کردن له گه ل
ته رمه که یدا توژیژیه وه ته وه ...هتد.

۲۳- (غهیبه ت کردنی فاسق و حوکمی ئاماده بوون له و جیگایانه ی که سه ریچی
خوایان تیڤا ده کریت): لیڤه شدا تیشکیکی وردی خستۆته سهر ئه م بابته وه ئه و
وته یه ی که له نیو خه لکید باوه به فه رموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) له قه له مدراوه که
ده لیت: (لا غیبه لفاسق) پونی کردووته وه که ئه وه گوته ی پیغه مبه ر (ﷺ) نییه،
به لام غهیبه ت له چهند حاله تیڤا دروسته وه هیچ زیانی نیه، وه به راشکاویش
رایگه یاندووه که: بۆ هیچ موسلمانیک جائیز نیه به بی زه روره ت ئاماده ی ئه و
جیگایانه بیته که مونکه ریان تیڤا ده کریت.

۲۴- (غهیبه ت کردن): له مه ر (غهیبه ت) یشه وه سه ره تا پیناسه یه کی کورته ی
(غهیبه ت) ی کردووه و جیاوازی نیوان (غهیبه ت) و (بوته تان) ی پۆشن کردووته وه.
وه دووباره پرووتر تیشکی خستۆته سهر ئه و حاله تانه ی که (غهیبه ت) کردنی
که سیکی دیاریکراویان تیڤا دروسته، پاشان باسی ئه وه ش کراوه، که: کۆمه لیک
هه ن -به حیساب فیل له خوا ده که ن- (غهیبه ت) کردنه که ده ئاخنه چهند
قالبیکی جیا جیاوه، ئه وانه شی خال خال باس کردووه و ته ته له کردووه!!

۲۵- ئایا ئاماده بوونی ئه و شوینانه ی سه ریچی خوایان تیڤا ده کریت،
عه داله تی پیاوی موسلمان ده پوشینیت؟: لیڤه شدا پرووترو راشکاوانه تر
رایگه یاندووه که: هه رکه س -به بی داخوازیه کی شه رعی- ئاماده ی ئه و شوینانه

بیت که سهرپنچییان تیدا دهکرت، ئه وه نهك (عهدالەت) بهلکو پیاوهتیشی دهروشینیت!

۲۶- (دار الإسلام و کۆچکردن): ههریه که له پیناسهی (دار الإسلام) و (دار الکفر) بهکورتی کراوه، کۆچ (هیجره) تیش توێژاوه تهوه و باسکراوه که له چه ند حالیکدا واجب دهبیت.

۲۷- (نامهیهکی ئیبن تهیمیه - رحمهتی خوی لیبت - بۆ بهرپرسی موسلمانان): ئه مه ئاخیر باسی ئه م بهشی یه که مهیه و تییدا هانی ئه و بهرپرسه ده دات بۆ: (نوێژ بهرپاکردن) و (زهکاتدان) و (فرمان به چاکه و پیشگیری له خراپه).

بهشی دووهم - سیاسهتی شهری

ئه م بهشی سیاسهتی شهرییهش دهبیت به دوو بهشه وه هه ر بهشه یان چه ند به ند و فهصلیکه له خوگرتوه، که کۆی فهصلهکان دهبنه (۲۷) فهصل.

بەشى يەكەم

(جۆرەكانى ئەمانەت)

ئەمەش دوو بەندى ئەخۇگرتووه:

بەندى يەكەم: (الولايات – لىپرسراوئىتى).

بەندى دووهم: (الأموال – دارايى).

بەندى يەكەم: (الولايات - لىپىرسراۋىتى)

جا بەندى يەكەم چوار فەصلە و بەم شىۋە يە:

فەصلى يەكەم/ ھەلبىزاردنى چاكتىن و گونجاوترىن كەس بۇ ھەر لىپىرسراۋىتىيەك.

فەصلى دوۋەم/ ھەلبىزاردنى چاكتىن تا چاكتى.

فەصلى سىيەم/ كەمى ھەردووك سىفەتى (بەھىزى و دەستپاكى) لەنىۋ خەلكدا.

فەصلى چوارەم/ ھونەرى ناسىن و دەست نىشانكردنى خەلكى شايستە.

بەلى: ئەم چوار فەصلە، چوار بنچىنە و بنەماي گىرنگى كارى ئىسلامىن و زىاتىر ئەركى سەرشانى برا گەورەكانن، كە دەبى لە برا گەورەيەتتە كە ياندا زۆر بەجوانى پەچاۋى بىكەن و بە موو لىي لانەدەن، جا لە راستىدا سەرباسەكان خۇيان بۇ خۇيان ناو و ناو نىشانىكى باشى نىۋەپۇكە كە يانن و لىرەدا بەپىۋىستى نازانم ھىچ تۈيۋىنەنە يەككى لەسەر بنوسم.

بەندى دوۋەم: (الاموال - دارايى): ئەم بەندەشيان شەش فەصلى لەخۇگرتوۋە:

فەصلى يەكەم/ ئەو شتانەي كە دەچنە نىۋ بازىنەي دارايىيەۋە، لەم فەصلەدا ئەم چەند بابەتە تۈيۋىزراۋەتەۋە:

* قەرزە تايىبەتى و گىشتىيەكان.

* گىپرانەۋە و ۋە فابوون بە قەرز + شتى داگىركراۋ + خوازراۋ + سپاردەو... ھتە.

* بەرپىرس ئەگەر پارەيەككى كەۋتە دەست دەبىت چۇن سەرقى بىكات؟

فەصلى دوۋەم/ (غەنىمەت - تالانى): بەجوانى باسى غەنىمەت كراۋە و شى كراۋەتەۋە و شەرىعيەتى لىكدرراۋەتەۋە و بەدرىژى باسى چۇنىتى بەشكردنى

کراوه و حوکمی شارندنه وه و دزیکردن (الغلول) له مائی غه نیمه تدا پۆشن
کراوه ته وه و دواتر له پینچ خالدا چهند سهرنج و ئاگادارکردنه وه یه کی دیکه
خراوه ته پوو.

فهصلی سئیه م / (الصدقات - زهکات): باسی ئه وانه کراوه که زهکاتیان
پێدهشی که (ههژارو گه دایان، و کرێکارانی سهر زهکات، و نوێ موسلمانان
یان دل راگیراوان، و کۆیله ئازادکردن، و قهرزداران، و موجاهیدان، و
رێبواران) ن.

فهصلی چواره م / (الفیء - دهستکهوت): باسی هه لآلبوونی دهستکهوت
کراوه و پیناسه ی کراوه و ئه و ورده شتانهش که ههر دهچنه نیو دهستکهوته وه
که م و زۆر باسکراون و توێژینه وه یه کی نایاب کراوه.

فهصلی پینجه م / (سته م کردن هه م له بهرپرسان و هه م له چینی خواره وهش
دهپشکوێته وه): ئه مهش خالیکی وردو گرنگه و سوپاس بۆ خوا تا راده یه کی
زۆر جوان باسی لیوه کراوه و به ئایهت و فهرموده پال پشت کراوه.

فهصلی شه شه م / (دابه شکردنی مائی - فیء - دهستکهوت): به درێژی باسی
چۆنیته دابه شکردنی مائی دهستکهوت کراوه و گه لیک ئایهت و فهرموده و
گوته و پهفتاری یارانی پیغه مبه ر (ﷺ) تیدا خراوه ته پوو.

به‌شی دووهم
(جه‌دده شه‌رعیه‌کان و مافه‌کان)

بهشی دووهم

(هه دهده شه رعیه کان و مافه کان)

ئه مهش دوو بهنده:

بهندی یه کهم/ (حدود الله و حقوقه - سنوره کانی خواو مافه کانی):

جا ئه م بهندی یه کهم به بریتیه له نو فیهصل: -

فهصلی یه کهم/ چه ند نمونه یه که لهو مافو هه ددانه و ئه رکی به رپرسان له ئاستیان.

فهصلی دووهم/ تۆله و سزای پێگرو چه ته کان.

فهصلی سێیه م/ ئه رکی موسلمانان لهو ده مه دا که پێگه کان خویان نه ئه دا به ده سته وه.

فهصلی چواره م/ هه ددی دزی کردن (السرقه).

فهصلی پێنجه م/ هه ددی داوین پیسی (الزانی والزانیة) + نیازی (اللواطه).

فهصلی شه شه م/ هه ددی ئاره ق خۆر (شارب الخمر) + هوکمی هه شیشه.

فهصلی هه وته م/ هه ددی بو هتان کردن (القذف).

فهصلی هه شته م/ ئه و تاوانانه ی که سزاو هه ددیکی دیاریکراویان بو دیاری نه کراوه.

فهصلی نۆیه م/ جیهادی بێ پروایان.

به ئی: هه ریه که له نو فیهصله که نو بابته ی سه ربه خوی له خو گرتووه، که م و زۆر به گوێره ی گرنگترو گرنگبوونی نیوه پۆکی بابته که تیشکی خراوته ته سه رو به سینایی به رچاوی خوی نه ران پۆشن ده کاته وه و تییا ندا ته واوی (هه ده ده) شه رعیه کان توێژراونه ته وه و ئاماژه به فه زلی جیهاد و تیکۆشان بو خوا به درێژی کراوه و تیشک خراوته سه ر - نوێژ چوین - نوێژ نه که رو... هتد.

بەندى دووم

(ئەو مافو ھەددانەي كە سودەكەيان تايىبەتە بە كەسيكى ديارىكراوۋە)

ئەم بەندەش ھەشت فەصلە:

فەصلى يەكەم/ (النفوس گيان و پۇج) لىرەدا بە جوانى باسى (قەتلى) كراوۋە
ھەرسىك جۇرى خراوۋەتە پوو، وە ئايەتەكانى (۱۵۱-۱۵۳) ى سۈرەتى
(الأنعام) تەفسىر كراوۋە تىشكىكى ووردىش خراوۋەتە سەر (قصاص - تۆلە
سەندنەو) لە ئىسلامدا.

فەصلى دووم/ (قصاص) تۆلەسەندەوۋە لەبرىندار كىرەندا.

فەصلى سىيەم/ (قصاص) تۆلەسەندەوۋە لە ناموسدا.

فەصلى چوارەم/ ھەددى بوھتان كىردن (القذف).

فەصلى پىنجەم/ مافەكانى ژن و مىرد لە ئاقار يەكتىردا.

فەصلى شەشەم/ (الأموال) مال و دارايى.

فەصلى ھەوتەم/ پراوئىز كىردن بۇ لىپىرسراو زۆر پىويستە.

فەصلى ھەشتەم/ بوونى براگەورەو + بەرپوۋەبىردنى كاروبارى بىرۋاداران،
سەرمەشق و گەورەيى - واجبات - دىنە.

يەك يەككى ئەم سەرباسانەش لەژىر تىشكى (قورئان) و (سوننەت) دا خراوۋەتە
پوو خلتەو خالىيان پىوۋەنەماوۋە خوا ياربى بەرچاۋ پوونىيەكى ناۋازە دەبى
بۇ خويىنەرانى ئازىز.

بسم الله الرحمن الرحيم

بهشی جیهاد

(نیښکگرتن له نیو جیهاد او مانه وه له شاری مهککه و مه دینه و

(بیت المقدس) کامیان چاکتره، یان خیرتره؟)

پرسیار کړا له شیخی نیسلا م (خوای ئی رازی بیت) سه بارهت به و
فهرموده یه ی که پیغمبر (ﷺ) ده فرمویت: (حرس ليلة على ساحل
البحر، افضل من عمل رجل في اهل الف سنة) رواه ابن ماجه. واته:
(نیښکگرتن و پاسه وانی شه ویک له پیناوی خوادا له سهر لیواری ده ریا،
چاکتره له کرده وهی چاکي هزار سالی پیاویک له نیو مال و مندالی خویدا).

وه پرسپاری لیکرا دهر باره ی مانه وه له شاری (مهککه) و (مه دینه) و (بیت
المقدس) به نیازی به ندایه تی و خو یهک لاکردنه وه بو خوا، وه مانه وه له
(دمیاط) و (نسهکه ندریه) و (طرابلس) به نیازی سه نگر نشینی، ثایا کامیان
باشتر و چاکتره؟

نه ویش له وه لامدا فهرمودی:

پاش سوپاس و ستایش بو خوا ی گه وره:

وهستان و مانه وه له سهر سنوری موسلماناندا بو بهرگری، له دراوسییه تی نه و
سی مزگه و ته باشتره، وه نه مهش که ده یلیم یم و انیه له نیو گروی زانایاندا
هیچ را جیایی و مشتمپرکی تیدا هه بیت، نه مهش له بهر نه وه یه که سه نگر
نشینی به شیکه له (جیهاد)، به لام دراوسییه تی نه و سی مزگه و ته و تیدا
مانه وه یان به شیکه له (حج) کردن، ده ی بیگومان جیهادیش له (حج)
پیورتره، هه روهک خوا ی گه وره ده فرمویت:

(أَجْعَلُكُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ) (التوبة: ١٩)

واته: (ثایا ئیوه ئاودان به حاجیه‌کانی مالی خواو ئاوه دانکردنه‌وه‌ی (مسجد الحرام) تان داناوه وه‌کو ئه‌و که‌سه‌ی که بپوای به خواو به‌پوژی دوا‌یی هیناوه وه‌پیناوه ریگه‌ی خوادا جیهاد ده‌کات! بیگومان له‌لای خوا وه‌ک یه‌ک نین) ^۱ وه له (بوخاری و موسلیم) یشدا هاتوه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پرسپاری لی‌کرا: (ثایا چاکترینی کرده‌وه‌کان چیه؟ فرمووی: بپوا به خودا و نیردراوه‌که‌ی محمد (ﷺ)، وترا: پاشان چیترا؟ فرمووی: پاشان جیهاد له‌پئی خوادا. وترا: جا چیترا؟ فرمووی: ئینجا حه‌جی‌کی پاک و بی‌گهره‌د). وه له پیغه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) گپ‌دراوه‌ته‌وه که فرموویه‌تی: (غزوة فی سبیل الله افضل من سبعین حجة) رواه ابن شعبة. واته: (به‌شداری‌کردنی شه‌پیک له‌ پیناوی خوادا، له (حه‌فتا) حه‌ج چاکتره‌).

وه ئیمامی موسلیم له‌ صه‌حیحه‌که‌یدا له‌ سه‌لمانی فارسیه‌وه (خوای ئی‌رازی بی‌ت)، گپ‌راویه‌تییه‌وه که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموویه‌تی: (سه‌نگه‌ر نشینی شه‌وو پوژیک له‌پیناوی خوادا، له‌ به‌پوژوو بون و شه‌ونویژی (مانگی‌ک) باشتره، وه‌ ههر موسلمانیک به‌سه‌نگه‌ر نشینی به‌مریت، ئه‌وه به‌ موجه‌یدی مردوه، وه‌ ههرده‌م پوژیه‌که‌ی له‌ به‌هه‌شته‌وه‌ بو‌ دیت، وه‌ له‌ فیتنه‌ی نیو‌گوپ

^۱ ه‌زی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئه‌م ئایه‌ته، پیروژه‌ ئه‌وه‌ بوو: (نوعمانی کوری به‌شیری ئه‌نصاری) ده‌فرمویت: جارنکیان من له‌لای میمه‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ردا بووم (ﷺ)، له‌نیو هه‌ندی له‌ هاره‌لانی‌دا، پیاو‌نکیان وتی له‌دوای موسلمان بوونم گوئی ئاده‌م که هیچ کرده‌وه‌یه‌ک نه‌که‌م نه‌گه‌ر ته‌نها ئار بده‌م به‌ حاجیه‌کان، یه‌کی‌کی تریان وتی: به‌لکو ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی (المسجد الحرام) باشتره، یه‌کی‌کیشیان وتی: به‌لکو جیهاد له‌پئی خوا باشتره‌ له‌وه‌ی که ئیوه‌ گو‌تتان، له‌ر کاته‌دا ئیمامی (عومه‌ر) -خوای ئی‌رازی بی‌ت- سه‌ره‌نشتی کردن و فرمووی: له‌لای میمه‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌نگتان به‌رز مه‌که‌نه‌وه، به‌لکو من نه‌گه‌ر نویژی هه‌ینیم ته‌واو‌کرد، ئه‌وه‌ ده‌چم بو‌لای پیغه‌مبه‌رو (ﷺ) پرسپاری ئی ده‌که‌م سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که ئیوه‌ جیاوا‌زن تیندا، ئیمامی (عومه‌ر) -خوای ئی‌رازی بی‌ت- پوشت و ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زی: (اجعلتم سبیایه‌ الحاج...) رواه مسلم، مختصر تفسیر ابن‌کثیر، ج ۲ ص ۱۳۱، وه‌رگیز.

قوتار ده بیټ). وه ئیمامی (عوسمان) (خوای لی پازی بیټ) به سهر دوانگه که وه
 فهرمووی: پیغه مېهر (ﷺ) فهرموویه تی: (سهنگر نشینی ته نها پوژیک
 له پیناوی خوادا، له هزار پوژی شوینه کانی تر چاکتره) رواه الترمذی
 والنسائی والدارمی واحمد.

وه نه بوهورهیره (خوای لی پازی بیټ) ده فهرمویت: (من نه گهر بو خوا ته نها
 شهویک له سهنگر نشینیدا بم، لام خوشتره له وهی که له شهوی (قه در) دا
 له لای بهرده ره شه که دا بمینمه وه)!!.

له راستیدا نهو به لگانه ی که باس له گهره یی سهنگر نشینی و ئیشکه گرتن
 له پیناوی خوادا ده که ن زور زورن نهو وهره قهیه نایانگریټ. والله اعلم^۱

^۱ نهو فهرمودانه ی که ئین ته یعیه باسی کردن، ټیکرا به لگن له سهر نه وهی که سهنگر نشینی و
 شهر کردن له پیناوی خوادا گهره ترن له مانه وه لهو سی مزگوتهدا، له کاتیکدا گهره ترین و
 خوشه ویستترین مزگوتن، چونکه له فهرمودی صهییدا هاتوه: یهک نوژ له مزگوته که ی
 پیغه مېهر (ﷺ) باشره له هزار نوژی مزگوتانی تر. وه یهک نوژ له (مسجد الحرام) دا باشره
 له سهده هزار نوژی جیگا کانی تر. وه یهک نوژ له (بیت المقدس) باشره له پینچ سهده نوژ له
 جیگا کانی تر. وهرگیر.

چەند پرسىيارىك كە ئاراستەي شىخى ئىسلام كراۋە

شىخى ئىسلام - خۋاى ئى پازى بىت - سەبارەت بەم خالانە پرسىيارىان لىكرد: يەكەم: سەبارەت بە گەورەيى و پاداشتى پەمىكردن و فېربوونى... وەچى ھاتوۋە دەربارەي كەسىك كە دۋاى ئەۋەي مەشقى سەربازى فېر دەبىت وازى ئى بەينى؟ وە ئايا كام لەمانە باشترە، تىرو كەوان وەشانەن، يان پەم ھاۋىشتەن، يان لىدان بەشمشېر؟ وە ئايا ھەرىكە لەم ئامىرانە زانىارىيەك ھەيە كە تايبەت بىت بەۋەۋە؟ وە شوئىنك شايستەي ئەو بىت و تىيدا بەكار بەينىت؟

دوۋەم: ئايا ئەگەر پىاۋىك پىاۋىكى فېرى مەشقى سەربازى كەرد، بەلام قوتابىيەكە لەپاشدا ئىنكارى ئەۋەي دەكرد كە ئەو فېرى كەردىت، وە گۋاستىيەۋە بۇ لاي مامۇستايەكى ترو پەيۋەندى پىۋەكەرد، ئايا ئەم قوتابىيە بەم ھەلۋىستە تاۋانبارە يان نا؟ وە ئايا بۇ مامۇستاي دوۋەم ھەلەلە كە ئەم قوتابىيە گۋاستىيەتەيەۋە ۋەربىگىرت و بەلام سەرزەنشە بكات لەسەر ئىنكارى كەردنى لە مامۇستاي پىشۋى؟

سەھم: وە ئايا كەسىك لە سەرەتاۋە بىرواتە ناۋ كۆمەلنى قوتابى و مامۇستاۋ بلى: داۋاتان ئى دەكەم بەلكو بە فلان كەس بلىن بە ھاۋپى و قوتابى خۋى ۋەربىگىرت، جا يەكىكىش لەو كۆمەلە ھەستى و پەيمانى ئى ۋەربىگىرت، وە ھەرچى خۋى پىنى خۋشە بەمەرج لەسەرى دابنى، ئايا ئەم جۆرە كەردەۋەيە پەۋايە - جائىزە - يان نا؟ چۈنكە دەمارگىرى لىۋە دروست دەبىت بۇ مامۇستاكە، بەجۆرىك ۋاى ئى دى ھەرىكە لەو دوۋ مامۇستايە كۆمەلنى براۋ قوتابى و ھاۋپى و كوتلەي بۇ دروست دەبى و لەگەلى دەبن، ئىتر ئەگەر (ھەق) بەرقەرار بكات يان (باطل) گۋىى نادەنى، وە ئەو كوتلەيە ۋاى ئى دى دوژمنايەتى دوژمنانى مامۇستاكەيان دەكەن، وە خۋشەۋىستى خۋشەۋىستانى دەكەن!!!.

چوارهم: ئايا ئەگەر قوتابىيەكان پەقتارىكى نادروستيان كردو مامۇستاكە قسەى نەكردو چاوى لى نوقاند، ئايا ئەوۋە عەدالەتى ئەو مامۇستايە دەپوشىنىت؟ وە ئايا مامۇستا بۆى ھەيە كرىۋ بەخشىش لە قوتابىيەكانى وەرېگرىت؟ فەتوامان بۆ بدەن و چاوساغمان بگەن خوا پاداشتى بەخىرتان بداتەوہ.

شىخى ئىسلامىش بەم شىۋەيە وەلامىدايەوہ:

دواى سوپاس و ستايش بۆ پەرۋەردگارى جىھانيان:

يەكەم: پەمى كردن لەپىناوى پىگەى خودا، وەشاندن و ھاويشتن و لىدان بۆ خوا، ھەموو ئەمانە خواو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فرمانيان پىي كردوون، وە پەرۋەردگار ھەرسىك جوړەكەى باسكردوون، واتە: (رمى، طعن، ضرب) بۆ نموونە: خواى بالادەست دەفەرموئىت: فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْنَتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فِئَافًا مِّنَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا (محمد: ٤)

وہ دەفەرموئىت: فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ (الأنفال: ١٢)

وہ دەفەرموئىت: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ (الأنفال: ٦٠).

وہ لەصەحیحى (موسلم) دا ھاتوۋە كە پىغەمبەر (ﷺ) لەسەر دوانگە ئەم ئايەتەى خویندوۋەو پاشان فەرموۋى: (ئاگاداربىن ئەم ھیزە برىتيە لە پەمى، ئاگاداربىن ئەم ھیزە برىتيە لە پەمى، ئاگاداربىن ئەم ھیزە برىتيە لە پەمى)

پۆشینی ئاوریشم و زیروزیو-الحریر والذهب والفضة-له جیهاددا

ههروهها پرسیاریان ئی کرد: ئایا دروسته بۆ سهربازی مسولمان لهکاتی شهردا ئاوریشم و زیرو زیو بیوشیت یان لهکاتیکیا که نیردراوان و وهفدی دوژمن دین بۆلای مسولمانان؟ لهوهلامدا فهرمووی: لهبهرکردنی ئاوریشم لهکاتی شهردا لهبهرپیویستی بهبوچون و پای ههموو زانایان -جائزه- نهههش لهکاتیکیا نهگهر هاتوو هیچ شتیکی دیکه بۆ خوپاراستن شوینی نهمی نهگرتهوه.

بهلام لهبهر کردن بۆ ترساندنی دوژمن نهوه زانایان دوو بوچوونیان لهم بارهیهوه ههیه بههیزترینیان نهوهیه که -جائزه- بهلگهش نهوهیه که مسولمانان له ولاتی "شام" دا نامهیان بۆ ئیمامی (عمر)-خوای ئی پازی بیئت- نووسی ووتیان: ئیمه کاتیکی که دهگهین به دووژمن دهبینین شمشیرو چهکهکانیان به ئاوریشم داپوشیوه ئهم حالهتهش ترس دهخاته دلکهکانمانهوه، ئیمامی (عمر)یش بۆی نووسین: (ئیوهش وهکو ئهوان چهکهکانتان به ئاوریشم دابیوشن).

وه بهههمان شیوه پۆشانی ئاوریشم جوړه شانازی و خووهلنانیکی تیدایه خوای گهرهش شانازی و خووهلنانی مسولمانانی لهکاتی شهرو پوو بهرووبونهوهی بیروایان خوش دهویت، ههروهک پیغهمبهر (ﷺ) دهفهرموویت: ((إِنَّ مِنَ الْخِيَاءِ مَا يَحِبُّهُ اللَّهُ، وَمِنَ الْخِيَاءِ مَا يَبْغُضُهُ اللَّهُ فَأَمَّا الْخِيَاءُ الَّذِي يَحِبُّهُ اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ عِنْدَ الْحَرْبِ، وَعِنْدَ الصَّدَقَةِ وَأَمَّا الْخِيَاءُ الَّذِي يَبْغُضُهُ فَالْخِيَاءُ فِي الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ.....)) رواه ابوداود والنسائي واحمد.

واته: (بهراستی ههندی خوڤانواندن خوا خوشی دهویت، وهههندی هوهلنان خوا رقی ئی دهبیتهوه، جائه خووهلنانهی خوا خوشی دهویت، خووهلنانی مسولمانانه لهوهختی جهنگ و مال بهخشیندا، بهلام نهو خووهلنانه که خوا رقی ئی دهبیتهوه خووهلنانه لهکاتهی دهست درێژی و فخردا).

وهله بهر ئه وهش كاتيك كه شه پرى ((ئو خود)) پويدا، (ئه بوده جانه) ى
 ئه نصارى- خواى ئى رازى بى- له نيو ههردوك پيزه كه دا خو ى ده نواند و
 هو ى هه لده نا، پيغه مبه ر(ﷺ) فهرمو ى: (ئه مه ره فقا ريكه خوا رقى ئى
 ده بيه ته وه ته نها له م شو ينه دا نه بيه ت) رواه الهيمى والطبرانى و البيهقى و ابن كثر.
 به لام به ئه ندازه ى پانتايى چوار په نجه له نا وريشم، ئه وه له كاتى شه پيشدا
 نه بيه ت هه ر- جائز-ه. وه له ئالتونى كه م دا زانايان جياوازن ، به لام له پاستى
 دا ئه ميش هه ر جائزه چونكه له پيغه مبه ر(ﷺ) ها تو وه كه: (پيشگيرى
 له ئالتون كردو وه، ته نها به پارچه كراوى نه بيه ت). واته: كه م. رواه داود و احمد.

(ئايا چەند كات يان پۇژىكى ديارىگراو ھەن شومىيان پىۋەبىت)

شىخى ئىسلام - ابن تيمە - پىرسىيىرى لىكرا دەربارەي: ھەندى پۇژوشەو، بۇ نمونە دەللىن: سەفەر كىردن لەپۇژانى شەممەو چوار شەممەو پىنج شەممە دا باش نى، يان يارى كىردن لەگەل خىزان و جل دورىن و سەرتاشىن لەفلان و فلان پۇژدا شتىكى باش نى يە، يان دەللىن: لەفلان شەودا كۆبۈنە ھى ۋە مىرد خراپە، چونكە مەترسى بۇ مىندالەكە ھەيە؟ ئەويش لەۋەلامدا فەرموۋى: ئەم قسەو قسەلۇكانە ھەموويان پوچەلن و ھىچ بەلگەو بورھانىكىيان لەسەر نى، بەلگەو پىاۋ ئەگەر (استخارة) ى كىردو وىستى كارىكى خىر ئەنجام بدات، باھەركاتىك بۇي گونجا پاي پەرىنى و لىي نەۋەستىت.

جا جل دورىن و سەرتاشىن و كۆبۈنە ھى ۋە پىاۋ، لەھىچ شەو و پۇژىكدا خراپ نى. ۋە پىغەمبەر (ﷺ) بەرھەلىستى لە(طيرة) كىردو، ھەروەك لە فەرموۋە ھى صحيح دا ھاتوۋە لە (معاوية) ى كۆرى - ھەم - ھەو كە دەفەرموۋىت: (ۋەم: ئەي پىغەمبەر ى خوا (ﷺ) ئىمە ھەندىكىمان تىدايە دەچن بۇلاي فالچىيەكان، ئەويش فەرموۋى: مەچن بۇلايان، ۋەم: ۋەھەندىكىمان تىدان بەدقۇمى بەشتىكە ۋە دەكەن - طيرة - فەرموۋى: ئەۋەشتىكى دەروونىە با بۇ ئەنجامدانى ئىش پىگەتان لى نەگىت. رواه النسائي و احمد.

بەلام ئەۋەندە ھەيە سەفەر كىردن لەپۇژانى شەممە و دوشەممە و پىنج شەممە دا سوننەتە، بەلام مەنەيشى لى نەكراۋە بۇ پۇژەكانى قر، تەنھا پۇژى ھەينى نەبىت ئەويش ئەگەر ھاتوۋ سەفەر كە بوۋىە ھۇي فەوتانى جومەكەي، ئەويش زانايان جىاۋازيان تىدايە. ۋە كۆبۈنە ھى ۋە مىردو كىرىن و فروشتن و دروستكىردنى ھەندى پىۋىستى ئەمانەش لەھىچ پۇژىكدا خراپ نىن، واللہ اعلم.

¹ طيرة: بىرىتە لەۋەي كە دەنگى بالندەمەك يان جۇرە گىانلەبەرىك يان قسەي مۇقلىك بە بەدقۇم بزانىت و بتگىرىتەۋە لە ئىشىك كە دەتەۋى ئەنجامى بدەيت. فتح المجيد شرح كتاب التوحيد ص ۲۹۵. وەرگىز.

نامه‌یه‌ك له "ابن تیمیه" وه بۆ هاوړپیانې لهو دمه‌دا كه له‌به‌ندی‌خانه‌ی

(نه‌سكه‌ندمریه) دا ده‌بیټ.

(بسم الله الرحمن الرحيم)

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (۱۱)

نه‌وه‌ی كه ده‌مویت ناگادارتان بكه‌مه‌وه نه‌وه‌یه‌كه: سویند به‌وخوایه‌ی كه هیچ په‌رستراوینكې تر نیه نه‌وه نه‌بیټ، من ئیستا "له‌ناوړینداند" له‌خوشی و نیعمه‌تیکدام له‌هم‌وو ژباندا چیژې وام نه‌دیتوه، وه‌خوای گه‌وره ده‌رگای نیعمه‌ت و به‌زه‌یی و سه‌خواه‌تی خوی نه‌وه‌نده کردوټه‌وه كه به‌خه‌یالدا هه‌رنه‌ده‌هات!!

چونكه به‌پراستی تیكړای خوشی و تام و خوش به‌ختی یه كه‌هه‌رباسی ناكړیت ته‌نهاو ته‌نها له‌ناسینې خواو ئیمان و یه‌كتا په‌رستی دایه هه‌روهك هه‌ندیك له‌خواناسان وتویانه: ئیمه به‌هوې ئیمان‌وه جاری وایه له‌حالیكداین، نه‌گه‌ر بیټ و نه‌هلی به‌هه‌شتیش له‌و حاله‌داین، نه‌وه كه واته له‌ژبانیکې خوشدان!!

وه‌له‌پراستی دا له‌م دوونیا‌یه‌دا هیچ نازو نیعمه‌تیک نی یه كه‌له نیعمه‌ته‌كانی دوا پوژ بجیت، ته‌نها ناز و نیعمه‌تی ئیمان و ناسینې خوا نه‌بیټ، بویه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌موو جار ده‌یفه‌رموو: "أرحنا بالصلاة يا بلال" رواه ابوداود واحمد.

واته: نه‌ی بیلال به‌بانگ‌کردن بۆ نویژ بمانحه‌سینه‌وه. نه‌یفه‌رموو بمانحه‌سینه‌وه لیټی!! به‌لكو ده‌یگوت بمانحه‌سینه‌وه پیټی!! هه‌روهك نه‌وانه‌ی نویژیان له‌سه‌ر باریكې گرانه وا ده‌لین!!! وهك په‌روه‌دگار له‌باسیاندا ده‌فه‌رموویت: وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (۴۵). واته: (به‌پراستی نویژ باریكې گرانه ته‌نها بۆ گه‌ردن كه‌چان نه‌بیټ ئاسانه)، وه به‌لگه نویسته ته‌نها به‌خوشه‌ویستی خواو نړيك بوونه‌وه لیټی دلان ده‌گه‌نه خوشی و تام و چیژې ته‌واو، وه خوشه‌ویستی خواش دروست نابیت مه‌گه‌ر پشت له‌هم‌وو خوشه‌ویستیه‌کی تر بكه‌یت، هه‌رنه‌وه‌ش مانای ته‌واوو پړاو‌پړی "لا‌إله‌الا‌الله"یه. وه پیو‌یسته بزانړیت كه ته‌اووی هه‌موو‌خیرو فېرو چا‌كه‌یه‌ك له‌نه‌نجامی شوین كه‌وتنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) وه‌ده‌ست ده‌خریت، نه‌وه پیغه‌مبه‌ره خوشه‌ویسته‌ی كه‌خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی ده‌فه‌رموویت: يَا مُرْمُ

بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ (الأعراف ١٥٧) واته: فرمانیان پی دهکات بهه موو چاکه یه که وه جلّه و گیران دهکات لهه موو خراپه یه که.

به لام زۆرینه ی خه لکی زۆرینه ی هه ره زۆری ئه و راستیانه ی که پیغه مبه ر (ﷺ) هیناویه تی نایان ناسن، به لکو ته نها ئه ندازه و چه مکیکی ئی دهرانن وه ی واش هه یه به هو ی شوین که وتنی پیغه مبه ر (ﷺ) خوای گه وره شتی زیاده ی فیرده کات، وه که په روه ردگار ده فهرمویت: وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ (محمد: ١٧) واته: (ئه وانه ی که داوای هیدایه ت و پیگه ی راستیان کرد، خودای گه وره هیدایه تی بو زیادکردن و پارێزکاری پی به خشین)^١ وه ده فهرمویت: وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا (العنکبوت: ٦٩) واته: (ئه وانه ی که له پیناوی ئیمه دا تیده کوشتن، ئیمه ش پێگاکانی خویمانان بو پوشتن ده کهینه وه). وه هه م ده فهرمویت: (ئه ی پیغه مبه ر (ﷺ) خوات به سه، وه خوا به سه بو ئه و به روا دارانه ی که شوینت که وتون) چونکه هه رکه سی که شوین پیغه مبه ر (ﷺ) بکه ویت، ئه وه خوای گه وره ی به سه.

وه پێویسته بزانی: به رنامه ی نازیزی ئیسلام له دوخا لدا کو بو ته وه (یه که تا په رستی و داوای ئی خوش بوون له خوا-التوحید والاستغفار-) وه که خوای په روه ردگار ده فهرمویت: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ) (محمد: ١٩) واته: (بزانه که هه یچ په رستراوی که نی یه شاسیته ی په رستن بی ت -الله- نه بی ت وه داوای ئی خوشبوون بو گونا ه ی خو ت و پیاوان و ئا فره تانی به روا دار بکه). وه ده فهرمویت: (فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ) (فصلت: ٦) واته: (به پاکی به ندایه تی بو خوا بکه ن و داوای ئی خوشبوونی تا وانه کانتانی ئی بکه ن)^٢ چونکه ئه نجامدانی تی کپرای فرمان پیکرا وه کان وه نه کردنی دوا به یه کی قه ده غه کرا وه کان ده چیته نیو باز نه ی یه کتا په رستی به وه که ئه ویش گو تنی وشه ی (لا اله الا الله) یه، وه هه رکه سی که به گو یی خوانه کات و واز له سه ر پیچی نه هی نیت ئه وه خوا کرده وه چاکه کانی ئی

^١ تفسیر ابن کثیر ٣م ص ٣٣٣. وه رگیز.

^٢ مختصر تفسیر ابن کثیر ٣م ص ٢٥٦. وه رگیز.

وهرناگریت، ههروهك دهفرموویت: (إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) (المائدة: ٢٧) واته:
(خوا كردهوه چاكهكان تهنهها لهپاريزكاران وهردهگریت).

بهپرستی بهندهی مسولمان نهگر خوی پهروهردگار بهیهکتاپه‌رستی پړیزی لی ناو
پر بهدل وتی (لاالهالاالله) نهوه بههوی نهو یهکتا په‌رستیهوه خوی بهرز
به‌ئاسودهیی و دل نارامی دهپرازینیتتهوه ودهپرازینیتتهوه بهبه‌زهیی بوون بهرامبه‌ر
به‌دروستکراوه‌کانی خوا وه‌به‌تی‌کو‌شان له‌پیناو خوادا.

وهه‌رکاتیک یهکتا په‌رستی له‌نیو دلی مسولماناندا به‌هیز بوو وه فرا ژوو بوو،
نهوه بپروایه‌که‌ی و نارامی و پشت به‌ستن و یه‌قینیه‌که‌ی هه‌رده‌م به‌هیزتر ده‌بیت
چونکه نهو ترسو دل‌پراو‌کینی و بیمه‌ی که له‌نیوان دلی خه‌لکدا دروست ده‌بیت
نهوه به‌هوی هاو‌ل پریاردانیانه بو خوا واته: -نه‌بوونی یه‌کتاپه‌رستی یه- وه‌ك
په‌روه‌ردگار ده‌فرموویت: (سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ)
(ال عمران: ١٥١) واته: (ئیمه ترس ده‌خینه دلی بی پ‌روایانهوه به‌هوی هاو‌ل
دانانیانهوه بو خوا). وه‌هه‌روه‌ها خوی گه‌وره له‌چیرۆکی ئیبراهیم پیغه‌مبه‌ردا علیه
السلام ده‌فرمویت: (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ
مُهْتَدُونَ) (الانعام: ٨٠-٨١) واته: (نه‌وانه‌ی که ئیمانیان هی‌ناوه ب‌رواکه‌یان
ئاوینته‌ی -ش‌رک- نه‌کردوه نهوه نارامی بو نه‌وانه‌یه‌و به‌پرستی هه‌ر نه‌وانه‌ش
هیدایه‌ت دراو‌ن) بویه (ئیمامی احمد) - خوا لیلی پازی بیت- ده‌فرموویت: نه‌گر
باوه‌پو یه‌کتا په‌رستیه‌که‌ت ته‌واو بیت نهوه له‌هیچ که‌سی ناترسیت، وه‌ئاگادارین
خوی گه‌وره ده‌فرمویت: (أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا
مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّنَّهُمْ الْبَاسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
مَتَى نَصُرُ اللَّهَ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ) (البقرة: ٢١٤) واته: (ثایا نه‌ی مسولمانان
واتان داناهه‌که‌بچه‌ به‌ه‌شت؟ به‌لام جاری نمونه‌ی نه‌وه‌ی که‌به‌سه‌ر نه‌وانه‌ی پیش
ئیوه‌دا هات به‌سه‌رتاندا نه‌هاتوه؟! که نه‌وان توشی هه‌ژاری و نه‌خوشی بوون
وه‌دوچاری ترس و پ‌وو‌به‌پ‌وو‌بونه‌وه‌ی دوژمن بوون، هه‌تاوای لی هات پیغه‌مبه‌ره‌که‌و

ئەو بىرودارانەى لەگەڵىدا بوون دەیانوت: ئىتر كەى سەرکەوتنى خواىى دىت؟
ئاگاداربىن بەراستى سەرکەوتنى خواىى نزيكه).

و دەفەرمويىت: (أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ) (العنكبوت
۱) واتە: (ئایا ئەو خەلکە وایداناو کە هەرئەمەندە بەزوبان وتیان: بىروامان هیئاو
ئىتر وازیان ئى دەهیترى و تاقى ناکرینهو؟).

خوای مەزن لەم چەند ئایەتە پێرۆزەدا پوونى کردۆتەو کە کاتێک پێغەمبەرانى
پەوانە کردوو مەرقایەتى لەناستیان بوون بە دوو بەشەو: بەشیکیان دەلێن:
ئیمانمان پێى هیئاو و گوێپرایەلى بۆ دەکەین، و بەشیکیشیان لەسەرپێچى و تاوان
بەردوام بوون، جابەشى یەكەم پێویستە تاقى بکرینهو و بدرین لەبیژنگ هەتاو کە
راستى و درۆ دەردەکەوێت و بەشى دووهمیش وانەزانى لەژێردەستى خوای
"موتەعال" دەردەچى و دەربازى دەبێت، بەلکو دەبێت پۆژێک بى لەناکا و خوا
بیگریت.

مەبەست لەو یە برایان ئاگاداربىن! بەو ی کە نیعمەتەکانى خوای پەرەردگار زیاد
لە پێشوو و پۆژ بەپۆژ لەگەشە کردن و نەش و نمادایە، و ئەگەر نەشتوانم پێتان
بگەم و خزمەتتان بکەم ئەو بە پشٹیوانى خوا بەشەو بەپۆژ لای خوای بەخشەر
بۆتان دەپاریمەو، و فەرمان دەکەم بەیەكەیه کەتان کە بەردوام لەخوا بترسین و
لەتاوان خۆ قوتار بکەن، لە سەرئەنجامى کردەو ی چاک و پاک هەردەم بەردەوام بن،
و هیواو پشٹیوانتان تەنها و تەنها خوای بالادەستبێت، و لەپێناوێى خوادا جیهاد
بکەن، و مەبەست بەو جیهادەش ئەو بێت دین تەنها بۆ خوا بێت و وشەى خوا
سەرکەوتوبێت.

والحمد لله ناصر السنه و خاذل اهل البدعة والغيرة، صلى الله على محمد وآله
وصحبه وسلم تسليما كثيرا.

نووسراویکی شیخی ئیسلام-ابن تیمیہ-ی پایە بەرز بۆ دایکی بەرپرسی لە کاتی کدا لە
بەندینخانەدا دەبێت:

(بەناوی خۆی بەخشندەو میهرەبان)

لەئەحمەدی کوپی تەیممەو بە دایکی بەرپرسی..... داواکارم خۆی گەر
بەنعمەتەکانی خۆی چاوەکانی گەش کاتەو، وەرپرسی حورمەتی
بەسەردابارینی.

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته:

سوپاس و ستایش بۆ ئەوخواهی کە هەرخوای شایستە پەرستە،
ئەوخواهی کە شایستە سوپاسو بەسەر هەموو شتێکدا بەتوانایە.
وەسلەوسلام لە پیغمبەری کۆتایی بێت (ﷺ). ئیوه بۆخۆتان چاک دەزانن
مانەوێ ئیمە لەم ولاتانە، تەنها لەبەر چەند کاریکی پێویستە، هەرکاتیک
کە مەترخە میمان تیا دا کرد ئەو دین و دنیا مان لێ تێک و پێک دەچێت. سویند
بەخوا ئیمە دوری ئیوه مان پێ خوش نی یەو بە دەست خۆمان نزی، وەئەگەر
بەهاتیە تەنانەت بەئەندەش هەلی گرتینایە ئەو دەهاتین بۆلاتن، بەلام وە
وتراو: (بزر بیانوی لەگەڵ خۆی دایە). وەدوعای خیرمان بۆیکەن و داواکارم
لەخوای لیبوردە ئیمەو ئیوهو هەموو مسوڵمانانیش توشی خیربکات. جا
باهیچ کەس و گومان نەبات ئیمە کارە دۆنیایەکان دەخەینە پیش نزیک بوون
لەئیوهو، بەلکو کارە دینیەکانیش ناخەینە پیش نزیک بوونتانەو ئەگەر
هاتوو نزیک بوونتان چاکتر بوو.

بەلام ئەو پێویستی گەرەمە، ئیمەو مانا لەکەم تەرخەمی
کردن تێیدا ترسی زیانی هەم گشتی و هەم تاییبە تیمان هەیه، چونکە ئەوێ
بابای ئامادە بوو دەیزانی و دەبیسی دۆر نایزانی و نایبیسی، ئەوێ کە من
داواتان لێ دەکەم ئەوێ کە: زۆر دوعای خیرمان بۆیکەن چونکە ئەوێ خودا

دهیزانی ئیمه نایزانی، وهخوای بهرزو مهزن به توانایه و ئیمهش بیتواناو
لاوازین و پهروهردگار ناگاداری تیکرای شاراوهدکانه.

بازرگان له سهرفهردا ئهگهر مهترسی لهتیاچوونی سهروهتهکهی ههبوو، ئهوه
چهند پوژیک دهمینتهوه بو ئهوهی وهدهستی بخاتهوه، بهلام ئهوهی ئیمه
نیسته پیوهی سهرقالین زور لهباس کردن گهورهتره و مهزنتره.

لهکووتاییدا سلاو لهههموو مالهوه دهکهه.... بهگهورهو بچوکهوه... وهسلاو
لهیهکه یهکهی هاوپییان و دراوسیکان دهکهه.

والحمد لله رب العالمین

وصلی الله علی محمد وآله وصحبه تسلیما کثیرا.

پاداشت سزا - الثواب والعقاب - هاوچه شنی کردارن

له دیدی بهرنامه‌ی خودا (پاداشت و سزا) له چۆری ئەو کرده‌وه‌یه یه که ده‌گیریت، چونکه ئەم بنه‌مایه پوچی دادگیریه و - العدالة - ئاسمانه‌کان و زه‌ویه‌کانیش له‌سه‌ر ئەم دادپه‌روه‌ریه پاره‌ستاون و به‌پێوه ده‌چن، بۆ وێنه: خوای داد په‌روه‌ر ده‌فه‌رمویت: (إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تَغْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا) (النساء: ۱۴۹) واته: ئەو خه‌لکینه ئەگه‌ر چاکه‌کانتان ئاشکراکه‌ن یا خود بيشارنه‌وه، یان ببورن له‌وه‌ی که خراپه‌تان له‌گه‌ل ده‌کات، ئەوه به‌پراستی خوا لی‌بورده‌ی به‌توانایه^۱. وه‌ده‌فه‌رمویت: (وَلْيَغْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (النور: ۲۲) واته: (ئەو مسوولمانان: لێ ببورنو چاو پو‌شی له‌خه‌لک بکه‌ن، ئایا ئیوه‌ هه‌زناکه‌ن خوا لی‌تان خوش بی‌ت؟) وه‌ پی‌غه‌مبه‌ری سه‌ردار (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: ((من لا یرحم لا یرحم)) رواه البخاری والمسلم.. واته: (هه‌رکس به‌زه‌یی به‌خ‌ل‌کدا نه‌یه‌ته‌وه‌ خواش به‌زه‌یی به‌ودا نایه‌ته‌وه‌). وه‌هه‌م ده‌فه‌رمویت: ((ان الله جميل يحب الجمال)) رواه مسلم، واته: (به‌پراستی خوا جوانه‌و جوانیشی خوش ده‌و‌یت) وه‌هه‌م له‌شو‌ینکی تردا ده‌فه‌رمویت: ((ان الله طيب لا يقبل الا الطيب)) رواه مسلم: واته: (به‌پراستی خوا پاکه‌و ته‌نها پاکیش وه‌رده‌گیریت)). له‌کۆی ئەم فه‌رموودانه‌و چه‌ندین فه‌رمووده‌ی تردا ئەوه‌ ده‌رده‌که‌و‌یت که پاداشت و سزا هاوچه‌شنی په‌فتارن. جاهه‌ر له‌به‌ر ئەم بنه‌ما گرنگه‌یه که (دن) سزاکه‌ی ئەوه‌یه که ده‌ستی ده‌به‌ردی‌ت، وه‌ (پ‌نگ‌ر) دانراوه که ده‌ست‌وقاچی بقرتی‌ن‌ریت، وه‌له‌خو‌ین -کوشتن- و دارای و هه‌ندی شتی تردا تو‌له‌دانراوه -القصاص-، جابو‌یه تابگو‌نجی‌ت سزا به‌پ‌یی جو‌ری سه‌رپی‌چییه‌که بی‌ت ئەوه شتیکی -

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر م ۱ ص ۴۵۲. سه‌یر ده‌که‌یت لی‌زه‌دا خوای گه‌وره له‌ پاداشتی لی‌بوردن له‌ خه‌لکی لی‌بورده‌نی خو‌یی دانراوه، ئەمه‌ش پاداشته له‌ جو‌ری کرده‌وه‌که. وه‌رگ‌یز.

مشروع-ه، بۆ نمونه: ده‌لێن (عومەری کوپی خەتاب)- خۆی ئی رازی بێت-
 سەبارەت بەو کەسە سەھێ کە شایەتی درۆ دەدات فەرمانی دەرکردووە کە
 بەینریت و بەهەلەو گەپاوەیی سواری و لاخ بکریت و ناوچەوانی پەش بکریت،
 چونکە ئەو بابایە ماتول پووداوە کە ی هەلگیراوەتەو، ئەو دەبیت ئەویش
 وەرگیردەیت وە لەبەر ئەوەی خۆی بەهۆی درۆکردنەو دەمووچاوی پەش
 کردووە، ئەو دەبیت نیو چەوانی بۆ پەش کریت. هەربۆیەش خۆی
 بالادەست دەفەرمویت: (وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى)
 الإسراء: ٢٢ واتە: (هەرکەس لەم دنیا یە لە ئاستی بەرنامە ی خوا کویرییت،
 ئەو لە قیامەتیشدا کویرە، واتە: -بەکویری حەشر دەکری-، وە
 دەفەرمویت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ
 الْقِيَامَةِ أَعْمَى) (١٢٤) قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا (١٢٥) قَالَ كَذَلِكَ
 أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى (سورة طه) واتە: (هەرکەس ی
 پشت لە بەرنامە ی من بکات ئەو ژيانیکی تەنگی بۆ هە یە و لەپۆژی قیامەتدا
 بەکویری حەشری دەکەین، ئەویش دەلی: پەرەردگار بۆ بە کویری حەشرم
 دەکە ی خو من لە دنیا دا بینەر بووم؟! خۆیش دەفەرمویت: ئا بەو شیۆه
 ئایەتەکانی ئی مەت بۆ دەهات و بۆت دەخویندرا یەو، تۆش لە بیرت دەکردن،
 هەر بەو چەشنەش ئەمڕۆ تۆ لەبیر دەکری!! و هەرۆک پیغەمبەری
 ئازیز (ﷺ) دەفەرمویت: ((يَحْشُرُ الْجَبَّارُونَ وَالْمُتَكَبِّرُونَ عَلَى صُورِ الذَّرِّ،
 يَطْوِيهِمُ النَّاسُ بَأَرْجُلِهِمْ)) رواه احمد والترمذي.

واتە: (زۆردار و خۆبەگەرە زانەکانی دنیا، لەشیۆه ی میڕولە دا حەشر
 دەکرین بە جوړی ژیر پیی خەلکی دەکەون!!). چونکە ئەوان لەبەر ئەوە ی
 لە دنیا دا بەندەکانی خۆیان زەلیل کردووە خواش ئەوان بۆ بەندەکانی خۆی

^١ الذر: بەمانای خۆلەمیش و میڕولە ی بچکۆلە ماتوو. وەرگیر.

زەلِيل و سوك دىكات، ھەروەك چۆن ئەگەر كەس يىك خۇي بۇ نزم بىكاتهو، ئەو
خواش بەرزى دىكاتهو وەبەندەكانى خۇيشى وا لىدەكات لەئاستى ئەودا
خۇ بەكەم بگرن. خوى گەورە ئىمەش و ھەموو برا بېوادارەكانمان صالح
كات وەيارمەتى دەرمان بىت بۇ ھەموو گوفتار و پەفتارىك كەپەزامەندى خۇي
تېدايە. وصىلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين.

فهرمان به چاکه و ریگرتن له خراپه

فهرمان به چاکه و ریگرتن له خراپه- که خوای گه وره پیڼغه مبه ران و (عليهم السلام) کتیبه کانی خوئی بوناردووه- به شیکه له م ئیسلامه پیروژه.

چونکه ئه م به رنامه ی خواجه یان (هه واله- اخبار) یان (فهرمان- إنشاء) هه وال وهك: هه والدان ده رباره ی خوئی و ده رباره ی دروستکراوه کانی که ئه مه ش به کتاپه رستی و چیرۆکه قورئانیه کان ده گریتته وه- التوحید والقصاص- فرمانه که ش: یان فرمان به کردن، یان فرمان به نه کردن، یان ئه وه یه که مروؤ له نیوان کردن و نه کردندا سه ریشکه- الأمر والنهی والإباحة- که واته: به شیکه هه ره زوری قورئانی پیروژ یان "ئه مر" یان "نه ی" یه که فرمان به چاکه و به رگری له خراپه ش له و ته وره دا ده خولیتته وه.

خوای گه وره سه باره ت به کاری سه رشان ی پیڼغه مبه ر (ﷺ) ده فهرمویت: (يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ) (الاعراف ۱۵۷).

واته: (فهرمان یان پی ده کات به هه موو چاکه یه ک وه جلّه و گیریشیان ده کات له هه موو خراپه یه ک وه هه موو شته پاکه کانیان بو حه لال ده کات و شته پیسه کانیان ئی قه دهغه ده کات). ئه مه ش ئه وه ده گه یه نیت که په یامه که ی پیڼغه مبه ر (ﷺ) تیرو ته واوه و هیچ که م و کورتیه کی تیدا نیه، چونکه خوای گه وره له سه ر زوبانی ئه و پیڼغه مبه ر (ﷺ) فرمانی به هه موو چاکه یه ک کردووه و به رگری له هه موو خراپه یه ک کردووه و هه موو چاک و پاکیکه به حه لالو زوال و هه موو پیسی یه کی به قه دهغه داناوه. هه ربویه ش سه ره رمان محمد (ﷺ) ده فهرموئی: (إنما بعثت لأتمم مكارم الاخلاق) رواه البیهقی. واته: (من نیردراوم بو ئه وه ی هه موو ئاکارو به ها جوانه کان ته واوکه م) وه ده فهرمویت: (مثلي ومثلُ الأنبياء كمثلي رجل بني داراً فاتمها

واكملها إلا موضع لبننة، فكان الناس يطيفون بها ويعجبون من حسنهما، ويقولون لولا موضع لبننة!! فأنا تلك اللبننة (رواه بخارى ومسلم). واته: (نمونهى من و پیغه مبهراں وهك پیاوینك وایه خانویهك دروست بکات و تهواوی کات، تهنه شوینى خشتیک مابیت خه لکی دین و به چواردهوری دا دهگه پین و سهریان له جوانی نهو ماله سوپرده مینیت، وه دهلین: بینایه کی تهواوه نهگه شوینى نهو خشته نهبايه، دهی من نهو خشته م) به پیغه مبهرى خوا (عليه السلام) بهرنامهى ئیسلام کامل. بوو، نهو بهرنامهیهى که فەرمان کردن بهه موو چاکایهك وه پینگرتن له هه موو خراپه و، به حه لالو زولال دانانى هه موو شتیکی پاک و قه دهغه کردنى هه موو شتیکی پیسی له خو گرتوووه. به لام پیغه مبهراى پيش نهو زورجار هه ندی شتی پاکیان له ئوممه ته که یان قه دهغه کردوووه - به فهرمانى خوا - ههروهك خواى دادگهر ده فهرمویت: (فَيُظْلَمُ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبَاتٌ أُحِلَّ لَهُنَّ) (النساء: ۱۶۰) واته: (به هووى هه ندی تاوانی گاوره کانه وه چهند شتیکی پاک که پيشتر حه لال بوو بویان لیمان قه دهغه کردن).^۱ وه زورجار هه ندی شتی پیسیان له سهه قه دهغه نه کردون وهك خواى کاربه جی ده فهرمویت: (كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ) (ال عمران: ۹۳) واته: (هه موو جوړه خوارده مهنیهك له بو (به بنی اسرائیل) ییه کان حه لال بووه، تهنه نه وه نه بیت که اسرائیل (يعقوب) له سهه خووى قه دهغه کرد، پيش نه وهی (تهورات) دابه زیت.^۲

فهرمان کردن بهه موو چاکایهك و پيشگیری له هه موو خراپه یهك له نیو پیغه مبهراں (عليهم السلام) تهنه له بو پیغه مبهر (عليه السلام) ی خو مان بووه، نهو

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۱ ص ۴۶۳. وه رگیز.

^۲ هه مان سهه چاوهی پيشوو. وه رگیز.

سهروره‌ی که خوای مه‌زن هه‌موو به‌هاو ئاكاره جوانه‌كانی پێ ته‌واو كرد، وه‌ك په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموویت: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا) (المائدة: ٣) به‌پاستی خوای گه‌وره به‌فه‌زلی خوی به‌رنامه‌كه‌ی خوی له‌بو كامل كردووین وه‌ نيعمه‌تی خوی له‌سه‌ر ته‌واو كردووین وه‌ پازی بووه كه ته‌نها ئيسلام پرۆگراممان بێت.

جا خوای گه‌وره هه‌روه‌ك چۆن سيفه‌تی پيغه‌مبه‌ر(ﷺ)ی به‌وه باسكردوه كه فه‌رمان به‌چاكه‌و ريگري له‌خراپه ده‌كات، به‌هه‌مان شيوه‌ش ئوممه‌ته‌كه‌ی، وه‌ك ده‌فه‌رموویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ) (ال عمران: ١١٠) واته: (ئيوه چاكترين كوومه‌لن كه نيردراون بو لای خه‌لكی، به‌جوړيك فه‌رمان به‌هه‌موو چاكه و جلوه‌گیری له‌هه‌موو خراپه ده‌كهن، وه‌ بپاوی پاسته‌قينه به‌خوا دي‌نن). وه‌ ده‌فه‌رموویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (التوبة: ٧١) واته: (پياوani بپوادارو ئافره‌تانی بپوادار، هه‌نديكيان خوشه‌ويست و پشتيواني هه‌نديكي تريانن و فه‌رمان به‌چاكه‌و ريگري له‌خراپه ده‌كهن).

هه‌ربويه‌ش (ئهو هوره‌يره-خوای ئی پازی بێت-) ده‌فه‌رموویت: (ئيوه چاكترين خه‌لكين بو خه‌لكی، چونكه له‌دوو توپی كو‌ت و زنجيردا ده‌ريان دي‌نن و ده‌يان خه‌نه نيو به‌هه‌شته‌وه). خوای گه‌وره له‌وچه‌ند ئايه‌ته‌دا پوونی كرده‌وه كه ئوممه‌تی پيغه‌مبه‌ر(ﷺ) چاكترينی ئوممه‌تن و به‌سو‌دترينی ئوممه‌تن بو خه‌لكی له‌به‌ر ئه‌وه فه‌رمان به‌هه‌موو چاكه‌يه‌ك و ريگري له‌هه‌موو خراپه‌يه‌ك ده‌كهن، وه‌هه‌روه‌ها له‌و پيناوه‌شدا جيهاد ده‌كهن به‌لام به‌پيچه‌وانه‌وه ئوممه‌تانی تر- وه‌ك پيشتريش ئاماژه‌ی بۆ‌كرا- فه‌رمانيان به‌هه‌موو چاكه‌يه‌ك نه‌كردوه‌و، به‌ره‌هه‌ستی هه‌موو خراپه‌يه‌كيان له‌خه‌لكی نه‌كردوه‌و، ئه‌وه‌شيان كه جيهادی كردي‌ی وه‌ك "به‌نو اسرائيل" .. ئه‌وه زۆربه‌ی جيهاده‌كه‌يان بو

پالېيوه نانی دوژمن بووه له ولات نهك يو فرمان به چاكو پيگيري له خراپه و بانگ هيشتي خه لكی^۱. وهك خواي گه وره له سر زوبانی(موسا)-عليه السلام- باس دهكات كاتيک به گه له كهی خوی وت: (يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ)(۲۱) قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنَنْدُخُلُهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ (المائدة: ۲۱) واته: (موسا- عليه السلام-) وتی: ئهی گه له كهم بچنه نیو زهوی به پاك پاكیرووه. كه شوینی باو باپیرانتان و دوژمن داگیری كړدووه. وه خوا په یمانی داوه و سهرتان دهخات، وه مه گه پینه وه دواوه ئه گهر وابهكن ئه وه زیانبارن، ئه وانیش وتیان: ئهی موسا ئه وشاره كوومه لیکي خاوهن هیزی زورداری تیدایه، ئیمه تاوه كو ئه وان تیدا دهرنه چن ئیمه ناتوانین و ناویرین بچینه ناویه وه جا ئه گهر ئه وان لیی دهرچوون، ئه وه ئیمه ش دهچینه ناویه وه)^۲ یان دهیان وت: (فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ)(۲۴) (المائدة: ۲۴) ئهی (موسا) خوت و په روه ردگارت بچن بجهنگن، ئیمه لیړه دانیشتوین!!

^۱ لیړه دا مه بهست له وه نیه كه ئه و نوممه تانه پیغه مېره كانیشیان جیهاد و فرمان به چاكو پيگريیان له خراپه نه كړدووه، بهلكو پیغه مېره خوښه ویسته كان-عليهم السلام- هه موو ژيانیان له وه دا بردوته سر. به لام مه بهست له وه په كه نوممه ته كانیان كه مته رخم بوون له وه دا و ه لام دانه وه یان زور كه مېووه. وهرگیز.

^۲ مختصر تفسیر ابن کثیر م ۱ ص ۴۶۳. وهرگیز.

فەرمان بە چاکە و ڕێگری لە خراپە فەرزی کیفایە

خوای گەرە دەفەرمویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (ال عمران) واتە: بەلەنیوان ئێوەدا کۆمەڵێک هەبن بانگ هیشتی خەلکی بکەن بۆلای خێر، وە فەرمان بە چاکە و جلەوگیری لە خراپە بکەن، بەراستی هەر ئەوان سەرفرازن). فەرمان بە چاکە و پیشگیری لە خراپە لە سەر یەکە یەکە ی مسوڵمانان فەرزی یە. واتە فەرزی عەین نی یە بە لکو فەرزی کیفایە، قورئانی پیرۆزیش لە سەر ئەمە بە لگە یە، بە لām ئەگەر ئەوانە ی کە هەل دەستن بەو ئێشە نە یانتوانی ئەنجامی بدن ئەو هەموو مسوڵمانێکی خاوەن توانا بە گوێرە ی تواناکە ی خۆ ی تاوانبارە، چونکە هەموو مسوڵمانێک بە گوێرە ی توانای خۆ ی دەبی فەرمان بە چاکە و جلەوگیری لە خراپە بکات، وە ک پیغەمبەری خوشە ویست (ﷺ) دەفەرمویت: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فاعن لم يستطع فبلسانه، فاعن لم يستطع فبقلبه، وذلك اضعف الإيمان) (رواه مسلم) واتە: (هەرکەس لە ئێوە ئەگەر خراپە یەکی بیژی ئەو بە دەست بیگوێریت جا ئەگەر نە یتوانی ئەو بە زووبان، ئەگەر نە یتوانی بە دەل پیی ناخۆش بیئت ئەویش لاوازترینی بپوایە).

تیبینی یەکی گرنک: لە بەر ئەو هە ی فەرمان بە چاکە و جلەوگیری لە خراپە لە گەرە ترینی -واجیبات و سوننەتە-، وە واجب و سوننەتە کانیش دەبیئت سودیان زۆر بیئت لە زیانیان، کە واتە: هەرکاتێک زەرەری ئەورێگریە زۆرتر بوو لە بەر ژەو هەندی یە کە ی ئەو خوای گەرە فەرمان بە شتی وانا کات، ئەم فەرمان و بەرگریە ش جاری وا هە یە بە دلە جاری واش هە یە بە زووبانە، هەندی چاریش بە دەستە (هێژ)، بە لām پیی ناخۆش بوونی دل ئەو دەبیئت لە هەموو سات و کاتێکدا هەبیئت چونکە هیچ شوینە وارو زیانیکی نیە، وە هەرکەس بە

دل (مونكهړى پى ناخوش نه بښت، نه وه براوادار نيه وهك پيغه مېهر (ﷺ))
 ناماژهي بو دهكات: (وذلك ادنى) يان ده فهرمويت: ((واضعف الايمان)) يان
 ده فهرمويت: (ليس وراء ذلك من الايمان حبة خردل) رواه مسلم. وه جاريكيان
 پرسيار له "ابن مسعود" -خوای لي پازي بښت- کړا: ثايا مردووی ناو
 زیندوان کی یه؟ فهرمووی: نه وهی که چا که ناناسی و، بهر مه لستی له خراپه
 ناکات!!

دوو دهسته له فەرمان به چاکه و ریځی له خراپه دا به هه له چوون

دووه دهسته هه به دريژای میژوو له فەرمان کردن به چاکه و جله و ځی له خراپه دا به هه له داچوون:

دهسته یی که: فرمان به چاکه و ریځی له خراپه به ته واوه تی وازی لیډینن، نه ویش به - ته ئویل - ی ئه م ئایه ته: (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) (المائدة: ۱۰۵) واته: (ئهی بږواداران ئیوه وریای خوتان بن ئیتر نه و هی که گومر اېوه زیان به ئیوه ناگه یه نیت) به لام له پاستیدا ئه م جوړه ته ئویل هه له یه هه روه که نه بوبکری صدیق خوی ئی پازی بیت له و تاریکیدا فهرمووی: (انکم تقرؤن هذه الآية: (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وانکم تضعونها فی غیر موضعها، وانی سمعتُ النبیَّ ﷺ یقول: إن الناس إذا راوا المنکر فلم یغیروه اوشک ان یعمهم الله بعقاب منه) (رواه احمد وابن ماجه) واته: (ئهی خه لکینه ئیوه ئه م ئایه ته ده خویننه وه) (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) به لام له شوینی خویدا داینانین، به هه له لیی حالی ده بن، چونکه من بیستومه له پیغه مېهر (ﷺ) وه ده فهرمویت: (به پاستی خه لکی نه گه خراپه یه کیان بینی و نه یان گوړی نه وه نزیکه خوی گه وه سزایه کیان بو بنیړی هه موویان بگریته وه^۱.

دهسته یی دووه م: نه وانه که ده یانه وی له هه موو کات و ساتنیکدا یان به ده ست - هیژ - یان به زوبان - گفتوگو - فرمان به چاکه و جله و ځی له خراپه بکه ن ئیتر به بی پړه چاوکردنی تیگه یشتن و لیژانین و نه رمونیانی و نارامگرتن (الفقه، العلم، الصبر)، به بی سهرنجدانه نه و هی که ئایا چی به رژه وهندی تیډایه و چی تیډا نییه؟ وه چی له و قوناغه دا له توانادا هیه بکړی و چی جاری له توانادا نی یه؟ چونکه

^۱ واته: چاک و خراپ بگریته وه، خراپه که له بهر نه انجامدانی سهرپنچیه که و چاکه که ش له بهر بهر نه لستی نه کردنی له و خراپه یه. وه خوی گه وه ده فهرمویت: (واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة) وهرگنږ.

جاری واهیه مسولمانیک فرمان بهشتیک دهکات یان جله وگیری له کاریک دهکات
 خوی بو خوی واده زانیت له وکارهیدا گویرایه لی خواو پیغه مبه ر(ﷺ) ی کردووه
 به لام له هه مان کاتتدا سنوری خوی به زاندووه وه زهره رو زیانیک ده نیته وه که
 زور له بهر ژه وه ندیه که گه وره تره. هر له بهر نه همیشه پیغه مبه ر(ﷺ) فرمانی
 کردووه به نارامگرتن له سهر خراپه و تاوانی پیشه وایانی مسولمان -الائمة-
 وه به ره لستی کردووه که شه پریان له دژ بکریت هه تا وه کو نویژ گهر بن. واته:
 هه تا وه کو نویژ گهر. بن نابیت شه پریان له گهل بکریت و ده فهرمویت: (ادوا إلیهم
 حقوقهم، وسلوا الله حقوقکم) رواه الحمد والترمذي. واته: (مافی خویان بدهنی و
 داوای مافی خوتان له خوی ته عالا بکن).

کوکه ره وه ی نه خاله ش له منچینه دایه: هرکاتیک هاتوو له شتیکیدا زهره رو
 بهر ژه وه ندی بهرام بهر یه و هستان. واته: کاریک هه زهره رو هه بهر ژه وه ندیشی
 تیدا بوو نه وه ده بیت کامیان باشت بوو نه وه یان پیش بخریت چونکه فرمان و
 پیشگیری -الأمر والنهي- له دیندا نه گهرچی هه همیشه هیانی بهر ژه وه ندی و
 لادانی زیانی له خو گرتوو، به لام ده بیت سهیری سهره نجام و بهرام بهر که ی
 بکریت: نه گهر نه بهر ژه وه ندیانه ی له ده ست ده چوون زورتر بوون یان نه
 زهره روزیانانه ی لییه وه پهیدا بووه زورتر بوو، نه وه نابیت بکریت و فرمان
 بهشتی وانه کراوه به لکو نه گهر هاتوو زیانه که ی له بهر ژه وه ندیه که ی زورتر بوو
 نه وه هر به یه کجاری شتی واهه ده غه یه.

به لام هر نه وه ندیه: ده ست نیشاندن و دیاریکردنی (بهر ژه وه ندیه کان و
 زهره ره کان) ده بیت به ته رازووی بهر نامه ی خوابیتا، وه هرکات و ساتیک ئینسان
 توانی شوینی ده قهکانی (قورنانی پیژن) و (سوننهت) بکه ویت، نه وه نابیت
 خوی لی دهر باز بکات.

که واته: نه گهر هاتوو کومه ئیک هه مه عروف و هه مونکه ریشیان تیدا بوو
 به جوریک هیچ جیاوازییه کیان نه ده خسته نیوانیانه وه به لکو یان هه ردوکیان

دهکرد، يان ههردووکیان واز ئی دههینا، ئهوه ههه لهخۆوه نابیت فرمانیان بهچاکه پى بکړیت و پښگری خراپهیان ئی بکړیت بهلکو بهوردی سهیر دهکړیت: ئهگه هاتوو چاکهکانیان زور تریوو ئهوه دهبیت فرمانی چاکهیان پى بکړیت نیتر ئهگه چى ئهوه فرمانهش خراپهیهکی بچکولهی ئی پهیدا ببيت ئهوه قهیدی نی یه، چونکه نابیت بهرههستى لهخراپهیهک بکړیت ئهگه هاتوو فهوتانی چاکهیهکی مهزنتری بهدواوه بو بهلکو ئهه پښگریه لهوکاته دا وهک پښگرتنی خهلکی وایه له ئیسلام، يان وهک ئهوه وایه که تیکووشی بو گوپراهی نهکردنی خواو پیغهمبهه (ﷺ)، بهلام ئهگه نهه کوهمه، مونکریان لهنیودا زورتر بوو ئهوه دهبیت بهرههستى نهه مونکره بکړیت نیتر ئهگه چى ببيت هوی لهدهست چوونی مهعرفیکی بچکولهتر چونکه فرمان کردن بهه چاکهیهی که خراپهیهکی گهورهتری ئی پهیدا دهبیت ئهوه فرمان کردن بهخراپه نهک بهچاکه وه تیکوشانه بو سهپيچی کردنی خواو پیغهمبهه (ﷺ)، بهلام ئهگه (معروف و منکر) وهک یهک واپوون، بهشیوهیهک فرمانکردن به مهعرفهکه مونکریکی وهک خوی ئی پهیدا دهبوو يان بهرههستى کردن له مونکرهکه مهعرفیکی وهک خوی بههوه لهدهست دهچوو ئهوه لهو کاته دا فرمانیان پى ناکری و پښگریشیان ئی ناکړیت چونکه جاری واهیه فرمانکردنهکه باشه، جاری واش هیه پښگری کردنهکه باشه وهکاتی واش دهبیت هیچ کامیان باش نیه، ئهویش لهوکاته دایه ئهگه فرمان کردن بهیهکیکیان مایه هیئانهدی نهویر بوو بهلام له پوانگهی جوری (معروف و) (مونکهر) هکهوه ئهوه دهبیت فرمان به ههموو چاکهیهک و جلهوگری له ههموو خراپهیهک بکړیت، مروفیک يان کوهمهلیک فرمانی باشه یانی پیدهکړی، پښگری خراپه یانی ئی دهکړیت، لهسهه چاکه سوپاسیان دهکړی و لهسهه خراپهش سهزه نشتیان دهکړیت، بهلام گرنگ ئهوه یه: نابیت فرمان کردن بهچاکهیهکی گهورهتر لهخوی له دهست دات، يان خراپهیهکی گهورهتر بهیئت، پښگریکردن لهخراپهیهک نابیت ببيت بایسی هیئانی خراپهیهکی گهورهتر لهخوی، يان فهوتانی چاکهیهکی باشت لهو.

هەر له‌بەر ئەم حیکمەتەش بوو پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) هەردەم پازی دەبوو بە مانەوێ سەرکردەیی دوو‌پووه‌کان (عبداللهی کۆری ابی) و هاوچە‌شنە‌کانی، چونکە:

یە‌که‌م: خە‌ڵکانیک هە‌بوو بە‌کوێ‌رانه پش‌تی‌وانیان ئی‌ده‌کرد.

دووە‌م: لا‌بردنی خراپە‌یی (عبداللهی کۆری ابی) بە‌جۆ‌ریک له‌سزادانی، دە‌بووه‌ هۆی له‌ده‌ست دانی چاکە‌یه‌کی گه‌وره‌تر، به‌هۆی تو‌په‌ربوونی خزمە‌کانی و بزواندنی په‌رگه‌ز په‌رستی تیا‌ی‌اندا.

سی‌یه‌م: خە‌ڵکیکی زۆ‌ری بی‌ ئا‌گا‌و تێ‌نه‌گه‌یش‌توو له‌ئیس‌لام رایان ده‌کرد، نه‌گه‌ر بیان‌بیس‌تایه پێغه‌مبەر (ﷺ) هاو‌پن‌کانی خۆی ده‌کو‌ژیت-ئه‌مه‌ش په‌یدا‌بوونی خراپە‌یه‌کی گه‌وره‌تر بوو-.

چاک‌ترین بن‌چینه‌ش بۆ هێ‌نانە‌دی ئە‌م مه‌به‌سته له‌دو‌خا‌لدا ده‌سته به‌ر ده‌بی‌ت.

١. ده‌بی‌ حه‌زو خۆ‌شه‌ویستی بۆ (معروف) ی‌ک یان ٢ لی‌بو‌ونه‌وه‌ی له‌ مون‌که‌ریک به‌پێ‌ی خۆ‌شه‌ویستی خ‌وای کار‌به‌جی بی‌ت واته: خ‌وای داد‌گه‌ر چۆ‌ن حه‌ز ده‌کات و چۆ‌ن به‌رژ‌ه‌وه‌ندی دینه‌که‌ی ئه‌وی تی‌دا ده‌بی‌ت مرو‌فی مس‌و‌لمان ده‌بی‌ت و اب‌کات نه‌ک به‌ئاره‌زووی خ‌وی.

٢. وه‌ ده‌بی‌ت فه‌رمان به‌چاکه‌و ج‌له‌و‌گیری له‌خراپه‌ به‌ئه‌ندازه‌ی توانا‌و هی‌زی خ‌وی بی‌ت، چون‌که خ‌وای گه‌وره زیاد له‌توانای مرو‌ف دا‌واناکات: ئه‌وه‌تا ده‌فه‌رمو‌یت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (الت‌غابن: ١٦) چون‌که زۆ‌ر سه‌یره، هی وه‌ها هه‌یه خۆ‌شه‌ویستی و ڕ‌ق‌لی‌بو‌ونه‌وه‌ی، حه‌ز‌کردن و حه‌زنه‌کردنی بۆ ئی‌شی‌ک به‌پێ‌ی ئاره‌زووی خۆ‌شه‌ویستی و ڕ‌قی خ‌ویه‌تی، نه‌ک به‌پێ‌ی فه‌رمان و ٢ و خۆ‌شه‌ویستی خ‌ودای داد‌گه‌ر، به‌راستی ئه‌مه‌ش جۆ‌ری‌که له‌شو‌ین که‌وتنی ئاره‌زوو، بۆ‌یه‌ئه‌گه‌ر مرو‌فی مس‌و‌لمان و اب‌کات ئه‌وه شو‌ینی ئاره‌زووی خ‌وی که‌وت‌وه، ده‌ی خ‌وای گه‌وره‌ش ده‌فه‌رمو‌یت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغْوَ هُدًى مِنَ اللَّهِ) (الق‌صص: ٥٠) واته: (کی گوم‌رات‌ره له‌وه‌ی که‌به‌رده‌وام شو‌ینی ئاره‌زووی خ‌وی بکه‌و‌یت به‌بی هیچ پۆ‌شنا‌یی‌ه‌کی خ‌وایی؟!)

خوی له بنچینه دا خوشویستنې مروۍ بۇ ئارەزووی خوی بهرهنستی لی نه کراوه، چونکه نه وه شتیکی سروشتی خوا کرده یو سهرزنشتی مروقی له سهر ناکریت، به لکو له سهر شوین که وتنی ئارەزووه که سهرزنشتی ده کړیت، ههروه خوی گهره ده فهرمویت: (يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) (ص: ۲۶) واته: (داود: نیمه تۆمان له نیو زه ویدا به جی نشین داناوه که واته: به بهرنامه ی خدا حوکم له نیو خه لکی دا بکهو شوینی ئارەزوو مه که وه چونکه شوین که وتنی ئارەزوو له ریگه ی خوا گومرات ده کات) وه ده فهرمویت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) واته: (کی یه گومراتر له وه ی که به بی پینمونییه کی خوایی شوین ئارەزووی خوی بکه ویت؟) وه پیغه مبهری سهرهر (ﷺ) ده فهرمویت: (ثلاث منجيات: خشية الله في السر والعلانية، والقصد في الفقر والغنى، كلمة الحق في الغضب والرضا، وثلاث مهلكات: شح مطاع، وهوى متبع، وإعجاب المرء بنفسه) (رواه الطبراني) واته: (سی شت پزگار کهرن: ترسان له خوا به ناشکراو نهینی، ئیستیقامه له ههردووک کاتی هه ژاری و دهوله مه نیدا، وه وتنی وشه ی حق له توپه بوون و پازی بووندا، وه سی شت هه فوینهرن: گوپراهه لی بۇ پهزیلی و پیسکه یی، شوینکه وتنی ئارەزوو، سهرسوپمانی مروۍ به خوی) وه شوین که وتنی ئارەزوو له دنیا دا سیفته ی جوله کهو هاو هل پریارده ره کانه - اليهود والمشرکین - وه خوی گهره له چهند ئایه تیگدا باسیان ده کات بۆنمونه ده فهرمویت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) (القصص: ۵۰) واته: (نه ی پیغه مبهر (ﷺ) نه گهر نهو بی پړوایانه وه لایمان نه دایته وه، نهوا بزانه نه وانه شوینی ئارەزووه کانی خویان ده که ون، ده ی کی گومراتره له وه ی که شوینی ئارەزووی خوی بکه ویت به بی پینمونی یه کی خوی؟) وه ده فهرمویت: (يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ) (المائدة: ۷۷) واته: (نه ی خاوه ن

کتیبه‌کان (جوله‌که و نه‌صرانیه‌کان) له‌به‌رنامه‌که‌تاندا به‌ناه‌ق تیمه‌په‌رینن، وه‌شوینی ئاره‌زوه‌کانی گه‌لێک مه‌که‌ون که پیشتر گومر‌ابوون، وه‌خه‌لکیکی زۆریشیان پیشتر گومر‌اکردوو له‌پینگه‌ی راست لایان دا) وه‌ده‌فرمویت: (وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى وَلَنْ أُتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ) (البقرة: ۱۲۰) واته: (ئهی محمد ﷺ) جوله‌که‌و دیانه‌کان لیت رازی نابن هه‌تا‌کو شوین به‌رنامه‌که‌یان نه‌که‌ویت، تۆیش بلی: ته‌نا پۆشنایی خوا پۆشنایی یه (به‌رنامه‌ی خوا). وه‌ه‌گه‌ر له‌دوای ئه‌و زانیاریه‌ی که بو‌ت هاتوه شوین ئاره‌زوه‌کانیان بکه‌ویت ئه‌و ئیتر له‌لایه‌ن خواوه هیچ پشتیوانی و یارمه‌تیه‌کت بو‌نیه) له‌جینگه‌یه‌کی تردا ده‌فرمویت: (وَلَنْ أُتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ) (البقرة: ۱۴۵) واته: (ئه‌گه‌ر شوینی ئاره‌زوه‌کانی ئه‌وان بکه‌ویت، پاش ئه‌و زانیاریه‌ی -وه‌حی- که بو‌ت هاتوه، ئه‌وه که‌واته تۆ ئهی محمد ﷺ) له‌سته‌م‌کارانیت) وه‌ده‌فرمویت: (وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ) (المائدة: ۴۹) واته: (حوکمیان له‌به‌یندا بکه به‌و به‌رنامه‌ی که خوا ناردوویه‌تی، وه‌شوین ئاره‌زوی ئه‌وان مه‌که‌وه).

هه‌رله‌به‌ر ئه‌مه‌شه هه‌ریه‌کیک له‌زانایان و خوا په‌رستان ئه‌گه‌ر له‌داخوازی یه‌کانی (قورئانی پیرۆز) و (سوننه‌ت) لایه‌دن، ئه‌وه به‌خه‌لکانی شوینکه‌وته‌ی ئاره‌زوو له‌قه‌له‌م ده‌درین، هه‌روه‌ک پیشینانمان پێیان ده‌وتن: (اهل‌الاهوال).

بۆیه پێویسته له‌سه‌ر هه‌موو مرو‌فیکی مسو‌لمان به‌روانیته‌ خو‌شه‌ویستی و رقی خو‌ی، وه‌ به‌روانیته‌ ئه‌ندازه‌ی خو‌شه‌ویستیه‌که‌ی یان رقی بو‌شتیک و بزانی‌ت ئایا له‌گه‌ل فه‌رمانی خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ) گونجاوه یان نا؟ وه‌ نابیت پێشی خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ) بکه‌ویت، وه‌ک خوای گه‌وره ده‌فرمویت: (لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ) (الحجرات: ۱) ده‌ی هه‌رکه‌سێک مه‌یلی بو‌کرده‌وه‌یه‌ک ببزویت، یان رقی له‌کرده‌وه‌یه‌ک بیت پێش ئه‌وه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمانی پی‌ بکه‌ن ئه‌وه جو‌ریک له‌ خو‌ خستنه‌ پێش خواو پیغه‌مبه‌ری ﷺ) تێدایه.

سیفه ته کانی نه و که سهی فرمان به چاکه و پیشگیری له خراپه دهکات^۱

فرمان به چاکه و جله وگیری له خراپه له فزترین و چاکترین و مهزترین کرده وه چاکه کانه، وه کرده وهش نابیته کرده وهی صالح هه تا وه کو دوو مهرجی تیدا نه بیئت:

یه که م: ته نها بو خوا بیئت.

دووه م: به پیی فرمانی خواو پیغه مبه ر(ﷺ) بیئت.

ههروهک (فضیلی کوری عیاض) له تویرینه وهی نه م ثایه ته دا (لِیْلُوكُمْ اَیْکُمْ خَسَنُ عَمَلًا) ده فرمویت: (کرده وه ده بیئت ساغ و دروست بیئت، چونکه کرده وه نه گهر ساغ بوو به لام راست نه بوو نه وا وهر ناگیریت، به لکو ده بیئت هم ساغ و هم راستیش بیئت،

ساغ: نه وهیه ته نها بو خوا بیئت، راست: نه وهیه له سه ر سوننه ت بیئت).

که واته: نه گهر نه مهش سنوری هه موو کرده وهیه کی صالح بیئت، نه وهی فرمان به چاکه و جله وگیری له خراپه دهکات ده بیئت خوی نه و مهرجی تیدا بیئت. واته: (الاخلاص).

وه هه مدیسان ده بیئت زانیاری هه بیئت به و چاکه و خراپه یه (المعروف و المنکر) وه جیاوازی نیوانیان، ههروهک (عمری کوپی عبدالعزیز) - خوی لی پازی بیئت - ده فرمویت: (من عَبْدَ اللَّهِ بغير علم، کان ما یفسد اکثر مما یصلح) واته: (هه رکه سیك به بی زانیاری خوا بپهرستیت، نه وهی که تیکی ده دات زیاتره له وهی که چاکی دهکات) وه نه وهی که فرمان به چاکه و جله وگیری له خراپه دهکات پیویستی یه کی زوری به هه ردووک سیفه تی (الرفق والحلم) ههیه، واته: (به به زهیی و نه رمو نیانی)، وهک پیغه مبه ر(ﷺ) ده فرمویت: (ماکان الرفق فی شیء الا زانه، ولا کان العنف فی شیء الا شانیه) (رواه المسلم)

^۱ لیره دا شیخی نیسلام ته نها ناماژهی بو چند سیفاتیک کردووه، نه گهر نا سیفاتی دیکه ش هه ن.

واته: (نەرمونیانی لەهیچ شتیکیدا نەبوو مەگەر جوانی کردووە، وە توپەیی و
هەلچونیش لەهەر شتیکیدا بوییت مەگەر ناشرینی کردووە). وە دەفەرمویت:
(إن الله رفقٌ يحب الرفق في الأمر كله، ويعطي عليه ما لا يعطي على العنف)
(رواه ابوداود وابن ماجه) واته: (خوا هیڤی و نەرمە و لەهەموو شتیکیدا
نەرمی خۆش دەوێت، وە ئەوەی کە بەهۆی نەرمیە و دەی بەخشیت بەهۆی
توێرەبوون و هەلچونە و نایادات). پیویستە زۆر ئارامگرو دان بەخۆداگرییت –
صَبُوراً- لەسەر ئێش و ئازار و ناپەڕەحتی یەکان، چونکە لەوێرگەدا توشی
ئازار و ناسۆری هەر دەبییت. کەواته: ئەگەر نەرمونیان و ئارامگر نەبییت ئەو
بەرەمی تێکدانی لەبەرەموو پەریزی چاککردنی زۆرتەر، هەرەک لوقمانی
حکیم بەکۆرەکە دەگوت: (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا
أَصَابَكَ) (لقمان: ۱۷) واته: (ئەو کۆپی خۆم: فەرمان بەچاکە و جلەوگیری
لەخراپە بکە، وە ئارام بگرە لەسەر ئەو ناپەڕەحتیە کە دیت بەسەرتا).
هەربۆیەش خوای گەورە زۆر جار فەرمانی بە پیغەمبەر (علیهم السلام)
کردووە بە ئارامگرتن. کە دیارە ئەوان پیشەوایانی فەرمان بەچاکە و جلەوگیری
لەخراپە بوون. وە کۆتا پیغەمبەر (ﷺ) کە لەدوای ئەوەی خوای گەورە
بەناردنی ئایەتی (اقرا) دەیکات بە پیغەمبەر، یەکسەر بەدوایدا ئەم ئایەتە نەوی
بۆ دەنیریت: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (۱) قُمْ فَأَنْذِرْ (۲) وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ (۳) وَتَيَّابَكَ فَطَهِّرْ (۴)
وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (۵) وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ (۶) وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (۷) (المدثر: ۱-۷)
واته: (ئەو ئەوەی کە لەنۆیندا خۆت داپۆشیو، هەستەو خەڵک بترسێنە، وە
پەرەردگاری خۆت بەمەزن بگرە وە جلەکانت پاکۆکە، واز لە پیسی -شەرك-
بینە، وە زۆر مەنت مەکە، وە لە بۆ پەرەردگارت ئارام بگرە).

سەیردەکەو سەرەتای ئایەتە کە بەو دەکاتەو کە فەرمانی پێ دەکات
بەترساندن و ئاگادار کردنەوێ خەڵکی وە کۆتایی ئایەتە کە بەفەرمان کردن
بە ئارام گرتن دینی چونکە خۆدی خەڵک ترساندن لەسزای خوایی فەرمان

کردنه به چاکه و جله و گيري کردنه له خراپه که واته له و پښه شدا پښوښتی به نارام گرتن هیه. وه پښی دده فرمویت: (وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا) (الطور: ۴۸) واته: (له بؤ فرمانی په روه دگارت نارام بگره چونکه تو له ژیر چاودیری نیمه دای) وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا) (المزمل: ۱۰) واته: (نه وهی بی پروایان دهیلین نارامی له سهر بگره، وازیان لی بینه واز هینانیکي جوان) وده هم پښی دده فرمویت: (فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعُرْمِ مِنَ الرُّسُلِ) (الاحقاف: ۵۳) وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ) (القلم: ۴۸) وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ) (النخل: ۱۲۷)

وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (هود: ۱۱۵) واته: (نارام بگره به راستی خوا پاداشتی چاکه کاران نافه وتښت).

که واته: نه و مسولمانه ی فرمان به چاکه و جله و گيري له خراپه دهکات ده بیت سئ مه رجی سهره کی تیډا بیت:

یه که م: (العلم)، زانیاری.

دووه م: (الرفق)، نهرمونیا نی و به زه یی بوون.

سی یه م: (الصبر)، نارام گرتن و له خو بردن.

چونکه / پښ فرمان و بهرگری یه که پښوښتی به زانیاری هیه، نهرمونیا نیش له گه لیدا، نارام گرتن له دواي فرمان و به گریه که، هه روه ک ریوایه تیڅ که پیشینان داویانه ته پال پیغه مبر (ﷺ) وه (قاضی ابو یعلی) یش له کتیبی (المعتمد) دا باسی کردووه که نه مه یه: ((لا یامر بالمعروف وینهی عن المنکر إلا من کان فقیها فیما یامر به، فقیها فیما ینهی عنه، رفیقاً فیما یأمر به، رفیقاً فیما ینهی عنه، حلیمّاً فیما یأمر به، حلیمّاً فیما ینهی

^۱ هه موو نه م نایه تانه فرمانن بؤ پیغه مبر (ﷺ) به نارام گرتن و لیږودن. وهر گڼر.

عنه)) واته: (بافهرمان بهچاکه نهکاو جلّه وگیری له خراپه نهکات تهنهئا ئه وه کهسه نه بیّت که: تیگه یشتووه له وهی که فهرمانی پیدهکات وه تیگه یشتووه له وهی که جلّه وگیری ئی دهکات، به به زهیی و نهرم و نیانه به وهی که فهرمانی پی دهکات، ههروهها له وهیش که جلّه وگیری ئی دهکات).

وه پیویسته بزانیّت: کاتی که دهوتریّت لهکاتی فهرمان بهچاکه و جلّه وگیری له خراپه دا پیویسته ئه م مهرجانه هه بن ئیتر ئه مه وادهکات له زۆربهی خه لکی که به شتیکی قورسو نارچهتی بزانی، واگومان ده بن ئیتر به مه له سهریان لاده چی و سهرئه نجام ده پۆن وازله فهرمان بهچاکه و جلّه وگیری له خراپه دینن، دهی بیگومان زه رهروو زیانی که له مه وه سهر هه لدهدات زۆرتره له وهی که فهرمان به چاکه و جلّه وگیری له خراپه به بی ئه مهرجانهش بکه ن، چونکه وازهینان له فهرمانی که کردنی فهرز بیّت سهرپیچییه وه فهرمان و بهرگریش به بی ئه مهرجانهش هه ر سهرپیچییه، دهی ئه وهی که له سهرپیچییه که وه ده پوات بۆ سهرپیچییه کی تر، ئه وه به ده ردی ئه وه کهسه چوووه که له تاو گهرمای خۆر په نا بۆ ئاگر بیات، یان وهک ئه وه وایه له بهرنامهیه کی پوچه له وه سهرنگه ر بگوینتته وه بۆلای بهرنامهیه کی پوچه ل تر، وه جاری واش ههیه دووه میان لهیه کهم خراپتره، جاری واش ههیه بچوکتتره، زۆر جاریش وهک یهک وان، به هه مان پیوه دان ئه وهی که کهم ته رخه می دهکات له فهرمان بهچاکه و جلّه وگیری له خراپه داوه ئه وهشی که زیاده رهوی تییدا دهکات زۆرجار گونا می ئه میان له ئه ویان گه وره تره، وه جاری واش ههیه وهک یهک وان.

سهره لډانی گړو گرفته کان سوچی گونا هو تاوانه کانه

شتیځی روونه نه وه ندهی خوا له نه فسی خو مان و بونه و هرو قورئاندا پیشانی داوین نه وه یه که سهر پیچی کردنی خوا تاکه فاکتوری توشبون و هیئانه ی گړو گرفته کانه، چونکه گړو گرفته ئالوزو ناره حه ته کان له کرده وه پیسو به ده کانه وه سهر چاوه ده گرن، هه روه ک گوپرایه ئی خوا هوکاری سهر کی نیعمه ته کانه، بیگومان کرده وه ی جوانی به نده کان هو ی نه وه یه که خوی گه وره به زه یی پییاندا بیته وه و چاکه یان له گه لډا بکات، وه لیژمه بارانی لوتف و که رمی به سهر یاندا ببارینیت.

نهم راستیه ش له چهند شوینیکدا خوی گه وره ئاماره ی پی کردوه، وه ده فهرمویت: (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ) (الشوری: ۳۰) واته: (هیچ گړو گرفته ئی نه هاتوه به سهر تاندا مه گه ر سوچی کرده وه کانی خو تان بووه وه خوا له زور گونا هتان ده بوریت)، وه ده فهرمویت: (مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ) (النساء: ۷۹) واته: (هیچ نیعمه تیکت توش ناییت مه گه ر له لایه ن خوا وه یه، وه هر ناخو شی یه کت توش ده بیث نه وه ته نها له لایه ن خو ته وه یه)، وه هم ده فهرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ) (ال عمران: ۱۵۵) واته: (نه و مسولمانانه ی که له پوژی به رهنگار بونه وه ی دوو کو مه له که (نوحود) دا هه لاتن، نه وه شه ی تان ته نها به هو ی هه ندی تاوانی پیشوویانه وه خستنیه نیو نه وه هه له گه وره یه وه و پشیمان هه لکرد وه نه وانه خوی گه وره لیان خو ش بووه) وه ده فهرمویت: (وَلَمَّا أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أُنْزِلَ عَلَيْنَا قُلٌّ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ) (ال عمران: ۱۶۵) واته: (کاتیک نه و گرفته گه وره یه که له شه ری "نوحود" دا به سهر تاندا هات (که کوژرانی حه فتا صه حابی بوو) که

پیشتر ئیوه دوو ئه وهنده تان به سهر بیپروا کاندایه ئینا بوو (حه فتایان کوشت و
حه فتایان ئه سیر گرت) ده تانوت: ئه م گرفته گه وره له کوئوه هات؟! تۆش ئه ی
محمد (ﷺ) پیان بلی: ئه وه له لایه ن خۆتانه وه بوو که سه ریچی فه رمانی
پیغه مبه ر (ﷺ) تان کرد. وه له شوینیکی دیکه دا ده فه رموئیت: (أَوْ يُوقِنَنَّ بِمَا
كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ) (الشوری: ۳۴) واته: (ئه گهر خوا بیه ویت
که شتیه کانیان نقوم ده کات به هوی تاوانه کانیانه وه، وه له زۆر گوناوه
سه ریچیان ده بوریت). وه ده فه رموئیت: (وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيَهُمْ
فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ) (الشوری: ۴۸) واته: (ئه گهر خوا به هوی تاوانه کانی
خویانه وه- که پیش خویانیان خستوه- دوو چاری ناخۆشی یه کیان بکات ئه وه
مروؤ له وکاته دا له ئاقار نیعمه ته کان بیپروا ده بیئت) له شوینیکی تردا
ده فه رموئیت: (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ
يَسْتَغْفِرُونَ) (الانفال: ۳۳) واته: (ئه ی محمد (ﷺ) هه تاوه کو تو له نیو ئه و
خه لکه دا بیت خوا سزایان نادات هه تاوه کو ئه وانیش داوای لیخۆشبوون
بکه ن هه ر خوا سزایان نادات).

وه خوای گه وه بۆمان باس ده کات که چۆن له دوونیا دا میلله تانی پیشوتر
به هوی تاوانه کانیانه وه سزای داو، وه ک: گه لی "نوح" و "عاد" و "ثمود" و "گه لی
لوط" و "ئه صحابی مه دینه" و "گه لی فرعه ون" وه بۆی باس کردووین که له
دواپۆریشدا چۆن سزایان ده دات و سه ره نجامی گهنده لیان چۆن ده بیئت؟! وه ک
خوای گه وره له سهر زووبانی ئه و پیاوه بپرواده ی که له ناو خانه واده ی
فیره وندا بوو بۆمان ده گپریته وه: (يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ
الْأَحْزَابِ) (۳۰) مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ
ظُلْمًا لِلْعِبَادِ (۳۱) وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ (۳۲) يَوْمَ تَوَلَّوْنَ مُدْبِرِينَ
مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (۳۳) (الغافر ۳۰-۳۳)
واته: (ئه ی گه له که م من ده ترسیم ئه وه ی هات به سهر میلله تانی پیشتردا

بهسەر ئۆيۈشدا بىت ۋەك خووخىدى پىسى گەلى "نوح" و"عاد"و
 "ثمود"ئەوانى دۋاي ئەوانىش كە پىغەمبەرانى خۇيانىيان بەدرۆ زانى
 بەپراستى خوا ويستى ستەمكىردنى بۆ بەندەكانى خۆى نىيە، ئەى گەلەكەم
 من مەترسىم ھەيە لە ئۆۋە بۆ پۆژى بانگ كردن (پۆژى قىامەت)، ئەو پۆژەى
 كەبەپەلە پادەكەن پىشت ھەلدەكەن بەشىۋەيەك لاناكەنەۋە بەلای دۋادا، ۋە ئەو
 پۆژە ھىچ كەسىكتان نى يە كە چەپالەتان بدا و سودتان پى بگەيەنىت
 بەپراستى ھەركەسىك خوا گومراى بكات ئەۋە ھىچچ پىنمايى نىشاندىرىكى
 نىيە). ۋەلەمەر باسكىردنى داستانى ئەو كۆمەلەى كە بىستانىكىيان ھەبوو ھىچ
 مافىكىيان بۆ ھەژاران ئى دەرئەدەكرد دۋوچارى سزاي خۋايى بوون
 دەفەرموئىت: (كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) (القلم: ۳۳)
 واتە: (ۋە بەۋشىۋە بۆ ھەركەسىك بەۋچەشەنە بىت سزاي خۋايى ھەيە ۋە
 بەپراستى سزاي دۋاپۆژ گەۋرەترە ئەگەر بزائن). ۋەسەبارەت بەدەغەلەكان-
 دۋوپوۋەكان- دەفەرموئىت: (سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ)
 (التوبة: ۱۰۱) واتە: (ئىمە دۋوجار سزايان دەدەين، لە دونيا بەگىروگرفت ۋە
 لەۋەختى مردن، پاشانىش دەگەپىنەۋە بۆلای سزايەكى گەۋرە -لەقىامەتدا-)
 ۋە دەربارەى بى بېۋاكان دەفەرموئىت: (وَلَنُذِيقَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ
 الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) (السجدة: ۲۱) واتە: (پىش سزا سەخت و
 گەۋرەكەى قىامەت ھەر لەدۋونىادا دۋوچارى جۆرەھا سزايان دەكەين تا
 بەلكوۋ بگەپىنەۋە). ھەرلەم سۆنگەيەۋە دەبىنن خۋاي گەۋرە لەزۆربەى ئەو
 سورەتانەى كە ترسىنەرن باس لەۋە دەكات كە چۆن تاۋانبارن، لەدۋونىادا
 سزا دەدات ۋە چى بۆ ئامادەكردوون لەدۋاپۆژدا؟! جارى واش ھەيە تەنھا
 تۆلەى دۋا پۆژ باس دەكات.

خەلکی ئەنەست فەرمان بە چاکە و جلە و گیرى لە خراپەدا سى بەشن

خەلکی بەگشتى لەمەر فەرمان و رێگرتندا سى کۆمەلن:-

کۆمەلێ یەكەم: کۆمەلێکن تەنها بۆ هەواو ئارەزووی خۆیان پادەپەزن و هەلۆیست دەنۆینن، پەزنامەندییان تەنها لەو دایە کە شتیان پێبدریت وە تورەش نابن تەنها لەبەر ئەوە نەبیت کە شتیان ئی قەدەغە بکریت وە هیواشیان هەیه ئەگەر حەزی لە شتیك کردو پێی درا ئیتر ئەو شتە حەلāl بێت یان قەدەغە کراو ئەو یەكسەر پەكەکی دەپواو خۆش حال و پەزنامەندە، وە ئەو شتە ی کە جارێ لەلای شتیکی خراپ و بەمۆنکەری دەزانێ و بەرهەلستی لێدەکردو ئەو ی کە بیکردبا لەسەری سەرزەنشتی دەکردلای دەبیت بەشتیکی باش و ئەنجامی دەدات و هاوێ و یارمەتی دەریەتی وە ئەو شتە کە جلە و گیرى هەمان مۆنکەر بکات، ئەمجا ئەم دەبیت بەرهەلست و دۆژمێ، وە بەراستی زۆرینە ی هەرەزۆری خەلکی بەم جۆرەن!

کۆمەلێ دووهم: ئەمانەش کۆمەلێکن دینیکی راست و ساغیان هەیه، وە بەشیوەیهکی پاک و بۆ خوا فەرمان بە چاکە و جلە و گیرى لە خراپە دەکەن، هەمیشە و هەردەم چاکسازن لەو ی کە ئەنجامی دەدەن وە لەسەری بەردەوامن و ئەگەر لەو پێناوەشدا ئەزبەت و ئازاریشیان بدریت لەسەری ئارامدەگرن، ئەمانەش ئەو کۆمەلەن کە ئیمانیکی راستیان هیناوە و هەردەم کردەو ی چاک ئەنجام دەدەن وە ئەمانە ئەو کۆمەلەن کە چاکترینی ئوممەتن هاتبە نیو خەلکی فەرمان بە هەموو چاکە یەك و جلە و گیرى لە هەموو خراپە یەك دەکەن.

کۆمەلە ی سییەم: ئەمانەش کۆمەلە خەلکیکن سیفەتی کۆمەلێ یەكەم و کۆمەلێ دووهمیشیان تیدا ئاویتە بوو وە ئەمانە زۆرینە ی بڕواداران و دین و ئیمانیا ن هەیه و بەلام ئارەزوویان زالە، بۆیه لەنیو دایاندا هەم ویستی گوێراپەلێ و هەم ویستی سەریچی خوا کۆبوو وە وە هەر جارەش یەکیکیان زیاتر زال دەبیت و فراژوو دەبێ.

ئەمە پۆلىنىڭ ئىكەنلىكى خەلقى بۇ سى جۆر ھەروەك چۆن دەروونى مۇقەكەن
بەگىشتى سى جۆرە:

يەكەم/ (دەروونى ئەمەپەرە): ئەمە ھەمىشە فەرمان بەخاۋەنەكەى دەكات بەخراپە.
دوۋەم/ (دەروونى مۇطمەئىنە): ئەمىش ھەمىشە دەرمەم فەرمانى چاكەى پى
دەكات.

سىيەم/ (دەروونى لەوۋامە): ئەمىش ھەردەم سەرزەنشى خاۋەنەكەى دەكات
لەسەر كىردى خراپە و چواندىنى چاكە.

جۆرى يەكەم دەروونىكى (ئەمەپەرە) يان ھەيە، كە ھەمىشە فەرمانى خراپەيان
پى دەكات، جۆرى دوۋەمىش (مۇطمەئىنە) يان ھەيە ئە دەروونە بىدارەى
پىنى دەفەرمۇيت: (يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (۲۷) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً
مَرْضِيَّةً (۲۸) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (۲۹) وَادْخُلِي جَنَّاتِي (۳۰) (الفجر ۲۷-۳۰).

جۆرى سىيەمىش دەروونىكى (لەوۋامە) يان ھەيە، كە گوناھ و تاوان دەكات و
پاشان سەر كۆنەى خاۋەنەكەى دەكات و كىردەۋەى چاك ئاۋىتەى ھى خراپ
دەكات جا ھەر لەبەر ئەمەش بوو كە خەلقى لەسەردەمى (ئەبۇبەكرو
عومەر) دا -خوایان ئى رازى بىت- لەبەرئەۋەى لەسەردەمى زىپرېنى پىغەمبەر
(ﷺ) ۋە نزيك بوون، ۋەئىمان و بۇخوا سولحانىيان زۆرتەر بوو بۇيە دەبىنى
ھىچ ۋەيشومە و فېتنەيەك پىۋى ئەدا، چوونكە زىاتر لە جۆرى كۆمەلەى
دوۋەم بوون بەلام لەملاشەۋە لە جىنشىنايەتى (عثمان وعلی) دا (خوایان ئى
رازى بىت) لەبەرئەۋەى خەلقى لەجۆرى كۆمەلى سى يەم زۆرتىر بوو ۋە لەگەل
بىۋاۋىدەنەكەياندا ئارەزوو گومان (الشهوة والشبهة) یشيان ئاۋىتە بوو بوو.
ۋەردە ۋەردە ئەم حالەتە لەنىۋان سەر كىردە و جىلى خاۋەۋەشدا تەشەنەى كىرد
بۇيە دەبىنى ۋەيشومە و فېتنە گەۋرەيەى لىۋە پەيدا بوو كە ھۆكارەكەى
دەگەرپايەۋە بۇ كەمبۇنەۋەى ئاستى "تەقوا" و گۆپرايەلى بۇ خوا، ۋە
تىكەلاۋبۇنىيان بەجۆرىك لە ئارەزوو سەرىپچى لە ھەردوۋلاۋە، ۋە ھەريەكەيان

وای لیکده دایه وه که فرمان به چاکه و جلّه وگیری له خراپه دهکات، له گه لّ راستی و دادپهروه ریدایه.

به لّام له گه لّ ئه و ته ئویله دا جوریک له شوینکه و تنی ئاره زوو هه بوو، ئه گهرچی ههریه کیك له و دوو کۆمه له باشترو نزیکتر بوو له حقه وه له ویترا^۱.

بۆیه پیویسته له سه ر هه موو بروداریك كه هه میشه په نا به خوا ببات و پشتی پی ببه ستیت له وه دا كه خوای گه و ره به رده وامی به دهرونی بدا و له پئی راست لای نه دات، وه له سه ر جاده ی له خواترسان و هیدایه ت هه رده م ئارامگری کات، وهك خوای گه و ره ده فهرمویت: (فَلِذَلِكَ فَانْذُرْ وَاسْتَغْفِرْ كَمَا أَمَرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ) (الشوری: ۱۵)

واته: ته نها خه لك بۆ لای ئه و به رنامه بانگ بکه كه بۆمان ناردویت، وهك چۆن فهرمانت پیكراوه ئاوا راست پراوه ستاو به، وه شوین ئاره زووی ئه وان مه كه وه، وه بلّی: بهروام هیئاوه به و په پراوه ی خوا ناردویه تیه خواره وه، وه فهرمانم پیكراوه كه دادپهروه ری له نیوانتاندا به رپا کهم، وه بلّی: خوا پهروه ردگاری ئیمه و ئیوه شه).

^۱ من یم وایه (ئین ته یمیه) له م مه سه له یه دا نه پیكراوه و زۆر خاتری (معاویه) و کۆمه له که ی گرتووه، چونکه له چهندان فهرموده دا هاتوه كه (معاویه) و کۆمه له که ی یاخیبوان (بغاة)ن، بۆ نمونه (ویر عمار تقتله الفتنه الباغیة) رواه مسلم.. جا مادام (علی) خه لیه بی و (معاویه) باغی، نه ده بوو شوینکه و تنی ئاره زوو پال بدریته لای هه ردوکیان. م. علی بایر.

سەرزه‌نشتکردنی ترسنوکی و پیسکه‌یی - الجبن والبخل -

له قورئان و سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ سەرزه‌نشتی پیسکه‌یی و ترسنوکی زۆر کراوه، وه مه‌دح و پیاوه‌لدانی ئازایه‌تی و به‌خشین و له‌خۆبوردنیش زۆر کراوه (به‌مه‌رجیک ئه‌و ئازایه‌تی و له‌خۆبوردنه له‌پێناو پرێگای خوادا بی‌ت نه‌ک ئه‌وه‌ی که‌له پێناو ئه‌ودا نیه) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت: (شر ما فی المرء شح هالغ وجبن خالغ) - رواه احمد وابو داود- واته (خراپترین سیف‌ه له‌ مرو‌فدا ره‌زیلییه‌کی خه‌فه‌ت بارکه‌رو ترسنوکیه‌کی پو‌خینه‌ره) وه له‌ په‌یوایه‌تی راسته‌وه هاتوه که (جابه‌ری کو‌پی عبدا‌لله) به (ابوبه‌کری صدیق) ی وت: یان پیم به‌خشه‌و ده‌ستگیر بکه، یان پیسکه‌یم له‌گه‌لکه، ئه‌ویش به‌سه‌رسوپرمانه‌وه فه‌رموو‌ی: پیسکه‌یم له‌گه‌لکه باشه چ ده‌ردیک له‌ده‌ردی پیسکه‌یی خراپه‌ره؟! (بخاری). جا سه‌یره‌که پیسکه‌یی به‌خراپه‌ترین نه‌خۆشی داناوه! پیسکه‌یی و ره‌زیلیش چه‌ند جو‌ریکن (گه‌وره‌و بچکۆله) وه له‌چه‌ند ئایه‌تیکی قورئاندا سەرزه‌نشتی پیسکه‌یی کراوه. وه‌ک خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (ال عمران: ۱۸۰).

واته: (با ئه‌و که‌سانه‌ی که پیسکه‌یی ده‌که‌ن له‌وه‌ی خوا پێی به‌خشیون وایدانه‌نین که ئه‌وه شتیکی باشه بۆیان به‌لکو ئه‌و پیسکه‌یی به‌خراپه بۆیان، وه له‌ پو‌ژی قیامه‌تیشدا ئه‌و سه‌روه‌ت و سامانه‌ی که پیسکه‌ییان تیا‌دا کردوه، ده‌کرێته گه‌ردنیا‌نه‌وه^۱ وه ده‌فه‌رمو‌یت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا) (۳۶) الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ (النساء: ۳۶-۳۷)

واته: خوا مرو‌فی خو به‌گه‌وره‌زان و خو‌ه‌لنه‌ری خو‌ش ناو‌یت، ئه‌وانه‌ی که پیسکه‌یی ده‌که‌ن وه فه‌رمان به‌خه‌لکی ده‌که‌ن به‌ پیسکه‌یی، وه ده‌ره‌باره‌ی

^۱ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت: (مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُوَدِّ زَكَاتَهُ مِثْلَ لَه شَجَاعًا أَقْرَعًا، لَهُ زَبِيبَتَانِ يَطْوِقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَأْخُذُ بِلَهْزَمَتَيْهِ، -يعني شذقية- ثم يقول: انا مالك انا كنزك ثم تلا هذه الآية (ولا يحسبن الذين يبخلون بما آتاهم...) اخرجه البخاري. مختصر تفسير ابن كثير ۱ ص ۳۴۱. وه‌رگیز.

دو پوره كان ده فەرموئیت: (وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ) (التوبة: ۵۴) واتە: هیچ شتێك نەبووەتە هۆی ئەوەی كە ئەمانە بەخشینه كانیان ئی وەرنەگیرێت، تەنھا ئەوە نەبیئت كە بێ پرۆابوو نە بەخواو پیغەمبەرەكەى ﷺ، وە نایەن بۆ ئەنجامدانى نوێژ مەگەر بەتەمەلییەو دین، وە هیچ شتێك نابەخشن مەگەر پێیان ناخۆشەو پیسكەیی تیدا دەكەن) وە دوبارە دەر بارەیان دەفەرموئیت: (فَلَمَّا آتَاهُمُ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ) (التوبة: ۷۷) واتە: كاتێك كە خۆای گەورە لە مولكى خۆی پێی بەخشین ئەوان پەزیلییان تیدا كردو لییان نەبەخشی، وە پشتیان كردە فرمانبەرى خواو كەوتنە دژایەتى ئیسلام^۱. وە دەفەرموئیت: (وَمَنْ يَخْلُقْ لِقَائِهَا يَخْلُ عَنْ نَفْسِهِ) (محمد: ۳۸) واتە: (هەر كەس پەزىلى بكات ئەوە تەنھا پەزىلى لەخۆی دەكات، بەوەی كە پاداشتی كەم دەبیتهو وە لەدوا پۆژدا پەنج بەخەسارە^۲) وە دەفەرموئیت: (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) (التوبة: ۳۴).

واتە: (ئەوانەى كە ئالتوون و زیو كۆدەكەنەو وە لەپێناو پێگەى خوادا لێى نابەخشن ئەوە مۆژدەى سزایەكی بەئیشیان بەدری^۳).

وە هەر چى لە (قورئاندا) كە فرمان بە مال بەخشین دەكات و لۆمەى ئەوانە دەكات كە مال نابەخشن، هەر هەمووی سەرزەنشكردنى پەزىلى و پیسكەییە..

وە خۆای پەرەردگار زێدەجار سەرزەنشتى تر سنووكیشى كردووە، وەك دەفەرموئیت: (وَمَنْ يُؤْلَمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرُهُ إِلَّا مُتَحَرِّقًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ) (الأنفال: ۱۶)

واتە: (هەر كەسێك لەو پۆژەدا (پۆژى جەنگ) بشكێ و پشت بكاتە بێپروایان، تەنھا مەگەر بە فێل نەبیئت كە بیهوئى بگەرێتهو وە لییان داتەو، یان خۆی بگەیهنئى بە

^۱ الجامع لاحكام القرآن، القرطبي ۸م ص ۲۱۲. وەرگێڕ

^۲ الجامع لاحكام القرآن، القرطبي ۸م ص ۲۱۲. وەرگێڕ

^۳ الجامع لاحكام القرآن، القرطبي ۸م ص ۲۱۲. وەرگێڕ

کۆمه‌لیکی تر بۆ لێدانی دوژمن، ئەو توشی توپەیی خوا بوو و مەزنگای
 -وایۆژی نیو ئاگری بەکڵەیی جەهەننەمە که خراپترین مەزنگایە).

و ه سەبارەت بە دوپووه‌کان، -المنافقين- دەفەرموێت: (وَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ
 وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ (٥٦) لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدْخَلًا لَوَلُّوا إِلَيْهِ
 وَهُمْ يَجْمَحُونَ) (التوبة: ٣٣-٣٤). واتە: (ئەو دوو پووانە سوێند دەخۆن بە خوا که
 لە ئێوە، بەلام ئەوانە لە ئێوە نین، بەلام کۆمه‌لیکی ترسنۆکن، و ئەو دوو پووانە لە
 ترسان ئەگەر پەناگە یەکیان دەستکەوێت یان چەند دۆل یان کونیک لە زەویدا، ئەو
 بەپەله پوی لێدەکەن و خۆیان دەشارنەو)

و ه دەربارەیان دەفەرموێت: (فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ
 فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ ظَنَرُ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ) (محمد: ٢٠).

واتە: (ئەگەر بێت و سوپەتێکی ئاشکرا دا بەزێ و باسی فەرزبوونی جەنگی تیدا
 کراییت، ئەو دەبینی ئەوانە ی که دڵەکانیان نەخۆشی (نفاق) ی تێدا یە سەیرت
 دەکەن ئەو محمەد ﷺ وەک سەیرکردنی کەسێک لە ترسی مردن بوراوەتەو، خۆی
 بە توانا دەفەرموێت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
 الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ
 خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كُتِبَ عَلَيْنَا الْقِتَالُ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
 قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا) (النساء: ٧٧).

واتە: (ئایا نابینی ئەوانە ی که لە شاری مەککە پێیان و ترا دەستان بنوقینن نوێژ
 بکەن و زەکات بدن، واتە: جەنگ مەکەن و پو بەرویان مەبنەو، وە کاتێک که
 (جیهاد) یان لەسەر فەرزکرا، کۆمه‌لیکیان هەبوو وەک چۆن لە خوا دەترسان و اش لە
 خەلکی دەترسان بەلکو زیاتریش، وە وتیان: پەروردگارمان ئەو بۆچی ئیستا
 (جیهاد) ت لەسەر فەرز کردین، بەلکو کەمێک دوات خستایە، (واتە: فەرزبوونی
 جیهاد دوا خستایە) تۆش پێیان بلێ: خۆشی ئەم دنیا یە کەمە، وە ژیا نی
 دواپۆژ (بەهەشت) باشترە بۆ کەسێک که لەخوایە ترسی و بەئەندازە یەکی کەمیش
 سەمتان لێناکریت).

وهه رچی له (قورئان) دا هاتبیت له مهر هاندان بۆ جیهاد و برهوپیدانی و لومه و سهرزه نشتکردنی نهوانه ی که که متهرخه می تیدا دهکهن و وازی لیدینن، هه مووی لومه و سهرزه نشتکردنی ترسنوکی دهگریته وه، وه له بهر نه وهی که بهرزه وهندی مروقه کان له دین و ژینیاندا به ئازایه تی و به خشین نه بیت نایه ته دی، بویه خوای دادگر پوونی کردوته وه هه رکه سیک و کومه لیک پشت له جیهاد بکه ن، نه وه خوای بالاده ست نهوان لاده بات و کومه لیک تر دینیت که به و نه رکانه هه ستن، وه دهفه رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْذَنُونَ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ (٣٨) إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (التوبة: ٣٨-٣٩).

واته: نه ی نهوانه ی ئیماننان هینا وه نه وه چیتانه نه گهر پیتان بوتريت، ده رچن بۆ جیهاد له رینگه ی خوادا، خو تان به قورسی به زه و ییه وه ده چه سپینن؟! نایا ئیوه پازی بوون به ژيانی که می دنیا له چاو خوشی ژيانی دواپوژدا؟! ده ی به پراستی ژيانی دنیا له چاو ژيانی دواپوژدا زور که مه، وه نه گهر ئیوه ده رنه چن بۆ جیهاد نه وه خوا سزایه کی به ئیشتان نه دات، وه ئیوه لاده با و کومه لیک دیکه دینیت، وه ئیوه ش به و پشت هه لکردنه تان هه چ زه ره ریک به خوا ناگه یه نن، وه خوا به سه ر هه موو شتی که دا زاله و به توانایه). وه دهفه رمویت: (هَآأَنْتُمْ هَؤَلاءِ تَدْعُونَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنِ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (محمد: ٣٨).

واته: (ئیوه نه و که سانه بوون که پیتان ده و ترا بۆ نه وه ی سه ره و ته ببه خشن له رینگه ی خوادا، هه تان بوو په زیلی ده کرد، وه هه رکه س په زیلی بکات نه وه ته نها زیانی بۆ خو یه تی، به پراستی خوا ده وله مه نده و ئیوه هه ژارن، وه نه گهر ئیوه ش پشت هه لکه ن نه وه خوا ئیوه ده گوپی و لاتان ده با و کومه لیک دیکه دین و پاشان نه و کومه له وه ک ئیوه نابن).

به نازایه‌تی و به‌خشین پیشینانمان به‌رزو بلندبونه‌وه، وه‌ك خوا ده‌بره‌ریان ده‌فرمویت: (لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتِلْ أُولَئِكَ أَكْثَرُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتِلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى) (الحديد: ۱۰).

واته: (وه‌ك یه‌ك نین نه‌وانه‌ی پیش فه‌تخی "مه‌ککه" سه‌روه‌تیاں به‌خشی و جه‌نگیاں کرد، وه‌مه‌موویان خوا به‌لینی چا‌که (به‌ه‌شت) ی پیداون).

وه‌نازایه‌تیش بریتی نییه له‌هیژی لاشه، به‌لکو ته‌نها هیژی دل و ئارام‌گرتیه‌تی، چون‌که زور جار پیاوی وا‌هیه لاشه‌ی به‌هیژه به‌لام دلی لاوازه، وه‌شه‌ری پو‌به‌پو‌بونه‌وه به‌هیژی لاشه و به‌هیژی دله‌وه به‌نده، وه‌به‌گه‌رخستنی ه‌ردوک هیژه‌ک‌ش کاتیک باشه و به‌سوده که چا‌وسا‌غی و لی‌زانینی له‌گه‌لدا بی‌ت، نه‌ك هه‌لچونیک که خا‌وه‌نه‌که‌ی بی‌ری ئی ناکاته‌وه و جیا‌وازی ناخاته نی‌وان خا‌وه‌ن سودو بی‌سوده‌وه، هه‌ری‌یه‌ش نازاو به‌هی‌زی‌ش نه‌ویه که له‌کاتی تو‌په‌بوندا جله‌وی خوی بگری‌ت هه‌تا‌کو بوی ده‌رکه‌وی‌ت چی به‌رژه‌وه‌ندی تی‌دایه نه‌وه بکات، به‌لام نه‌وه‌ی له‌کاتی تو‌په‌بوندا خوی ناگری‌ت، نه‌وه نه‌نازایه و نه‌به‌هی‌زی‌شه.

وه‌خوای کاربه‌جی زور ستایشی نازایه‌تی و به‌خشینی کردو‌وه، وه‌زی‌ده‌جار پیا‌یدا هه‌لدا‌وه، به‌مه‌رجیک نه‌و نازایه‌تی و به‌خشینه ته‌نها و ته‌نها له‌پینا‌وی خوا‌دا بی‌ت، وه‌ك (ابو‌موسی) خوای ئی‌رازی بی‌ت، ده‌فرمویت: (قيل: يا رسول الله ﷺ، الرجل يقاتل شجاعة، ويقاتل حمية، ويقاتل رياء، فأي ذلك في سبيل الله ﷻ؟ فقال: من قاتل لتكون كلمة الله عي العليا، فهو في سبيل الله). البخاري ومسلم.

واته: (وترا: نه‌ی پی‌غه‌مه‌بری خوا ﷺ پیا‌وی وا‌هیه له‌به‌رته‌وه‌ی پی‌ی بو‌تری نازایه، جه‌نگ ده‌کات، وه‌پیا‌وی واش هه‌یه له‌به‌ر ده‌مارگری جه‌نگ ده‌کات، وه‌هی واش هه‌یه له‌به‌ر پو‌یا‌مای جه‌نگ ده‌کات، بی‌نری‌ت، کام له‌مانه له‌پینا‌و خوا‌دایه؟ نه‌ویش فره‌مو‌وی: هه‌رکه‌سی‌ک جه‌نگ بکات له‌به‌رته‌وه‌ی ته‌نها وشه‌ی خوا به‌رز بی‌ت، ئا نه‌وه ته‌نها بو‌خوا‌یه و له‌پینا‌و خوا‌دایه). وه‌خوای تو‌له نه‌ستین ده‌فرمویت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) (الأنفال: ۳۹). ده‌ی بی‌گومان نه‌مه‌ش که به‌رنامه ته‌نها بو‌خوا بی‌ت نه‌و تا‌که مه‌به‌سته‌یه

دروستکراوه کانی بۆ خولقینراوه، وه هەرچیش له پیناو هیئانه دی ئه وه دا بێت که مروڤی بۆ خولقینراوه، ئه وه له لای خوا ستایش کراوه و هەر ئه وه ش له بۆ خاوه نه که ی ده مینیتته وه.

له بهر ئه وه خه لکی له م سۆنگه یه وه پۆلین ده کړین بۆ چوار کۆمه ل: یه که م/ ئه وانه ی که به (ئازایه تی) و (به خشین) وه بۆ خوا کار ده که ن، ئه مه ش ئه و پروادارانن که شایسته ی به هه شتن.

دووه م/ ئه وانه ی که به (ئازایه تی) و (به خشین) وه، کار بۆ غه یری خوا ده که ن، ئه مانه ش له دونیا دا به م کاره یان سودمه ند ده بن، به لām له (قیامه ت) دا هیچ به شیکیان بۆ نه یه.

سییه م/ ئه وانه ی ئیش بۆ خوا ده که ن، به لām بێ بوونی (ئازایه تی) و (به خشین)، ئه مانه ش به و ئه ندازه یه (نیفاق) یان تێدایه و پرواکه یان نوقسانه. چواره م/ ئه وانه ی بۆ خوا ئیش نا که ن، وه (ئازایه تی) و (به خشین) یشیان نه ی، ئه مانه ش نه دونیا یان هه یه و نه قیامه ت.

له راستیدا ئه م ئاکارو به ها جوانانه - ئازایه تی و، به خشین، دوری له ترسنۆکی و، پیسکه یی - موسلمان به گشتی پیویستی پێیانه و ده بێ خۆی پێیان برارینیتته وه، به تایبه تیش له وه ختی فیتنه و تاقیکردنه وه ی توندا، چونکه موسلمانان له کاتی سه ره لدانى فیتنه دا پیویستیان به وه هه یه که خۆیان باش بکه ن و گونا ه و تاوان له خۆیاندا لابه رن، وه به هه مان شیوه به ئه ندازه ی تواناش فه رمان به چاکه و پێگه ریش له خراپه بکه ن، ده ی بێگومان هه ریه ک له م دوانه ش نا په حه تی و قورساییان تێدایه، ئه گه رچی بۆ هه ر که سی خوا له سه ری ئاسان بکات ئاسانیشه.

وازهینان له فرمان به چاکه و ریگری له خراپه به یه کجاری له ترسی

دروستبوونی (فیتنه) بوجونیکى هه له یه

له بهرته وهی حاله تی فرمان به چاکه و جله وگری له خراپه و جیهاد له پری
خوادا کومه له تاقیکردنه وه و ناپه حه تییه کیان تیدایه که مروه دوو چاری فیتنه
دهکات، بویه زور له خه لکی له کاتیکدا واز له و فرهز دینیت پاساو و بیانو
به وه دینیته وه که بویه وازی هیناره له بهرته وهی خوی له فیتنه بیاریزیت!!
ههروه خوی گه و ره له باره ی دوپوه وکان (المنافقین) ده فره مویت: (وَمِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ اِئْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا) (التوبة: ٤٩)

واته: (ئه ی محمد ﷺ هه ندیک له و دوو پوهانه پیت ده لین: موله تم پنبده بو
دانیشتنم له جیهاد (شهری ته بوک)، وه توشی فیتنه مه که، ده ی ناگادار به
ئه وانه به دانیشتیان له جیهاده که که وتونه ته ئه صلی فیتنه وه). له ته فسیری
قورئاندا هاتوه که ئه م ئایه ته ده رباره ی (جهددی کوپی قه یس) هاتوه ته
خواره وه ئه مهش کاتیک پیغه مبهری خوا ﷺ فره مان ی پیکرد به خو
گورجکردنه وهی بو شهری پومه کان، پومه کانیش ئافره تی زور که شخه و
جوانیان هه بوو، بویه ئه ویش له وه لامیدا بو پیغه مبه ر ﷺ وتی: (من
پیایکم له ئاست ئافره تاندا دان به خودا ناگرم، وه ده ترسیم به هو ی ئافره ته
پومیه کانه وه توشی فیتنه بيم، بویه موله تم پنبده به نه هاتنم بو ئه م شهره و
مه مخه نیو فیتنه وه، خوی گه ورهش ده رباره ی (جهدد) ئه م ئایه ته ی ناره
خواره وه: (وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اِئْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا)
(التوبة: ٤٩)

خوی بهرز له سه ر زوبانی ئه م کابرایه باس دهکات که داوای دانیشتنی
کردوه بو ئه وهی له شوینی جیهاده که دا دو چاری فیتنه ی ئافره تان نه یه ت،
بویه ده لیت (ولا تفتنی) واته: توشی فیتنه مه که، به لام خوی زاناش

دهفهرمویت: (أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا) واته: خودی پشتکردنه ئه و جیهادهی که واجبه، وه ئه و ئیمان له لاهه که وازهینی جیهاده که ی بۆ جوان کردوه. ئا ئه وه فیتنهیه کی گهرهتره که نوقمی بووه، ئیتر چۆن چۆنی داوی خوپاراستن له فیتنهیه کی بچکۆله دهکات که جارێ ههر نه هاتوه به سه ریشیدا، به که ورتنه ناو فیتنهیه کی گهره که ئیستا دوچاری بووه^۱ خوی زاناو په نهان بین دهفهرمویت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) (الأنفال: ۳۹) واته: (جهنگیان له گه ل بکه ن، هه تاکوو فیتنه نه مینئ و گهردن که چیی^۲ ههره مووی ته نها بۆ خوا بیئت^۳) که واته:

ههر که س وازی له و جیهاده هینا که خوی کار به جئ کردویه تیه ئاله تی نه مانی (فیتنه) به بیانوی ئه وه ی که دوچاری (فیتنه) نه بیئت، ئه وه خوی که ورتته نیو (فیتنه) وه، ئه ویش به هو ی نه خووشی دهروونی و گومانی دلئ و وازهینی له و جیهاده ی که خوا فه رمانی پیکردوه. بویه ورد بیر بکه نه وه چاک له م بابه ته رامینن، چونکه ئه مه بابه تیکی مه ترسی لیکراوه و خه لکیش له م سۆنگه وه ده بنه چهند به شی که وه:

^۱ مه به ست له وه یه که بینینی ئا فره تان و تی که لا و بونیا ن فیتنه یه کی بچو که، به لام وازهینان له جیهاد فیتنه یه کی گهره یه، ده ی ئه م ده لئ با من توشی ئه و فیتنه بچو که نه یه م له هه مان کاتدا که ورتته فیتنه یه کی گهره تره وه که واز لیهینانی جیهاد و دوا که ورتنه له پیغه مبه ر ﷺ، ده یه ویت خوی له فیتنه یه ک بیار زینت به هه لگرتنی فیتنه یه کی گهره تر له و!! وه رگیز

^۲ لیره دا (دین) به مانای گهردن که چیه بۆ ئیسلام، با کابرا کافیش بی (اهل الذمه) نه گه ر نا (دین) به مانای ئیسلام هه ر هی خوا یه هه میشه. م. علی با ییر

^۳ نه گه ر سه رنجی ئه و ئایه ته به دین ده بین جیهادی کردۆته هو ی بنه رکردنی فیتنه نه ک جیهاد بیته هو ی فیتنه، چونکه ئه و تی که یشتنه پیچه وانه ی فه رمایشته خوا ییه که یه!! وه رگیز

بەشى يەكەم/ ئەوانە فەرمان بەچاكە و جەلەوگىرى دەكەن و ھەروھە جەنگ
ئەكەن بەنيازى ئەوھى كە (فیتنە) نەھیلن، بەلام ھەمان كەردەوھى خۇيان
فیتنە) يەككى گەورەترە، ئەمانەش وەك ئەوانەىكە شەپيان كەرد لەو
فیتنە) يەى نىوان ئوممەتى ئىسلامدا..

بەشى دووھم/ ئەوانەش كۆمەلەك بەيەكجارى واز لە فەرمان بەچاكە و
جەلەوگىر لەخراپە و جىھاد لەپىي خوادا دىنن، بەنيازى ئەوھى كە دوچارى
(فیتنە) نەيەن، بەلام ئەوانە بەو جۆرە ھەلۆستەيان نوقمى (فیتنە) بوون،
ئەمەش ئىستە حالى زۆرىك لە بىروادارانە، دىن ئەوھە كە واجبە لەسەريان لە
فەرمان بەچاكە و جەلەوگىرى لە خراپە و جىھاد لەپىي خوادا وازى لىدىنن بە
پاساوى ئەوھى بەھۆى ئارەزووھەكانەوھ نەكەونە نىو (فیتنە)وھ، بەلام خۇيان
كەوتونەتە فیتنەيەكەوھ كە زۆر گەورەترە لەوھى بە نيازى خۇيان لىي پە
دەكەن!!

وھەرچى مەوقىك كەلەسەر پرووى ئەم زەويەيە ئەگەرچى خۇيشى تەنھا بىت
ھەر دەبى فەرمان بە چاكە و جەلەوگىرى لە خراپە بكات، جا ئەگەر ھەرخۆى
تەنھا بوو، ئەوھە با فەرمان و بەرھەلستى لە خودى خۇيدا بكات.

مەرجه كانى كردهوى صالح و پوپامايى - الرياء -

هممو كردهوه چاكهكان بۇ ئەوئە لاي خاى گەرە وەرگيرين، پئويسته
دوو مەرجيان تيدا بيت:

يەكەم: دەبى مەبەست بە ئەنجامدانى ئەو كردهويه تەنها خوا بيت.

دووم: دەبى بەپئى بەرنامەى خوا بيت.

جا پەچاوكردنى ئەم دوو مەرجه چ لە وتەو قسەدا يان لە پەفتارو كردهودا
بيت، جياوازى نيه، بۆيه لەرنگەى (صحيح)هوه هاتوو كه پيغەمبەر ﷺ
فەرموويهتى: (إن أول ثلاثة تسجر بهم جهنم، رجل تعلم العلم وعلمه، وقرأ
القرآن وأقرأ ليقول الناس: هو عالم قارئ، ورجل قاتل وجاهد ليقول الناس:
هو شجاع وجريء ورجل تصدق وأعطى ليقول الناس: جواد سخي) مسلم.

واتە: (ئاگرى جەهەننەم يەكەمجار بەسنى جوړە كەسان خوښ دەكریت:
پياويك فيرى زانيارى بووه و خەلكيشى فيركردووه، وە قورئانى
خويندووتهوه و خەلكانىشى فيركردووه، بۇ ئەوئە خەلك بلىن: ئەو پياوه
خاوەن زانست و قورئان خوینە، وە پياويك جەنگى كردووه و تيكوشاوه بۇ
ئەوئە خەلكى پئى بلىن: ئەو پياوه ئازا و بويرە، وە پياويك سەرۆتى
بەخشيوه بۇ ئەوئە خەلكى بلىن... بەراستى پياويكى بەخشندهيه).

جا ئەم سنى پياوهى كه لە كردهوهكانياندا مەبەستيان پياو دونيا بووه و
پاشان بەو چەشنەيان پيڤەكریت.. لەبەرامبەرى ئەو سنى كۆمەلەن كه لە
دواى پيغەمبەرانهوهن و پييان دەوتریت: (راستان و، پياوچاكان و، شەهيدان)،
چونكه هەركەسيك زانيارى بخوینئ و لەبەر خوا خەلكيش فيركات ئەوه
راستگۆيه (صديق)، وە هەركەسيك جەنگ بكات بۇ ئەوئە وشەى خوا بەرز
بيتهوه، پاشان بكورزیت ئەوه شەهيدە، وە هەر كەسيكيش سەرۆت
بەخشيت و مەبەستى پئى خوا بيت ئەوه پياوچاكه (صالح).

حیه نهو کهسهی که کهمتهرخه می یان زیاده‌پره‌وی کردوه له سه‌روه‌ته‌که‌یدا
 نهو له‌کاتی مردندا داوای گه‌پانه‌وه ده‌کات بۆ دنیا، وهك "ابن عباس"
 خوای لی پازی بیت، ده‌فرمویت: (هر که سیك خوا پاره‌یه‌کی پی ببه‌خشیئت
 به‌لام زه‌کاتی لی نه‌داو سه‌ردانی مالی خوای پی نه‌کات، نه‌وه له‌کاتی سه‌ختی
 سه‌ره‌مه‌رگدا داوای مؤله‌ت و گه‌پانه‌وه ده‌کات، پاشان نه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:
 وَتَلَفُّوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي
 إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصْدَقَ وَكُنُ مِنَ الصَّالِحِينَ) (المنافقون: ۱۰).

واته: (ببه‌خشن له‌و سه‌روه‌ت و سامانه‌ی که پیمان به‌خشیون، پیش نه‌وه‌ی
 یه‌کیك له‌ ئیوه مردن پریگه‌ی پیبگریئت، نه‌وسا ده‌لیئت: په‌روه‌ردگارم نه‌گه‌ر بۆ
 ماوه‌یه‌کی کهم دوام بخه‌یت و بمگیریت‌ه‌وه بۆ دنیا نه‌وه سه‌روه‌تم بۆ تو
 ده‌به‌خشی و له‌ پیاوچاکان ده‌بووم).

دۆستایه‌تی و دوژمنایه‌تی له‌به‌ر خوا

الولاية والعداوة في الله

موسولمانان دۆستانی خوان، وه هه‌ندیکیان دۆستی هه‌ندیکی تریانن، له‌م
 لایشه‌وه بی پروایانیش دوژمنانی خوان، وه دوژمنی بروادارانیشن، خوای
 گه‌وره دۆستایه‌تی نیوان بروادارانی فه‌رزکردوه، وه پوونی کردوه‌ته‌وه که
 نه‌و خۆشه‌ویستی و دۆستایه‌تییه به‌هۆی برواوه‌یه، واته: گه‌ر بروا هه‌بوو
 نه‌وه نه‌و خۆشه‌ویستی و دۆستایه‌تییه‌ش ده‌بی هه‌بی، وه به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک
 به‌ره‌ئستی کردوه له‌ دۆستایه‌تی بی پروایان و پوونیشی کردوه‌ته‌وه که
 دۆستایه‌تی کردنیان له‌گه‌ل برواداراندا پیچه‌وانه‌یه و به‌هیچ شیوه‌یه‌ک دانویان
 پیکه‌وه ناکوئیت.

وه خواى زانا پوونى كردوته وه كه دوستايه تى كردنى بى پروايان سيفاتى
بنه پره تى دووپروه كانه.

جا سه باره ت به دوستايه تى كردنى پرواداران نه وه ئايه تانيكى زور هاتون،
وهك خواى گه وره ده فهرمويت: (إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ) (٥٥) وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا فَإِنَّ حَرْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ (المائدة: ٥٦)

واته: (ئهى موسولمانان: دوستى ئيوه تهنه او ته نهها خواو پيغه مبه ره كهى و
پرواداران، نه وانه كه نويز به رياده كه نو زهكاتى سهروه ته كه يان ده ده نو
هه رده م بو خوا ركوع ده بن، ههركه سى دوستايه تى خواو پيغه مبه ره كهى و
پرواداران بكات، نه وه ههركه ملى خوا سهركه وتون). وه ده فهرمويت: (إِنَّ
الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَا
وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ) (الأنفال: ٧٢)

واته: (نه وانهى كه پروايان هيناو كوچيان كردو به دارايى و گيانيان له ريگه
خوادا تيكوشانيان كرد، وه نه وانهش كه دالدهيان دان و سهريان خست، نه وانه
ههنديكيان دوستانى ههنديكى تريان) وه ده فهرمويت: (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) (٦٢) الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ (يونس: ٦٣) واته:
ئاگاداربه: به پرستى دوستانى خوا نه ترسيان بو ههيه و نه خهفتهيش ده خون،
نه وانهى كه پروايان هيناوه و هه رده م پاريز ده كه نو).

وه سه باره ت به دوستايه تى نه كردنى بى پروايان و خو قوتار كردن لبيان
ده فهرمويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ) (الممتحنة: ١)
واته: (ئهى نه وانهى پرواتان هيناوه دوژمنى من و دوژمنى خو تان مه كه نه دوست
وه ههركه له و سوپه ته دا ده فهرمويت: (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ
مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ) (الممتحنة: ٣-٤) واته:

ئەى بېرواداران: بەراستى بۇ ئىۋە سەرەشقى جوان ھەيە لە "ئىبراھىم" و ئەو بېروادارانەى لەگەلىدا بوون، لەو دەمەدا بەگەلەكەى خۇيان وت: ئىمە بەرىن لە ئىۋە، وە لە ھەرچىيەكەيش كە لە غەيرى خوا بەندايەتى بۇ دەكەن، وە ئىمە بى بېروا بووين بە ئىۋە و لەنىوان ئىمە و ئىۋەدا بەبەردەوامى دۆرژمنايەتى و پىق و كىنە ئاشكرا بوو، تا ئەو دەمەى ئىۋە بېروا بە تەنھايى خوا دىنن). وە خۇاى پەرەردىگار دەفەرموئىت: (لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئْسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَبْسُ الْكُفَّارُ مِنَ أَصْحَابِ الْقُبُورِ) (الممتحنة: ١٣) واتە: (ئەى بېرواداران: دۆستايەتى گەلىك مەكەن كە خوا لىيان تورە بوو، ئەوانەى كە لە پاداشتى خوا بى ھىوا بوون، ھەرەك بى بېروايان بى ھىوان لەوانەى لەنىو گۆردان)^١

وە دەفەرموئىت (اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ) (البقره: ٢٥٨) واتە: (خوا دۆستى بېروادارانە، لە تارىكاييەكانەو دەريان دىننى بۇ نىو پۇشنايى، وە ئەوانەى كە بى بېروان دۆستانيان تاغوتەكانن، كە لە پۇشنايى ئىسلامەو دەريان دىنن بۇ نىو تارىكاييەكانى كوفى) وە دەفەرموئىت: (فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ) (البقره: ٩٨) واتە: (بەراستى خوا دۆرژمنى بىبېروايانە).

وە دەفەرموئىت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (التوبه: ٢٣) واتە: (ھۇ بېروادارىنە: باب و براكاناتن مەكەنە دۆستى خۇتان، ئەگەر ھاتوو ئەوان خۇشەويستى كوفريان ھەلبىزارد بەسەر ئىماندا، وە ھەرکەس لە ئىۋە دۆستايەتيان بگات، ئەو بىگومان ئەوانە ستەمكارن) وە

^١ دوو بۇچون ھەيە لە تورژىنەمەى ئەم ئايەتەدا (كما يئس الكفار من اصحاب القبور) بۇچونى يەكەم: واتە: ھەرەك بى بېروايان بىھىوا بوون لە خۇمە مردەكانيان كە بيان بىننەو، چونكە بېروايان بە زىندووبونەو نى، ئەمەش بۇچوونى (ابن عباس و ھەسەنى بەصرى و قەتادە) يە. بۇچوونى دووم: واتە: ھەرەك چۇن ئەو بىبېروايانەى كە لەنىو گۆردان ھەردەم بىھىوان لەھەموو خىرىك كە پىيان بگات. ئەمەش بۇچونى (ابن مسعود و ابن جريرى طبرى) يە. مختصر ابن كثر ٢م ص ٤٨٧. وەرگىز.

هه م دهفهرمویت: (قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَحْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) (التوبة: ۲۴) واته: ئەى محمد ﷺ بلى: ئەگەر بابو باپيرانتانو، مندالەكانتانو براكانتانو ژنهكانتانو هۆزهكهتانو، وه ئەو سهروهت و سامانهى كه به نارەحهتى وه دهستتان كهوتووهو، ئەو بازرگانيهى كه دهترسين زهره كاتو، ئەو جئو نيشتييمانهى كه خوتان پيى پازين، خوشهويستتر بوو لاتان له خواو پيغه مبه ره كهى و جيهاد له پيى ئەودا، ئەوه چاوه پروان بكن هه تاكو خوا سزاي خوى بنيى، به پراستى خوا هيدايه تى خهلكى لادهر نادات).

وه دهفهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (المائدة: ۵۱) واته: ئەى ئەوانهى بپرواتان هيناوه: جولهكهو گاوارهكان به دۆست مهگرن، لهكاتيكدان ئەوان ههنديكيان دۆستى ههنديكى تريان، وه ههركهس له ئيوه دۆستايه تيان بكات ئەوه لهوانه، به پراستى خوا پيىنومايى گهلى ستهمكار ناكات. وه دهفهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوءًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (المائدة: ۵۷) واته: (هۆ بپروادارينه: ئەوانهى كه دينهكهى ئيوهيان گيپراوه به گالتهو گهمه، لهوانهى كه خوا پيش ئيوه كتيبي بو ناردوونو و بپروايان، ئيوه مهيانگرن به دۆست، وه ئەگەر ئيوه بپروادارى پراسته قينه ن پاريز له خوا بكن.) وه له مهر سه ره نهشت كردنى دووپوهكان دهفهرمویت: (تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ) (۸۰) وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

المائدة: ۷۹-۸۰) واته: (زۆربه يان دهيينيت دهچن دۆستايه تي بىپروايان دهكەن، بهراستی تويشووويهكى پيسيان وه پيش خويان خستوه، كه خوا لنيان تورپه بووه وه دواپوژيشدا به بهردهوامى لهنيو سزادا دهميننه وه، وه نهوانه ئهگەر بپروايهكى راستيان به خواو پيغه مبهري ﷺ و ئهوهى كه بو پيغه مبهري ﷺ نيردراوه بهينا بابه ئهوه ئهوه بىپروايانه يان نه دهگرت به دوست، به لام زۆرينه ئهوانه لادهرو گونا هبارن).

وه سهبارت به دوو پوهكان دهفرمويت: (بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) (۱۳۸) الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْبَتُغُونَ عَنْهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا) (النساء ۱۳۷-۱۳۸) واته: (مژده بده به دووپوهكان بهوهى كه له دواپوژدا سزايهكى به ئيشيان بو ههيه، نهوانه ئه بىپروايان له جى موسولمانان دادهنن به دوستى خويان، ئايا ئهوه دووپروانه چاوه پروانى سهركه و تن و عيززهت له بىپروايان دهكەن؟! بهراستی سهركه و تن ههره مووى بو خودايه) وه دهفرمويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا) (۱۴۴) إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا) (النساء ۱۴۴-۱۴۵) واته: (ئهى نهوانه بپرواتان هيناوه بىپروايان مهكەن به دوستانى خوتان و بچن واز له دۆستايه تي بپرواداران بينن، ئايا دهتانه وى به لگهيهكى ئاشكرا بدهنه دهست خوا بو ئهوهى سزاتان بدات؟

بهراستی دووپوهكان له خواري خواره وهى ئاگرى دۆزه خدان، وه نابينى سهرخه ريكيان ههبيت پزگاريان بكات). وه ههم دهبره يان دهفرمويت:

^۱ تفسير ابن كثير ۲م ص ۸۰-۸۱. وهركير.

^۲ تفسير ابن كثير ۱م ص ۵۳۶. وهركير.

^۳ تفسير ابن كثير ۱م ص ۵۳۹-۵۴۰. وهركير.

(وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ) (البقرة: ١٤) واته: (ئهگەر بگهن به پروداران دهم و دهست دهلین: ئیمه پرومان هیناوه، به لام هر که گهیشتنه وه لای شهیتانه کانیان دهلین: ئیمه له گهل ئیوه داین، ئیمه تهنه گالته به و پرودارانه دهکهین) وه دهفرمویت: (لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ) (المجادلة: ٢٢) واته: (ئهی محمد ﷺ نابینیت گهلیک که پروایان به خواو پیغه مبه رﷺ هینابیت و بچن دوستایه تی ئه وه بکهن که دوژمنایه تی خواو پیغه مبه رﷺ دهکات، ئه گهر له حالیکدا ئه وانه باوک و باپیرانیان و یان کورپه کانیان و براکانیان و هۆزو گهلی خوشیان بن). وه ده رباره ی دوپروه کان دهفرمویت: (أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ) (الحشر: ١١) واته: ئایا نابینى ئه وانه ی که دوپروون (المنافقین) به برا بن پرودا کانیان (مه به ست گاوره کانی به نونه ضیره) دهوت: ئه گهر ئیوه ده رکړین ئه وه ئیمهش له گهلتن دینه دهروه، ئه گهر شهرتان له گهل بکړیت ئه و یارمه تیتان ددهین (سهرتان دهخهین)، وه هم دهفرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ) (٢٥) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ) (محمد: ٢٥-٢٦) واته: ئه و که سانه ی که وازیان له پروا هینا و گه پرانه وه بو لای کوفر له دواى ئه وه ی که بهرنامه و هیدایه تیشیان بو پروون بو وه، ئه وه بوو شهیتان ئه و کاره به ده ی بو جوان و پازاوه کردن و هه لی خه له تاندن، هوی ئه م پاشگهن بوونه وهشیان ئه وه بوو ده یانوت به وانه ی که بهرنامه ی خویان پی ناخوش بوو له مه ودوا له هه ندی کاروباردا گوپرایه لیتان دهکهین، به راستی خوا ئاگای له نهینى و په نهانه کانه) مختصر تفسیر ابن کثیر ج ٢ / ص ٢٣٦.

له دوستایه تی بئ پرواکان حوکم بو لابر دنیانه

جۆریک له دوستایه تی بئ پروایان که خوی کار به جئ سهرزه نشتی گاوره کان و دوپوه کانی له سهر کردوه: بریتیه له برواهینان به چمکیک لهو بئ پرواییهی که نهوان له سهرنی، یان داوای یاسا لیکردنیان له پیش بهرنامهی خوادا- واته: یاسای نهوان له قورئان به باشت بزانین- وهک خوی دادگهر له مهر نهام راستیه دهفه رمویت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا) (٥١) أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا (النساء: ٥٠-٥٢) واته: ئایا سهرنجی نهوانه نادهی که چمکیک له پهراوی خویان پئ درابوو (مه بهست نههلی کیتابه) بپوا دینن به جادوگهریی و شهیتان، وه بئ پرواکان دهلین: ریگهی نهمانه له بپواداره کان باشترو پوونتره، نهوانهی خوی گهوره نهفرینی لیکردوون، له پهحمه تی خوی وه دووری خستوون- وه ههر کهس خوا نهفرینی لی بکات نهوه هیچ یاریده ده ریکی نیه.^١

وهک زانراوه نهام ئایه ته ده باره ی (که عبی کوپی نه شرف) هاته خواره وه، لهو ده مه دا که چوو بو لای موشریکه کانی شاری "مه کهکه" و بهرنامه کانی نهوانی به باشترو بهر قهرارتر له قه له مه دا له بهرنامه ی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه له کانی.^٢

^١ تفسیر ابن کثیر م ١ ص ٤٨٥-٤٨٦.

تییینی: (جبت) و (تاغوت) لهام ئایه ته دا به چهند شیوهیه کی لیکدراوه ته وه، یه کهم: (جبت) جادووه - السحر- (تاغوت) شهیتانه، دووه م: (جبت) فالنجیه یان بته یان شیرک، وه (تاغوت) ههرچی شتی که له غهیری خوا بپهرستیت، هه مان سهرچاوه ی پیشوو، وه رگیز

^٢ تفسیر ابن کثیر م ١ ص ٤٨٥-٤٨٦.

وہ دہربارہی جولہ کہ کان دہ فرمویت: (وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) (۱۰۱) وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ (البقرہ: ۱۰۱-۱۰۲) واتہ: (کاتیک کہ پیغہ مبریک وہک محمد ﷺ لہ لایہن خواوہ ہات بو لایان، لہ کاتیکدا ٹہو پیغہ مبرہ کتیبہ ناسمانیہ کہی لای ٹہوانیش بہراست دہزانی، کومہ لیک لہوانہی کہ پہراوی خویان پیدرابو کتیبہ کہی خویان خستہ پشت خویانہ وہ وہک ہر نہ شزانی، واتہ: وہک نہ شزانی کہ ٹہو کتیبہ خویانہ باسی پیغہ مبرہی ﷺ تیدا کرایت) وہ چون شوینی ٹہوہ کہوتن کہ شہیتانہ کان دہیان خویندہ وہ لہ مولکی (سولہ یمان) دا، واتہ: کتیبہ کہی خویان فریداو چون شوینی جادو وگہری (سحر) کہوتن.^۱

لیرہ دا خوی زانا ہوال دہدات کہ ٹہوانہ وازیان لہ بہرنامہ کہی خوا ہیٹا وہو پشت گویان خستوہ، وہ لہ جییدا چوون شوینی جادو وگہری و نازہ زو بازی کہوتون!!

وہ خوی پہرہ ردگار دہ فرمویت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَرْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا) (۶۰) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا (النساء: ۶۰-۶۱) واتہ: (ٹایا تہ ماشای ٹہوانہ نا کہی کہوا گومان دہبہن بہرویان بہوہ ہیٹا وہ بو ٹو بو ٹہوانہی پیش تو دابہ زیوہ، لہ کاتیکدا دہیانہ وی حوکی خویان بہرنہ لای طاغوت، بہراستی شہیتان دہیہ وی بہ گومرابوونیکی دور گومرایان بکات، وہ ٹہوانہ ٹہگر پییان بوتریٹ ورن بو لای ٹہو بہرنامہی کہ خوا دای بہزاندوہ تہ سہر پیغہ مبرہ ﷺ ٹہوہ یہ کسہر

^۱ تفسیر ابن کثیر ۱م ص ۱۲۸-۱۲۹. وەرگیز.

جېينى دۈپۈۋەكان بە جىددى و سەرسەختانە لىت دۈۈر دەكەۋنەۋە - يان خەنكت ئى ۋەدۈۈر دەخەن-).

غوتىش لەسەر ۋەزنى (فەعلووتە) لە توغيانەۋە ھاتوۋە، واتە: لە سنوۈر ۋە-ان و ياخيپوون، كە ئەۋىش سىتەم و دەستدرىژى دەگرىتەۋە، ھەر يەرستراۋىك لە غەيرى خوا ئەگەر بەۋ بەندايەتى بۇ كەردنە نارازى نەبوۋ، ۋە بىنى قەلس نەبوۋ ئەۋە پىنى دەۋترىت (تاغوت)، ھەر بۇيە لە فەرمودەدا ھاتوۋە دەلىت: (ويتبع من يعبد الطواغيت الطواغيت) رواه البخاري ومسلم. واتە: (ئەۋەى بەندايەتى تاغوتەكان -بەكەكان- دەكات، شوپىنى تاغوتەكانىش نەكەۋىت).

ئەۋەى لەسەرپىچى خاۋادا گوپرايەلى دەكرىت، ئەۋەى گوپرايەلى بۇ دەكرىت لە شوپىنكەۋتنى غەيرى پەيرەۋى خواۋ ھەقدا..... ئەۋە تاغوتە، ھەر بۇيەش ئەۋەى كە ھوكمى دەبرىتە لا و ھوكم بە بەرنامەى خوا ناكات ئەۋە ھەر (تاغوتە)، بۇيەش خواى دادگەر (فەرەۋن) و (عاد) و ئەۋانىش تىرىشى ناۋانۋە (تاغوت) كەۋاتە: ھەر كەسىك لەم ئوممەتى ئىسلامەدا دۇستى بىپروايان بىت، لە موشرىكىن يان (ئەھلى كىتاب) بە ھەندىك جۇرى دۇستايەتىكردن ۋەك: چوۋنى بۇ لاى لايەنگرانى (باطل) يان شوپىن كەۋتنىان لە ھەندى قسەۋ كەردەۋەى (باطل) ياندا، ئەۋە بەئەندازەى ئەۋ دۇستايەتى كەردنە (نىفاق) چۆتە دەروۋنىەۋە، ئەمەش ۋەك شوپىن كەۋتنىان لە ھەلوپست و بۇچوۋن و كەردەۋەكانىاندا كە پىچەۋانەى (قورئان) و (سوننەت) ى پىغەمبەر ﷺ بىت، ۋە ھەر كەس دۇستايەتى مردۋانىان بكات يان زىندۋوانىان، بە جۇرىك لە خۇشەۋىستى يان بەگەرە زانين يان پىككەۋتن، ئەۋە ئەۋىش لەۋانە ۋەك ئەۋانە ۋايە كە پىشتىگرىيى و يارمەتى دۈژمنانى ھەزەرەتى (ابراھىم) و (موسا) يان كەردۈۋە.

وه بيگومان گاورو جوله که و ئاگر په رسته کان ئه گهرچی کوفره که یان پوونه.
 به لام زۆرینه ی ئه وانه ی هاتوونه ته ناو ئیسلامه وه، ته نانه ت ئه وانه ی که
 به زانیاری و به ندایه تی و پی شه وایه تیش ئاسراون، چونه ته نیو زۆرێک له
 کوفری ئه وانه وه، وه هه ندیک بنه ماو پێچکه که له بنچینه دا ئه وان دایان
 رشتوو ه ئه مان پێیان باشه که بکریته یاسا (حکم) وه ئه و حه قه ی که
 پیغه مبه ران (عليهم السلام) هینایان ئاویته ی ئه و (باطل) ه یان کردوو ه که
 دوژمنانی پیغه مبه ران (عليهم السلام) له سه ر بوون و په یره یان ئی ده کرد.
 به لام خوای په ره ر دگار پێی خو شه (پیس) له (پاک) و (حەق) له (باطل) جیا
 بکریته وه، وه پیویسته بزانی: ئه وانه ی دو ستایه تی بی پروایان ده که ن
 (موفاق) ن یان چمکیک له نیفاق یان تێدایه ئه گهرچی به پڕواله ت له گه ل
 موسو لمانیشدا بن، چونکه پیاویک ئه گهر له ده ره وه موسو لمان بیته ئه وه
 مه رج نیه له نا وه وه مو نافیق نه بیته، له به ره ئه وه مو نافیقه کان به پڕواله ت
 هه موویان موسو لمان بوون، وه قورئانی پیرو ز ئا کارو سیفه ته کا نیانی پوون
 کردو ته وه، جا ئه گهر ئه و دو و پوانه له سه ر ده می پیغه مبه ردا ﷺ هه بووبن که
 سه ر ده می عیززه تی ئیسلامیش بووه، ئه وه له دوا ی ئه و سه ر ده مه (زۆرینه زۆر
 زۆر تر ده بن.

رق لیبوون و قسه له گهل نه گردن و مهرجه گانی

شیخی ئیسلام ئیبن تهیمیه پرسیمیه لیکرا دهرباره ی ئه و کهسه ی که رق لیبوونی فهرز یان جائیزه؟ یان قسه له گهل نه گردنی یان هردووکیان نهبرخوا؟ وه ئایا چ مهرجیک دانراوه بو ئه و کهسه ی که رقی له و کابرایه دهیئت؟ یان قسه ی له گهل ناکات لهبرخوا؟

وه ئایا سهلام نه گردن دهچیته نیو بازنه ی قسه له گهل نه گردنییه وه یان نا؟ وه نه گهر هاتوو قسه له گهل نه کراوه که له سلوکردندا پیشی قسه له گهل نه که ره که کهوت، ئایا فهرزه وه لایمی بداته وه یان نا؟ وه ئایا رق لی بوون و قسه نه گردنه که بهرده وام دهیئت هه تاکو ئه و سیفه ته ی که له سه ری وای لیکراوه تییدا نه مینیت، یان ئه و قسه نه گردن و رق لیبوونه ماوه یه کی دیاریکراوی هیه؟ وه نه گهر ماوه یه کی دیاریکراوی هیه ئه وه سنوره که ی چهنده؟ فهتوامان بو بدن خوا پاداشتان بداته وه...

ئه ویش به م شیوه یه وه لایمی دایه وه.

قسه نه گردنی شهرعی دوو جوړه:

یه کهم: به مانای وازهینانی خراپه کان (المنکرات).

دووه م: به مانای سه رزه نشت گردن و سزادان له سه ر ئه و خراپانه.

جوړی یه کهم: ئه مه یه له و ئایه ته دا باسکراوه که ده فره مویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (الأنعام ٦٨) واته: (نه گهر ئه وانه ت بینی که دهرباره ی ئایه ته گانی ئیمه گالته یان ده کرد، ئه وه یه که سه ر پشتیان تیبه که هه تاوه کو ده چنه سه ر باسو خواسیکی دیکه، وه نه گهر هاتوو (شه یقان) له بیرى بردیته وه ئه وه له پاش ئه وه ی بیرت که وته وه له گهل ئه و کوومه له سته مکارانه دا دانه نیشیت) وه ده فره مویت: (وَقَدْ نَزَّلَ

عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ (النساء: ١٤٠)

واته: (له قورئاندا -خوا- بۆی ناردونه خوار که ئەگەر هاتوو بیستتان ئایەتەکانی خوا بە درۆ دەرزانراو گالتهیان پێ دەکرا، ئەوە ئێوە لەگەڵ ئەو کۆمەڵە دامەنیشن، هەتاوەکو دەچنە سەر باسیکی دیکە، چونکە ئەگەر ئێوە لەگەڵیان دانیشن ئەوە کەواتە وەک ئەوان^١)

ئەمەش مەبەست پێی ئەوەیە کە نابێت بەبێ پێویستی ئامادەیی ئەو شوێنانە بێت کە هەردەم خراپەیی تێدا دەکرێت، بۆ نمونە: کۆمەڵێک ئارەق دەخۆنەووە بچیت لەلایان دانیشیت، یان ئەگەر هاتوو کۆمەڵێک بانگکران بۆ چیشتی ژن گواستەنەو، ئەگەر هاتوو ئارەق و گۆران و شمشالی تێدابوو، ئەوە فەرز نیە وەلامیان بدەیتەو، وە چەندین نمونەی لەم ناشرەعیانە هەیە، بەلام بەپێچەوانەی ئەو کەسە بۆ بەرھەڵستی لێکردنیان لەو شوێنەدا ئامادە دەبێت، یان بەبێ ویست و حەزی خۆی ئامادە دەبێت - واتە: زۆری ئی دەکرێت.^٢

بۆیە و تراو (ئامادەبووی خراپە وەک ئەنجام دەرەکەیت) (حاضر المنکر کفاعله) وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر، فلا

^١ لەم دوو ئایەتەدا ئەوەی لێوەردەگیرێت کە: ئەو کۆپو سیمینارانی کە لە ولاتی خۆماندا دەگیردرێت سەبارەت بە بەدزدانان و گالتهپێکردنی هەندیک بێهەمی ئیسلامی، ئەوە جانیژ نیە بۆ موسلمان تێیدا دانیشی، ئەگەر لە حالەتێکدا لە توانای ئەبوو وەلامیان بداتەو و دەمکوتیان بکات، مەگەر وەک ئەرکیک لەلایەن قیادەو بۆ (تجسس) پێی سپێرابێ. والله اعلم. وەرگیر.

^٢ مەبەست ئەوەیە ئەگەر هاتوو بۆ ئەم دوو شتە ئامادەبوو ئەو گوناھبار نیە.

یەکەم: بۆ بەرگری کردن و مەنەج کردنیان.

دووەم: بە ویست و ئارەزوی خۆی ئەبوو، بەلکو بە زۆر و هەڕەشە توند هاتبوو. وەرگیر.

يجلس على مائدة يشرب عليها الخمر) رواه ابو داود و الترمذي والدارمي.
 وته: (ههركه سيك بپروای به خواو پوژي دوايي هيه با له سهر سفره هيه ك
 لهنه نيشيت كه ئاره قى له سهر بخوريتته وه) ئهم جوړه ش وهك قوتار كړدنى
 حروون وايه له ئه نجامدانى كړدوه خراپه كان، وهك پيغه مبهه ﷺ
 حقه رمويت: (المهاجر من هجر ما نهى الله عنه) رواه البخاري وابو داود.
 وه كوچك كړدن له ولاتى (كوفر) و تاوانه وه بو ولاتى (بپروا) و (ئيسلام) يش له م
 جوړه هيه: چونكه ئهمه ش وازه ينان و كوچك كړدنه له مانه وه له نيو بپروايان و
 نوو پرواندا ئه وان هى كه هه رده م ناهي لنو بوارت پي نادهن ئه وهى خوا
 فرمانى پي كړدوه ئه نجامى بده يت.

جوړى دووه م: قسه له گهل نه كړدن به شيوهى سهرزه نشت كړدن و فيكړدنى
 نه ده ب، ئهم جوړه ش بو ئه وان هيه كه به ئاشكرا خراپه ده كهن، جا قسه يان
 له گهل ناكريت هه تاكوو داوا بكهن له خوا كه له و تاوانا نه يان ببوريت، هه ر
 وهك ئه و سى (صه حابه) يهى كه بو جهنگى (ته بوك) له پيغه مبهه ﷺ
 دواكه وتن، جا پيغه مبهه ﷺ و هاوه له كانى دهنگيان له گهلدا برين، هه تاوه كو
 خواى به خشنده ئايه تى دابه زاندو ته وبه ي لى وه رگرتن- ئه مانه ش
 گونا هه كانيان ئه وه بوو كه وازيان له جيهاد هيئا له كاتي كدا بوو به فهرزى
 عهين و هيچ بيانووو عوزيكي شهر عييان نه بوو- به لام ههركه س خير و
 چاكه ي لى دهركه ويت، ئه وه نابيت دهنگى لى هه لگريت ئه گهرچى له ناوه وه
 به نه ينى دوو پروويت.

قسه له گهل نه گردن به شیوهی ته مبی کردن - تعزیر -

هه ندی جار دهنگ ئی هه لگرتن بۆ - تعزیر -، ئه مهش بۆ که سیکه واز له فهره کان بهینیت و هه ندی کرده و هی قه دهغه کراو ئه نجام بدات وهک: ئه و که سه ی که وازی له نویتز هی ناوه و زهکات نادات، له کاتی کدا به د پره وشتی و سته م دهکات، یان ئه و که سه ی که بانگه واز بۆ - بیدعه - دهکات، له کاتی کدا به پیچه وانه ی (قورئان) و (سوننهت) ی پیغمه بهر ﷺ و کوپای زانایان و پیشینانی ئه م ئومه ته بیت.

هر له بهر ئه مه شه کۆمه لیک له پیشه وایانی پیشینانمان (السلف) ده فرمون: ئه وانه ی که بانگه یشت بۆ لای بیدعه ده که ن ئه وه "تعزیر" ده کړین و شاهیدی یان وه رناگیریت، ئه مهش وهک سزاو سه رزه نشتیک وایه بۆ یان هه تا وه کو وازی ئی بهین و دهستی ئی هه لگرن، وه له م بۆ چوونه شیاندا جیا وازی ده خه نه نیوان ئه وه ی بانگه یشتی خه لکیش دهکات بۆ لای بیدعه که و ئه و که سه ی که بانگه یشتی بۆ ناکات، چونکه ئه وه ی که بانگه یشتی بۆ دهکات، ئه وه خراپه که ی ئاشکرا کردووه، بۆیه شایسته ی سزاو سه رزه نشته، به پیچه وانه ی ئه و هیان که بانگه یشت ناکا و ده یشاریت وه هه مان حوکمی نیه، چونکه ئه وه ی که خو ی خه ریکی - بیدعه - یه و خه لکی بۆ بانگ ناکات، ئه وه خراپتر نیه له (دوو پوه کان) که پیغمه بهر ﷺ شته ئاشکراکانی ئی وهر ده گرتن وه نهینیه کانی شی ده دایه ده ست خوی داد گهر، له گهل ئه وه شدا ئاگاداری حالی زۆریه شیان بوو^۱ بۆیه له فرموده ی

^۱ تبیینیه کی گرتگ: خوینهری به ریز لیره دا شیخی ئیسلام که ده فرمویت: ئه وانه ی که ئه ملی بیدعه ن نوژیان له دوا وه ناکړی و شایه تیان ئی وهر ناگیریت مه بهستی هه موو بیدعه یه ک نیه، واته زیاتر ئه و بیدعه نه دگریت وه که له بواری عه قیده دان، نهک له مه جالی هه ندی عیبادات و معامه لات ئه مه خالی یه که م. خالی دووم: مه به ست به و که سانه یه که هاوکات له گهل ئه نجامدانی بیدعه که دا خه لکشی بۆ بانگ ده که ن، به لام نه گهر خه لکیان بۆ بانگ نه کرد ئه وه ئه و حوکمه ی نیه که باس کرا، والله اعلم. وهر گێر.

پیغه مبهردا ﷺ هاتوو که دهفهرمویت: (ان المعصية اذا خفيت لم تضر الا صاحبها ولكن اذا اعلنت فلم تنكر ضرت العامة) واته: (بهراستی تاوان نهگهر شارایه وهو به نهیینی کرا ئه وه تهنها زیان به خاوه نه که ی دهگه یه نییت، به لام نهگهر به ئاشکرا کراو ئینکاری نه کرا، ئه وه زیان به هه مووان دهگه یه نییت).
 نه مهش له به ره ئه وه یه - که: زیان به گشتی دهگه یه نییت - چونکه پیغه مبهردا ﷺ دهفهرمویت: (ان الناس اذا راوا المنکر فلم یغیروه، اوشک ان یعمهم الله بعقاب منه) رواه احمد وابو داود وابن ماجه، واته: (خه لکی ئهگهر خراپه یه کیان بیینی و نه یانگۆپی، ئه وه نزیکه خوا به گشتی سزایه کیان بو بنییریت).
 که واته: ئه وه خراپانه که به ئاشکرا ئه نجام ده درین (واجبه) به هه موو شیوه یه که به ره هه ئستیان ئی بکریت، به پیچه وانیه ئه وانیه که به نهیینی ده کرین، چونکه دووه میان سزاکی تایبه ته به خاوه نه که یه وه، وه ئه مجۆره قسه نه کردنه که به شیوه ی (تعزیر) به گویره ی جیاوازی ئه وانیه ئه نجامی ده دن ده گوپی، له (به هیزی) و (لاوازی) یاندا، وه له که می و زۆریاندا، چونکه ئه وه ی مه به سته لیڤه دا دوو شته:

یه که م: سه رزه نشتکردنی بابای دهنگ له گه ل هه لگیرو.

دووه م: گه رانه وه و ترساندنی خه لکانی تریش له و جۆره کرده وان، ئهگهر له م دهنگ دابهرینه دا به رژه وه ندی زۆرترو زالتربوو، به شیوه یه که سه ری کیشا بو لاوازکردن، و شارندنه وه ی خراپه که، ئه وه "جائزه" به لام ئهگهر هاتوو قسه له گه ل نه که ره که لاواز بوو، وه ئه وه ی که قسه ی له گه ل ناکری و خه لکانی تریش هیچ سه رزه نشتیکیان نه ده کراو، ئه وه حاله ته وای ئی نه کردن که واز بیینن، به لکو تاوانه که زۆرترو زیاتری ده کرد، به جۆریک زهره ره که ی له به رژه وه ندیه که ی زۆرتربوو، ئه وه ئه وه دهنگ دابهرینه جائیز نیه، به لکو دل پاگرتنی هه ندی خه لکی له دورخستن وه قسه له گه ل نه کردنیان به سوودتیه، وه هه ندی خه لک هه ن دهنگ ئی هه لگرتنیان له دل پاگرتنیان

به سوودتره، بۆيش دهبينى پيغهمبهرى خوا ﷺ هەندىك دلى پادهگرتن و هەندىكىش دەنگى ئى هەلدەگرتن، سەير دەكهى ئەو سى نەفەرەى كه له شەپرى (تەبوك) دوا كهوتن، لەبەرئەوهى موسولمانى دامەزراو بوون و چاوه‌پوانى خراپەيان ئى نەدەكرا. بۆيه قسه له‌گەل نەكردنيان بەرژەوه‌ندى زۆرتەر بوو، هەم عىززەتى دىنى خواى تىدابوو، هەم پاك بوونەوه‌يه‌كىش بوو بۆ خويان له تاوان، بەلام دل پاكيراوه‌كان "المؤلفة قلوبهم" لەبەرئەوهى پياوى ناودارو لەنيو هۆزەكانياندا گوپرايه‌ل بۆكراو بوون، بۆيه جەوهەرى بەرژەوه‌ندى كه له پاگرتنى دلياندا بوو نەك دەنگ ئى هەلگرتنيان.

جا بەرژەوه‌ندى له چيدا زۆرترو زووتر دەستەبەر بىيت دەبى ئەوه بكرىت، بۆيه دهبينى جارى وا هەيه له‌گەل دوژمندا شەپكردن شەرعى تره، وه جارى واش دەبى پىككه‌وتن و هودنه باشتەر وه جارى واش هەيه سەرانه وه‌رگرتن و هەموشى به‌پيى بەرژەوه‌ندى و حالى موسولمانان، وه وه‌لامى هەموو پيشه‌وايان و زانايانى ئىسلاميش لەمەر ئەم باسەدا لەسەر ئەم بنچينه‌يه بنيات نراوه كه باسكرا.

كه‌واته: دەنگ هەلگرتنى شەرعى - بهو شىوهى باسكرا - لهو كرده‌وانه‌يه كه خواو پيغهمبەر ﷺ فەرمانيان پىكردووه، گوپرايه‌لى كردنى خواش پىويسته بۆ خوا بىيت و به‌پيى فەرمانى خواش بىيت، واته ساغ بىيت بۆ خواو هەم راستيش بىيت، كه‌واته هەركەس دەنگ هەلگرتنەكهى لەبەر ئارەزووى خوى بىيت - نەك شەرع -، يان بهو شىوه‌يه نەبىيت كه فەرمانى پىكراوه، ئەوه لهو سنووره دەرچووه، واته له سنوورى -شەرع- وه زۆرجارىش مروڤ به‌پيى ئارەزووى خوى شتىك دەكات و واش گومان دەبات كه له‌بەر گوپرايه‌لى خوا دهيكات، وه دەنگ هەلگرتن لەبەر مافى مروڤ خوى له سى پوژ زياتر جائز نيه -واته له‌بەر شتى شەخسى- وهك له (بوخارى) و (مسلم) دا هاتوووه كه پيغهمبەر ﷺ فەرموويه‌تى: (لا يحل لمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاث، يلتقيان

فیصد هذا ویصد هذا، وخیرهما الذی یبدا بالسلام) واته: (بؤ موسولمان
 حه لال نیه زیاد له سئ پوژ دهنک له گهل برا موسولمانه کهیدا هه لگرت،
 له کاتیکدا بگهن به یهک نه میان خوئی لاداو نهویشیان خوئی لادات، وه
 چاکترینیان نهو یه که پیش ده کهوئیت له سلادوا) وه له فهرمووده یه کی تردا
 ده فهرموئیت: (تفتح ابواب الجنة کل اثین و خمیس، فیغفر لكل عبد لا یشک
 بالله شیئا الا رجلا کان بینہ و بین اخیه شحناء، فیقال انظروا هذین حتی
 یصطلحا) (رواه البخاری و مسلم). واته: (هه موو پوژانی دوو شه مموو پینچ
 شه مموه یهک ده گاکانی به هه شت ده کریته وه، هه به نده یهک هاوهل بؤ خوا
 بریار نه دات خوا لیئی خوش ده بیئت، تنهها موسولمانیک نه بیئت که له نیوان
 خوئی و برا کهیدا ناکوکیه که هه بیئت، بؤیه ده وترئت ئو دوانه راوه ستینن
 هه تاوه کو نیوان خوئیان باش بکن) جا بؤیه دهنک هه لگرتن له بهر مافی
 شه خصی به گشتی قه ده غه یه تنهها روخسه ت به هه ندیکی دراوه - که سئ
 پوژه - هه روهک پروخسه ت دراوه به میرد له سه ر جینگه پشت بکاته ژنه که ی
 نه گهر هاتوو سه ریچی فهرمانی میرده که ی کرد، که واته جیاوازی بکریته
 نیوان دهنک هه لگرتنیک که له بهر خویه و دهنک هه لگرتنیکیش که له بهر مروؤ
 خویه تی، یه که میان فهرمانی پیکراوه و دوو میان به ره لستی لیکراوه،
 چونکه موسولمانان هه ردهم برای یه کترن، وهک پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموئیت: (لا
 تقاطعوا ولا تدابروا ولا تحاسدوا وکونوا عباد الله اخوانا المسلم اخو المسلم)
 رواه البخاری و مسلم. واته: (نیوانتان مه پچرینن، وه له کاتی به یهک گه یشتن
 پشت مه که نه یه کترن وه رقتان له یه کتر نه بیئت، وه ئیره یی به یه کتر مبه ن، وه
 هه مووتان تیکرا ببه به نده ی خواو برا بن، موسولمان برای موسولمانه) وه له
 فهرمووده یه کی تردا ده فهرموئیت: (الا انبئکم بأفضل من درجه الصلاة
 والصیام والصدقة والأمر بالمعروف والنهي عن المنکر؟ قالوا بلی یا رسول
 الله ﷺ!! قال اصلاح ذات البین فان فساد ذات البین هی الحالقة، لا اقول

تخلق الشعر ولكن تخلق الدين) رواه ابو داود والترمذي. واته: (ثايا
 ئاگادارتان بکه مه وه له بهرتر له پلهی نوێژو پۆژوو مال بهخشین و
 فهрман به چاکه و بهر نه لستی له خراپه؟

وتیان: به لئی ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ، فهرموی: چاکسازیکردنی نیوان،
 چونکه خراپکردنی نیوان هه لئاشه ره، من نالیم موو هه لده تاشیت، به لام
 دین ده تاشیت) وه ده فهرمویت: (مثل المؤمنین فی توادهم وتراحمهم
 وتعاطفهم کمثل الجسد الواحد اذا اشتکی منه عضو تداعی له سائر
 الجسد بالسهر والحمي) رواه البخاري ومسلم، جا له راستیدا مروقی
 موسولمان ئه رکى سهر شانیه تی که ده بی ههردهم دۆستایه تی و
 دۆژمنایه تی بۆ خوا بکات، وه هه ر کات موسولمانیک هه بوو ئه وه "واجب" ه
 دۆستایه تی بکات ئه گه رچی له حالیکدا ئه و موسولمانه سته میشی لی بکات
 چونکه بوونی ئه و سته م لیکردنه نابیته باعیسی پچراندنی دۆستایه تی
 ئیمانی، وه ک خوای کار به جی ده فهرمویت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
 اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي
 حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ
 يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ * إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) (الحجرات: ۹-۱۰)

واته: (ئه گه ر دوو کۆمه ل له بر واداران به شهر هاتن، ئه وه ئیوه چاکسازی
 له نیوانیاندا به رپا بکه ن، جا ئه گه ر یه کیکیان ده ستریزێ کرده سهر
 ئه وه ی تر، ئه وه له گه لی بجهنگن هه تا وه کو بگه ریتته وه بۆ لای شهرعی خوا،
 جا ئه گه ر گه رپایه وه بۆ لای شهرعی خوا، ئه وه به شیوه یه کی دادپهروه رانه
 نیوانیان چاک بکه ن وه ههردهم دادگه ر بن، چونکه خوا دادپهروه رانی

خوش دهوئیت، وه تهنه بپواداران برای راسته قینه یه کترن^۱ سهیر دهکە ی خوی دادگەر له گه‌ل بوونی پیکدادان و دهستدریژی کردنه سهیر یه کتریش هه‌ر به برا ناویان دهبات!! وه فه‌رمان دهکات به هه‌رده‌م چاککردنی نیوانیان، بویه: پیویسته جیاوازی نه‌و دوو جو‌ره قسه نه‌کردنه تی‌بگات و ناگادار بی‌ت" واته: نه‌وه‌ی له‌به‌ر خواجه و نه‌وه‌شی له‌به‌ر خو‌یه‌تی"، چونکه زور که‌س هه‌ن که یه‌کی‌کیان ئاو‌یه‌تی نه‌و‌یه‌تر ده‌که‌ن، وه ده‌بی بزان‌یه‌ت که بپوادار دۆستایه‌تی کردنی فه‌رزه نه‌گه‌رچی سته‌میشی ئی بکات و ده‌ستدریژی بکاته سه‌ری، وه بی‌پرواش دو‌ژمنایه‌تی کردنی فه‌رزه نه‌گه‌رچی شت به‌خشێ و چاکه‌شت له‌گه‌ل‌دا بکات، چونکه خوی گه‌وره پیغه‌مبه‌ران و کتێبه ئاسمانیه‌کانی بو‌ نه‌وه ناردوه که (دین) هه‌ر هه‌مووی تهنه‌ بو‌ خوا بی، وه خوشه‌ویستی تهنه‌ بو‌ دۆستانی خوا بی‌ت، وه رقه‌به‌رایه‌تیش بو‌ دو‌ژمنانی نه‌و بی‌ت، وه پاداشت و ریز بو‌ دۆستانی نه‌و و تۆله‌ش بو‌ دو‌ژمنانی بی‌ت.

وه نه‌گه‌ر هاتوو له‌ پیاوی‌ک‌دا (چاکه‌ و خراپه‌ خێرو شه‌ر). گو‌پرایه‌لی و سه‌رپیچی، سوننه‌ت و بیدعه‌) کو‌بو‌ونه‌وه، نه‌وه به‌ نه‌ندازه‌ی نه‌و خیره‌ی که تی‌یدایه‌ شایسته‌ی دۆستایه‌تی و پاداشته، وه به‌ گو‌یره‌ی نه‌و شه‌ره‌ی که تی‌یدایه‌ شایسته‌ی دو‌ژمنایه‌تی و سزایه، چونکه ده‌گونجی له‌یه‌ک پیاو‌دا هو‌کاری ریز لی‌گرتن و بی‌ری‌زی‌ش کو‌بی‌ته‌وه، وه‌ک (دزی‌کی فه‌قیر) ده‌ستی ده‌به‌ردی‌ت له‌به‌ر دزیه‌که‌ی و له‌ -بیت المال- یش به‌ نه‌ندازه‌ی پیویستی خوی پاره‌ی پی‌ده‌دری‌ت، نه‌مه‌ش نه‌و بنچینه‌ زی‌رینه‌یه‌ که (نه‌ه‌لی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت) له‌سه‌ری تی‌کرا یه‌ک ده‌نگن و کو‌مه‌له‌ گو‌مرا‌کان

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۲ ص ۲۶۲-۲۶۳. وه‌رگیز.

پيڇهوانه يان دهكهن، چونكه ئهوان دهلّين خهلكى به گشتى يان تهنها شايسته ي پاداشته يان به تهنها سزا، به لام (ئههلى سوننهت و جهماعهت) دهفهرمون: خواي دادگهر ئههلى تاوانه گهرهكان به ئاگر سزا دهدهت و پاشان به هوئى شهفاعهتي ههركهسيك كه خوئى مؤلهتي پيبدات له ئاگر دهريان ديئيئت، ههروهك زور له فهرمودهئى سهحيحى پيغهمبر ﷺ لهم بارهوه هاتوون. والله اعلم.

وصل اللهم على محمد وعلى آله وصحبه اجمعين^١

خوينهري بهريز: وهلامهكهئى شينخى ئيسلام، ئين تهيميه وهلاميكى گشتى و زور شتى ترى لهژيردا كۆدهبيتهوه. بويه ههئى له پرسيارهكهئى بهراشكاوى وهلام نهداوتهوه، بهلام ئهگهر به وردى سهبرى وهلامهكانى بكهت و ليكيبيدهيتهوه ئهوه وهلامى ههموو پرسيارهكانى تيدا دهبينيت، وه شينخى ئيسلام -پهحمهتي خواي ليئيئت- ههركاتيك پرسيارينكى ليكرابيت ئهوه بهشيوهيكى گشتى وهلامى داوتهوه، نهك تهنها پرسيار ليكراوهكه، وهك لهمهوداش له وهلامى پرسيارهكانيدا به پوونى دهبينيت. وهركير.

ئارەق خۆرو چەند ئاگادار كىردنە ۋە يەك

شىخى ئىسلام - ئىبن تەيمىيە - (خوالىي خوش بىت) لەمەر ئارەق خۆر
پرسىياري لىكرا:

ئايلا سلاۋى ئى دەكرىت؟ ۋە ئەگەر سلاۋىشى كىرد ۋە لامى دەدرىتە ۋە؟ ۋە ئايلا
لە پاش مردن تەرمەكەي لە ۋەختى بەگۆرسپاردندا ۋەك تەرمى موسولمان
مامەلەي لەگەل دەكرىت؟ ۋە ئەگەر گومانى لە حەپامبوونى ئارەقەكەدا
هەبوو، ئەو ھوكمى كوفرى ھەيە ۋە پىيى كافر دەبىت؟ .. لە ۋە لامدا فەرموى:
پاش سوپاس بۇ خوالى بەرز، ھەركەسىك بە ئەندازەيەك لە كىردە ۋە خراپ ۋە
قەدەغە لىكرا ۋە كان ئەنجام بدات، ۋەك: بەدەرەشتى ۋە شەپوال پىسى، ۋە ئارەق
خواردنە ۋە، دەست درىژى كىردنە سەر خەلكى، ۋە غەيرى ئەمانەش، ئەو
بەگۆرىەي توانا ۋە بۇ لوان قەدەغە كىردى - واجب - ۵. ۋەك پىغەمبەر ﷺ
دەفەرموئىت: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فإن لم يستطع فبلسانه فإن لم
يستطع فبقلبه وذلك اضعف الإيمان) رواه مسلم. واتە: (ھەر كەس لە ئىۋە
خراپەيەكى بىنى با بەدەست بىگۆرىت، جا ئەگەر نەيتوانى ئەو با بە زىان
بىگۆرىت، ۋە ئەگەر نەيتوانى با بە دل پىيى ناخوش بىت ۋە ئەو ۋەش
لاوازترىن ئىمانە) جا ئەگەر ئەو كابرايە بە پەنھانى ئەو كىردە ۋە خراپەي
دەكردو ئاشكراي نەدەكرد، ئەو بەنھىنى بەرھەلىستى دەكرى ۋە بۇي
دەپوشرىت، ۋەك پىغەمبەر ﷺ دەفەرموئىت: (من ستر عبدا ستره الله في الدنيا
والآخرة) رواه البخاري ومسلم. واتە: (ھەر كەس عەببى بەندەيەك بپوشىت،
خوالە دونيا ۋە داپۇژدا عەببى ئەو دەپوشىت). بەلام ئەگەر ئەو كابرايە
خراپەكەي بە ئاشكرا دەكردو نەيدەشاردە ۋە، ئەو - واجب - بە ئاشكرا
بەرھەلىستى ئى بكرىت ۋە بە ئاشكراش سزا بدرىت، بە سزايەك كە خۇي ۋە
خەلكانى ترىش بترسىنىت ۋە لە خراپە بيان گىرپتە ۋە، جا ھەر بۇيە نابىت

سەلامى لىيىكرىت، ۋە ۋەلامى سەلامىشى نادىتەۋە، ئەگەر ھاتو دەتوانراۋ
زىيانكى گەرەتەرى ئى نەدەكەۋتەۋە!!

ۋە پىۋىستە ئەھلى (خەيرو دىن) ھەرەك چۆن بە زىندوىى بوغزاندىۋانە
ئاۋھاش بە مردوۋىى ۋازى ئى بىنن و بىۋوغزىنن، ئەمەش ئەگەر ھاتو ئەۋ
سزايە دەۋىيە ھۆى چاۋترسانى ئەۋ ھاۋچەشەكانى ئەۋ كابرايە، جا بۆيە
دەبى: ئامادەى ناشتو رىكخستنى تەرمەكەى نەبن، ھەرەك پىغەمبەرى
خۋاش ﷺ زۆرىك لەۋانەى كە جەرىمەيان كىردوۋە نوپۇزى بە سەرەۋە
نەكىردوۋن، بۇ ۋىنە: جارىكىيان بە (سومرەى كوپى جوندب)يان وت: كوپەكەت
دوئى شەۋ خەرىك بوۋ بمرىت- بەھۆى زۆر خواردنەۋە- ئەۋىش وتى: ئەگەر
بشمردايە ئەۋە نوپۇز لەسەر نەدەكىرد چۈنكە خۆى يارمەتى كۈشتنى خۆىى
داۋە، بۆيە ۋەك ئەۋە ۋايە كە خۆىى كۈشتبىتەۋە، جا پىغەمبەر ﷺ كابرايەك
خۆى خۆىى كۈشتبىتەۋە نوپۇزى لەسەر نەكىردوۋە، بەلام ئەگەر ئەۋ كابرايە
تەۋبەى كىردو گەپرايەۋە، ئەۋە دەبى ھەردەم چاكەى لە ئاقار بىكرىت، ۋە ھەر
كەسىك ئىنكارى شتىكى -ھەپام- كە بە مۈتەۋاتىرى ھەپام بىت بىكات، ۋەك:
ئارەق خواردنەۋەۋ خواردنى مردارۋبۈۋە شەپۋال پىسىۋ بەدپەرۋىشتى...ھتد.
يان گومانى لە ھەپام بوۋنىدا ھەبىت، ئەۋە ئەۋ كابرايە لە سەرەتاۋە داۋاى
تەۋبەى ئى دەكىرىۋ وريا دەكىرتەۋە كە ئەۋ رەفتارە -ھەپام-، جا ئەگەر
تەۋبەى كىرد ئەۋە باشە، بەلام ئەگەر تەۋبەى نەكىرد، ئەۋە دەبى بىكۈزىت و بە
(مورتەد) پاشگەزىۋوۋەۋەش لە قەلەم دەدىت، ۋە نوپۇزى مردوى بە سەرەۋە
ناكىرىۋ لە گۇرستانى موسولمانانىشدا نانپۇزىت^۱!!

^۱ خۈنەرى بەپۇز: شىخى ئىسلام كە ئەم فەتۋايەى داۋە نابىت بەھەلە لىنى ھالى بىبن، چۈنكە
(تنفىذ) كىردنى ئەۋ ھۈكمانە لەسەر خەلىفەى موسلمانانەۋ لەكات و مەرجى تايىبەتى خۇدايە،
نەك ھەر كەسىك ھەئسىۋ بە ئارەزۋى خۆى شت بىكات. ۋەرىگىپ.

غەیبە تکردنی فاسق و حوکمی ئامادەبوون لەو جیگایانەى که

سەرپێچی خۆای گەورەیان تێدا دەکری١

شیخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (خۆای ئی پازی بیٲ) پرسىاری ئی کرا سەبارەت
خو فەرمودەیهی پێغەمبەر ﷺ که دەفەرمویت: (لا غیبة لفاسق) واتە:
عروقی فاسق باسکردنی غەیبەت نیه) وه ئایا سنوری فسق چیە؟ وه ئەگەر
کابرایەك ئارەق خۆر بوو یان لەلای ئارەق خۆران دادەنیشت، یان حەرەم خۆر
بوو. یان هەردەم ئامادەى سەما و رەقس بوو، یان گوئی لە (دەف) دەگرت،
یان شمشال ئایا ئەو کەسەى که سلأوی ئی ناکات تاوانبار دەبیٲ؟ ئەویش
بەم شیوہیە وەلأمی دایەو: سەرەتا ئەو فەرمودەیه، ئەو و تەى پێغەمبەر
ﷺ نیه بەلأم لە حەسەنى بەصریەو هاتووە که وتویەتى (ئایا خۆتان لە
باسکردنی -فاجر- لادەدەن؟! باسى بکەن بۆ ئەوہى خەلکى بیناسن و
خۆیانى ئی قوتار بکەن، وه لە قسەیهکى تردا هاتووە که دەلئ: (هەر کەس
پەردەى شەرمى لە خۆى فەردا، ئەو باسکردنی غەیبەت نیه) بۆیه دوو جۆر
لەخەلکى "بەبئ جیاوازی زانایان" غەیبەتیان -جائزە^١.

یەکەمیان: پیاویکە بە ئاشکرا تاوان دەکات، وه کەستەمکردن و بەدەرەوشتی و
شەپۆال پێسى و کاری زیادە داھێنراو (بیدعە) لە دیندا، که پێچەوانەى
قورئان و سوننەتى پێغەمبەر ﷺ بیٲ، جا ئەگەر بە ئاشکرا خراپەى دەکرت،
ئەو -واجب-، بەگوێرەى توانا بەرھەلستی لیبکریٲ، وه کە پێغەمبەر ﷺ
دەفەرمویت: (من رای منکم منکرا فلیغیرہ بیدع فاعن لن یستطع فیلسانہ فان
لم یستطع فبقلبہ وذلك اضعف الإیمان) رواہ مسلم. وه ئەبوبەکرى صدیق -
خۆای ئی پازی بن- دەیفەرموو: ئەى خەلکینە ئێوہ لە قورئاندا ئەم ئایەتە
دەخویننەوہ بەلأم لە شوینى مەبەستى خۆیدا داینانیٲ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

^١ چەند کاتیکی تردا غەیبەت جائیزە: لەدوایدا خۆى ئامازەى بۆ دەکات. وەرگێڕ

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ (المائدة: ١٠٥) وه من له پیغهمبهرم ﷺ بیستووه که دهیغهمموو: (بهراستی خه لکی نه گهر خراپه یه کیان بینو و نه یانگوپری، نه وه ئیتر نزیکه خوی گه وره له لایه ن خویه وه به گشتی سزایه کیان بو بنیری) رواه احمد وابن ماجه.

دووه میان: نه گهر یه کیك پاریژی پیکرا سه باره ت به پیایوئک که ده یانه وی ژنی ئی ماره بکه ن، یان مامه له ی له گه لدا بکه ن یان به شایه ت بیگرن، نه می ش ده یزانی که نه و کابرایه بو نه وه ناگونجیت، واته: -ژنی پی بدری و سه ودای له گه ل بکری-، بویه له و کاته دا ده بی ناموژگاری بکات و باسی نه و کابرایه ی بو بکات که ده رباره ی پاریژی به م کردووه وه، له ریگه ی -صحیح- وه هاتووه (فاتیمه ی کچی قه یس) به پیغهمبهری ﷺ وت: (نه بوو جه هم) و (معاویه) خوازینی منیان کردووه، نه ویش پی فهرموو: نه بوو جه هم پیایوئکه هه رده م له ئافره تان ده دات و (معاویه) ش پیایوئکی هه ژاره و هیچ پاره ی نه) رواه مسلم.

سه یر ده که ی پیغهمبهر ﷺ حالی نه و دوو خوازینی که ره ی بو نه و ئافره ته پوون کرده وه، نه مه ش به لگه یه بو گو فتاره که ی (حه سه نی به صری) که ده یغهمموو: (باسی "فاسق" بکه ن بو نه وه ی خه لکی خویانی ئی قوتار بکه ن) چونکه ناموژگاری له (دین) دا له ناموژگاری له (دولیا) دا گه وره تره، نه گهر پیغهمبهر ﷺ ناموژگاری ئافره تیکی بو دولیا کرد بیت، نه وه ناموژگاری کردنی بو دینی حوت جار پیویستره!! وه نه گهر کابرایه ک وازی له نوێژکردن هی نابوو، وه کرده وه ی خراپیشی نه نجام ده دا، پیایوئکی تری ش هاوړییه تی ده کردو مه ترسی هه بوو که زیانی بو دینه که ی هه بیت. نه وه ده بیت باسی نه و کابرایه ی بو بکری ت و بوی پوون بکری ته وه، هه تا وه کو خوی له هاوړییه تی کردنی بیاریژیت، یان نه گهر پیایوئک بیده چی بوو، وه خه لکی شی بانگ ده کرد بو بیرو پروه یه که پیچه وانه ی (قورئان) و (سوننه ت) ی

پیغمبر ﷺ بوو، یان ړنگه و ړنچکویه کی گرتبوه بهر که پیچه وانه ی
 قورنان) و (سوننه) ی پیغمبر ﷺ بوو، وه مه ترسیشی هه بوو که خه لکی
 څه و گومړا کړدن ببات، نه وه له و دمه دا ده بې حالی نه و کابرایه بو خه لکی
 یون بکړیته وه و پیویسته نه و پوونکړدنه وه یه ش بو خوا بیټ و به شیوه ی
 -موژگاریش بیټ، نه که له بهر هه و او څاره زوی خوی!! بو وینه: له نیوانیاندا
 -ورژمنایه تیه کی دنیایی هه بیټ، یان څیره یی بردن، یان رقی لیټی بیټ، یان
 کنیشه یان له سهر -منصب- و کورسی هه بیټ، و بېروت باسی خراپه کانی
 بکات و له وده وای دهر خات که مه بهستی څاموژگارییه، به لام له ناخه وه
 مه بهستی شتی کی دیکه بیټ.

نهمه ش له کرده وه کانی (شهیتان) ه (انما الأعمال بالنیات وانما لكل امرء ما
 نوي) رواه البخاري ومسلم. وه بو هیچ که سینک -جائز- نیه به بې زهرورته به
 څاره زوی خوی څاماده ی نه و جیگایانه بیټ که -مونکر- یان تیدا ده کړیت،
 وه که پیغمبر ﷺ ده فرمویت: (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يجلس
 على مائدة يشرب عليها الخمر) رواه ابوداود والترمذي. واته: (هه رکه س
 نیمانی به خوا و پوژی دوا یی هه یه، با له سهر سفره یه که دانه نیشتیت که څاره قی
 له سهر بخوریت) وه جاریکیان عومهری کوړی عبدالعزیز (خوا لیټی خوش
 بیټ) څاگادار کرایه وه که کو مه لیک څاره قی ده خو نه وه، نه ویش فرمانی به
 (شه لاق) لیدانیان کرد، جا پیټی و ترا: څاخر پیاو یکی پوژوه وانیان تیدایه!!
 فرمووی ده ی له وه وه ده ست پی بکه ن، څایا نه زانن خوا ده فرمویت: (وَقَدْ
 نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا
 تَقْعُدُوا مَعَهُمْ فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ)
 (النساء: ١٤٠) واته: (له قورثاندا بوتان دابه زیوه نه گهر هاتو بیستتان
 څایه ته کانی خوا به درو ده زانران و گالته ی پیده کرا، نه وه څیوه له گهل نه و

كۆمەلەدا دامەنیش، ھەتاكو دەست بە قسەوباسى دىكە دەكەن، جا ئەگەر ئۆۋە لەگەلىان دانىشتن، ئۆۋە كەۋاتە ئۆۋەش ۋەك ئەۋانن).

عومەرى كۆرى عبدالعزىز (خو لىي خوش بىت) پوونىكردەۋە كە خۋاى گەۋرە ئامادەبۋى - مونكەرى - ۋەك ئەنجام دەرەكەى لە قەلەمدادە، بۆيە زانايان فەرموۋىانە: ئەگەر يەككە بانگرا بۆ چىشتى ژن گواستەۋە بەلام ئەۋ ژن گواستەۋە مونكەرى تىدابوو: ۋەك ئارەق خواردنەۋە، يان شمشالۋ گۆرانى، ئەۋە - جائز - نىە، ئامادەى بىت، چونكە خۋاى تۋانا فەرمانى پىكردوۋىن بە ئەندازەى تۋانا بەرھەلىستى لە - مونكەرى - بگەين جا بۆيە ھەركەس بە ويستى خۋى ئامادەى مونكەرىك بىت و بەرھەلىستى لى ئەكات، ئەۋە سەرىپىچى خۋاۋ پىغەمبەرى كردوۋە ﷺ كەۋاتە: ئەۋ كەسەى بە ويستى خۋى ئامادەى دانىشتنى ئارەق خواردنەۋە دەبىت - يان ھەر مونكەرىكى تر - بەبى پىويست، ۋە بەۋ شىۋەى خۋا فەرمانى پىكردوۋە بەرھەلىستى لى ئەكرد، ئەۋە لە تاۋان و (فيسق)ى ئەۋ دەستەيەدا ۋەك ئەۋانەۋ سەرەنجامىش بەرەۋ ئەۋان دەۋات.

غەيىبە تکردن

شىخى ئىسلام "ئىبن تەيمىيە" خوا لىنى خۇش بىت، دەربارى غەيىبەت
پرسىياری لىكرا: ئايا جائىزه غەيىبەتى كۆمەللىكى دىارىكراو بىكرىت وە حوكمى
نەو چىه؟ فەتوامان بۇ بدەن وە لىمىكى ئاسانمان بدەنەو بۇ ئەوہى
فەرمانبەران بە چاكە و بەرھەلىستى كارانى خراپە ئاگايان لەمە بىت، ئەویش بەم
شىوہى وە لىمى دايەوہ:

پاش سوپاس و ستایش بۇ پەروردگارى جىهانىان، پىش ھەموو شتىك
پىنويستە بزانرىت (غەيىبەت) برىتيە لە باسکردنى براكەت بە شتىك كە پىنى
ناخۇش بىت وەك پىغەمبەرى خوا ﷺ كاتىك دەربارى غەيىبەت پرسىياری
لىكرا ئەویش بەم شىوہى بۆيانى لىكدايەوہ: (ھى ذكرك اخاك بما يكره، قيل يا
رسول الله، ارايت ان كان في اخي ما اقول؟ قال ان كان فيه ما تقول، فقد اغتبتہ
وان لم يكن فيه ما تقول، فقد بهتہ) رواہ مسلم وابوداود. واتە: (غەيىبەت
باسکردنى براكەتە - لە پاش ملە - بە شتىك كە پىنى ناخۇش بىت، وترا: ئەى
پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەى ئەگەر ئەوہى من دەيلىم لە براكەمدا ھەبوو؟ فەرمووى:
ئەگەر ئەوہى دەيلى تىيدا بوو ئەوہ غەيىبەتت كىردوہ، وە ئەگەر تىيدا نەبوو،
ئەوہ بوھتانن بۇ كىردوہ). پىغەمبەرى خوا ﷺ لەم فەرمودەيەدا جىاوازى
نىوان (غەيىبەت) و (بوھتان)ى پوون كىردۆتەوہ كە ئەگەر بە درۆوہ باسى براكەت
بكەيت، ئەوہ (بوھتان)ە، وەك پىغەمبەرى خوا دەفەرموئىت: (ان اليهود قوم بهت)
اخرجه البخارى. واتە: (بەپاستى جوولەكە گەلىكى بوھتان كەرن)، جا درۆكردن
بەسەر كەسىكەوہ بە گشتى قەدەغەيە، ئىتر ئەو كەسە موسولمان بىت و كافىر
بىت، يان چاك بىت و فاجر بىت وەك يەك واىە، بەلام ئەوہندە ھەيە درۆ
ھەلبەستى بۇ موسولمان خراپەترە، ئەگىنا درۆ بە گشتى ھەرامە.^۱

^۱ تەنھا لەچەند شوئىنىكدا چاوپۇشى لىكراوہ، وەك لەم فەرمودەدا ئاماژەى بۇ كراوہ: (في الإصلاح بين الناس، وفي
الحرب، وفي الرجل يحدث إمرأته) رواہ مسلم. نوسەر.

لیږدها مه به ست نه وه په که پیغه مبهري ﷺ جیوازی خستوته نیوان (غیبهت) و (بوهمان) هوه، وه ههوالیشی داوه که نه وهی باسی برا موسولمانه که ی دهکات به شیوه یه که نه و پیی ناخوښه — نه گهر له و ههواله دا راستیش بکات — نه وه غه یبه تی کردووه، وه پیغه مبهري خوا ﷺ که ده فهرمویت: (ذکرک اخاک بما یکره) له گه ل نه م نایه ته دا گونجاوه که ده فهرمویت: (وَلَا یَغْتَبُ بَعْضُکُمْ بَعْضًا اَیْحِبُّ اَحَدُکُمْ اَنْ یَاْکُلَ لَحْمَ اَخِیْهِ مِیْنًا فَکَرِهْتُمُوْهُ) (الحجرات: ۱۲) واته: ههندیکتان غه یبه تی ههندیکتان مه کن، ئایا یه کی که له ئیوه پیی خوښه گوشتی برا که ی خو ی به مردووی بخوات؟) سهیر نه که ی پروی چه رامیه که ی له وه دا دیاری کردووه که نه و کابرایه برای ئیمانیه تی بویه به گویره ی حالی نه و موسولمانه غه یبه ت کراوه، غه یبه ته که گه وره ترو پیستر ده بیټ، واته: هه تا کابرای غه یبه ت کراو پرواداریکی باشتر و بخوا سولحاوتر بیټ، نه وه غه یبه ت کردنه که ی توندترو پیستر نه بیټ.

وه هه روه ها گالته کردن به خه لکی و عیب و عار لیټانیا ن یه کی که له جوړه کانی (غیبهت)، ئیتر چ به کرده وه بیټ که پیی ده وتریت: (اللمن)، یان به گو تارو قسه بیټ که پیی ده وتریت (الهمن)، چونکه: هه ردوکیان وه ک (غیبهت) تا نه دان و عیب و عار نانی خه لکیان تیدایه^۱، وه ک خوی گه وره ده فهرمویت: (وَمِنْهُمْ مَنْ یَلْمِزُکَ فِی الصَّدَقَاتِ) (التوبة: ۵۸) واته: (هه ندیک له و دوپروانه له دابه شکردنی زهکات و صه ده قه دا، عیب و عارت ئی ده گرن) وه ده فهرمویت: (وَلَا تَلْمِزُوا اَنْفُسَکُمْ) (الحجرات: ۱۱) واته: (تانه له خو تان مه گرن، هه ندیکتان له هه ندیکی تر تان^۲).

وه له چه ندین نایه تی تردا ئامار ه بوا (هه ممان) و (له ممان) کراوه.

^۱ چه ند جوړیک گالته کردن هیه: ۱- پووبه پوو. ۲- له پاشمله. ۳- به چاو. — وه ک چاو هه لته کاندن.

^۴ — به زمان. — وه ک زمان ئی دارنن. ۵- به ده ست. له ته فسیری ئین کثیرا ئامار ه ی بوا نه م پینچ جوړه

کراوه. مستصر تفسیر ابن کثیر. ۳م ص ۶۷۵. و مرگیز

^۲ مختصر تفسیر ابن کثیر ۳م ص ۳۶۲. و مرگیز

کەواتە دەلێن:

- سکردنی خەلکی بەشتیک کە پێیان ناخۆش بێت لە بنچینهدا دوو جۆرە:
یەکە میان: باسکردنی جۆرە، دووە میان: باسکردنی کەسیکی دیاریکراوە
یتر زیندوو بێت یان مردوو. سەبارەت بە یەکە میان دەلێن: ھەر کۆمەڵیک
خواو پیغمبەر ﷺ زەمیان کردبێت، ئەو زەم کردنی "واجب"ە، و ئەو زەم
کردنەش غەیبەت نیە، ھەرۆک ھەر کۆمەڵیک خواو پیغمبەر ﷺ پیاواندا
مەلدا بێت، ئەو پیاوەلدانی "واجب"ە، و ھەرکەسیک خواو پیغمبەر ﷺ
نەفرەتیان لێکردبێت ئەو دەبێ نەفرەتی ئی بکریت!!

ب. نمونە: خۆی گەر زەمی بپروای کردوو، و زەمی فاسق و فاجرو،
سودخۆرو، ستەمکارو، لادەرو، خۆبەگەرەزانو، پیسکەو، جادووگەر،
-زو، شەرۆال پیسو، زیناکەری کردوو.

مەرۆک "مەدحی" بپوادارو، لە خوا ترسو، راستگۆو، چاکسازو،
-ادبەرۆرو، پێگەپیشانەرۆ، تیگەیشتوو، بەرپزو، بەخشندەو، خواوەنی
بەزەیی کردوو. و پیغمبەری خوا ﷺ نەفرەتی لە سودخۆرو ھەردوو
شاھیدو نوسەری سودەکەش کردوو، و نەفرەتی لە ھەر کەسیک کردوو،
کە پەفتارەکە ی گەلی (لوط) بکات، واتە: نێربازی، و نەفرەتی لەو کردوو
کە لە "دین"دا شتی زیادە دا بھێنیت، و نەفرەتی لە عەرەق و گوشەرۆ
ھەلگرو بۆ ھەلگیراوو فروشەرۆ کپیارو بخۆرو پارەکەشی کردوو.

و نەفرەتی لە گاورو جولەکە کردوو، و خۆی تۆلەسی نەفرەتی لەوانە
کردوو کە ئایەتەکانی خوا دەشارنەو و پوونی ناکەنەو بۆ خەلکی!!!
و سەبارەت بە جۆری دوو مەشیان: دەلێن کەسی دیاریکراو ئەو خراپەیی
کە تێیدا یە لە چەند شوێنیکدا باسی خراپەیی دەکریت..

یه که م: سته ملیکراو بۆی ههیه باسی سیفاتی سته مکاره که ی بکات، یان به شیوهی ئه وهی که سته می ئه و سته مکاره له خۆی دوور بخاته وه و مافی خۆی وهرگیرته وه، وهك (هندی خیزانی (ئه بوسوفیان) وتی: (ئه ی پیغه مبهری خوا عزله (ئه بوسوفیان) پیاویکی رهزله و ئه وهنده نه فه قه م ناداتی که به شی خۆم و منداله کانم بکات، پیغه مبهر عزله فهرمووی: ئه وهنده ی که به شی خۆت و منداله که ت ده کات له پاره که ی وهر بگره) رواه البخاری و مسلم.

وه پیغه مبهری خوا عزله ده فهرمویت: (لی الواجد یحل عرضه وعقوبته) رواه البخاری. واته: (که مته رخه می کردنی که سیك - که هه شییه تی - له دانه وهی قهرزه کهیدا که رامه ت و سزای حه لال ده کات) "وکیع" ده فهرمویت: (که رامه تی) واته: شکات لی کردنی (سزای) واته: زیندانیکردنی، وه خوای گه وره ش ده فهرمویت: (لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ) (النساء: ۱۴۸). واته: (خوا ئاشکرا کردنی خراپه ی خوش ناوی له قسه دا، مه گهر که سیك سته می لی کرابیت). پیاویه تیک هاتوو که ئه م ئایه ته ده رباره ی پیاویک هاتوو ته خواره وه که بپواته لای کۆمه لی له خه لکی و ئه وانیش میوانداری نه که ن، ئه وه بۆی ههیه باسیان بکات، چونکه سته میان لی کردوو^۱، جا ئه گهر له حاله تیکدا ئه مه ده رباره ی که سیك بیت که سته می لی کراوه به نه کردنی میوانداری، ئه ی چی دهوتریت سه باره ت به که سیك که مافیک شایسته شییه تی و نایشی ده نی!!

دووهم: ده توانریت به شیوه ی ئامۆزگاری موسوڵمان له "دین" و "دو نیا" یاندا باسی کابرایه ک بکریت، وهك (فاتیمه ی کچی قه یس) کاتیك به پیغه مبهر عزله ی وت: (موعاویه) و (ئه بوجه م) خوازیینیان کردووم، ئه ویش

^۱ ئه مه بۆچوونی زانای موفه سیر ئیمامی موجهیده، وه له و باره وه فهرموده ش هاتوو. مختصر تفسیر ابن کثیر ۱م ص ۴۵۲. وهرگیر.

فهرمووی: (موعاویہ): ئەوہ پیاویکە هیچ پارەى نیه، (ئەبو جەھەم)یش پیاویکە ھەردەم لە ژن دەدات (رواه ابوداود والنسائي والدارمي). سەیر دەکەى پیغەمبەرى خوا ﷺ بۆى پوون کردەوہ کہ (موعاویہ) پیاویکی نەبووہ و ناتوانیئت مافی خوئی پیبدات، وە (ئەبو جەھەم)یش بە لیدان ئەزیەتی دەدات.

جا ئەم پوونکردنەوہیە ئەگەرچی باسکردنی عەیبی ئەو دوو پیاوہی لە خوگرتووہ، بەلام لە راستیدا بۆ ئافرەتەکە ئامۆژگارییە!! وە ئامۆژگاری پیاویک بۆ ئەوہی کہ مامەلەو سەودای لەگەڵ دەکات، ئەویش ھەر لەو جۆرەییە: یان کەسیک کہ بە (وہکیل) یان (شایەت) دەگریت، یان حوکمی بۆ لادەبات، جا ئەگەر ئەمە لەبەرژەوہندییەکی تایبەتدا -جائیز- بیئت، ئەوہ ئامۆژگاریەک کہ پەيوەندی بە مافی تیکرای موسولمانانەوہ ھەبە حەوت جار حەوت جار شایستەترە، وەک ئامۆژگاریکردنی ئەمیرەکان "الأمراء" یان حاکمەکان و بەرپرسەکان^۱، ئەوہ تا پیغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرمویت: (الدين النصيحة، الدين النصيحة، قالوا: لمن يا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه، ولأئمة المسلمين وعامتهم) رواه البخاري ومسلم.

کەواتە: ئامۆژگاری لەبەرژەوہندییە دینیەکاندا، چ تایبەتییەکان و پێی گشتییەکان، واجبە، بۆ نموونە: ئەوانەى کہ سەرقالی نەقلکردنی فەرمودەى پیغەمبەر ﷺ، ئەوانەیان کہ ھەلەى تیدا دەکەن، یان درۆ دەکەن، ئەوہ پێی بۆ خەلکی باسبکرین، وەک "پەحبانى کوپى سعید" دەفەرمویت: پرسىا. لە (مالک) و (ثوري) و (لەيث) و (ئەوزاعى) کرد سەبارەت بە پیاویک کہ لە

^۱ مەبەست لەوہیە: ئەگەر ئامۆژگاری ئافرەتیک پێویست بیئت لە شتیکدا کہ بەرژەوہندی تایبەتی شە، ئەوہ ئامۆژگاریکردنی فەرمانەدەو لیپرسراوى موسولمانان و ئاگادارکردنەوہیارە ھەلەکانیان بێگومان شایستەترە، چونکە بەرژەوہندی ھەموو موسولمانانە. والله اعلم. وەریک

فەرمودەى پېغەمبەر ﷺ دا گومانى لىكراوه، واتە: لە باسكردنىدا، يان لەبەركردنى ساغ و باش نىه و تىكەلاوى دەكات!! ئەوانىش لە وەلامدا وتيان: ئىش و كارو حالى بۆ خەلكى پۆشن كەوه، وە يەكك بە (ئەحمەدى كورى حەنبەل)ى (خوای ئى پازى بىت). وت: من لەسەرم بارىكى قورسە بلىم: فلان كەس واو فلان وا، واتە: حالىان بۆ خەلك پۆشن بكەمهوه، ئەویش وتى: ئەگەر تۆ قسە نەكەيت و منىش قسە نەكەم.. ئىتر خەلكى بى ئاگا چۆن راست لە هەلە جيا بكاتەوه و بىناسىت؟!

وە هەروەها پېشەوايانى (بىدعە) ئەوانەى كە قسە و عىبادەتيان پېچەوانەى (قورئان و سوننەت)ە، باسكردنىان و پوونكردنەوهى حالىان و ئاگادار كردنەوهى ئوممەتى ئىسلامى لىيان، بە كۆپاى هەموو موسولمانان واجبە، جارىكيان بە (ئىمامى احمد) وترا: پىت خوشە پياويك نويزى سوننەت و پۆژوى سوننەت بگرى و لە مزگەوتدا بمىنىتەوه، يان دەربارەى (ئەهلى بىدعە) قسە بكات؟

ئەویش وتى: ئەگەر نويز بكات و پۆژوو بگرىت و لە مزگەوتدا بمىنىتەوه، ئەوه سودەكەى تەنها بۆ خويەتى، بەلام ئەگەر سەبارەت بە (ئەهلى بىدعە) قسە بكات و خەلكى ئى ئاگادار بكاتەوه، ئەوه سودەكەى بۆ هەموو موسولمانانە، بۆيە ئەمیان باشتەر!!!

(ئىمامى احمد) پوونى كردەوه كە ئاگادار كردنەوهى ئوممەتى ئىسلامى لە(ئەهلى بىدعە) سودەكەى بۆ تىكراى موسولمانانە و وەك "جيهاد" وایە، چونكە: پاككردنەوهى بەرنامە و پىنگاى خوا لە هەر زىادەيەك، وە پەتكردنەوهى دەستدرىژى و هيرشى دوزمنان، هەردوك فەرزى كىفایەيە، وە ئەگەر بىت و خواى گەورە دەستەيەك دروست نەكات بۆ ئەوهى زىانى (ئەهلى بىدعە) دوور بخەنەوه ئەوه دىنى ئىسلام تىك و پىك دەچىت، بىگومان تىكچوونى دىنەكەش لە سەرکەوتنى دوزمنان خراپتر و ترسناكترە، چونكە لە

حەلەنکدا ئەگەر دۆژمنان سەر بکەون، ئەو لەسەرەتاوە ناتوانن دڵەکان تێک
 -دەن. بەلام بە "تەئکید" ئەهلی بیدعە هەر لەپێوە دڵەکان تێک و پێک دەدەن!
 -دی پێغه مەبرێش دەفەرموێت: (ان الله لا ينظر الى صوركم واموالکم،
 و نما ينظروا الى قلوبکم واعمالکم) رواه مسلم. واتە: (خوا سەیری شیوەو
 مانەکەتان ناکات!!! بەلکو تەنها سەیری دڵەکانتان و کردەوه کانتان دەکات)
 وە خوای دادگەر دەفەرموێت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ
 الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعُ
 لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ) (الحديد: ٢٥) لەم ئایەتە
 پیروژەدا خوای کاربەجێ پوونیکردۆتەووە کە (کیتاب) ی ناردووەو
 تەرازوو)ش بو ئەوێ خەلکی هەستن بەبەریاکردنی دادپەروەری، ئاسنیشی
 ناردووە، بۆ پاراستنی، بیگومانیش مانەووەو بەریاکردنی (دین) بە کیتابیکی
 رێنیشاندەر و شمشیریکی سەرخەرە، (وَكَفَىٰ بَرِيكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا)
 (الفرقان: ٣١) دۆژمنانی دینیش دوو جۆرن (کۆمەلن): (بیپروایان و دووپروان)
 خوای گەورە فرمانی بە جیهادی هەردوو کۆمەلەکە کردووە، وەک
 دەفەرموێت: (جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ) (التوبة: ٧٣) ئەگەر
 دەستەیهک هەم دوو پوو بوون، هەم بیدعەچیش، وە خەلکیان پێ چاو بەست
 دەکرد بەلام خەلکیان ئی ئاگادار نەکرایەووە، ئەو ئیتر دەرئەنجام (قورئان)
 تێکدەچێ و (دین)ەکەش دەپروزی و دەگوێژێت، هەروەک دینی میللەتانی
 پێشوو، بەهۆی ئەو گۆرانکارییەووە کە تییدا کراو کەس بەرھەڵستی ئی
 نەکردن تێکچوو!!!

بەس ئەگەر کۆمەلێک خوایان دوو پوو نەبوون، بەلام گوئیان لە دووپروان
 دەگرت، گومانیان وابوو کە قسەکانیان راستە....

لەگەڵ ئەوەشدا پێچەوانەی (قورئان) بوو، وە وردە وردە وایان لێهات
 بانگەوازیشیان بۆ لای ئەو بیدعەیه دەکرد کە دووپروەکان دایان هینا، ئەو

لهو حهلهدا پيويسته باسی ئهوانهش بکړئ و ههلويست و ئيش و کاريان
 پوښنېکړيته وه و تهنانهت ئه گهر پيويست بکات دهبي دستنیشانان بو
 بکړئ و ناویشانان بريټ، وه له حهليکدا ئه گهر ئه و بيدعيان به (دين)
 دهزاني و وا گومانان دهبرد که هر ئه وه دينه و خير، ئه وه هر واجب
 حالان بو خه لکي پوښنېکړيته وه، بويه ئه و که سهي که له گيرانه وه و
 باسکردني فرموده ي پيغه مبهردا ﷺ هله دهکات، يان له ههلويست و
 فهتوادا، يان له به ناو دونيا نه ويستي و خواپه رستيدا.... ئه وه دهبي حالي بو
 خه لکي پروونېکړيته وه، ئه گهر چي له و ئيجتياهده ي که دهکات هله ي تيډا
 دهکات، خوا ليي خوش دهبيټ، پاداشتيشي بو ههيه، به لام له بهر
 بهر ژوه ندييه کي گه وره تر هره دهبي حالي بو خه لکي پوښنېکړيته وه، وه بو
 هيچ که سيک حه لال نيه که دم بکوتيټه ئه م جوړه ئيشانه، تنها کاتيک نه بي
 که مبهستي خوا بيټ و بو ئه وه بيټ که وشه ي خوا هره دم بهر بيټ، وه
 (دين) تنها و تنها بو خوا بيټ، وه هه رکه سيک له م جوړه ئيشانه دا، به بي
 زانياريه کي ته واو قسه بکات، يان به پيچه وانه وه، ئه وه گونا هباره.

وه تهنانهت ئه وه شي که به زانياريه وه له م بابه تانه دا قسه دهکات، واته:
 پونکردنه وه ي ريگه ي ئه هلي بيدعه، پيويسته زانياريه کي کامل و باش بيټ و
 بو خوا بيټ، چونکه ئه گهر باسی "حهق" يک بکات، به لام له ناخه وه مبهستي
 خو بهر زکردنه وه و خراپه کاري بيټ، ئه وه وه و ايه که له پيناو "ريا" و
 "ده مارگيري" به شهر بيټ، به لام ئه گهر له و قسه يه يدا مبهستي خوا بيټ،
 ئه وه له تيکو شه راني ريگه ي خواو ميراتگري پيغه مبه رانه (عليهم السلام) وه
 ئه م باسکردن و پروونکردنه وه يه ش پيچه وانه ي ئه م فرموده نيه: (الغيبه ذکرك
 اخاك بما يکره) چونکه ئه وه ي که تو باسی دهکي بروداره، بروداريش
 ئه گهر راست بکات ئه وه باسکردني "حهق" ي نابيټ يي ناخوش بيټ،
 له کاتيکدا خواو پيغه مبه ر ﷺ پييان خوشه، به لکو له سهر ئه ويش فرزه که

مەستىت بە بەرپاكردنى دادپەرورەرى، ۋە ھەردەمىك پوونكردەنەۋەى ئەۋ
 حەق"ەى پىناخۇش بىت ئەۋە ئىمانەكەى نوقسانەۋ بە ئەندازەى نوقسانى
 بوونى ئىمانەكەىشى براىەتپەكەى نوقسان دەبىت، خۋاى گەۋرەش
 -دەفرموىت: (يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ)
 التوبة: ٦٢) ۋە ھەندىك خەلكى ھەيە، ھاورپىكانيان، ئەۋانەى كە لەگەلى
 -انىشتوون غەيبەتى كەسىك دەكەن، ئەمىش لەبەر پازى كردنى دلى ئەۋان،
 يەكسەر دەكەۋىتە غەيبەتى!! لەگەل ئەۋەشدا دەشرانىت باباى غەيبەت كراۋ.
 لەۋ شتەى ئەمان دەيلن بەرى و پاكە، بەلام ۋا دەزانىت ئەگەر ئەم
 بەرھەلستىيان لىپكاۋ بلى: خەلكىنە غەيبەتى مەكەن، ئەۋە دەبىتە ھۋى
 تىكچوونى مەجلىسەكەۋ بەكارىكى قورسى دەزانن ۋ دەرنەنجام خوا حافىزى
 لىدەكەن!! جا ۋا دەزانىت ئەگەر ئەمىش ۋەك ئەۋان بكات ئەۋە كارىكى چاك ۋ
 مايەى ھاورپىيەتپەكى باشە، ھەر بۆيەش ۋاى لىدنىت ئەگەر ئەۋان تورە بىن،
 ئەمىش لەبەر تورەبوونەكەى ئەۋان تورە دەبىت ۋ ئەۋان چى بكەن ئەمىش ۋا
 دەكات!! ۋە ھەندى خەلك ھەيە غەيبەتەكە دەئاخننە چەند قالپىكى جيا
 جياۋە، ۋەك:

يەكەم: ھەيە غەيبەتەكە دەخزىنىتە قالپى دىندارى ۋ چاكسازىيەۋە، ۋاتە: ۋا
 خۋى دەردەخات كە مەبەستى خىرە، بۆۋىنە دەلىت: مەن خوۋ پەرۋىش ۋاىە
 بە خىر نەبىت باسى كەس ناكەم، ۋە غەيبەت ۋ درۋكردنم پى خوش نىە،
 بەلام تەنھا چەند شتىكتان سەبارەت بەۋ كابرايە پى رادەگەيەنم، بۆيە
 دەلىت: بەراستى فلانە كەس فەقىرە... يان دەلىت: فلانە كەس پياۋى چاكە..
 بەلام ئەۋەندەيە ئەمەۋ ئەۋەى تىدايە، يان دەلى لىمان گەپى لەۋ كابرايە، ۋە
 باسى مەكە.... خوا لە ئىمەش ۋ ئىۋەش خوش بىت، بەلام لە ناخەۋە

^۱ مەبەستى شىخى ئىسلام ئەۋەيە كە ئەم جۈرە تىگەيشتن ۋ بۆچۈنە ھەلەيە. ۋەرگىز

مه به سته که ی سوککردن و شکاندنی کابرای ناوبراوه، بویه دهبینی
(غهبهت) هکه دهخه نه قالبی دینداری و چاکسازییه وه و دهیانه وی به و شیویه
فیّل له خوا بکه ن!!!

دووه م: هیه به شیویه پریابازی که سیک بهرز دهکاته وه، به لام له ناخیدا
مه به سستی بهرزکردنه وهی خویه تی!! بو نمونه دهلی: نه گهر دوی شه و له
میانه ی نویژده که دا دوغام بو فلان که س بکردایه... نه وه فلان و فیسار
کرده وهی نه ده کرد، جا لیژده مه به سستی نه وهیه که خوی بهرز بکاته وه و نه
بابایه ش بشکینئ^۱!! یان دهلی: فلانه که س میشکی باش نیه، زرنگو زیره ک
نیه، تیگه یشتنی که م و لاوازه!! له مه شدا مه به سستی نه وهیه به خویدا هه لدا که
ئه م شاره زایه و له و باشتره، واته: هم خوی پی بهرز بکاته وه و هم نه ویشی
پی بشکینئ!!.

سییه م: هه ندیک تر هه ن ئیره یی هه لیان ده پیچی بو غهبه تکردنی که سیک،
لیژه شدا دوو ئاکاری ناشرین له خویدا کو دهکاته وه، (غهبهت و حه سودی
(ئیره یی)، هر بویه ش هه میشه نه وهنده ی بوی بلوی ده یشکینئ و سوکی
دهکات، ئیتر له قالبی دینداریدا بیّت یان ئیره یی (حسد)!!.

چوارهم: هه میشه غهبه ته که له قالبی یاری و گالته کردنه وه دهکات، بو نه وهی
به باسکردن و گالته کردن به و بابایه خه لکی بخاته پیکه نینه وه، هه تاوه کو
دهرئه نجام کابرای گالته پیکراو سوک دهکات.

پینجه م: هه ندیک غهبه ته که دهخه نه قالبی تی سوپرمان و سه رسوپرمانه وه، بو
نمونه دهلی: من سه رم له فلانه که س سوپر ده مینئ، ئایا چۆن نه وه و نه وه

^۱ واته دهیه ویت به تیری دوو نیشانه پینکی: یه که م: خو بهرزکاته وه که دوغای گیرا ده بی و شه و
نویژ دهکات، دووه م: بو نه وهی له بهرچاو خه لکی نه و کابرای پی بشکینئ که نه وه و نه مه ی
کردووه. وه رگیز.

-کات. یان فلانه کهس چۆن ئهوهو ئهوهی ئی پوودا!!! یان بۆ ئهوهی کردو
هوهی نهکردا!!! بۆیه دهبینین غهیبهتی کابراکه له قالبی سهرسوپماندا
-هکات!!

ششم: دهستهیهکی ش غهیبهتهکه دهخههه قالبی دلسۆزی و خهفهت بۆ
خواردنهوه، بۆ وینه دیت و دهلیت: بهراستی فلانه کهس فهقیره!! ئهوهی که
-وچاری بوه، منی غهبار کردوه، جا گوێگر وا ههست دهکات که خهفهت و
نسهف بۆ ئه و کابرایه دهخوات، بهلام له ناخیشهوه پیتی خوشه که ئه و
شتهی دووچاری بووه باسی بکات، وه ئهگهر له تواناشیدا بوایه زیادهوهی
-دهخسته سهر، وه زیده جاریش دهرواته لای دورژمان و ناحهزانی ئه و کابرایه
به چری باسی دهکات، بۆ ئهوهی دلخۆشیان بکات...

ههوتهم: ههندیکی ش غهیبهتهکه له قالبی توپهههههه بهرهههههه کردنی
مونکه(هوه ئاشکرا دهکههه!! بۆیه دهبینی چهندین قسهی زرق و برق دهکات و
له ناخیشهوه مهبهستهکهی پیچهوانهیه، خوا پهنامان بدات و ههردهم
پاریزرومان بکات.

لهراستیدا ئهم جوړه ئاکارانه له گهورهترینی نهخۆشیهکانی دل و دهروون و به
پووکهش فیل کردنه له خواو خهلکی^۱.

^۱ خۆینهری خوشهویست: بهراستی ئهم جوړه سیفهته بهدانهی که شیخی ئیسلام ئیبن تهیمیه
باسیکردن له گهورهترینی ئه و نهخۆشیانهیه که ئهمو موسولمانانی جیهان پێیهوه دهناڵین.
بهشیوهیهک زاناو نهزان و مواهیدو بانگههرو سهکردهو سهربازو گهورهو بچوک پێوهی
دهتلینهوهو کهسمان لێی دهرباز نهبوین!! سا خوا به میهرههانی خوی لیمان خوش ببی و
شهیتانهکانمان لاواز بکات. وهگێر.

ئایا ئامادەبوون لەو شوینانەى کە سەرپێچی خاویان تێدا دەکریت،

عه‌داله‌تى پیاوی موسوڵمان دەروشینیت؟!)

شیخی ئیسلام - ابن تیمیە - ی حەپرانی پرسیاری لیکرا سەبارەت بە پیاویک کە بانگهێشت دەکریت بۆ شوینیک، جا لەو شوینەدا مونکەر دەبینی و ناشتوانیت بیگوڤیت، وە جاری واش هەیه خیزانیشی لەگەڵ خۆی دەبات، ئایا ئەمە -جائیز-؟! ئایا ئەم رەفتارە عەدالەت و متمانەى ئەو بابایە دەروشینیت؟! ئەویش بەم چەشنە وەلامی دایەو.

بۆ هیچ مەوقیەکى موسوڵمان نیە ئامادەى ئەو شوینانە بیّت کە خراپەو مونکەرى تێدا دەکریت و لەو دەمەشدا توانای بەرھەلستی لیکردنى نەبیّت... مەگەر تەنھا لەبەر داخوازییەکی شەرعى، وەك: ئەمەى لەو شوینەدا شتێک هەبیّت کە ئەم بۆ بەرژەوهندى دین و دنیاى پیویستى پێى بیّت، جا بۆ وەدەستەینانى ئەو شتە پیویستە خۆى ئامادە بیّت، یان ئەگەر هات و بەزۆر راپێچی ئەو شوینەیان کردبوو!!! بەلام ئەگەر تەنھا بۆ رابواردن بوو، وە ژنەکەشى لەگەڵ خۆى دەبرد... وە ئەگەر بەردەوام بیّت لەسەرى ئەوا (عه‌داله‌ت) و (پیاوہتى)یشى ھەردەم دەروشینیت!! واللہ اعلم.

دارالاسلام وکۆچکردن!!

نېن تهيميهی چهپانی -خوای لی پازی بیت- سهبارت به شاری (ماردین) پرسیاریان لیکرد که ئایا (دار الکفر) یان (دار الاسلام)^۱؟ وه ئایا نهو موسولمانه‌ی که نیشته‌جیی نهوئیه له‌سه‌ری فهرزه کۆچ بۆ ولاتانی ئیسلام بکات یان نا؟ وه له حاله‌تیکدا نه‌گهر کۆچکردنی له‌سه‌ر واجب بوو، به‌لام ههر کۆچی نه‌کرد، وه به "نفس و مال" یارمه‌تی دوژمنانی ئیسلامیشی دا، ئایا به‌و په‌فتاره‌ی تاوانبار ده‌بی؟!

وه نه‌گهر که‌سی‌کیش به‌و کابرایه‌ بلی دو‌پرووه و جنیویشی پییدا، گونا‌ه‌بار ده‌بی یان نا؟! له وه‌لامدا فهرمووی: پاش سوپاس بۆ خوای گه‌وره: خوین و مالی موسولمانان له ههرکوی بن، ههرده‌م قه‌ده‌غه‌یه!! وه پشتگیری و یارمه‌تیدانی یاخیبوان له به‌رنامه‌ی خوا -ئیت‌ خه‌لکی (ماردین) بن یان ههر ولاتیکی دیکه - قه‌ده‌غه‌یه، وه نهو موسولمانه که نیشته‌جیی نهو ولاته‌یه نه‌گهر هاتوو له ئاست به‌ریاکردنی دروشمه‌کانی دینه‌که‌یدا بی توانا بوو، وه ریی لی ده‌گیرا... نه‌وه کۆچکردنی له‌سه‌رشان واجب ده‌بی!! به‌لام نه‌گهر وا نه‌بوو نه‌وا کۆچکردنه‌که‌ فهرز نه‌وه سوننه‌ته!!

وه یارمه‌تی و پشتگیری کردنیان له بۆ دوژمنانی ئیسلام - چ به‌ مال چ به‌ نفس - له‌سه‌ریان قه‌ده‌غه‌یه!!

وه له‌سه‌ریان فهرزه که به‌هه‌رجۆریک بۆیان ده‌لوئ یارمه‌تیان نه‌ده‌ن و خۆیانی لی قوتار بکه‌ن، ئیت‌ به‌ خۆنکردن بی... یان به‌ هه‌له‌هاتن... یان ههر ریگه‌یه‌کی

^۱ (دار الاسلام) نهو شوئنه‌یه که موسولمانان تییدا بالاده‌ستن و یاسای ئیسلامی تییدا به‌ریوه‌ده‌چن. که پیشی ده‌وترئ (دار السلام) یان (دار السلم) وه (دار الکفر) نهو شوئنه‌یه بی‌پروایانی تییدا بالاده‌ستن و یاسای کوفری تییدا به‌ریوه‌ده‌چیت، وه پیشی (ده‌وترئ) (دار الحرام) وه‌رگیر.

دی... به لām ئەگەر تاکە پێگە بۆ خۆ قوتار کردن، هەر کۆچکردن بوو، ئەو کۆچکردنیان لەسەر فەرز دەبێ، وە لەلای ئەو بە شیوەیەکی گشتی جێبو بەهەموویان بدری و پێیان بوتری: دووڕوو (المنافق) چونکە سیفاتی دووڕووەکان لە (قورئانی پیرۆز) و (سوننەت) دا تاووتوی کراوە، جا ئەو سیفەتانه لە هەندێ خەڵکی ولاتی (مەردین) دا هەیە، لە هەندیکیشیدا نیه!! وە سەبارەت بەوێ کە ئەو شارە (دار الکفر) یان (دار الإسلام) دەلێن: هیچ کامیان نیه بەلکو -مەرب- لیکدراوە...

چونکە لە شوێنی (دار الإسلام) دا نیه، کە یاسای ئیسلامی تێدا پیادە بکری، وە (دار الکفر) یش نیه، کە خەڵکەکی بێ بڕوا بن، بەلکو جووری سێیه، کە موسوڵمان بەشیوەیەکی گونجاو کاری تێدا دەکات و وە بە ئەندازەی بۆ گونجان لەگەڵ یایخیوان بەبەرنامەی خواوە بەشەر دین.^۱

^۱ خوێنەری خوشەویست: لەوانە پرسیاریک خوت خوتە دات کە ئایا ئەم پرسیارە لە ئێن تەیمیه کراوە سەبارەت بەو شارە. ئێستە ئێمە چ پێویستیمان بە وەلامەکیەتی؟ لەوەلامدا دەلێم: ئێن تەیمیه -پەحمەتی خۆی لیبت- کاتی کە پرسیاری لیکراوە: وەلامەکی بە گشتی داوەتەو، بەشیوەیک زۆر وردە بابەتی تری لە ژێردا کۆ دەبێتەو: بۆ نمونە: ئەم پرسیارەدا (دار الکفر) و (دار الإسلام) ی باسکردووە، یان باسی ئەوێ کردووە کە لە چ کاتێکدا کۆچکردن فەرزەو چ کاتیکیش سوننەتە. یان باسی ئەوێ کردووە کە یارمەتیدانی دوژمنانی ئیسلام بە گشتی قەدەغیە. وەرگێڕ.

نامه‌یه‌کی ئیبن ته‌یمیه‌ی چه‌پرانی بۆ لیپرسراوی موسولمانان که
 تییدا هانی ده‌دات بۆ نویژ به‌ریاکردن و زه‌کات دان و
 فه‌رمان به‌ چاکه‌ و جله‌وگیری له‌ خراپه‌!

بسم الله الرحمن الرحيم

له‌ (ئه‌حمه‌دی کوپی ته‌یمیه‌) وه‌... بۆ (سولتان)ی موسولمانان، جیگری
 پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌نیو ئوممه‌ته‌که‌یدا داواکارم خوای گه‌وره‌ پشتگیری
 بکات به‌جوړیک کاروباری دنیا و دواپوژی موسولمانانی پی چاک بکات...
 مه‌تاوه‌کو ئه‌و ئایه‌ته‌ی (قورئانی پیروژ) بیگریته‌وه‌: (الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي
 الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ
 عَاقِبَةُ الْأُمُورِ) (الحج: ٤١) واته‌: (ئه‌وانه‌ی که ئه‌گه‌ر له‌نیو زه‌ویدا
 سه‌قامگیریان بکه‌ین، سه‌ریان بخه‌ین و ببه‌ خاوه‌ن هیژ، ئه‌وه‌ یه‌کسه‌ر نویژ
 به‌ریا ده‌که‌ن، وه‌ زه‌کات ده‌ده‌ن، وه‌ فه‌رمان به‌ چاکه‌ و، جله‌وگیری له‌ خراپه‌
 ده‌که‌ن، کو‌تایی هه‌موو ئیشه‌کانیش هه‌ر بۆ خوایه‌ و بۆ لای ئه‌و
 ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌). وه‌ خوای گه‌وره‌ بیخاته‌ به‌ر ئه‌و فه‌رموده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 (سبعةً يظلمهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله: إمام عادل..... الخ) واته‌:
 (حه‌وت ده‌سته‌، خوا له‌پوژیکدا هیچ سیبه‌ریک نیه‌ ته‌نها سیبه‌ری ئه‌و
 نه‌بیئت، ده‌یانخاته‌ ژێر سیبه‌ری خویه‌وه‌، یه‌کیک له‌وانه‌ پی‌شه‌وایه‌کی
 دادپه‌روه‌ره‌وه‌ داواکارم په‌روه‌ردگار ده‌ستی بگری و یارمه‌تی بدات...
 چونکه‌ به‌راستی لیپرسراو ئاتاجترین مرو‌فی خوایه‌ بۆ یارمه‌تیدانی
 خوایی... خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ

لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا) (النور: ٥٥) واته: خوا پهیمانی به پرواداران له نیوه داوه، نهوانه ی که کرده وهی چاک دهکن، که له نیو نه زهویه دا دهیانکات به جینشین، ههروهک نهوانه ی پیش نیوه ی کرد به جینشین، وه دینه که ی خویمان بو سه رده خات، نهو دینه ی که خوا پازیه هه رده م (دینیان) بیت، وه ترسیان بو دهگوپی به هیمنی، نهوانه به ندایه تی بو من دهکن و هیچ هاوه لیکم بو بریار ناده ن. شایه نی باسه چاکبوونی کاروباری سولتانی موسولمانان به خو یه کلا کردنه وهیه تی بو شوینکه وتنی (قورئانی پیرو ن) و (سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ) و خه لک خسته سه ر نهو ریگه یه، چونکه خوی گه وه له دوی سه رکه وتن چوار مه رجی بو موسولمانان داناوه:

١/ نویژ به ریاکردن.

٢/ زهکات دان.

٣/ فه رمان به چاکه.

٤/ جلّه وگیری له خراپه.

چونکه لیپرسراوی موسولمانان نه گه ر هات و هه موو نویژهکانی له وهختی خویدا به (جهماعهت) کردو فه رمانیشی کرد که موسولمانان بیکه ن، وه نه گه ر نه ندامیکیش که مته رخمی تیدا کرد، سزایه کی شه رعی دا... نهو سزایه ی که خوا بو ی دیاری کردووه، وه پاشان نه گه ر هه رده م له وهختی به ره به یاندا پاراپیه وه و په نای بو لای خوا بردو وتی: (یا حی یا قیوم لا اله الا انت برحمتک استغیث) نهو نه ئیتر خوا ده رگای لی دهکاته وه و سه رکه وتن و ده سه لاتیک ی وای پیده به خشی، مه گه ر خوی گه وه هر خوی بزانی ت چونه!!!

وَك دك دهفهرمویت: (وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرُجُوا مِنْ بِلَادِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا (٦٦) وَإِذَا لَا تَأْتِيَنَّهُمْ مِنَ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا (٦٧) وَلَهْدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا) (النساء: ٦٦-٦٧)

واته: (خه لکی نه گهر بهاتبا ناموژگار ییه کانیا نهنجام بدایه، له نهجامدانی فرمان و وازهینانی قه دهغه، نه وه چاکتر بوو بویان، له وازهینان له فرمان و نهجامدانی تاوان... وه جیگیرکردنیکی توندتر بوو بویان، که واته ئیمه له لایه ن خومانه وه پاداشتیکی مه زنمان پیده دان (به هشت) وه هیدایه تمان ده دان بو ریگهی راست له دنیا و له دواپوژدا). وه پاشان هه موو سودو چاکه یه که دهیگه یه نیئت به خه لکی نه وه وهک "زه کات" وایه، وه بنپرکردن و نه هیلانی هه ژاری و دهسته بهرکردنی پیویستیه کان و سه رخستنی ستم لیکراوو، فریاکه وتنی بی نه وواو خه فته تبار، له مه زترین و بلندترین عیباده ته کانه!!!

(فرمان به چاکه) ش بریتیه: له فرمانکردن به هر کاریک که خواو پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمانیان پی کردبیئت، له (دادپه روه ر) ی و (چاودیری خوا) و فرمانکردن به لیپرسراوه کان به شوینکه وتنی (کتاب) و (سوننه ت) و وازهینان له قه دهغه کراوه کانی خوا!!!

(به ره لستی له خراپه ش) بریتیه: له جله وگیری کردن له هر کاریک که خواو پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام بهرگرییان لی کردبیئت^۲!! جا بویه: نه گهر (سولتان) ی

^۱ مختر تفسیر ابن کثیر ۱ ص ۴۱۱، وهرگیز.

^۲ خوینهری خوشه ویست: ئین ته مییه - په حه تهی خوی لیئیت - باسی چوار مهرجی کرد.

۱. نویت. ۲. زه کات. ۳. فرمان به چاکه. ۴- بهرگری له خراپه.

پاشان به کورتی شهرجی هه ریه که یانی کرد، بویه لیئت تیکنه چیئت. وهرگیز.

موسولمانان. له زۆربهی شارەکانی ئیسلامدا، بەم شیوەیە هاتە پێشەوە،
ئەو مایە چاکسازی دنیاو دواپۆژی خۆیی و موسولمانانە. والله یوفقه
لما یحبه ویرضاه!!

به‌شی سیاستی شهرعی

بەشى سىياسەتى شەرى

پېئىشەكى نوسەر لە چەند دېرېكدا

بسم الله الرحمن الرحيم

سوپاس بۇ ئەو خوايەى كە بە پووناككەكانەوہ -البينات- پېئەمبەرانى خۆى
(عليهم السلام) پەوانە كىردووه.. وە لەگەلېشىاندا (بەرنامە) و (تەرازو)ى
ناردووه تا خەلكى سەر زەوى ھەستەن بە بەرپاكردىنى دادپەرورەى!!

ئاسنىشى ناردووه كە ھىزىكى توندى تىدايە و سودى بۇ خەلكى ھەيە، بۇ
ئەوہى دەرکەوئ كى يارمەتى دىنى خوا دەدات؟! بەرپاستى خوا بەھىزو بە
عەزىزەتە، وە كۇتايى پېئەمبەرانىشى (عليهم السلام) بە (محمد) ھىناوہ... چ
پېئەمبەرىك ﷺ!! ئەو پېئەمبەرە ﷺ كە خوا بە دىنىكى ئەوپەرى راست و
دروستەوہ ناردى، تا بەسەر دوا بەيەكى بەرنامەكانى تردا سەرى بخت، ئەو
پېئەمبەرەى ﷺ كە كۆكەرەوہى (زانست و ھىزو قەلەم و شمشىر) بوو!! وە
شاھىتەى دەدەم كە تەنھا "الله" نەبىت ھىچ خوايەك نىە شاھىستەى پەرستەن بىت،
شاھىتەكى پاك و بىگەردو خاويتر لە ئالتون! وە شاھىتەش دەدەم كە
(محمد ﷺ) بەندەو نىردراوى خوايە! لە پاشان:

ئەم نوسراوہ پەرتوككى كورتە كە كۆكەرەوہى سىياسىەتى خوايى و بەلگەى
پېئەمبەرايەتە بەشېوہىەك كە ھىچ كام لە (سەركرەو سەرباز) لىنى بى نىياز
نەن! داخوازى نوسىنى ئەم پەرتوكەش ئەركى دىلسۆزىيە، كە خوا فەرزى
كىردووه، بۇ ھەر سەربازىك لە ئاست سەركرەوہى وەك پېئەمبەرى سەردار ﷺ
دەفەرموئ: (ان الله يرضى لكم ثلاثة: ان تعبدوه ولا تشركوا به شىئا، وان
تعصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا، وان تناصحوا من ولاه الله امرکم) رواه
مسلم.

واتە: بەرپاستى خوا لە سى كارتان رازىە: بىپەرستەن و ھىچ ھاوہلىكى بۇ بىرپار
مەدەن، وە دەست بگرن بەبەرنامەى خواوہ و جىاواز مەبن، وە ئەو كەسەى خوا
كاروبارى ئىوہى پى دەسپىرى ھەردەم دىلسۆزى لەگەل بگەن...

نیوہ روکی ئەم بابہ تہ

سە پەرتوگە لە میانە ی دوو ئایەت لە (قورئانی پیرۆز) کە پێی دەوتریت: (آیة امراء). دامەزراوە، ئەو دوو ئایەتەش بریتین لە: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا ذِمَّاتٍ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا) (۵۸) یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (النساء: ۵۹) واتە: (خوا فەرمانتان پێ دەکات کە هەموو ئەمانەتەکان بگێڕنەووە بۆ خواوەنەکانیان، وە ئەگەر لە نیو خەڵکیدا (حوکم) تان کرد ئەوە (حوکم) بە دادپەرورەنە بکەن، بەراستی ئەم سیفەتە (حوکم کردن به عدل) نیعمەتییکی زۆر جوانە کە خوا فەرمانتانی پێ دەکات، بەراستی خوا بیسەری بینەرە، ئەو ئەوانە ی بپرواتان هیناوە فەرمانبەری خوا بکەن، وە فەرمانبەری پیغەمبەر ﷺ بکەن، وە لێپرسراوانیش لەخۆتان، وە ئەگەر لە کاریکدا ناکۆک بوون، ئەوا بیگێڕنەووە بۆ لای خواو پیغەمبەر ﷺ ئەگەر ئێوە بپرواتان بە خواو پوژێ بەرێ هەیە!!! چونکە هەر ئەو چاکترە و سەرەنجامی باشتەرە).

زانایان دەفەرموون: ئایەتی یەکەم لەمەڕ لێپرسراوان دابەزیووە، کە لەسەریان فەرزە تێکرای (ئەمانەت) و سپاردەکان بگێڕنەووە بۆ خواوەنەکانی خۆیان، وە ئەگەر لە نیو خەڵکیشدا دادوەرییان کرد، ئەوە دەبێت بە ڕەچاوگرتنی دادپەرورەری بیّت، بەلام ئایەتی دووەم لەمەڕ تاک تاکێ موسوڵمانان هاتووەتە خوارەو، کە لەسەریانە لە هەموو شتیکدا گۆی بیستی بەرپرسەکانیان بن، (دابەشکردنی شت، شەپکردن، حوکم کردن) تەنھا مەگەر فەرمانیان پێ کردن بەسەرپیچی خوا، جا ئەگەر فەرمانیان پێکردن بە سەرپیچی خوا، ئەو بە

^۱ تفسیر القاسمی (محمد جلال الدین القاسمی) ۵ ص ۲۴۲. وەرگێڕ

ھېچ شىۋەيەك نابى گوىى بىستى بن، چونكى گويپايەلى كىردنى دروستكراو
 لەسەرىپچى دروستكەردا نىيە، وە ھەم ئەگەر لە شتىكدا ناكۆكىيان تىكەوت،
 ئەو دەبى بىگىرنەو بۆ لای خواو پىغەمبەر ﷺ كەواتە:
 ئەم ئايەتە پىرۆزە ئەگەر (گىپرانەوھى ھەموو ئەمانەتلىك بۆ خاوەنەكەى) و
 ھەرۋەھا (ھوكمى دادپەرۋەرەنە) ى فەرزكردىت.. دەى بىگومان ئەم دوو
 بنچىنەيە كۆكەرەوھى سىياسەتى دادپەرۋەرەنەو ويلايەتى صالحن!!

بەشى يەكەم جۆرەكانى ئەمانەت

بەشى يەكەم

جۆرەكانى ئەمانەت

ئەم بەشە دوو بەندى لە خۆ گرتووه:

بەندى يەكەم

(الولايات) — (لېپرسراويه-تى- كردن به لېپرسراو-)

گېرانهوهى ئەمانەتەكان دوو جۆرن:

يەكەميان: (الولايات) لېپرسراويىتى.

-كردن به لېپرسراو-

چونكه هۆى دابهزىنى ئايەتەكەش برىتى بووه لهوه..

جا ئەم بەندهيان برىتیه له چوار فەصل:

فەصلی یەكەم

(هەلبژاردنی چاکترین و گونجاوترین کەس بۆ ھەر لێپرسراوێتییهك)

کاتیك پێغه‌مبەری خوا ﷺ بە یارمەتی پەرەردگار شاری (مەككە) ی فەتح کردو لەلایەن (بەنی شەیبە) وەکلێلەکانی مائی خوای پێدرا، لەو دەمدا (عەبباس) ی مامی داوای کرد کە کلێلەکان بدات بەو، بەلام پەرەردگار ئەم ئایەتە ی دابەزاند (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ... الخ) ئێتر پێغه‌مبەریش ﷺ کلێلەکانی مائی خوای گێڕایەو بە (بەنی شەیبە) ^١. کەواتە: لەسەر لێپرسراوی موسولمانان فەرزە لە ھەموو کاریک لە کاروباری موسولماناندا کە سیک بکاتە لێپرسراو کە چاکترین بێت بۆ ئەو کارە وەك پێغه‌مبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: (من ولي من امر المسلمين شيئا فولى رجلا وهو يجد من هو اصلح للمسلمين منه فقد خان الله ورسوله) رواه الحاكم. واتە: (ھەر کەسێک بەشێک لە کاروباری موسولمانانی پێ بسپێردرێ و پروات پیاویک بکا بە لێپرسراو لە کاتی کدا پیاویکی تری دەستکەوێت کە لەوی پیشوتر بۆ موسولمانان چاکتر بێت ئەوا ناپاکی لە خواو پێغه‌مبەرە کە ی ﷺ کردووە!!)، وە

^١ ئەم ئایەتە دەربارە ی (عثمانی کوپی طلحة) دابەزی چونکە کاتیك کە پێغه‌مبەری خوا ﷺ شاری مەككە ی فەتح کرد کلێلی مائی خوا بە دەست (عثمانی کوپی طلحة) وەبوو پێغه‌مبەر ﷺ بانگی کردو کلێلەکانی لێوەرگرت پاشان دەرگا کە ی پێکەردەو و چوێناویەو و ھاتە دەر ئیمامی (عەل) داوای کرد کە کلێلەکانی مائی خوای پێدات پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: (عثمانی کوپی طلحة) لە کوینیە؟ بۆی بانگکراو پێغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی: ئەی (عثمان) ھا ئەو کە کلێلە کە ت ئەمرۆ پۆژی چاکە وە فایە. سیرە ابن ھشام م ٤ ص ٥٢ و تفسیر ابن جریر الطبری م ٨ ص ٤٩٢ و تفسیر ابن کثیر. وەرگێڕ.

تێبینی: شایانی باسە ئیستاش لە (مەككە) ی پێرۆز کلێلەکانی (بیت الحرام) ھەر بە دەستی نەو کەنی (بنی شەیبە) وەن و ئەو شەرفە تا پۆژی قیامەت ھەر بە ئەوان دراو. وەرگێڕ.

عربوایه تیکی تردا ده فره مویت: (من ولي رجلاً على عصابة، وهو يجد في تلك لعصابة من هو ارضى الله منه، فقد خان الله ورسوله وخان المؤمنين) رواه الحاكم في صحيحه.

واته: (ههركهس له نیو دهسته یهك موسولماندا یه کیکیان بکاته لیپرسراو، به لام هه لهو دهسته یه دا یه کیکی تری دهست بکهویت که خوا لهو پازیتر بی له هی پیشوو، نهوه ناپاکی له خواو پیغه مبه رﷺ و پرواداران کردوه).

عومهری کوپی خه تتاب -خوای لی پازی بیّت- ده فره مویت: (من ولي من امر المسلمين شيئاً فولي رجلاً لمودة أو قرابة بينهما، فقد خان الله ورسوله والمسلمين). واته: (ههركهس به شیک له کاروباری موسولمانانی پیبسیپردریت، نهویش بروت له بهر خوشه ویستی یان خزمایه تی نیوانیان پیای بکاته لیپرسراو نهوه ناپاکی له خواو پیغه مبه رﷺ و موسولمانان کردوه). جا شایه نی باسه لیپرسراوی موسولمانان له سه ری فره که بکه ریت به داوی نهوانه دا که بو لیپرسراویتی شایسته ن بو نهوه ی به نوینه رو جیگری خو ی بو شاره کانیا ن بنیریت، ئیترا یا نهوانه: (حاکمن، یان لیپرسراوی سه ربازگه ن، یان لیپرسراوی داراین، یان هه کاریکی تر....)

نهوه جیاوازی نهوه ده بی کئ چاکترو شایسته تره نهوه دابنیت، ته نانه ت نهوانه ی که (ئیمامی مزگه وت و بانگیژو قورئان خوین و ماموستا) یان تی کرای چین و تویره کانی تریش هه ره مان (حوکم) یان هیه!! نابیت که سینک پیش بخت هه له بهر نهوه ی خو ی داوی لیپرسراویتی کردوه، یان له داوا کردنه که دا پیشکه وتوو، به لکو هه رکهس خو ی هه لپه بکات و بیته پیشه وه داوا بکات نهوه ده بیّت هه پیی نه دریت!! چونکه له ریگه ی راسته وه هاتوو، که دهسته یهك هاتنه خزمه ت پیغه مبه رﷺ و داوی لیپرسراویتیان لیکرد، نهویش فره مووی: (انا لانولي امرنا هذا من طلبه) رواه البخاري ومسلم.

واته: (ئىمە كەسىك له كاروبارى ئاينماندا خۆى داواى لىپرسراویتی بکات. نایکەینه لىپرسراو)!! وه پىغەمبەرى خوا ﷺ به (عەبدورپەحمانى كوپى سەمورە) فەرموو: (يا عبدالرحمن لا تسألني الأعمار، فإنك إن أعطيتها من غير مسألة، أعنت عليها وإن أعطيتها عن مسألة، وكلت اليها) رواه البخاري و مسلم. واته: (ئەى عەبدورپەحمان، داواى بەرپرسىارىتی مەكە، چونكە ئەگەر بەبى داواكردى خۆت پىت سىپىردا ئەوا لەلايەن خواوہ لەسەرى يارمەتى دەدرییت، وه ئەگەر بە داواكردى خۆت پىتدرا، ئەوہ دەدرییتە دەست خۆت!!) وه پىغەمبەرى بەرزە ﷺ له شۆينىكى دىكەدا دەفەرمویت: (من طلب القضاء واستعان عليه، وكل إليه، ومن لم يطلب القضاء، ولم يستعن عليه، أنزل الله ملكا يسدده) رواه اهل السن. أبوداود والترمذي وابن ماجه والنسائي.

واته: (هەركەس داواى بوون بە (قازىيەتى) بکات و بۆى تىبكوشتى ئەوہ دەدریته دەست خۆى، بەلام هەركەس خۆى داواى نەكات و بۆى تى نەكوشتى ئەوا خوا فريشتهيەكى بۆ دەنیرى تا هەردەم راستى بکاتەوہ!!) بەلام ئەگەر لىپرسراوى موسولمانان له كابرايەكى شایستەترو باشترەوہ لايدا بۆ لای يەکیكى تر، ئەويش لەبەر (خزمایەتى نیوانیان یان هاوپیيەتى یان هاوولاتیيەتى یان هاو(مەزھەبیەتى) یان لەبەریەکیوونیان له پەگەزدا وەك: عەرەبیەتى، فارسیەتى، تورکیەتى، پۆمیەتى، یان لەبەر پەشویەك له پارەو هەرشتیكى دى كە لىی وەرەگرتن، یان هەر هوپەكى تر، یان لەبەرئەوہى رقیكى له دلدايە بۆ بابای خاوەن شایستە، یان دوزمنايەتى و ناکوکی نیوانیان، ئەگەر لەبەر ئەمانە لىپرسراویتیيەكەى پى نە ئەدا، ئەوا ناپاکى له خواو پىغەمبەر ﷺ و برواداران کردووە!! وه هەپەشەى ئەم ئایەتەش دەیگریتەوہ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (٢٧) وَأَعْلَمُوا أَنَّ أَمْوَالَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ

عَظِيمَ) (الأنفال: ۲۷-۲۸) واتە: (ئەي ئەوانەي بېرواتان ھېناو، ناپاكي لە خواو پېغەمبەر ﷺ و ئەمانەتەكانتان -سپاردە- مەكەن لەكاتيكدە خوتان -حزانن، وە بيشزانن كە مال و مندالەكانتان تەنھا بۆ تاقىكردنەو، ھە! وە ناگادار بن خوا پاداشتي گەورەي لايە!)

چونكە زۆرجار پياوي وا ھەيە لەبەرخۆشەويستی بۆ ولاتەكەي يەكيك لەويتەر پيش دەخات، يان شتيكي پي دەبەخشيت، لەكاتيكدە شاىستەي نيە! يان جاري واش ھەيە ئەو بەخشين و پيشخستە تەنھا لەبەر وەرگرتنى پارەيەكە يان خۆشەويستىيەكي تايبەت، دەي ئەو -بەو كارەي- خيانەتي لە خواو پېغەمبەر ﷺ و ئەمانەتەكەيدا كردووە! پاشان ئەو ھەي كە ئەمانەتەكەي بەپاكي و بەپيي فەرمانى خوا دەگيرتەو و گويبىستى ئارەزووي خوي نابيت و ھيچ كات سەرپيچى ناكات ئەو بىگومان خوي گەورە سەقامگىرى دەكات و لە پاش خويشى مال و مندالەكانى دەپاريژي! بەپيچەوانەو ئەو ھەي گويبىستى ئارەزووي خويەتي و زۆر خوي ناپاريژي، ئەو پەرەردگار تۆلەي ئى دەستيني و بەپيچەوانەي ويستی خوي بۆي دەكات! بۆيە ھەم مندالەكانى زەليل دەكات و ھەم پارەو مالەكەشي دەفەوتيني و دەرئەنجام رەنج بەخەسارى دەكات!!.

لەمەر ئەم خالەش پوداويكي بەناوبانگ ھەيە: دەلي يەكيك لە خەليفەي (عەباسى) يەكان جاريك داواي لە زاناىەك كرد پوداويكي بۆ باس بكات كە خوي پيي گەيشتي و بينيبيتي؟!، ئەويش لە وەلامدا وتى: جاريكيان بە (عومەري كوپى عبدالعزىز) -خوي ئى پارزي بيت-يان وت: ئەي ئەمىرى بېواداران، ئايا تۆ دەمى مندالەكانت لەم -بيت المال-ە وشك دەكەيتەو و ھەروا لە پاش خوت بە ھەژارى بەجييان ديئي؟! ئەويش فەرمووي: ئادەي بيانھيننە ژورەو، جا بۆيان ھېنانە ژورەو، كە سەير دەكەن (۱۰) كوپن و ھيچيشيان بالغ نەبوون!! كاتيک بينيني چاوي پەر بوو لە فرميسك! پاشان

فهرمووی: ئەی کورەکانم سویند بە خوا ھەر شتێک کە مافی خۆتان بویت
 لیقانم قەدەغە نەکردوو، وە من لەوانە نیم کە مائی خەلکی ھەلگرم و بیدەم بە
 ئیو، چونکە ئیو یان "صالح" ن یان "نا صالح" ن، جا ئەگەر صالح بن، ئەو
 خوا ھەردەم یارمەتیدەری پیاو صالحانە و ئەگەر صالحیش نەبن ئەو من
 شتیکتان بۆ بەجی ناهینم کە یارمەتیدەرتان بێت بۆ سەرپیچی خوای
 گەرە!!

جا ئەو زانیە دەلی: یەکیک لەو کورپانەییەم دیت ئەوەندە خوا دەسەلاتی
 پێدابوو تا "صەد" وڵاخێ بۆ جیھاد لە پێی خوادا بەریخست!! منیش دەلیم:
 ئەمە لە کاتی کدا خەلیفە ی موسولمانانیش بوو، لە ئەوپەری پۆژھەلاتەو -
 وڵاتی تورک- بۆ ئەوپەری پۆژئاوا -وڵاتی ئەندەلوس- لە ژێر دەستیا بوو،
 وە لە وڵاتی "جەزائیر" وە، بۆ "یەمەن" ھەر لە ژێر دەستیا بوو، بەلام لەگەڵ
 ئەوەشدا ئەوەندە لەدوا خۆی بەجیھیشت کە منداڵەکانی ھەریەک
 ئەندازە یەکی زۆر کە میان بەرکەوت!!

تەنانەت دەلین: لە "۲۰" درھەم کەمتر بوو!! کەچی لەم لایشەو خەلیفە ی وا
 ھەبوو لە دابەشکردنی سەرۆتە کەیدا منداڵەکانی ھەریەکە (شەش صەد)
 ھەزاری و بەرکەوت، بەلام لە پاشان منداڵەکانی سواڵیان دەکردو دەستیان لە
 خەلکی پان دەکردەو!!

بەپراستی لەم بارەو چەندین ڕووداوو چیرۆک ھەن کە سەرپا پەندو
 نامۆزگارییە بۆ ھەموو خاوەن عەقڵێک! وە سوننەتی پیغمبەر ﷺ بەلگە یە
 لەسەر ئەو ی کە لێپرسراوی ئیمانەتەو دەبێ بگێردرێتەو بۆ خاوەنەکە ی،
 بۆ نمونە: پیغمبەری خوا ﷺ لەمەر لێپرسراوی بێ (ئەبو زەر) ی فەرموو:
 (إنها أمانة، وإنما يوم القيامة خزي وندامة، إلا من أخذها بحقها، وأدى الذي
 عليه فيها) رواه مسلم. واتە: (ئەو "ئەبو زەر": لێپرسراوی ئیمانەتە، وە
 لەپۆژی قیامەتدا مایە ی سەرشوێری و پەشیمان بوونەو یە، تەنھا مەگەر

كسینك مافی خۆی بداتی و ئەو ئەركەى تیییدا لەسەر شانیهەتى بە ئەنجامى كەنیهەنیت) وه ئىمامى "بوخارى" له "ئەبو ھورەیرە" وه دەگێرێتە وه كە پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: (إذا ضيعت الأمانة، فانتظر الساعة، قيل: يا رسول الله ﷺ وما إضاعتها؟ قال: إذا وسد الأمر الى غير أهله فانتظر لساعة). واتە: (ھەركات ئەمانەت فەوتیئرا ئەو ھاوھەروانى پوژی دواى بەكە! وترا: ئەى پیغەمبەرى خوا ﷺ فەوتانى ئەمانەت چىە؟! فەرمووی: ھەركات كاروبار بە غەیرى خەلكانى شایستەى خۆى سپێردرا، ئەو ھاوھەروانى پوژی دواى بەكە!!).

شایەنى باسە زانایانىش تێكرا لەسەر ئەم مانایە كۆ دەنگن، واتە: لەسەر ئەو ھى كە لیپرسراویتى ئەمانەتە...

ئەمەش لەبەر ئەو ھى كە لیپرسراو بۆ خەلكى ھەك شوان وایە، ئەو ھەتا پیغەمبەر ﷺ دەفەرمویت: (كلکم راع وکلکم مسؤول عن رعیتہ... الخ) اخرجاه في الصحيحین. واتە: (ھەمووتان شوانن، ھەموشتان لەمەر ژیر دەستەكانتان بەرپرسن...) وه پیغەمبەرى سەرور ﷺ دەفەرمویت: (مامن راع یسترعیه الله رعیه، یموت یوم یموت وهو غاش لها إلا حرم الله علیه رائحة الجنة) رواه مسلم. واتە: (ھیچ لیپرسراویك نیە كە خوا كارى كۆمەلیكى پى بسپێریت، جا بمریت پوژیک بمریت كە غەشى لیكردبن، ئەو ھاو ھاو بونی بەھەشتى ئى قەدەغە دەكات!!).

دەلى: جارێکیان (ئەبوموسلىمى خەوێلانێ) چووبو ھەلاى (مواویەى كورێ ئەبوسوفیان) وتی: السلام عليك ايها الأجير!! جا پییان وت كە بلى: السلام عليك ايها الأمير، ئەویش ھەر وتی: السلام عليك ايها الأجير، وتیان بلى: ايها

^١ مەبەست لە شوان لێرەدا لیپرسراو و مەبەست لە مێگەلیش جەماوەرە، ئەم وێك چوێش وێكچوێكى زۆر جوان و پێر بە پێستی خۆیەتى. وەرگێر.

الأمير! ئەویش ھەر وتى: السلام عليك ايها الأجير! لەو كاتەدا (معاويە) -
رەزاي خواى ئى بى - فەرمووى: واز لە (ابومسلم) بىنن، چونكە خۆى باشتەر
دەزائى بەوھى كە دەيلن، جا (ابومسلم) یش پروويكرەدە (معاويە) و وتى: تۆ
تەنھا كرى گرتەيەكى كە خاوەنى ئەم خەلكە گرتویتی بە كرى بۆ
چاوديرىكرەدنيان، جا ئەگەر بە چاكى لەگەليان مامەلە بكەى ئەو
خاوەنەكەى كرىكەى خۆت پىدەدات، بەلام ئەگەر بە چاكى لەگەليان
نەجولييەو، ئەو خاوەنەكەى لیت رازى نابى و سزات دەدات!!!

فه صلى دووهم

هه لبراردنی چاکترین تا چاکتر

پیشه‌وای موسولمانان بوی نیه هیچ که سیک دابنیت گونجاوترین و چاکترین نه‌بیت، جاری واش هیه له‌واندها که نامادهن هیچ کامیان بۆ ئه و کاره گونجاوترین و چاکترین نین، جا له‌وده‌مه‌دا ده‌بی بۆ هر جیگایه که به‌گویره‌ی خوی کامیان باشته‌ه‌وه‌یان هه‌لبرتریت، پاشان باشته‌تا باشته‌...!! جا نه‌گهر له پاش تیکووشانیکی ته‌واو به‌م شیویه مامه‌له‌ی کردو مافی لیپرسراویتییه‌که‌ی خویدا، ئه‌وه ئیتر نه‌مانه‌ته‌که‌ی خوی گه‌یاندووه و به‌واجبه‌که‌ی خوی هه‌لساوه، وه له‌و جیگایه‌دا -لای خوای گه‌وره- له‌پیشه‌وایانی دادپه‌روه‌ری ده‌ژمیردریت، ئیتر نه‌گهرچیش له‌هه‌ندی ورده‌کاردا به‌هوی یه‌کیکی تره‌وه هه‌له‌یه‌کیش بکات ئه‌وه قه‌یدی نیه، چونکه خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (التغابن: ۱۶) واته: (چه‌نده ده‌توانن نه‌وه‌نده پاریز له‌خوا بکه‌ن). وه‌ده‌فهرمویت (لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) (البقره: ۲۸۶) وه بۆ جه‌هاد ده‌فهرمویت: (فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ) (النساء: ۸۳) واته: (له‌ریگه‌ی خوا‌دا بجه‌نگه‌ته‌نها داوای خو‌تت لی ده‌کری، وه موسولمانانیش بۆ جه‌هاد هان‌ده‌ه). وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ یش ده‌فهرمویت: (إذا امرتكم بأمر، فاتوا منه ما استطعتم) اخرجاه في الصحيحين. واته: (نه‌گهر فه‌رمانم پیکردن به‌کاریک، ئه‌وه چه‌نده‌ی ده‌توانن نه‌وه‌نده‌ی نه‌نجام بده‌ن!)

وه پیویسته بۆ هر شوینیکی و کاریک خه‌لکانی شیاوو شایسته بناسرین و دیاربکرین، چونکه هه‌موو لیپرسراویتییه‌که‌له‌سه‌ر دوو پایه دامه‌زراوه!

یه‌که‌م: القوة "هیز" به‌توانایی.

دووهم: الأمانة "ده‌ستیایی".

وهك خواى گه وره ده فهرمويت، له سهر زوبانى كچه كهى (شعيب) كه دهر باره ي
 موسى "عليهم السلام" به باوكى وت: (قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ
 مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ) (القصص: ٢٦) واته: نهى باوكى خوږم: بېگره به
 كړئ، چونكه چاكترينى كه سيك كه تو بېگرى به كړئ نه وه كه (به هيز) و
 (دهست پاك) بيت، وه پاشاى (مصر) به حه زره تى يوسفى وت: (إِنَّكَ الْيَوْمَ
 لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ) (يوسف: ٥٣) واته: (نه مېرو تو له لاي نيمه خاوه ن شوين و
 نه مانه تى). وه خواى گه وره له مهر سيفه تى (جبريل) دا ده فهرمويت: (ذِي قُوَّةٍ
 عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ) (٢٠) مطاع ثم امين (التكوير: ١٩-٢١) واته: ("جبريل"
 خاوه نى هيزيكه، لاشه ي گه وره و به هيزه و توند هه لمه ت ده بات، وه له ویش له
 ناسمانه كان يان له مه له نى نه على، به گوى كراوه و دهست پاكه، خاوه ن
 نه مانه ته^١) بوونى هيزيش له هر ليپر سراو نيتيه كدا به گوږه ي نه و نيشه يه،
 بو نموونه: (هيز) له سه رپه رشتى كردنى شه ردا ده گه رپته وه بو نازيه تى
 دل و، خير به شه رو، فيل كردن تييدا، چونكه "جهنگ" بريتيه له "فيل" وه
 ده گه رپته وه بو توانينى جوړه كانى شه ر، وهك: په مى كردن، يان هاويشتن،
 يان سوار بوون، و هيزش بردن، گه رانه وه و جوړه كانى تريش، وهك خواى
 گه وره ده فهرمويت: (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
 بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ) (الأنفال: ٦٠) وه (هيز) له (حوكم كردن له نيو خه لكيدا)
 ده گه رپته وه بو: شاه رزا بوون و ناسينى دادپه روه رى، نه و دادپه روه ريه ي كه
 (قورئان) و (سوننه ت) ي پيغه مبه ر ﷺ دكوكى ليده كهن، وه ده گه رپته وه بو
 توانينى جي به جي كردنى ياسا شه رعيه يه كان!! به لام (نه مانه ت) ده گه رپته وه بو
 سى شت: يه كه م: ترسان له خوا.
 دووه م: نه فروشتنى نايه ته كانى خوا به پاره. سى يه م: نه ترسان له خه لكى.

^١ مختصر تفسير ابن كثير ٢م ص ٢٥٤. وه رگيز.

نهم سئ مهرجه خواى گه وره داي ناوه به سهر هر كه سيكه وه كه بيه ويت
 حوكم) له نيوان خه لكيدا بكات، وهك ده فهرمويت: (فَلَا تَحْشَوْا النَّاسَ
 وَاحْشَوْنِي وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ
 الْكَافِرُونَ) (المائدة: ٤٤) واته: (له خه لكى مه ترسيين، به لكو له من بترسن، وه
 نايه ته كانى من به نرخيكي كه م مه فروشن، وه ههركه س به وهى كه خوا
 ناردويه تى -قورثانى پيروز- حوكم نه كات، نه وه نه وانه بيپروان)، بويه
 پيغه مبهري خواش ﷺ ده فهرمويت: (القضاة ثلاثة: قاضيان في النار، وقاض
 في الجنة، رجل علم الحق وقضى بخلافه، فهو في النار، ورجل قضى بين الناس
 على جهل، فهو في النار، ورجل علم الحق وقضى به، فهو في الجنة) رواه اهل
 السنن. واته: (قازييه كان سيانن: دوانيان له نيواناگردان و يه كيكيان له
 به هه شتدايه: پياويك (حهق) بزاني و به لام به پيچه وانه يه وه دادگايي بكات،
 نه وه له ناگردايه، وه پياويك دادگايي له نيواناگردان له سهر بنچينه ي نه زاني
 بكات، نه وه ش له نيواناگردايه، پياويكيش (حهق) ده زاني و دادگايش به و
 (حهق) ده كات، نه وه يان له نيواناگردايه).
 قازيش: ناويكه بو ههركه سيك كه دادگايي و حوكم له نيوان دوو كه سدا بكات،
 ئيتر نه وه كه سه (خه ليفه) يه يان (سولتان) يان (جيگر) يان.... هتد، نه وه
 وهك يه كه و هيچ جياوازي نيه!!

فەصلی سێهەم:

کەمى هەردوو سىفەتى "بەهیزی و دەست پاکى" لە نىۆ خەلکدا

کۆبوونەوهى هەردوو سىفەتى (هیز+دەستپاکى) "القوة والأمانة" لە نىۆ خەلکدا کەمە، بۆیە (عومەرى کۆرى خەتاب) -خوای ئی رازى بى- هەردەم دەیفەرموو: (خوایە شەکوای جەربەزەبى پیاوی فاجرو، دەستەپاچەبى پیاوی پارێزگار، وەلای تۆ دینم!!) بۆیە واجبە لە هەر شوێنێکدا -بەگوێزەى ئەو شوێنە- خەلکى گونجاو و شایستە دابنرێت، جا ئەگەر هاتوو دوو پیاو دیاریکەران، یەکیکیان (ئەمانەت)ەکەى زۆرتر بوو، ئەوى تریشیان هیزو تواناکەى زۆرتر بوو، ئەوە کامیان بۆ ئەو لێپرسراویتییه بەسودترەو زیانەکەى کەمترە، ئەوەیان دەبێ وەپێش بخرێت.

بۆ نمونە: بۆ بەرپرسییى "جەنگ" دەبێ پیاوی بەهیزو ئازا -ئەگەر هەندى فجوویشى تێدا بێت- پێش پیاوی لاوازو بى توانا- ئەگەرچى دەستپاکیش بێت- بخرێت، وەك دەلێ: پرسىاریان لە ئىمامى (ئەحمەد) کرد لەمەر دوو پیاو لە (جەنگ)دا کە هەردووکیان فەرماندەن، یەکیکیان خاوەن هیزو فاجرەو، ئەوى دیکەیان پیاوچاکو لاوازه، ئایا لەگەڵ کامیاندا جیهاد دەکرێت؟! لە وەلامدا وتى: فەرماندە بەهیزو فاجرەکە هیزەکەى بۆ هەموو موسوڵمانانە و فاجریهکەى تەنها بۆ خوێهەتى! بەلام فەرماندە پیاوچاکو لاوازهکە چاکیهتییهکەى بۆ خوێهەتى و لاوازییهکەى بۆ تێکپرای موسوڵمانانە، بۆیە -جیهاد- شان بە شانى فەرماندە فاجرو بەهیزەکەدا دەکرێت، پێغەمبەرى خواش ﷺ دەفەرموێت: (إن الله يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر) وروى (بأقوام لأخلاق لهم) رواه البخاري ومسلم. واتە: (خوایارمەتى ئەم دینە بە پیاویکى فاجریش بێت دەدات)، لە گێڕانەوهیهکى تردا: (بە کۆمەلێکیش کە لە قیامەتدا، هیچ بەشیکیان نیە).

بویه دهبینی پیغهمبهری خوشه‌ویست ﷺ بۆ فرماندهیی شهر هردهم خالیدی کوپی وه‌لیدی داده‌نا، لهو کاته‌دا که خالید موسولمان بوو: وه ده‌یفرموو: (إن خالدًا سيف الله على المشركين) رواه الترمذي وأحمد. (به‌راستی خالید شمشیری خواجه بۆ سهر هاوه‌ل بریارده‌ران). له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که مو زۆر "خالید" هه‌ندی کاری ئه‌نجام ده‌دا پیغهمبهر ﷺ به‌ره‌ه‌لستی ئی ده‌کردو پیی قه‌ل‌س ده‌بوو، ته‌نانه‌ت جارێکیان ده‌ره‌نجامی کرده‌وه‌یه‌کی خالید راوه‌ستاو هه‌ردوو ده‌ستی به‌رز کرده‌وه به‌ره‌و ئاسمان و فه‌رمووی: (اللهم إني أبرا إليك مما فعل خالد) رواه البخاري. (خوايه من به‌ريم له‌وه‌ی که خالید کردویه‌تی، واته: من پیی پازی نیم و فهرانم پیی نه‌کردوه).^۱ به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا، پیغهمبهری خوا ﷺ هه‌ردهم بۆ فرماندهیی شهر ده‌یخسته‌ پیشه‌وه، چونکه له‌و پوه‌وه له‌ خه‌لکانیتر شیاو‌ترو باشت‌ر بوو، ئه‌وه‌یشی که ده‌یکرد به‌جۆرێک -تأویل- ئه‌نجامی ده‌دا!!!.

به‌لام له‌م لایشه‌وه (ئهبو زه‌هری غه‌فاری)، خوا‌ی ئی پازی بی، له‌ (راستگویی) و (ئهمانه‌ت) دا له‌ (خالید) باشت‌ر بوو، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا پیغهمبهر ﷺ پیی ده‌فهرموو: (يا ابا ذر إني أراك ضعيفاً، وإني أحبُّ لك ما أحب لنفسي، لا تأمرن على إثنين، ولا تولين مالَ یتیم) رواه مسلم. واته: (ئهی ئهبو زه‌ر من ده‌تبینم لاوازی، وه ئه‌وه‌م که بۆ خۆم پی خۆشه‌ بۆ تۆشم پی خۆشه، بۆیه داوات ئی ده‌که‌م نه‌بیته ئه‌میری دوو که‌س، وه مالی هه‌تیو له‌ ئه‌ستۆ نه‌گری!!)

سه‌یر ده‌که‌ی به‌ره‌ه‌لستی کرد، له‌وه‌ی که ئه‌بوزه‌ر بیته‌ فرمانده‌و لیپرسراو، چونکه ده‌یبینی بۆ ئه‌و کاره‌ لاوازه، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا سه‌باره‌ت به‌ ئهبو زه‌ر

^۱ ئه‌مه‌ له‌کاتی‌که‌دا بو پیغهمبهری خوا ﷺ خالیدی نارد بۆ لای (بنی حذیمه) و هه‌میانی کوشت و داراییه‌که‌ی هه‌میانی هینا، به‌لام ئه‌و ئیشه‌ی که کردی جائیز نه‌بوو بیکات، بۆیه کۆمه‌لیک له‌و هاو‌پێیانه‌ی که له‌گه‌ل‌ی‌یوون به‌رگریان لیکرد له‌سه‌ر ئه‌و ئیشه‌ی که کردی، دوا‌یی پیغهمبهر ﷺ خۆینی کوژراوه‌کانیداو مال و داراییه‌کانی گرت‌ه ئه‌ستۆی خۆی. نوسه‌ر.

دهيفهرموو: (ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء اصدق لهجة من ابي ذر) رواه الترمذي وابن ماجه، واته: (ناسمان سيّبهري بۆ هيچ كهس نه كردهوه، زهوى هيچ كهسى هه نه گرتوه، له (ئه بوزه) راستگوتر بىت!!) تحفة الأحوذى شرح الترمذي - ج ۱، ص ۲۸۱ تا ۲۸۲.

يان جاريكيان له شهري (ذات السلاسل) دا پيغه مبهري خوا ﷺ (عه مري كوپى عاصى) به سهر كه سانيكه وه كرده فرمانده كه له ویش باشتربوون، وه (ئوسامه) جاروبار دهيكرده فرمانده، بهو شيوه پيغه مبهري خوا ﷺ له بهر ره چاوكرتنى بهرژه وهنديه كى په سه ندر پياويكى به كارده هينا، له گه ل ئه وه شدا زورجار هه نديك له گه ل ئه و پياوه دا دهبوون كه له (ئيمان) و (علم) يش له و باشتربوون!! به هه مان پيودانيش (ئه بوبه كرى صديق) - خواى ئى پازى بى - جينشيني پيغه مبهري ﷺ "هه ردهم له شهري هه لگه راوه كاندا "اهل الردة" خاليدى كوپى وه ليدى ده كرده فرمانده، وه هه روه ها له فه تح كردنى (عيراق) و (شام) دا هه ر ئه وى ده كرده سه ركرده! وه ئه گه ر جاروبار ورده شتى ئى پوودا با ئه وه له بهر جوړه (تأويل) يك دهيكردو پيغه مبهري ﷺ يش ته نها سه رزه نشتى ده كړو له فرماندهيه تى لاي نه ده برد!! چونكه بهرژه وه ندى مانه وهى (خاليد) له زيانه كهى زورتر بوو، وه ئه و شوين و بوشاييهى كه (خاليد) گرتبووى كه سى تر ئه وهى له باردا نه بوو پرى بكاته وه!! جا هه ر له بهر ئه وه ئه گه ر هاتوو فرمانده خوږه وشتى به ره و نه رمى ده پويى، ئه وه پيويسته جيگه كهى خوږه وشتى به ره و توندى بروت! وه ئه گه ر خویشى توند بوو، ئه وه ده بىت جيگه كهى نه رم و نيان و له سه رخو بىت، بۆ ئه وهى ئيشه كهى ريك راوه ستى و هاوسه ننگى بپاريزىت. بۆيه سه ير ده كهى (ئه بوبه كرى صديق) - خواى ئى پازى بىت - پيى خو شبوو (خالد) وه ك جيگريكى خوى له شوينان سه ركرده بىت، به لام (عومه رى كوپى خه تتاب) خواى ئى پازى بىت پيى خو ش بوو (خالد) له فرماندهيه تى عه زل بكريتو (ئه بو عوبه يدهى جه راح) له شوينان بكريتته جيگري خو يى و

فەرمانده، چونکه (خالد) وهك (عومەر) توندبوو، وه (ئەبوبەكر) یش وهك (ئەبو عوبەیدە) نەرمو نیان بوو، بۆیە ئەوێ كە خوێان دایان نابوو بەرژوهندی هەر لەویدا بوو، بۆ ئەوێ كارەكەیان پێك و هاروسەنگ بێت!!

وه ئەگەر هاتوو لەو كارەدا زیاتر پێویستی بە دەستپاکی دەکرد، ئەو دەبێت پیاوی دەستپاکی بۆ پیش بخرێت، بۆ نمونە: مەسەلە ی پاراستنی پارەو دارایی، ئەو پیاوی دەستپاکی دەوێت، بەلام كۆکردنەو و پاراستنیشی ئەو پیاوی خاوەن هیژو هەم دەستپاكیشی دەوێت، بۆیە دارایی دەبێ پیاویكی دەستپاك و پیاویكی خاوەن هیژ تییدا بكرێتە بەرپرس.

بەم شیوە لە تێكرای ئیش و كارو لێپرسراویتییهكدا ئەگەر بەرژوهندی بە تاكه پیاویك بەرجەسته نەدەبوو، ئەو دەبێت لەو حەلەدا دوو پیاوی بۆ دابین بكرێت. لە كاروباری (دادگایی كردن)دا پێویسته پیاویكی (زاناتر) و (خۆپاریزەرتر لە تاوان) و (بەهیژتر) پیشبخرێت، بۆیە ئەگەر دوو پیاو هەبوون، یەكەمیان زاناتر بوو، بەلام ئەوێ تریان خۆپاریزەرتر بوو لە تاوان، ئەو سەیر دەكرێ: لەو جۆره كێشانهدا كە حوكمهكە ی پوونه بەلام مەترسی ئارەزوو تێكه لاو كردن هەیه، دەبێ ئەوێان پیش بخرێت كە زیاتر خۆپاریزەرتره، لەملايشەو ئەگەر كێشهكە حوكمهكە ی ورد بوو، وه ترسی هەله تیداكردنی تییدا هەبوو، ئەو دەبێت ئەوێان وەپیش بخرێت كە زاناتره! چونكه لە فەرمودە ی پیغمبەر ﷺ دا هاتوو: (ان الله يحب البصر الناخذ عند ورود الشبهات، ويحب العقل الكامل عند حلول الشهوات) (بەپراستی خوای گەوره لەكاتی هاتنی گومانەكاندا تێپروانی نیکی تیژی خوش دەوێت، وه لەكاتی تێكه لاو بوونی ئارەزووكاندا عەقڵیكی كاملی خوش دەوێت).^۱

بەلام ئەگەر دادگاییهكە زیاد لەو دوو مەرجه پێویستیشی بە هیژو توانا دەکرد، ئەو دەبێ بابای خاوەن توانا پیشبخرێت. چونكه هەموو (قازی) یەك بە گشتی

^۱ ئین تهیمیه - پرحمەتی خوای ئی بیت - گێڕەرەوێ ئەم فەرمودەیهی باس نەکردووه. وەرگێڕ.

پښوېسته: (زانا، دادپه‌روه، به‌توانا) بښت. عالما+عادلاً+قادراً. به‌لکو هه‌موو لښ‌سراوېک که‌مو زوړ ده‌بڼی نه‌و مه‌رجانه‌ی تڼدا بښت، گومانېش له‌وه‌دا نښه‌که: هر سيفه‌تیک له‌و سڼ سيفه‌ته نه‌گهر نو‌قسان بوو نه‌هاته‌دی، نه‌وه به‌گوږه‌ی نه‌و نو‌قسانښه‌که‌می و ناته‌واوې به‌ده‌رده‌که‌وښت.

جاري‌کیان پرسپار له‌ زانایه‌ک کړا: نه‌گهر که‌س ده‌ست نه‌ده‌که‌وت بکړښته لښ‌سراوې دادگا، ته‌نھا زانایه‌کی فاسق، یان نه‌زانیکې خاوه‌ن (دین) نه‌بښت، ټایا له‌و ده‌مه‌دا کامیان پېش ده‌خړښت؟! نه‌وېش وتی: نه‌گهر نه‌و کاته‌له‌به‌ر زانېوونې فساد، زیاتر پښوېستی به‌ (دین) ده‌کرد، نه‌وه خاوه‌ن (دین) ده‌که‌ پېش ده‌خړښت، به‌لام نه‌گهر له‌به‌ر ونېوونې زانیاړی، زیاتر پښوېستی به‌ زانیاړی ده‌کرد، نه‌وه خاوه‌ن زانسته‌که‌ وه پېش ده‌خړښت. به‌لام له‌م لایشه‌وه له‌به‌ر ناچارۍ و پښوېستی جائیزه‌ پیاوړېکی ناشایسته‌ بکړښته لښ‌سراو، نه‌گهر نه‌و له‌و کاته‌دا چاکترین بوو، وه له‌و کاته‌شدا که‌ خه‌لکی شایسته‌ نښه‌و خه‌لکی ناشایسته‌ بوته‌ شوان و لښ‌سراو، ده‌بڼی نه‌وپه‌ړی هه‌ولېدرښت بو چاکسازیکردنی ئیش و کار، واته: نابښت هر چاوه‌روان بکړښت، به‌لکو ده‌بښت بو چاکسازیکردن و په‌یداکردنی پیاوړی لی‌هاتوو شایسته‌ هه‌رده‌م تی‌کو‌شان بکړښت، هه‌روه‌ک چو‌ن که‌سښک قه‌رزاره‌و ناتوانښت قه‌رزه‌که‌ی بداته‌وه، نه‌گهرچی له‌و کاته‌دا که‌ بڼی توانایه‌ داوای لی‌ناکړښت، پښوېسته‌ تی‌ بکو‌شښت بو دانه‌وه‌ی قه‌رزه‌که‌ی، وه هه‌روه‌ک چو‌ن - با کاتی جه‌نگیش نه‌بښت - خو‌ ناماده‌کردن بو جیهاد واجب، چو‌نکه‌ وه‌ک بنچینه‌که‌ ده‌لښت: (ما لا یتم الواجب الا به‌ فهو واجب)^۱

^۱ شېخی ئیسلام -ئین ته‌میمه- (ره‌حمه‌تی خوای لی‌ بښت) لږده‌دا مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه: نه‌گهر کابرایه‌کی ناشایسته‌ لښ‌سراوې موسو‌لمانان بوو، نه‌وه نابښت ده‌سته‌وسان موسو‌لمانان دانښن و چاوه‌روان بکن، به‌لکو ده‌بڼی ئیش بکن و تی‌یکو‌شن بو چاکسازیکردن و په‌یداکردنی خه‌لکی شایسته‌. وه‌رگېز.

فەصلی چوارەم

هونەری ناسین و دەستنیشان کردنی خەلکی شایستە

گرنگترین برکە ی ئەم بابەتە بریتییه لە چۆنیەتی ناسینی ئەو کەسە ی کە شایستەترە، واتە: چۆن بناسریت؟! ئەمەش بە دوو شت فەراھەم دیت:

یەكەم: ناسین و زانیینی مەبەستی لیپرسراویتی!

دووهم: زانیینی پێگە ی گەیشتن بەو مەبەستە!

چونکە ئەگەر مەبەستەکان و ھۆکارەکان تاوتوئی کران، ئەو کارە کە کامڵ و سەرکەوتوو مسۆگەرە.

بەلام لەبەرئەوێ زۆربە ی دەستەلاتدارو بەپرسەکان مەبەستی دونیاداری – نەك (دین) – زالبوو بەسەریاندا، بۆیە دەبیینی لە ئیش و کارەکاندا خەلکانێك پێشەخەن کە ھەردەم لەسەر ئەو ئاوات و مەبەستانەیان یارمەتیدەریان بن!! چونکە ھەرکەسیك تاکە مەبەستی بەرزبونەوێ خۆی بییت، ھەردەم کەسیك پێش دەخات کە ئەو بەرز بکاتەو، واتە: کەسیك ناکاتە لیپرسراو کە دژی ھیواو ئارەزووەکانی ئەو بوەستیت..

وێ سوننەتی پیغمبەر ﷺ بەلگە یە لەسەر ئەوێ کە: ئەو کەسانە ی نوێژی (جومعە) و (جەماعەت) دەکەن و وتار بۆ موسولمانان دەخویننەو، دەبن فەرماندە ی شەرەکان بن، ئەوانە ی کە جیگری سولتانی موسولمانان بەسەر سەربازەکانەو، ھەر بۆیەش دەبیین لەکاتی کدا کە پیغمبەر ﷺ ئەبویەکری لە نوێژدا خستە پێشەو، موسولمانانیش تیکرا بۆ فەرماندە یی جەنگ پێشیان خست!!

وێ پیغمبەری خوا ﷺ ئەگەر فەرماندە یەکی بۆ جەنگ بناردبایە، فەرمانیشی پێدەکرد کە ھەر ئەو نوێژ بۆ ھاوڕێیان بکات، وێ ھەر وەھا ئەگەر لە شاری (مەدینە) پیاویکی بە جیگری خۆی دانابایە، ھەر نوێژیشی بۆ

برواداران دهکرد! وه بهه مان پيئودان جينشينه كانيشي له پاش خوي و ههنديك له پادشاكاني (ئهموي) و (عباسي) يه كانيش ههروهك پيغه مبهريان ﷺ كرده، ئهمهش له بهرئه وهيه كه: گرنگتريني فهرمانه كاني (دين) بريتييه له (نويژ) و (جيهاد) بويه ده بينين زوريك له فهرموده كاني پيغه مبهري ﷺ له مهر فهرلي نويژو جيهاد هاتوون، وه پيغه مبهري ﷺ ئه گهر سهرداني نه خوشيكي بكردايه ده يفهرموو: (اللهم إشف عبدك، يشهد لك صلاة، وينكأ لك عدوا) رواه ابوداود واحمد. واته: (خوايه شيفاي بهنده كهت بده، چونكه ئامادهي نويژ ده بي و، وه دوژمنت له خويندا بو ده گه وزيني!!) وه پيغه مبهري ﷺ له وه ده مه دا كه (معازي كوپي جههل) ي نارد بو ولا تي (يه مهن) فهرمووي: (يا معاذ ان اهم امرك عندي الصلاة) (ئهي "موعار" بهراستي گرنگترين كاري تو له لاي من-نويژه-) وه ههروهها (عومهرى كوپي خهتاب)، خواي لي رازي بي، هه ميشه بو نيژدراوه كاني خوي ده ينووسي: (گرنگتريني ئيشه كاني ئيوه له لاي من نويژه، ههركه سيك بيپاريژي و له سهري بهردهوام بيت، ئه وه دينه كه ي پاراستوه، وه ههركه سيك بيفه وتينييت ئه وه ئيشه كاني تري زياترو زياتر ده فه وتينييت!!)

وه نويژيش بويه ئه وهنده گرنگه، چونكه پيغه مبهري ﷺ ده فهرمويت: (الصلاة عماد الدين) رواه البيهقي. (نويژ كوله كه ي دينه). -ئهم فهرمودهيه له سه نه ده كهيدا قسه كراوه-، وه نويژ به ره ئهستي دهكات له هه موو كرده وهيه كي پيس و ناپه سه ندو خراب، وه هه ر نويژه يارمه تيدهري خه لكه بو ئه نجامداني كرده وه چا كه كاني تر كه گو يرايه لي خواي گه وره ي تي دا بيت، وهك خواي كار به جي ده فهرمويت: (وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ) (البقرة: ٤٥) واته: (بو به دهسته ينياني ره زامه ندي خوا، هه ردهم په نا به ئارامگرتن و نويژ كردن ببهن، وه بهراستي نويژ كاريكي گران و ناره حه ته،

تەنھا لەسەر ملکه چان بۆ فەرمانی خوا ئاسانە^۱ وە دەفەرمویت: (أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) (البقرة: ۱۵۳) واتە: ئەو ئەوانەى بپرواتان هیناوه: یارمەتى لە ئارامگرتن و نوێژ بخوازن. بەپراستی خوا لەگەڵ ئارامگراندايە. وە بە فروستادەكەى خۆى دەفەرمویت: (وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى) (طه: ۱۳۲) (فەرمان بە مالى و منداڵەكەت بكە بە نوێژكردن، وە هەردەم لەسەرى ئارامبگرە، ئیمە داواى ئەوەت ئى ناكەين بۆ پەيداكردن پۆزى خۆت سەخلەت بكەيت، بەلكو خۆمان پۆزيت دەدەينى، وە بەپراستی دواپۆژ هەر بۆ پارێزگارييه)^۲.

مەبەستى سەرەكى -كە فەرزه- لە لێپرسراوێتیدا بریتىيە لە دوو شت: يەكەم/ چاككردنى دينى خەلكى، ئەو دينەى كە هەركات لە دەستيان چوو توشى خەسارۆمەندى دەبن!! وە سود لە هېچ نيعمهتێكى ترى دونيا نابين!! دووهم/ چاككردنى ئيش و كارى دونياى خەلكى، ئەو ئيش و كارانەى كە دينەكەش بەووه، وەستاوه، ئەمەشيان دوو جوړه:

(۱) دابەشكردنى پاره لە نۆوان ئەوانەى كە شايستەنى.

(۲) سزادانى دەستدریژی كاران.

بۆيە ئيمامى (عومەرى كۆپى خەتاب) -خوای ئى پازى بى- دەيفەرموو: (من نيردراوه كانى خۆم تەنھا بۆ ئەو دەنيرم بۆ لاتان كە: كتيبي خواو سوننه تى پيغه مبهرتان ﷺ فير بكن، و "فهينه" كەتان لەنيوانتاندا بۆ دابەش بكن).

^۱ مختصر ابن كثير م ۱ ص ۶۰-۶۱

تېبىنى: وشەى (الخاصعين) بەچەند جوړىك ليكدراوهتەوه لەوانە: ۱- الخاضعين. ۲- الخائفين.

۳- المصدقين بما انزل الله. ۴- المؤمنین حقاً. ۵- المتواضعين. هەمان سەرچاوه. وەرگێڕ.

^۲ مختصر تفسیر ابن كثير م ۲ ص ۴۹۹-۵۰۰. وەرگێڕ.

به لَام - به ئه سه فه وه - له به ره ئه وهی "قواعد" له چه ند پوویه که وه گۆران و "قیاده" ش له چه ند پوویه که وه، بۆیه ئیش و کاره کان هه لوه شیندرانه وه، جا ئه گهر فه رمانده ی موسولمانان - به گویره ی بۆ گونجان - تیبکو شیت بۆ چاککردنی دین و ژینی برواداران، ئه وه له چاکترینی ئه هلی چه رخی خۆیه تی، وه له گه وه ترین و به رزترینی تیبکو شه رانی ریگه ی خوایه، چونکه له پیغه مبه ره وه ﷺ ده گیرنه وه که فه رموویه تی: (یوم من إمام عادل افضل من عبادة ستین سنة) رواه البيهقي والطبراني^١ (تاکه پوژیکی پیشه وایه کی دادپه رهر له خوا په رستی شه ست سال چاکتره)! وه له موسنه دی ئیمامی "احمد" دا هاتوو له پیغه مبه ره وه ﷺ که فه رموویه تی: (أحب الخلق الى الله إمام عادل، وأبغضهم اليه امام جائر) رواه احمد. (خۆشه ویسترینی خه لکی لای خوا، پیشه وایه کی دادپه رهره، وه بوغزاوترینیان له لای پیشه وایه کی سته مکاره). وه له "صحیحین" دا هاتوو که پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رموویت: (سبعة يظلم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله: إمام عادل، وشاب نشأ في طاعة الله، ورجل قلبه معلق بالمسجد اذا خرج منه حتى يعود اليه، ورجلان تحابا في الله، إجتمعا على ذلك وتفرقا عليه، ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه، ورجل دعتة امرأة ذات منصب وجمال فقال: إني أخاف الله رب العالمين، ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لاتعلم شماله ما تنفق يمينه) رواه البخاري ومسلم.

واته: (حه وت ده سته په ره ردگار له پوژی دوايیدا ده یانخاته ژیر سیبه ری خۆیه وه، له پوژیکدا که هیچ سیبه ر نیه ته نها سیبه ری ئه وه نه بیئت:

^١ ئیمامی (هیثمی) له په راوی (المجمع الزوائد) دا سه باره ت به سه نه دی ئه م فه رموو ده ده فه رموویت: (سه عیدی ئه بوغه یلانی شه یبانی تیدایه که نایناسم، به لَام پیاوه کانیت هه مویان متمانه پیکراون) م ٥ ص ٢٠٠. وه رگیز.

پيشه‌وايه‌كى دادپه‌روه، لاويك كه له فرمانبهرى‌کردن بۆ خواڤا پى بگات، وه پياويك دلى به مزگه‌وته‌وه به‌سترا بيت كاتيک كه ده‌چيت هه‌تاكو ده‌گه‌ريته‌وه، وه دوو پياو له‌بهر خوا يه‌كتريان خوش بويت، له‌سهر ئه‌وه كو ببه‌وه‌وه هه‌ر له‌سهر ئه‌ويش جيا ببه‌وه، وه پياويك به‌ په‌نه‌ان يادى خوا بگات و ده‌ره‌نجام چاوه‌كانى له‌ترسى خوا پر بيت له‌ ئه‌سرين، وه پياويك ئافره‌تيكى خاوه‌ن پله‌و جوانى بۆ به‌دېره‌وشتى بانگى بگات، به‌لام ئه‌وه بلئ: من له‌ په‌روه‌ردگار جيه‌انيان ده‌ترسيم، وه پياويك شتيك به‌خشيت و بيشاريته‌وه، ته‌نانه‌ت چه‌پى پى نه‌زانيت به‌وه‌ى كه راستى ده‌يبه‌خشيت!!!

وه له‌ سه‌حىحى "مسلم" دا له‌ (عيازى كورپى حمار) وه هاتووه كه پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمويه‌تى: (اهل الجنة ثلاثة: ذو سلطان مقسط، ورجل رقيق القلب بكل ذي قربى ومسلم، ورجل غني عفيف متصدق) رواه مسلم. (به‌هه‌شتييه‌كان سى كۆمه‌لن: خاوه‌ن ده‌سه‌لاتيكي دادپه‌روه، پياويكى ميه‌ره‌بانى دل نه‌رم بۆ هه‌موو خزم و موسولمانيك، وه پياويكى ده‌وله‌مه‌ندى پاكي به‌خشه‌ر).

كه‌واته: مه‌زنترين مه‌به‌ست لي‌ره‌دا ئه‌وه‌يه كه دين هه‌ر هه‌مووى ته‌نها بۆ خوا بيت وه‌ته‌نها و ته‌نها وشه‌ى خوا سه‌ركه‌وتوو بيت، وشه‌ى خواش: ناويكى كۆكراوه‌يه بۆ دوا به‌يه‌كى ئه‌و وشانه‌ى كه له‌ "قورئانى پيروز" دا هاتووه!! خواى گه‌وره‌ش ده‌فه‌رمويت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ) (الحديد: ٢٥) واته: (ئيمه پيغه‌مبه‌راني خۆمان به‌ گه‌لى به‌لگه‌و نيشانه‌ى پوونه‌وه ناردووه، وه له‌گه‌ليشياندا كتيب و پرۆگرام و ته‌رازومان دابه‌زاندوه، بۆئه‌وه‌ى خه‌لكى به‌دادپه‌روه‌رى به‌پيروه‌چن) كه‌واته: مه‌به‌ست له‌ ناردنى پيغه‌مبه‌ران و دابه‌زاندنى كتيبه‌ ئاسمانيه‌كان، بريتيه له‌وه‌ى كه: خه‌لك له‌ مافه‌كانى خوا و دروستكراوه‌كانيدا هه‌رده‌م دادپه‌روه‌رى به‌رپا به‌كن! پاشان ده‌فه‌رمويت: (وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ

شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ) (الحديد: ۲۵) (وه
 ئاسنیشمان ناردوته خوارهوه، که هیژکی توندی تیداوه و سودی بو خه لکی
 ههیه. بو نهوهی خوا بزانیئت کئی به په نهان خواو پیغه مبه ر ﷺ هه که ی
 سه رده خات؟!)

بو یه هه رکه س له بهرنامه ی خوا لایداو یاخی بیی، نهوه ده بی به ئاسن راست
 بکریته وه، وه بهرپاکردن و مانه وهی ئەم دینه ش ته نها به (قورئانی پیروژ) و
 (شمشیر)ه، چونکه (جابری کوپی عبدالله) ده گپی رته وه و ده لی: (امرنا رسول
 الله ﷺ ان نضرب بهذا - یعنی السیف - من عدل عن هذا - یعنی المصحف -)
 پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی پیکردین به شمشیر بدهین له وهی که له
 "قورئان" لاده دات)

که واته: ئەگەر مه به ست له لیپرسراویتی ئەمه بیی، واته: (چاککردنی دینی
 خه لکی + چاککردنی دونیای خه لکی + دین هه مووی بو خوا بیی) نه وه کئی
 زیاترو زیاتر نه و ئامانجه (استراتیج)یه ی پی وه ده ست ده هی نریت ده بی به و
 بسپی ردری، جا بو یه سهیری نه و پیاوه ده کریت: کامیان زیاتر له وه ده ست
 خستنی مه به سه ته که وه نزیکتر بیی نه وه ده کریته بهرپرس! جا ئەگەر
 لیپرسراویتییه که ته نها به رنوژی کردن بوون، نه وه ده بی نه وه یان پیش
 بخریت که پیغه مبه ر ﷺ وه پیشی خستوو وه ده فه رمویت: (یوم القوم
 اقروهم لكتاب الله، فاعن كانوا في القراءة سواء، فاعلمهم بالسنة فاعن كانوا في
 السنة سواء، فاقدمهم هجرة، فاعن كانوا في الهجرة سواء، فاقدمهم سناً، ولا
 يؤمن الرجل الرجل في سلطانه، ولا يجلس في بيته على تكرمته إلا بأذنه) رواه
 مسلم. واته: (پیشنوژی کومه لیک با شاره زاترینیان له کتیبی خوا بیکات،
 ئەگەر له خویندنه وهی قورئاندا وه ک یه ک بوون، نه وه شاره زاترینیان له
 سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ ئەگەر له سوننه تیشدا وه ک یه ک بن، نه وه با نه وه یان
 له کوچدا پیشکه وتوو، ئەگەر له کوچیشدا وه ک یه ک بوون، نه وه با به

تەمەنترىنيان، ۋە نابىت پىاويك لەنيو دەسلەتتى پىاويكى دىدا پىشنىۋىژى بۇ
خاۋەن دەسلەت بىكات، ۋە لەنيو مەلەكەشىدا با لەسەر مىۋاندارىيەكەۋە
دانەنىشىت، مەگەر بە مۇلەتتى خۇي نەبىت).

بەلام لە خالىكدا دوو پىاو ۋەك يەك بوون ۋە زانرا كاميان چاكتەرە!! ئەۋە
قورەيان بۇ دەكرىت، ۋەك دەگىرەنەۋەكە (سەعدى كوپى ئەبى ۋەقاص) - لە
قادىسيەدا - كە بىننى خەلەكەكە لەسەر بانگدان ئالۋىزان تىكەۋتوۋە، ئەۋىش
يەكسەر بۇ بانگدانەكە قورەيى لەنيۋاندا كىرن، ئەمەش ۋەك (اقتداء) بوو بەم
فەرمودەي پىغەمبەر ﷺ: (لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول، ثم لم
يجدوا إلا ان يستهموا عليه لأستهموا) رواه مسلم. (ئەگەر خەلەكى بىانزانىيا
لە بانگدان ۋە رىزى يەكەمى نوپۇدا چ پاداشتىك مەيە! پاشان بە قورەكە كىرن
نەبىت بۇيان ۋە دەست نەدەخرا، ئەۋە قورەيان لەسەر دەكرد)!!.

جا ئەگەر لىپىرسراۋى موسولمانان بە گويىرەي تەرازوۋى دادى خاۋىي - نەك
ئارەزوۋ - خەلەكى خىستە پىشەۋە، يان ئەگەر خەلەكەكە پوون نەبوو، دەرەنجام
قورەيى كىرد، ئەۋە ئىتر ئەمانەتتى بەرپىرسايەتتى گىراۋەتەۋە بۇ خاۋەنەكەي.

به‌ندی دووهم (الأموال – دارایی)

ئەم بەندهش شەش فەصلی له خۆ گرتوو:

دووهمیان: له گێڕانهوهی ئەمانەت (الأموال) ۵. واتە: دابەشکردن و گێڕانهوهی
بۆ خاوەنه‌که‌ی، وه‌ك په‌روه‌ردگار سه‌باره‌ت به‌ گێڕانهوهی قه‌رزە‌كان
ده‌فه‌رموێت: (فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ)
(البقرة: ۲۸۳) واتە: (ئەگەر هه‌ندیكتان له‌ قه‌رزدا متمانه‌تان به‌وی تریان
هه‌بوو، ئه‌وه‌ پێویست ناکات بینوسن و شاهیدی بۆ بگرن، به‌لام ئه‌وه‌ی که
به‌خاوه‌ن ئەمانەت دانراوه‌ با به‌ پێکی ئەمانه‌ته‌که‌ی بگێڕێته‌وه‌ و له‌وه‌شدا با
پاریز له‌ خوا بکات) مختصر تفسیر ابن کثیر ج ۱/ص ۲۵۶

فہ صلی یہ کہم

نہو شتانهی کہ ده چنه نیو بازنه ی داراییه وه

شايەنى باسە ئەم چەند جۆرە دەچنە نىۋ ئەم بەشەوہ:

(۱) قەرزە تايبەتى و گشتىيەكان.

وہك: گىرآنەوہى پاسپاردەكان - الودائع^۱

^۱ (ودائع) كۆى (ودیعة) یە واتە: ئەو شتەى كە پیاویك لەلای پیاویكتەر دايدەنىت، تا بۆى بپاریزىت، (شەركایەتى: بریتىە لەوہى كە دوو پیاو ھەریەكە ئەندازەيەك پارە بەینن و تىكەلاوى بكەن، پاشان ئىشى پىبەكن و قازانچ و زەرەر لەسەر ھەردوكیانە، (موكل) ئەو كەسەيە كە یەكێك دەكات بە وەكیلی خۆى لە ئىشكدا، بۆ نمونە: كرىنى شتىك یان فروشتنى یان ھەر شتىكى تر، جا دەبیت ئەوہى كە گىراوہ بە وەكیل، ھەر كاتێك خاوەنەكەى داواى ئەمانەتەكەى لىكردەوہ خیرا بیگىرتەوہ (المضارب) واتە: ئەو كەسەى ئەندازەيەك پارەى دیاریكراو دەدات بە یەكێكى تر بۆ ئەوہى كە ئىشى پى بكات و قازانجەكەیان بە شەركى بىت، جا ھەر كاتێك كاڭراى پارەدەر ویستى پارەكەى لىسەنىتەوہ ئەوہ دەبى بۆى بگىرتەوہ.

تنبینی: خوینەرى بەرپزئەم پیناسانەى كە کران بۆ ئەم چەند زاراوہیە ئەوہ زۆر بە كورتى و (مجمل) بوو، بۆ زیاتر درژە پیدان سەیرى پەراوہكانى (فقہ) بكە. وەرگێر.

(۱) (قهرزه تايبه تي و گشتييه كان) وهك: گيڙانه وهی راسپارده كان (الودائع) يان پاره ی - شريك - يان - الموكل - وهكيل گر، يان - المضارب - پاره دهر بؤ قازانچ به شراکه ت، يان پاره ی هه تيؤ. (گيڙانه وه و وه فابوون به م قهرزانه): پاره ی شتي كپر داو، واته: ئو كه سه ی شتيكي به قهرز كپريوه پاره كه ی بؤ بگيڙيته وه -، گيڙانه وه ی بپري قهرز، ماره یی ئافره تان، كرئ ی سودليبنراو، وهك: كرئ سه ياره، كرئ خانوو، ههر هوكار يكي تري شهرعی، ئه مانه و چه ندين جوړی تر، وهك په روه ردگار له وه صفی پرواداراندا ده فهرمويت: (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ) (المعارج: ۳۲) واته: (ئو پرواداران ه ی كه پاريزگاری ده كه ن به ههر ئه مانه تيك كه پتيان بدرئ و ههر په يمان و به لي ني ك بيده ن) وه ده فهرمويت: (إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا) (النساء: ۱۰۵) وه پيغه مبهري پيشه وا (ﷺ) ده فهرمويت: (أد الأمانة الى من ائتمنك، ولا تخن من خانك) رواه (ابوداود والترمذي) وقال: حديث حسن غريب. واته: (ئه مانه ت بؤ ئه وه ی كه پيت دهادت بيگيږه وه و ناپاكي له گهل ئه وه دا مه كه كه ناپاكي ت له ته ك ده كات)!! وه هم ده فهرمويت: (المؤمن من آمنه المسلمون على دمائهم وأموالهم، والمسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده، والمهاجر من هجر ما نهى الله عنه، والمجاهد من جاهد نفسه في ذات الله) رواه البخاري ومسلم. (پروادار ئه وه يه كه موسولمانان به سهر خوين و داراييانه وه به ئه ميني دانين. وه موسولمان ئه وه يه كه پرواداران له زوباني و ده ستي پاريزراو بن، كوچه ريش ئه وه يه واز له وه بيني كه خوا قه ده غه ی كردوه، مواهيديش ئه وه يه كه له پيناو خوا دا جيهادي دهروونی خو ی بكات)!! له شوي نيكي دي كه دا پيغه مبهري خوا (ﷺ) ده فهرمويت: (من أخذ أموال الناس يريد أداءها، أداها الله عنه، ومن أخذها يريد إتلافها، أتلفه الله) رواه البخاري. (ههر كه س مال له خه لكی وهر گري و مه به ستي دانه وه ی هه بيت، ئه وه خوا بؤی دهادته وه، وه ههر كه س وهری

بگریو بیهویت بیفهوتینئی. ئەوە خوا دەیفهوتینئی^۱ که واته: ئەگەر له
 حەلێکدا گێڕانەوێ ئەمانەت فەرز بێت، ئەوە وریاکردنەوێهە که بۆ ئەوێ که:
 شتی داگیر -زەوت- کراو وە یان دزراو، یان ناپاکی، یان ھەر جورە
 ستەمییکی دیکە، ئەوە حەوت جار حەوت جار گێڕانەوێ یان واجبە.^۲
 شایانی باسە ئەم بەشەیان -لە گێڕانەوێ ئەمانەت- بەگشتی ھەموو
 موسوڵمانان -بە قیادە و قەواعیدەو- دەگریتەو.^۳

وہ ھەریەکە لە قیادە و قەواعید لەسەریانە مافی واجبی یەکتەری بگێڕنەو، بۆ
 نمونە: لێپرسراوان و خاوەن دەسەلاتان لەسەریان فەرزە مافی ھەموو خاوەن
 مافیەک بگێڕنەو، وە ھەروەھا ئەوانە ی که ھەردەم دەچن پارە کۆدەکەنەو،
 وەك: زەکات و، سەرانی و، غەنیمەت و، ئەوانی دی. لەسەریان فەرزە -ئەوێ
 کہ پێویستە- بگێڕنەو بۆ لێپرسراوی موسوڵمانان!! وە ھەر موسوڵمانێک
 ئەگەر بزانی ئە شایستە نیە بۆی نیە داوای پارە لە لێپرسراو بکات، یان ئەو
 پارە یە مافی شەری خۆی نەبوو، چونکە ئەگەر وا بکات، ئەو ئەم ئایەتە
 دەیگریتەو، (وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ
 يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ) (التوبة: ۵۸) واته: (ئە ی محمد ﷺ) ھەندی لە
 دوور و وەکان لە چۆنییتی دابەشکردنی زەکات عیب و عارت لێدەنن بە جورێک

^۱ ئەم فەرمودە یە بە مانای دوغاش ھاتوو، واته: بە مانایەش ھاتوو کہ مەبەستی پێغەمبەر
 (ﷺ) ئەو یە، ھەر کەسێک بیهویت پارەکە بگێڕتەو ئەوە خوا بۆی بگێڕتەو، وە ھەرکەس
 بیهویت بیفهوتینئی خوا بیفهوتینئی. وەرگێڕ.

^۲ مەبەست ئەو یە کہ: من ئەگەر لە حەلێکدا بە ویستی خۆم پارە یەک لەلای یەکیکیتر دابنم،
 ئەوە فەرز بێت بگێڕتەو بۆم، دە ی ئەگەر لە کاتیکیدا بە زۆرە ملی لیم زەوت بکات یان لیم
 بدزیت ئەوە حەوت جار حەوت جار فەرزترە. وەرگێڕ.

^۳ لێرەدا مەبەست ئەو یە: بەشی یەکەم لە گێڕانەوێ ئەمانەت کہ لێپرسراوینی بوو، تەنھا
 پەيوەندی بە لێپرسراو وە ھەبوو، بەلام بەشی دووھم لە گێڕانەوێ ئەمانەت کہ داراییە
 پەيوەندی بە ھەردوو لاو ھە یە. وەرگێڕ.

ئەگەر لەو زەكاته بەشيان بدریت ئەوە خوشحال و پازین، بەلام ئەگەر بەشيان نەدریت ئەوە یەكسەر رقیان هەلدەسێ و قەلس دەبن^۱

وہ ئەم حق و مافانەى كە فرزە بدرین لە لێپرسراوى موسولمانان هیچ برۆاداریك بۆى نیە نەیداتئ و لى مەنع بكات، ئەگەرچى زالمیش بىت!!

هەروەك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فرمانى كردووە دەفەرمویت: (ادوا اليهم الذي لهم، فإن الله سائلهم عما استرعاهم) رواه البخاري ومسلم. واتە: (ئەوەى كە بۆ ئەوانە لە مافەكانیان ئێوە پىيان بەن، جا خواش سەبارەت بە موسولمانان لێپرسینەو لەوان دەكات!!) ئەمە لەو دەمەدا بوو كە پىغەمبەر(ﷺ) باسى خراپەى لێپرسراوانى كرد پاشان ئەمەى فەرموو. دەفەرمویت: (كانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء، كلما هلك نبي خلفه نبي، وإنه لا نبي بعدى، وسيكون خلفاء ويكثرون، قالوا فما تأمرنا؟ فقال: أوفوا ببيعة الأول فالأول، ثم أعطوهم حقهم، فإن الله سائلهم عما استرعاهم) رواه البخاري ومسلم.

واتە: (بەنویسرائیلییهكان هەردەم پىغەمبەرەكانیان —عليهم السلام— كاروبارى ژيانیان بۆ دەبردن بەرێوە، هەركاتێك پىغەمبەرێك تیا بجواپەو وەفاتى بكردبا پىغەمبەرێكى دىكە جىگەى دەگرتەو، بەلام ئاگاداربەن لەپاش من هیچ پىغەمبەرێك نیە، وە ماوێهەكى دىكە چەند جىنشینیك دین و گەلیك زۆریشن، وتیان: لەو دەمەدا فرمانت بە چیه؟! ئەویش فەرمووی: یەك بەیەك پەیمانیان لەگەڵ بەرنە سەر.. پاشان مافەكانى خۆیانیان بەنئ، خواى گەورەش سەبارەت بە موسولمانان پرسىار لەوان دەكات!!) وە (عبدالله ى كوبرى مسعود) —خوای لى پازى بىت— دەفەرمویت: پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (إنكم سترون بعدى أثره واموراً ننكرنها، قالوا: فما تأمرنا به يا

^۱ تفسیر القرآن العظیم. ابن كثر ۲م ص ۲۴۸. وەرگێڕ.

رسول الله؟ قال: ادوا إليهم حقهم، واسألوا الله حَقَّكم) رواه البخاري ومسلم.
 واته: ئەي موسولمانان ئۆيۈ لە پاش من لەلايەن لىپرسراوھكانتانهوھ ھەندى
 كاروبار دەبينن كە پىتان ناخۆشەو مافى خۆشتان پى نادىر! وتيان: ئەي
 پىغەمبەرى خوا (ﷺ) تۆ فەرمانت بەچىيە بۆ ئەو حالەتە؟! فەرمووى: مافى
 خۆيان بدەنى و داواى مافى خۆيشتان لە خوا بکەن!!)

وھ بۆ لىپرسراوانىش نىيە بەگوڤرەي ئارەزووى خۆيان -وھك خاوەن مال-
 پارەي موسولمانان دابەش بکەن، چونكە ئەوان تەنھا (وھكىل)ن نەك خاوەن
 مولك؟! وھك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئەت: (إني والله لا اعطي أحداً، ولا
 أمنع أحداً، وإنما أنا قاسم أضع حيث أمرت) رواه البخاري. واته: (سوئند بە
 خوا من بە ئارەزووى خۆم پارە بە كەس نادەم و بە ئارەزووى خۆشم لەكەس
 مەنعى ناكەم، وھ من تەنھا دابەشكەرم، لە كویدا فەرمانم پىكراوھ لەویدا
 دايدەنىم!).

جا سەرنجدە ئەمە پىغەمبەرى خوايە و نىردراوى پەرورەدگارى جىهانىانەو
 پرايدەگەيەنىت كە بەخشىن و بىرىن بە ويست و ئارەزووى ئەو نىيە، وھك باباى
 خاوەن مال كە بۆى حەللە ئىش لە مائەكەيدا بكات...

يان وھك پادشاكان كە ھەر كەسيكيان خۆش بوئەت پىي دەدەن و، رقيان لەھەر
 كەسيكيش بىت شەلم كوئىرم لىي دەبىن! بەلكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ)
 ئاشكراى دەكات كە تەنھا بەندەي خوايە و بەفەرمانى ئەو پارە دابەش
 دەكات و ھەر شوئىنىك خوا فەرمانى پىبكات لەویدا صەرفى دەكات!! وھك
 دەلئىن: جاريكيان پياويك بە (عومەرى كوپرى خەتتاب)ى -خوای ئى پارى
 بىت- وت: ئەي ئەمىرى بىروداران بەلكو لە (بيت المال) كەمىك مۆچەكەت
 زياد بکەيت!! ئىمامى عومەرىش -خوای ئى پارى بىت- پىي فەرموو: ئايا
 دەزانى من و ئەو خەلكە وھك چى واين؟ نمونەمان وھك كۆمەللە خەلكىك واىە
 كە لەسەفەرىكدا بن و پارەيەك كۆبکەنەوھو لەنىو خۆياندا بىدەن بەيەككىيان

كە بۇيان سەرف بىكات، ئايا بۇ ئەو پياوۋە ھەلەلە لە پارەى ئەوانىتر بۇ خۇى
زىاد بىكات؟!

وہ جارىكىاں پارەيەكى زۇريان لە (غەنىمەت) ھىنايە بەردەستى (عومەرى
كوپى خەتتاب) -خوای ئى پارى بىت- ئەویش ھەر كە غەنىمەتەكەى بىنى كە
بەبى ناپاكى تىداكردى ھاتۆتەوہ بەردەستى فەرمووى: بەراستى ئەم دەستە
بەپاكى ئەمانەتەكەى گىپراوہتەوہ بۇ خاوەنەكەى!! يەككە لە ئامادەبووان
وتى: تۆ ئەمانەتەكەت گىپراوہتەوہ بۇ خوا، بۇيە ئەوانىش ئەمانەتەكەيان
گىپراوہتەوہ بۇ تۆ!! ئەگەر جەنابت شەپ و گوپت كىرديايە، ئەوانىش شەپ و
گوپيان دەكرد: واتە: ئەگەر تۆ لەگەل خوادا ناپاك بويتايە، ھەتمەن ئەوانىش
لەتەك تۆدا ناپاك دەردەچوون، وە پىويستە بزانىت كە: لىپرسراوى
موسولمانان وەك بازار وايە، بەجۆرى چى تىدا بىخەشى و بفروشى
ھەرھەمان شتى بۇ دەگەرپىتەوہ (عومەرى كوپى عبدالعزىز) یش ھەروا
دەفەرمووت: ئەگەر راستگووى و چاكە و دادپەرورەى و دەستپاكى تىدا پەنگ
بداتەوہ، ئەوہ ھەرھەمان ماددەى بۇ دەگەرپىتەوہ، بەلام ئەگەر درۆ و خراپە و
جەورو ناپاكى تىدا بەدى بكرىت، ئەوہ ھەر ھەمووى بۇ دەگەرپىتەوہ، كورتەى
قسان ئەوہيە كە: لىپرسراو دەبى پارە لە خەزىنەكەى ھەلگىرى و لە شوپنى
شاىستەى خويدا داىبىت! بەجۆرى ئەگەر موسولمانىك شاىستەى بوو لىى
مەنە نەكات، بۇيە دەبىنى (ەلى كوپى ئەبى تالىب) -خوای ئى پارى بىت-
ئەگەر پىى بگەيشتايە كە ھەندىك لە (والى) يەكانى ستەمىكىان كىردوہ،
دەيفەرموو: خوايە گيان من فەرمانم پىنەكردون كە ستەم لە
دروستكراوہكانى تۆ بكن... وە واز لە ئەداكردى مافەكانى تۆ بىن!!

فه صلی دووهم

جوړه کانی الأموال السلطانية^۱

ئو داراییه ی که دیته وه بهر دهستی سولتانی موسولمانان — الأموال السلطانية — له قورئان و سوننه تی پیغهمبر (ﷺ) کراون به سی بهشی سهره کییه وه: (الغنيمة) و (الصدقة) و (الفيء).

^۱ واته: ئو داراییه ی که دیته وه بهر دهستی لیپرسراوی موسولمانان و ئو بهر شیوه که خوا فرمانی کردووه دابهشی دهکات. و مرکیز.

(الغنیمۃ - تالانی)

غنیمت: بریتیه لهو مالهی که به هوی جهنگوه له بیرویان ده سینری.
خوای گه وره له سوره تی (الأنفال) دا باسی کردوه و به (أنفال-زیاده-) ناوی
بردوه، چونکه زیادهیه که له مالی موسولمانان که په روه ردگاری پییان
ده به خشیت!

به لگه گانی - حه لال - بوونی غه نیمه ت

خوای گه وره ده فهرمویت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ)
(الأنفال: ١) واته: (نهی محمد (ﷺ) له مهر غه نیمه تدا پرسیات لیده کهن،
توش بلن: غه نیمه ت بو خواو پیغه مبه ر (ﷺ) ه).

وه ده فهرمویت: (فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ) (الأنفال: ٦٩) واته: (لهو کهل و په لهی که به غه نیمه ت ده یگرن بخون، له
کاتیکدا بوتان حه لاله و پاکه، وه پاریز له خوا بکهن، به راستی خوا لیبوردهی
میهره بانه). وه له صه حیجی (بوخاری) و (موسلیم) دا هاتوه له (جبری
کورپی عبدالله) وه که پیغه مبه ر (ﷺ) فهرموویه تی: (اعطيت خمساً لم يعطهن
نبي قبلي: نصرت بالرعب مسيرة شهر، وجعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً،
فأیما رجل من امتي أدركته الصلاة فليصل، وأحلت لي الغنائم ولم تحل لأحد
قبلي، وأعطيت الشفاعة، وكان النبي يبعث الى قومه خاصة، وبعثت الى الناس
عامه) رواه البخاري ومسلم. واته: (من پینج شتم پیبه خشراوه به هیج
پیغه مبه ریکی دیکه نه به خشراون: من خوای گه وره سه ریخستووم به سه ر
دورثمندا به جوړی دورثمن یه که مانگه ری لیم ده ترسی^١، وه هه موو زه ویم بو

^١ بنگومان نهو به خشینه تایبته نیه به پیغه مبه روه (ﷺ) به لکو بو هه موو نوممه ته که یه تی
نه گه ر له گه ل دینی خوادا راست بکهن، نه وهی خوای گه وره له دوری مانگه رییه که ترس ده خاته

کراوه به مزگهوت، وه بۆشم پاکۆکه ره وهیه، هر پیاویک له ئوممه ته کهم له هر شوینیکدا بوو کاتی نوێژ هات با نوێژ بکات، وه غه نیمه ت بۆ من حه لال کراوه له کاتی کهدا بۆ هیچ که سی که پیش من حه لال نه بووه، وه شه فاعه تم پی به خشراوه^۱.

وه هه موو پیغه مبه ریک بۆ لای گه له که ی خۆی نێردراوه، به لام من به گشتی بۆ لای هه موو خه لکی نێردراوم! وه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له شوینیکی دیکه دا ده فهرمویت: (بعثت بالسيف بين يدي الساعة، حتى يعبد الله وحده لا شريك له، وجعل رزقي تحت ظل رمحي، وجعل الذل والصغار على من خالف أمري، ومن تشبه بقوم فهو منهم) رواه احمد والبخاري معلقاً. واته: (من نێردراوم به شمشیره وه له بهر ده ستی قیامه تدا، هه تا وه کو ته نها خوا بپه رستری و هیچ هاوه لی بۆ بریار نه درئ، وه پۆزیم له ژێر سیبه ری شمشیره که مدایه، وه زه لیلی و سوکی بۆ ئه وه یه که پیچه وانهی فه رمانی من ره فقا ت ده کات، وه هه رکه س خۆی به گه لیکی تر بچوینیت ئه وه له وان^۲

دلی بپروایانه وه، به لام نه گه ر وانه بوون ئه وه به پیچه وانه وه، ئیمه له دوری مانگه رییه که وه له دورژن ده تر سین. وه رگێر.

^۱ مه به ست به م شه فاعه ته که ته نها به م دراوه، شه فاعه تی گه ره یه (الشفاعة العظمی) نه مه ش له کاتی کهدا ده بی ت که خه لکی له ده شتی مه حشه ردا ن و هه موو چاوه پوان ده کهن بۆ حیساب بۆیه ده چنه لای چه ند پیغه مبه ریک -عليهم السلام- به لام که سیان ئه و شه فاعه ته یان پینا کریت، به لکو ته نها تایبه ته به پیغه مبه ری خو مانه وه (ﷺ). ئه م با سه ش له (بوخاری و موسلم) دا ها تو وه. وه رگێر.

^۲ ئه مه چه ند به لگه یه ک بوو له قورئان و فه رموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) که ده لاله ت ده کهن له سه ر حه لال بوونی غه نیمه ت، به لگه ی تری ش هه ن: به لام ئه وه ند به سه. وه رگێر.

دابه شکردنی غه نیمه ت

ئو کله وپه له ی که به غه نیمه ت گیراو فەرز که بکړیت به پینچ به شه وه، جا به شیکې بدریته ئه وانه ی که خوا ی گه وره له ئایه ته که دا ئاماژه ی بۆ کردوون و ئه وه چوار به شه که ی دی بۆ جه نگا وهرانه^۱ ئیمامی (عومه ر) -خوا لیلی پازی بی- ده فەرمویت: (غه نیمه ت بۆ ئو که سه یه که ئاماده ی شه ره که بیت، ئیت بکه ونه شه ره وه یان نه که ونه شه ره وه وه ک یه ک وایه^۲).

^۱ بۆ نمونه: ئه گه ر پینچ هه د دینار بو، ئه وه ده بی هه د دیناری بدری به و شش کۆمه له ی که خوا ی دادگه ر له ئایه ته که دا باسی کردو، ئو چوار هه د دیناره که ی تری ده دریت به موجهیدن. شش کۆمه له که ش ئه مانه ن- واته ئه وانه ی که به شیکیان پیده دری له و پینچ به شه: یه که م/خوا ی گه وره. دوهم/ پیغه مبه ری خوا (ﷺ). سینیهم/ خزمه نزیکه کانی پیغه مبه ر (ﷺ). چواره م/ هه تیوه کان. پینجه م/ هه ژارو که م ده سته کان. شه شه م/ رینواران. وه ک خوا ی گه وره ئاماژه ی بۆ کردوون و ده فەرمویت: (وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ) (الأنفال: ۴۱) واته: (بزائن هه رشیک به غه نیمه ت ده یگرن، ئه وه پینچ یه کی بۆ خوا و پیغه مبه رو خزمه کانی پیغه مبه رو هه تیوان و هه ژارو نه داران و رینوارانه).

تیبینی: ئه ر به شه یان که بۆ خوا و پیغه مبه ره (ﷺ) تا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) خوی له ژياندا بووه ئه وه بۆخوی بووه، به لام له دوا ی خویان زانایان ده فەرمو: بۆ به رژه وه ندی موسلمانان به کار ده یئرئ. وه ک: کړینی پیداو یستییه کانی شه ر، پرکردنه ری سه نگه ره کان به پیاوان و هه ر به رژه ون دییه کی تر. کیفایه الاخیار ۲م ص ۱۳۱. فقه السنه ۲م ص ۷۸. وه رگیز.

^۲ واته مه رج نیه غه نیمه ت ته نها به وانه بدریت که کوشتار ده کن، به لکو به هه موو جه یشه که ده دریت. به لگه شمان بۆ ئه مه ئه م فەرمو ده یه ی پیغه مبه ره (ﷺ): (عباده ی کوپی هصامت) ده فەرمویت: له گه ل پیغه مبه ردا (ﷺ) ده رچووم و ئاماده ی شه ری به در بووم، هه ردولا گه یشتن به یه کتر و خوا ی گه وره دوژمنی شکاند، کۆمه لیک له موسلمانان که وتنه دوا یان، ده یانفراندن و ده یانکوشتن. کۆمه لیکیشیان که وتن به سه ر غه نیمه ته کاند او کۆیان ده کرده وه و ده یان پاراست، وه ده سه ته یه کیشیان په رژینیان به چوار ده وری پیغه مبه ردا (ﷺ) دروستکرد هه تاکو دوژمن له نا کاودا لینی نه دن، تاکو شه و داها ت و هه مو یان گه رانه وه بۆ لای یه کتر. جا ئه وانه ی که غه نیمه ته که یان کۆکرد بو یه وه وتیان: ئیغه ئه م غه نیمه ته مان پاراستو وه و کۆمان کردۆت هه. بۆیه

وهده بیټ لیپرسراوی مؤسلمانان به شیوه یه کی دادپهروهه رانه له نیوانیاندا
دابه شی بکات و به شی هیچ که س زیاتر نه کات!

نه له بهر گه وره یه تی... یان له بهر نه سه بی.... یان هر شتیکی دیکه، به لکو
ده بی وهك چوڼ پیغه مبهه (ﷺ) و جینشیننه به ریزه کانی غه نیمه تیان
دابه شکرد نه ویش هه روا بکات و به موو لهو جوړه دابه شکردنه لانه دا!!
چونکه له سه حیچی ئیمام (بوخاری) دا هاتووه ده لی: (سه عدی کوپی ئه بی
وه قاص) وایده زانی فه زلیکی زیاتری هه یه به سه ر نه وهی که له شه ردا لهو
لاواز تره، بویه پیغه مبهه ری دادپهروهه رو حق ویست پیی فهرموو: (هل
تنصرون وترزقون إلا بضعا فائکم)!!! رواه البخاری. واته: (ئایا ئیوه به هو ی
خه لکه فه قیرو لاوازه کانتانه وه نه بیټ سه رده خرین و پوزیتان ده دریت؟! وه
هم (سه عدی کوپی ئه بی وه قاص) ده فهرمویت: وتم: ئه ی پیغه مبهه ری
خواه (ﷺ) پیای و ا هه یه پاریزه ری کومه لیکه -له نازیه تیدا-، ئایا به شی
نه وو غه یری نه وهك یه که؟! فهرمووی: دایکت شینت بو بکات -یان له بار
دایکت بجیت- ئه ی سه عد ئایا ئیوه مه گه ر به هو ی خه لکه لاوازو
فه قیره که تانه وه نه بیټ سه رده خرین و پوزیتان ده دریت؟! رواه احمد.

به شی که سی پیوه نیه، نه وانه شیان که به دوا ی دوژمندا ده رچوو بوون و تیان: ئیوه له ئیمه
شایسته ترین، چونکه ئیمه په رزینمان بو پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) دروست کرد و ترساین دوژمن
له ناکاودا لییدن، بویه به پیغه مبهه ری خواوه (ﷺ) سه رقال بووین. ئیر لهو کاته دا هم ئایه ته
دابه زی: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ) بویه پیغه مبهه ری خواش (ﷺ)
به شیوه یه کی خیرا غه نیمه ته که ی له نیوان پرواداراندا دابه شکرد.

له گیزانه وه یه کی تر دا هاتووه ده لی: به شیوه یه کی یه کسان له نیوماندا دابه شیکرد. رواه احمد
واخرجه الطبرانی. هم فهرموده یه شه وکانی کردویه تی به به لکه له سه ر نه وهی ده بیټ سه هم
به هه موان بدریت- شه رکه ران و نه وانه شی که توشی شه ر نایه ن- به مه رچیک به شدارو ناماده بن.
والله اعلم. نیل الاوطار ۷م ص ۳۰۸-۳۰۹. وه رگیږ.

بەلەم ئىمام بۆى جائىزە پىاويك زىاد لە سەھمەكەى خۆى شتىكى زىاتر پىنبىدات، ئەوئىش ئەگەر ھاتوو ئەو پىاوه زىانىكى زۆرتى بەدوژمن گەياندىبوو، ۋەك: مەفرەزەيەك خاۋەن چالاكى باش، يان پىاويك ھەلبىكوتىتە سەر قەلەيەك و بىگىرىت، يان بىروات مەردانە پىش لە دوژمن بگىرىت و گەورەكەيان بكوژىت، سەرئەنجام ئەوئىش بىيىتە ھۆى شكانى دوژمن... يان ھەر زەرەرىكى دىكە بگەيەنىت بە دوژمن! چونكە پىغەمبەر (ﷺ) جىنشىنە ئازىزەكانىشى بۆ كارىكى كەلە موچاھىدىكەۋە ۋەشابىتەۋە بەشى زىادەيان بۆ داناو، ئەم زىادەيەش پىي دەوتىرىت (النفل) واتە: زىادە يان بەخشىنى ئىمام!

بەلەم ئەۋەندەيە زانايان پاجىايان ھەيە كە: ئايا ئەو (نفل-زىادە) يە ئىمام لە چ بەشىكى غەنىمەتەكە دەرى دەكات؟

ئەمەش سى بۆچوونى لەسەرە:

يەكەم: ئەو زىادەيە لە (خمس)كەيە- واتە: پىنج يەكەكە، ئەۋەى كە بۆ شەش كۆمەلەكە دانرابوو، ۋەك پىشتىر باسكرا -ئەمەش بۆچوونى ئىمام (مالك)ە.

دوۋەم: ئەو زىادەيە لە (خومسى خومسەكە)يە- واتە: پىنج يەكى پىنج يەكەكە- ئەمەش لەبەرئەۋەى غەنىمەت پىدراۋەكان ھەندىكيان زىاد لەۋى ترىان نەبەن. شايانى باسە ئەمەش بۆچوونى ئىمام (شافعى)يە.

سىيەم: ئەو (نفل)ەيە لە خودى غەنىمەتەكە دەردەكرىت. واتە: اربعة اخماس -چوار بەشەكە- ئەمەشيان بۆچوونى ئىمام (احمدو ئەبوحنەيفە)يە.

بەلەم پراى پەسەندىيان ئەۋەيە كە لە خودى غەنىمەتەكە بىت- واتە: چوار بەشەكە كە بەشى موچاھىدىنە- ۋەك پىغەمبەر (ﷺ) زىدەجار ئەمەى

کردوو^۱، ئىتر ئەگەرچى ئەمەشى تىدائىت كە فەزلى ھەندىكىان بەسەر
 ھەندىكى تریاندا زۆرتىت، بەلام ئەوندەيە دەيت ئەو زىدە بەخشىنە لەبەر
 رەچاوغرتنى بەرژەوندییهكى دینی بیت نەك ھەواو ھەوس!!
 ۋە (ئىمام) بۆى ھەيە بلیت: ھەر كەس ھەرچىهكى گرت ئەو بۆ خۆى،
 ھەرۋەك پیغمبەر (ﷺ) لە غەزای (بەدر) دا بەو شیۋەى فەرموو. رواه مسلم.
 ئەمەش ئەگەر ھاتوو ھەستى دەکرد كە لەۋەدا بەرژەوندییهكى پەسەندتر
 ھەيە بەسەر زیانیكدە، یان دەتوانیت بلیت: ھەرکەس چۆنیتى گرتن یان
 رینگەى ئەو قەلایەم پیشان بدات ئەو فلان شتى بۆ ھەيە، یان ھەرکەس
 سەرى فلان كەس بیتی ئەو ئەمە ۋ ئەو ۋەى پیدەبەخشریت.

^۱ ۋەك دەلتى: جارىكىان (سەلمەى كوپى ئەكۋەخ) پیغمبەرى خوا (ﷺ) پىنج سەھمى پىدا،
 ۋاتە: ھەم سەھمى پىدە ۋ ھەم سەھمى سۋارەش. لەبەرئەۋەى لەو شەرەدا دەۋرى زۆرتىرى يىنى.
 رواه مسلم واحمد. فقه السنة ۳ ص ۸۱، نيل الاوطار ۷ ص ۳۱۱. ۋەرگىز.

(-الغلول- شاردنه وهو دزيكردن له مالى غه نيمه تدا)

ئەگەر له حەلێكدا ئىمام خۆى غه نيمه ته كهى كۆده كرده وهو دابه شى ده كرد،
ئەوه بۆ هېچ كهس جائيز نيه تۆسقالێك لهو غه نيمه ته بشاري ته وهو بيدزيت،
خوای گه وره ش لهو باره وه ده فهرمويت: (وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ) (ال عمران: ۱۶۱) واته: (ئەو كه سهى له مالى موسلماناندا دزى بكات،
ئەوه له پوژى قيامه تدا به خۆى و ئەو شته وه كه دزيويه تى ديت بۆ حيساب)^۱
چونكه له راستيدا شاردنه وهو دزىنى غه نيمه ت ناپاكييه، وه هەر وهك دزىنى
غه نيمه ت جائيز نيه فراندنيشى ههروه ها، چونكه پيغه مبه رى خوا (ﷺ)
به رگرى ليكردوه.

به لام ئەگەر ئىمام خۆى وازى له كۆكردنه وهو دابه شكردنى غه نيمه ت هينا و
مۆله تيشيدا به موسلمانان به هه لگرتنى -واته: هه ريه كه بۆ خۆى-، بۆيه
هه ركهس ئەگەر به بى ده ستدریژى و زنده رپه وى شتيكى هه لگرت، ئەوه له پاش
ئەوهى كه غه نيمه ته كه كرا به پينج به شه وه بۆى حه لال ده بيت، به لام ئەگەر
ئىمام مۆله تى نه دا به وهو رازى نه بوو، ئەوه هه ر بۆى جائيزه به ئەندازهى

^۱ وهك پيغه مبه ر (ﷺ) له چه ندين فهرموده دا ئاماژهى بۆ ئەوه كردوه كه: پياوى وا هه يه له
پوژى قيامه تدا كه ده يه نين بۆ حيساب، حوشترىكى به كۆله ريه يان ئه سپي ك يان مه ر و بز و
كۆمه له پيستهى وا به كۆله وه -ئيت ر هه ر شتيكى له غه نيمه ت يان هه ر مالىكى ترى موسلمانان
دزى بيت ئەوه ئەو شته وا به كۆليه وه ديت بۆ حيساب- هاوار ده كات كه پيغه مبه ر (ﷺ) بيت
به هاواريه وه به لام پيغه مبه ر (ﷺ) پيى ده ليت: (لا املك لك من الله شيئاً قد بلغتك) واته: له لای
خوا هېچ شتيك پيى ناكریت بۆت، چونكه پيى راگه يانديت) ئەم فهرمودانه ش له چه ند
پيگه يه كه وه هاتون و پيوايه ت كراون، وهك: ئىمام احمد، ابوداود و زۆر له فهرموده كانيش
سه حىحن. تفسير ابن كثير ۱م ص ۳۹۸-۳۹۹. وه رگي ر.

بهشی شهرعی خوی ههلبگریت، بهلام لهگهڵ ئهوپه‌ری ره‌چا‌و‌کردنی دادپه‌روه‌ریدا^۱.

جا شایانی باسیشه دابه‌شکردنی دادپه‌روه‌رانه بهم شیوه‌یه ده‌بیّت - واته: چواره‌شه‌که: - بۆ پیاده یه‌ک (سه‌هم) پشک و بۆ سواره‌ش سێ (سه‌هم) جا ئه‌وه سه‌همیکیان بۆ خۆیه‌تی و دوانه‌که‌ی دیکه‌ش بۆ وڵاخه‌که‌یه‌تی، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یش له شه‌ری خه‌یبه‌ردا بهم شیوه غه‌نیمه‌ته‌که‌ی دابه‌شکرد.

^۱ خۆینه‌ری خۆشه‌یوست چه‌ندین فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌یه که هه‌ریه‌که‌یان به‌شیوه‌یه‌کی جیا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر قه‌ده‌غه (حه‌رام‌بو‌نی (غلول - دزی‌کردن له غه‌نیمه‌ت) بۆیه زانا‌یان به‌گه‌شتی ده‌فه‌رموون (غلول) له گونا‌هه گه‌وره‌که‌نه (الکبا‌ئر) له‌و فه‌رمودانه‌ش: (عو‌باد‌ه‌ی کو‌ری صامت) ده‌گێرێته‌وه که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (لا تَغْلُوا فَاِنَّ الْغُلُولَ نَارٌ وَعَارٌ عَلَى اَصْحَابِهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) رواه احمد. واته: هه‌چ شتێک له غه‌نیمه‌ت مه‌شارنه‌وه، وه به‌دزی مه‌یه‌بن، چونکه دزینی غه‌نیمه‌ت سزای نا‌گه‌ر شه‌رمه‌زارییه بۆ خا‌وه‌نه‌که‌ی له دونه‌یا و دوا‌پۆژدا. وه ئیمام بو‌خا‌ری له (عه‌دالله‌ی کو‌ری عومه‌ره) وه ده‌گێرێته‌وه که: پیا‌ویک هه‌بوو به‌سه‌ر که‌ل‌وپه‌له‌که‌ی پیغه‌مبه‌رمه‌وه (ﷺ) پێیان ده‌وت (کچر کچره) له‌شه‌پن‌کدا مرد، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموی: (کرک‌ره) له‌نیو نا‌گه‌ردایه، ئه‌وانیش پۆشتن به‌مردو‌یی سه‌یریان کردو بێنیا‌ن عا‌بایه‌کی شار‌دۆته‌وه دزیویه‌تی - واته: به‌هۆی ئه‌مووه چو‌وه جه‌هنه‌م، هه‌رچه‌نده هه‌وێنی رسول الله بو‌و (ﷺ)، وه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نو‌ژی به‌سه‌ر کا‌برایه‌که‌وه نه‌کرد که له‌شه‌پری (خه‌یبه‌ر) دا کو‌ژرا به‌هۆی ئه‌مووه که مورو‌یه‌کی یه‌هودی دزی بو‌و نه‌گه‌یشته ئه‌ندازه‌ی دوو دره‌مه‌یش. رواه ابو‌دا‌ود. وه‌رگێڕ.

تێبینی: به‌لام ئه‌گه‌ر له‌نیو غه‌نیمه‌ته‌که‌دا خواره‌مه‌نی هه‌بوو ئه‌وه (مو‌جاهیدان) بۆیان هه‌یه پێش دابه‌شکردن لێی بخۆن ئه‌وه نا‌که‌وێته ئێو حوکمی (غلول) به‌وه. وه‌ک: سه‌ربرینی ئا‌ژده‌ل و خواره‌نی گۆشته‌که‌ی. به‌لگه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌مه ئه‌م فه‌رموده‌یه: عن عبدالله بن ابي اوفی قال: اصبنا طعاما يوم خيبر فكان الرجل يجيء فيأخذ منه قدر ما يكفيه. اخرجه ابو‌دا‌ود. واته: عبدالله فه‌رمو‌ی له‌شه‌پری خه‌یبه‌ردا خواره‌نمان به غه‌نیمه‌ت گرت، پیا‌وی واهه‌بوو به ئه‌ندازه‌ی خۆی له خواره‌مه‌نییه‌که‌ی ده‌برد. وه ئیمام بو‌خا‌ری له ئێبن عومه‌رمه‌وه ده‌گێرێته‌وه که ده‌فه‌رمو‌یت: ئێمه له شه‌پ‌کاندا هه‌نگو‌ینمان ده‌گرت به غه‌نیمه‌ت و لێمان ده‌خوارد. ئه‌مه له کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) زانیویه‌تی و به‌رگ‌ریشی ئی نه‌کردون، بێ‌گومان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له نا‌هه‌ق بێ ده‌نگ نابێت. وه‌رگێڕ.

به لّام له شهر عزّانان ههيه كه ده لّی: سواره تهنّا دوو سه همی پیده دریت.^۱
 ئیدی بۆچونی یه كه میان سوننه تی صه حیچی پیغه مبه ر (ﷺ) ی له سه ره: وه
 له بهر ئه وه ش: ولاخ هه میشه پیویستی به خواردمه نی و کرّی ده کات هه م بۆ
 خوئی و هه م بۆ ئه وه شی كه به ریوه ی ده بات- واته: پیویستی به ئالیک و
 نالکردن و کوپان کرین و شتی تریش هه یه، هه روه ک سه یاره ی ئیستا
 پیویستی به گازو ئامیره کانی تر ده کات- وه بیگومان سودو قازانجی
 سواره کانیش له پیاده کان زۆرتره.

به لّام لی ره دا تیبینیه كه هه یه پیویسته لیی به ئاگا بن: ئه گه ر له حه لیکدا ئه و
 غه نیمه ته ی كه گیراوه ده ركه وت كه پیشتر مالی موسلمانیک بووه و کافران
 داگیران کردووه، ئه وه به یه ک دهنگی تیگرای زانایان ده بی بدریته وه به
 خاوه نه موسلمان ه کی^۲.

وه لق و فهرعه کانی غه نیمه ت و حوکمی هه ریه که یان چه ندین قسه و به لگه ی
 له سه ره، زانایان له هه ندیکیاندا یه ک دهنگن و له هه ندیکیشیاندا جیاوازن،

^۱ ئه مه بۆچونی نیام ئه بو حه نیفه یه -خوای ئی رازی بیّت- به لّام سه ید سابق له (فقه السنه) دا
 ده فهرمویت: ئه مه بۆچونی نیام ئه بو حه نیفه پیچه وانه ی سوننه تی راستی پیغه مبه ر (ﷺ)، فقه
 السنه ۳ ص ۸۰. وه رگیز.

^۲ به لگه ش له سه ر ئه مه: عن ابن عمر: انه ذهب فرس له، فأخذه العدو، فظهر عليهم المسلمون،
 فرد عليه في زمن رسول الله (ﷺ) وأبق عبد له فلقح الروم، وظهر عليهم المسلمون فرد عليه
 خالد بن الوليد بعد النبي (ﷺ) رواه البخاري وأبو داود وابن ماجه. واته: ئین عومه ر-خوای ئی
 رازی بیّت- ولاخیکی هه بوو پۆشت، رایکرد، دوژمن دهستی به سه ردا گرت، پاشان موسلمانان
 سه ركه وتن به سه ر ئه و دوژمنانه دا، له سه رده می پیغه مبه ردا (ﷺ) ولاخه که ی گیزد رایه وه بۆی،
 وه به نده یه کیشی هه بوو- واته ئین عومه ر- به نده که ی رایکرد، ته ره بوو- و گه یشته به
 مه مله که تی پۆم پاشان موسلمانان سه ركه وتن به سه ر پۆمه کانه دا، خالیدی کوپری وه لید به نده که ی
 بۆ گیزد رایه وه له دوای سه رده می پیغه مبه ر (ﷺ) ئه م فهرموده یی تریش هه یه له سه ری به لّام
 پیویستی نه کرد هه موی بینین. نیل الاوطار ۷ ص ۳۳۲-۳۳۴. فقه السنه ۳ ص ۸۰. وه رگیز.

بەلّام ئىرە شويىنى باسكردنى ھەمووى نىيە و لىرەدا مەبەست تەنھا ھىنانى
چەند بابەتلىكى كۆكەرەوۋە بوو.

(خوينەرى بەرپىزو سەنگىن: ابن تيمية -خو لىي خوش بىت- لىرەداو
لەباسى غەنىمەتدا ھەموو وردە بابەتەكانى باس نەكردوون- وەك خويشى
ئامارەى بۆ كەرد- جا لەبەر زياترو قولتر حالىبوون پىم خوش بوو
بەشىۋەيەكى كورت چەند خالىك بىخەمە پروو، كەم تا زورىش لە پەراۋىزەكەدا
ھەندى وردەشتى ترم باسكردوون:

خالى يەكەم: ئەو كەسانەى كە لە غەنىمەتەكەدا بەشىكى ديارىكراويان
ھەيە -كە پىي دەگوتريت "سەم"- دەبى چەند مەرجىك ھەيە تىياندا بىت،
ئەو مەرجانەش ئەمانەن:

۱. (الإسلام): واتە: دەبى موسلمان بىت، بەلّام ئەگەر بىپروايەك بوو يان
موشرىكىك موسلمانان ھىنابويان لەگەل خوياندا ئەو سەھمى تايبەتى نىيە-
وەك لە دوايىدا ئامارەى بۆ دەكەين-.

۲. (البلوغ): بالغ بىت و تەمەنى پازدە سالان بىت.

۳. (العقل): عاقل و خاۋەن ھوش بىت.

۴. (الحرية): ئازاد بىت.

۵. (الذكورة): نىر بىت.

جا بويە مندال و كويلە و ئافرەت -ئەگەر بەشدارىيان كەرد- ئەو (رضخ)يان
لەبۇ ھەيە، واتە: پىشەۋاي موسلمانان ئەندازەيەكى كەمىيان بەش دەدات،
چونكە ئەمانە جىھادىيان لەسەر فەرز نىيە، سەھمىش بۆ ئەوانە دانراۋە كە
جىھادىيان لەسەر فەرزە، وەك ئەوانەى كە ئەو پىنچ مەرجەى سەرەۋەيان
تىدايىت.

به لگه شمان ئەم فەرمودانەیه:

(إبن عباس) -خوای ئی پازی بێت- دەفەرموێت: (پیغەمبەری خوا (ﷺ) جەنگی بە ئافرەتان دەکرد، کە دەهاتن تیماری بریندارەکانیان دەکرد، وە لە غەنیمەت بەشیان دەدرا، بەلام سەھمی بۆ دانەناون) رواھ احمد و مسلم.

وہ (إبن عباس) لەوہ لامی پرسیاریکی (نجدۃ الحروری) دا کە پرسیارێ ئافرەت و کۆیلە لیکردبوو ئەگەر بێنە جەنگەوہ سەھمی دیاریکراویان ھەیە؟ لەوہ لامدا فەرمووی: (سەھمیکی دیاریکراویان نیە، بەلام لە غەنیمەت بەشیان دەدرێت) رواھ مسلم و احمد. وە بینگومان (إبن عباس) یش -خوای ئی پازی بێ- پیچەوانە ی فەرمودە ی پیغەمبەر (ﷺ) قسە ناکات.

وہ (ئەوزاعی) دەفەرموێت: (پیغەمبەری خوا (ﷺ) لە شەری خەیبەردا بەشی بۆ مندالان داناوہ) الترمذی. ئەم فەرمودە یە ھەرچەندە (مورسەلە) واتە: صەحابییە کە لە سەندەدە کەیدا نەماوہ، بەلام زانایان کردوویانە بەبەلگە.

وہ (سەعیدی کوری موسەییەب) کە تابعییە دەفەرموێت: (لەسەردەمی پیغەمبەر (ﷺ) دا مندال و کۆیلەکان بەشیان دەدرا) جا زانایان دەفەرمون: ئەم بەشە ی کە پیغەمبەر (ﷺ) دایناوہ (رضخ) بووہ^۱.

تیبینی: سەبارەت بەوانە ی کە بێ پروایان یان موشریکن، ئەگەر هاتن بۆ شەرو یارمەتی موسلمانانیاندا، ئەوہ ئیمامی (شافعی) -خوای ئی خوش بێت- دەربارەیان بۆچوونیکی جوانی ھەیە، کە دەفەرموێت: ئەگەر پیشەوای موسلمانان مۆلەتی پێداوون، ئەوہ (رضخ) یان پێدەدرێت، بەلام سەھمیان پێنادرێت، وە ئەگەر ھەر لە خووەو بەبێ مۆلەتی پیشەوا هاتبوون ئەوہ ھیچیان پێنادرێت. بەلگەش ئەوہ یە کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) داوای کۆمەکی

^۱ نیل الاوطار ۷ ص ۳۱۸-۳۲۱. فقه السنة ۳ ص ۸۱-۸۵. كفاية الاخير ۲ ص ۱۳۰-۱۳۱.

له به ره‌ی (قینقاع) کردو -رضخ-ی پیداون، به لām سه همی پینه داون^۱. والله اعلم.

خالی دووهم: ئەو موجهیدی که پیشه‌وای موسلمانان ده‌ینیرت بۆ ئیشیک، یان له شوینیکیت‌دا دایه‌نیّت، وهک: بینیرت بۆ جاسوسی و هه‌وال هینان دهرباره‌ی دوژمن، جا به‌هویه‌وه ئاماده‌ی جیهاده‌که نه‌بیّت، ئەوه وهک موجهیدیکی جهنگاور سه همی خۆی پیده‌دریت، به‌لگه‌شمان ئەم فرموده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ره (ﷺ): (وعن ابن عمر قال: لما تغيب عثمان عن بدر فإنه كان تحته بنت رسول الله ﷺ) وكانت مريضة، فقال له النبي (ﷺ): إن لك اجر رجل وسهمه^۲ رواه احمد والبخاري. واته: (کاتیك عوسمانی کوری عه‌فان نه‌هات بۆ شه‌ری به‌در چونکه که‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خیزانی بوو له‌و کاته‌دا نه‌خۆش بوو، جا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ عوسمانی وت: تو پاداشت و سه همی پیاویکی به‌شداربووت هه‌یه).

تییینی: ئەو موجهیده ده‌بی به‌ فرمانی پیشه‌وای موسلمانان ئاماده‌نه‌بیّت، نهک به‌ ئاره‌زووی خۆی، چونکه عوسمانی کوری عه‌فان به‌ فرمانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له شاری مه‌دینه‌دا مایه‌وه^۲ والله اعلم.

خالی سییه‌م: ههر موجهیدی که گهرمه‌ی شه‌ردا به‌ده‌ستی خۆی بی‌پروایه‌ک بکوژیت، ئەوه که‌لوپه‌لی ئەو کوژراوه -که پیی ده‌لین (السلب)- ده‌دریته‌ خۆی، وه ئەو که‌لوپه‌له‌ ناپووته نیو سه‌همه‌ تایبه‌تییه‌که‌ی خۆیه‌وه، واته:

^۱ ئەم فرموده‌یه له سه‌نده‌که‌یدا قسه‌ی له‌سهره، به‌لām زۆر له‌زانیان ئەو بۆچونه‌ی ئیمام شافعیان هه‌یه. وهک: ئەبو‌حه‌نیفه‌و ئیمامی شه‌وکانیش ئەم بۆچونه‌ی پی په‌سه‌نده - واته: ئەوه‌یان که ده‌لج -رضخ- یان پیده‌دریت. نیل الاوطار ۷م ص ۳۲۰، کفایه‌ الاخیار ۲م ص ۱۳۱، فقه‌ السنة ۳م ص ۸۲-۸۳. وه‌رگیز.

^۲ نیل الاوطار ۷م ص ۳۲۴-۳۲۵، فقه‌ السنة ۳م ص ۷۹-۸۰. وه‌رگیز.

سه همه که ی خوی وهك هه موو مواهیدان پیده درئ و وهك زیاده فه زینکیش -
سه له به - که ی پیده به خشریت، به لگه شمان ئه م فه رمودانه یه: -

عن انس أن النبي (ﷺ) قال يوم حنين: من قتل رجلاً فله سلبه، فقتل أبوطلحة عشرين رجلاً وأخذ أسلابهم) رواه أحمد وأبو داود ورجال إسناده رجال صحيح. وفي لفظ: (من تفرد بدم رجلٍ فقتله فله سلبه، قال: فجاء أبوطلحة بسلب أحدٍ وعشرين رجلاً) رواه أحمد. واته: (ئه نه سی کوپی مالیک) ده فه رموئت: (پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له پوژی حونه یندا فه رمووی: هه رکهس پیاوئک بکوژئت، ئه وه کهل و په له که ی بو خوی، جا باوکی ته لحه بیست پیای و کوشت و کهل و په لی هه ره هه مووشیانی وه رگرت بو خوی) له گپرا نه وه یه کیترا ده فه رموئت: (هه رکهس خوی ته نها خوئنی پیاوئک برئژی و بیکوژئت ئه وه کهل و په له که ی بو خوی، ئه نه س ده فه رموئ: ئه و پوژه باوکی ته لحه کهل و په لی بیست و یه ک پیای هیئا).

(وعن عوف و خالد أن النبي (ﷺ) لم يخمس السلب) رواه أحمد وأبو داود وأخرجه ابن حبان والطبراني. واته: (عه و فی کوپی مالیک و خالیدی کوپی وه لید ده گپرا نه وه که: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) کهل و په لی کوژراوی نه کرد وه به پینج به شه که وه. واته: نه یخستو ته نیو غه نیمه ته وه بو دابه شکردن، به لکو یه کسه ر داوئتی به بکوژه که!!)

چه ند تیبینیی هک/

۱. سه له ب: جل و بهرگ و تفهنگ و ده مانچه و سه یاره و - ئه گه ر هی خوی بیئ - پاره و هه موو ئامرازه کانی تری شه ر ده گریته وه، وه نه گه رچی زوړیش بیئ هه ر پیی ده درئت، وهك له فه رموده که دا ده رده که وئت که سه له بی بیست کهس به ئه بو ته لحه درا وه.^۱

^۱ فقه السنة ۲ ص ۸۱، كفاية الأخيار ۲ ص ۱۳۰. و مرگنیر.

۲. دەبىي شايەتى ھەيئەت كە خۇي كۈشتۈيەتى، چۈنكى پېغەمبەر (ﷺ) دىھەرمۇيەت: (من قتل قتيلاً له عليه بينة فله سلبه) متفق عليه. واتە: (ھەركەس كۆزراۋىك بىكۆيەت شايەتى لەسەرى ھەيئەت، ئەو كەل و پەلەكەي بۇ خۇي).

۳. دەبىي تەنھا خۇي بىكۆيەت، بۇيە ئەگەر دوو پياو كۈشتيان ئەو بۇ ھەردووكيانە، چۈنكى پېغەمبەر (ﷺ) دىھەرمۇيەت: (من تفرد بدم رجل فله سلبه) رواه احمد. سەيىرەكەي پېغەمبەر (ﷺ) دىھەرمۇيەت: (من تفرد بدم رجل) واتە: (ھەركەس خۇي تەنھا خۇيىنى پياۋىك بىرئۆت).^۱

۴. ئەمىرى مۇسلىمانان فەرمان دەرەكات يان نا ئەو بىكۆزە (سەلەب) كەكەي شەرەن ھەر پىدەدرىت، چۈنكى ئەو مافىكە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دىيارىكردوۋە دايىناۋە، ۋە زىدە ھاندەرىكىشە بۇ كافر كۈشتى^۲ ۋاﷲ اعلم.

خالى چوارەم: ئەو سەھمەي كە لە غەنىمەتدا بۇ بەرژەۋەندىيەكان دانراۋە – ۋەك پىشتەر ئاماژەي بۇ كرا – يان ھەر لە خۇدى چوار بەشەكەيتەر كە بۇ (مۇجاھىدىن)ە، پىشەۋاي مۇسلىمانان مافى ئەۋەي ھەيە بەشى ئەو كەسانەي لىبىدات كە نوئ مۇسلىمانان ئىمانىكى لاۋازيان ھەيە، يان گومان لە ئەصلى بىروا ھىنانەكەياندا ھەيە، بۇ ئەۋەي دلىان پارگىۋ ئىسلامەكەيان لا شىرىن و خۇشەويست بىكات، بەلگەشمان ئەم فەرمودانەيە: ئەنەسى كوپى مالىك دىھەرمۇيەت: (كاتىك شارى مەككە فەتەح كرا، پېغەمبەر (ﷺ) غەنىمەتەكانى بەنىۋ قۇرەيشىتىيەكاندا دابەشكرد، جا ئەنصارەكان وتيان: بەپراستى ئەمە شتىكى سەرسۇپھىنەرە!! چۈنكى جارى شمشىرەكانى ئىمە خۇيىنى ئەۋانى لىدەتكى، كەچى غەنىمەتەكانى ئىمە دىگىردىرئەۋە بۇيان!! ئەم قسانە

^۱ نىل الاوطار ۷ ص ۳۰۲، كفاية الاخير ۲ ص ۱۳۰. ۋەرگىز.

^۲ كفاية الاخير ۲ ص ۱۲۹. ۋەرگىز.

گه‌یشته‌وه به پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، بویه پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) کۆی کردنه‌وه و
 فهرمووی: ئه‌وه چیه ده‌رباره‌ی ئیوه پیم گه‌یشتوو؟! وتیان: هه‌ره‌مان
 هه‌واله‌ که پیت و تراوه، چونکه ئه‌وان درۆیان نه‌ده‌کرد، ئه‌ویش فهرمووی: ئایا
 ئیوه پازی نابن خه‌لکی به مائی دونیاوه بگه‌رینه‌وه بۆ نیو ماله‌کانی خۆیان
 که‌چی ئیوه به پیڤه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) بگه‌رینه‌وه؟!

وتیان: به‌ئێ پازین. ئه‌ویش فهرمووی: ئه‌گه‌ر هه‌موو خه‌لکی دۆلێک یان
 چه‌میک بگرنه‌به‌رو ئه‌نصاره‌کانیش دۆل و چه‌میکتر، ئه‌وه من دۆل و چه‌می
 ئه‌نصارییه‌کان ده‌گره‌مه‌به‌ر) متفق علیه.

وه (عبداللهی کوپی مسعود) ده‌فه‌رمویت: (کاتیک پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له
 دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌ته‌که‌دا کۆمه‌لێ خه‌لکی پیشخست، به‌جۆرێ سه‌د
 حوشتی دا به (ئه‌قره‌عی کوپی حابس)، وه نمونه‌ی ئه‌وه‌شیدا به (عوینه)،
 وه کۆمه‌لێک له پیاوه گه‌وره‌کانی عه‌ره‌بی له دابه‌شکردنه‌که‌دا پیشت‌ر خست،
 له‌و کاته‌دا پیاویک وتی: سویند به‌خوا ئه‌مه دابه‌شکردنیکه هیچ دادپه‌روه‌ری
 تیدا نه‌کراوه و مه‌به‌ستیش پێی خوا نه‌بووه!! منیش وتم: سویند به‌خوا ده‌بی
 ئه‌م هه‌واله‌ بگه‌یه‌نمه پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، جا هاتم بۆ لای پیڤه‌مبه‌رو
 (ﷺ) هه‌واله‌که‌م پیت، پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: جا ئه‌گه‌ر خواو
 پیڤه‌مبه‌ره‌که‌ی دادپه‌روه‌ری نه‌که‌ن ئیت‌ر کێ دادپه‌روه‌ری ده‌کات؟! پاشان
 فهرمووی: په‌حمه‌تی خوا له (موسا) پیت زیاتر له‌مه ئه‌زیه‌تدراو ئارامیشی
 گرت) متفق علیه.

(شه‌وکانی) ده‌فه‌رمویت: ئه‌م فهرمودانه تیکرا به‌لگه‌ن له‌سه‌ره‌وه‌ی که بۆ
 ئه‌میری موسلمانان جائیزه هه‌رکه‌سێک له شوینکه‌وتوانی که زیاتر لایداوه
 به‌لای دنیا‌دا له دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌تدا پیشیان بخات، له‌وانه‌ی که به‌روایان

به هیزه و هه ردهم دواپوژیان وه پیش دونیای فانی خستووه، ئه مهش بو زیده دلپاگرتنیانه^۱ والله اعلم.

خالی پینجه م: غه نیمه ت دوو له سه ر سینی پاداشتی مواهید که م ده کاته وه، ئه گهرچی نیازیشی هه ر خوا بیّت.. چونکه ئه وه غه نیمه ته وه ک پیشکه وتنی هه ندی له پاداشته که یه تی له دونیادا. به لگه شمان بریتیه له م فهرموده یه:

(عن عبدالله بن عمرو بن العاص عن النبي ﷺ) قال مامن غازية تعزو في سبيل الله فيصيبون الغنيمة إلا تعجلوا ثلثي اجرهم من الآخرة ويبقى لهم الثلث، وإن لم يصيبوا غنيمة تم لهم اجرهم) رواه مسلم.

واته: (عه مری کوپی عاص ده فهرمویت: پیغه مبه ر ﷺ) فهرمووی: هه ر کومه له مواهیدی که له پیناوی خوادا جهنگ بکه ن و غه نیمه ت بگرن، ئه وه دوو له سه ر سینی پاداشته که یان له دونیادا بو پیش ده که ویت و یه که له سه ر سییان بو ده مینیتته وه، به لام ئه گهر غه نیمه تیان ده ست نه که ویت ئه وه پاداشته که یان به ته واوی پیده دریتته وه).

واته: له حه لیکدا ئه گهر سه د چاکه یان بو بنوسریت ئه وه شه ست و شه ش چاکه یان به هو ی بردنی غه نیمه ته که وه که م ده بیته وه و سی و چوار چاکه یان بو ده مینیتته وه^۲. لی ره دا مه به ست ئه وه نیه که مروقی موسلمان به تایبه تی و موسلمانان به گشتی گو ی نه ده نه غه نیمه ت و پشتگو یی بخه ن، به لام مه به ست ئه وه یه که ناب ی زور چاوی تی بپردری و مروقی موسلمان هه موو هیوا و ئاواتیکی له جیهاده که یدا نه بیته وه ده ستخستنی غه نیمه ت^۳ والله اعلم.

^۱ نیل الاوطار م ۷ ص ۳۲۰-۳۲۲. وه رگیز.

^۲ بو زیاترو قول حالبیون له م بابته سه یری ئه م په راوانه بکه: ۱. صحیح مسلم بشرح النووي

م ۱۳ ص ۵۲-۵۳. ۲. العمدة في اعداد العدة للجهاد في سبيل الله ص ۱۶-۱۸. وه رگیز.

^۳ وه رگیز.

(فه صلى سیه م)

(جۆره کانی - الأموال السلطانية -)

(الصدقات - زهکات -^۱)

زهکاتیش بهو که سانه دهریت که خوی گهره له قورئانی پیروژدا ناوی هیناون، چونکه له پیغمبهری خواوه (ﷺ) ریوایت کراوه که جاریکیان پیایوئک سهبارت به زهکات پرسپاری لیکرد که ئایا بو کی یه؟ پیغمبهریش (ﷺ) فرمووی: (إن الله لم يرض في الصدقة بقسم نبي ولا غيره، ولكن جزأها ثمانية اجزاء، فإن كنت من تلك الاجزاء اعطيتك) رواه ابو داود.

واته: (خوا له دابهشکردنی زهکاتدا به دابهشکردنی هیچ پیغمبهریک و غیری نهویش رازی نابیت، بهلکو خوی کردویهتی به ههشت بهشهوه، نهگهر تو یهکیک بوی لهوانه نهوه پیئت ددهم^۲.)

ئهو ههشت دهستهیهش نهمانه: - (فقراو و مساکین - ههژاران و گه دایان -): نهمانهش ههردوکیان مانای پیویستی کویان دهکاتهوه، چونکه زهکات بو دهوله مهندو خواهن توانایهکی کاسب جهلال نیه.

^۱ شیخی ئیسلام ئین تهیمییه لیژدها و لهباسی زهکاتدا تهنه باسی نهوهی کردوه که زهکات بهکی دهریت ئیت - تفاسیل - ی باس نهکردوه. وه رگیز

^۲ ئه فرموده ئامارهیه بو نهوانی که خوی گهره له ئایهتهکهدا باسی کردوون، واته: نهوانی که زهکاتیان پی دهشی ئایهتهکهش نهویه: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) التوبة: ۵۹-۶۰. واته: (زهکات دانراوه تهنه بدریت ههژاران و گه دایان و کرێکارانی

زهکات و نوی مسولمانان و دلپاگیران - کۆیلو قهرداران و، چنگاوهرانی ینگهی خوا، ریبواران تیبینی: - فقیر - پلهیهکی خوارتر له - مسکین - چونکه - مسکین - نهگهر سه دیناری پیویست بیئت هوا تهنه ههفتا دیناری هیه، بهلام - فقیر - تهنه سی دیناری دهست دهکهوئیت، بۆیه له ئابهتهکهشدا - فقیر - پیش - مسکین - خراوه.

وه (العالمين عليها - كرىكارانى سهرزكات-) :ئوانەن كە زەكاتەكەى كۆدەكەنەو... دەپيارىزن و... دەينوسن... يان ھەركارىكى ترى زەكاتەكە.

وه (المؤلفة قلوبهم - نوئ مسوئمان يان دل پاگىراوان-) : ئوانەش إنشاءالله لەباسى (فىء)دا باسيان دەكەين.

وه (في الرقاب-كۆيلە ئازادكردن-) :يارمەتيدانى كۆيلەى (المكاتب) دەگرىتەو بەھەمان شىووش پزگارکردنى ئەسىرەكان و كرىنەويان لەدوژمن ئازادكردنى بەندەكانىش دەگرىتەو^۱ ئەمەش بەھىزترىن وتەى زاناiane تىيدا.

و (الغارمين - قەرزازن-) :ئوانەن كە قەرزىان بەسەرەويە و ناتوان قەرزەكەيان بەدەنەو، بۆيە ئەوئەندەيان پى دەرىت كە قەرزەكەيان بگىرنەو ئەگەرچى قەرزەكەشيان زۆرىيت، بەلام ئەگەر لەسەرپىچى خوادا قەرزەكەيان كەردبوو، ئەو ھەتاوەكو تەوبەيەكى تەوا و راست نەكەن قەرزەكەيان بۆ نادرىتەو.

وه (في سبيل الله-موجاهيدان) : ئوانەى كە ئەوئەندە پارەيان نى يە بەشى جىھادەكەيان بكات، بۆيە لە (زەكات) ئەوئەندەيان بەش دەرىت كەجەنگ و جىھادەكەى پى بكن، وەك: كرىنى و لاخ و سىلاح بۆيان و كرى پىدانىان. وە (الحج-سەردانى مالى خوا-) : ئەمەش دەكەويتە ژىر بىرگەى (في سبيل الله)و، وەك پىغەمبەر (ﷺ) فەرموويەتى^۲.

وه (ابن السبيل-رىبوار) برىتيە لەو كەسەى كەلە ولايتىكەو يان شارىكەو دەكوئزىتەو بۆ ولايتىكى تر و لەبەر بى پارەيى پەكى دەكەوى.

^۱ لىزەدا دووجار باسى كۆيلەى كەردووە كە بىرئ لە زەكاتەيان بۆ دانراو جا مەبەست بە كۆيلەى (المكاتب) ئەويە كە لەگەل خاوەنەكەيدا عەدىكى كەردووە كە خۆى بگىرتەو بۆيە خاوەنەكەى مۆلەتى پىدەدات كە بىوات پارە بدات، بەلام (رقاب) ھەركۆيلە ھىچى تر. وەرگىز.

^۲ ئەم فەرموودەى ئىمام احمد رىوايەتى كەردووە بەلام مەتنەكەى نەھىناو. وەرگىز.

فه صلی چوارهم

(جوړه کانی - الاموال السلطانية -)

(الفیء - دهستکه وت)

به لگه ی حه لآلبونی (فیء) ئه م ثایه ته پیروزیه که خوی به خشر دوا به دوی
جهنگی (به ری نه ضیر) دا ناریدیه خواره وه: (مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ
الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَأَنْبِی السَّبِيلِ كَيْ لَا
يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) الحشر: ۶-۷

واته: (ئو مال و داراییه ی (به ری نضیر) که خوا دهستی پیغه مبهری (ﷺ)
خست - گیرایه وه بوی - ئیوه نه ئه سپ و نه حوشترتان بۆ تاو نه دابو - واته:
به بی جهنگ وه دهستتان که وت - به لام خوا به سهر هه رکه سیکا خوی بیه ویت
پیغه مبهرانی خوی زآلده کات، به راستی خوا به سهر هه موو شتیکا به توانایه.
وه هه رمالیك له دانیشتونانی ئه م گوندانه خوا وه دهستی پیغه مبهری ده خات -
به فیء - بۆ خواو پیغه مبهرو، خزمانی پیغه مبهرو هه تیوان و هه ژاران و
نه داران و رپیوارانه، هه تاوه کو ئه و پارویه قه نها له نیو دهوله مه نده کانتاندا
نه سوړیته وه و هه ژاران و نه داران هیه سودیکی لی نه بینن، وه هه رچی که
پیغه مبهر (ﷺ) بوی هیان و - ده تان داتی - وه ری گرن و هه رچیشی ئه و
پیشگیریتان ده کات لی ی وازی لی بینن، وه پاریز له خوابکه ن به راستی خوا
توله و سزای تونده.)^۱

مانای ئه و ثایه ته ی که ده فهرموویت: (فَمَا أُوجِفُّمُ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ)
ئهمه یه: بۆ وه دهست خستنی ئه و کهل و په له نه ئه سپ و نه حوشترتان تاو

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر م ۳ ص ۴۷۲ - ۴۷۳. وه رگیر

نه داوه هه ربوئه (فقهاء) له پیناسه ی (فیء) دا فەرموویانه: (إن الفیء هو ماخذ من الکفار بغير قتال، لأنَّ إیجاف الخیل والركاب هو معنى القتال)^۱. واته: (فیء) دهست كهوت ئه و مال و داراییه یه كه به بی هیچ شه پیک له کافران دهسه ندریت، چونکه مه بهست به تاودانی ئه سپ و حوشر له نایه ته كه دا جهنگه. وه بویهش ناویشی نراوه (فیء- گه پراوه) : چونکه خوای گه و ره له بی پروایانه وه بۆ مسولمانانی گیراوه ته وه، له بهر ئه وه له بنچینه دا خوای گه و ره مال و دارایی ته نها بۆ ئه وه دروست کردو وه كه بییته یارمه تی ده ری خو ی، وه دروست کردو وه کانی شی هه ر بۆ په رستنی خو ی دروست کردو وه. بویه ئه وانه ی كه بی بی پروان به خوا، ئه و نه فسه ی كه خویان پی نه په رستوو وه و ئه و مال و داراییه ی كه نه یان کردو ته یارمه تی ده ریک بۆ به ندایه تی خوا، خوای گه و ره هه ردوو کیانی بۆ به نده پروا داره کانی حه لال کردو وه!

جا نمونه ی مالی (فیء) یش وهك: ئه و (جزیه- سه رانه) یه ی كه به سه ر جوله كه و دیانه كانه وه دانراوه، یان ئه و ماله ی كه له سه ری صولج له گه ن دوزمن ده کریت، یان به خشین كه بۆ ئه میری مسولمانانی ده نیرن، یان ئه و ده یه كه ی (العشر) كه له بازرگانه کانی بی پروایان وهرده گیریت -ئه گه ر له نیوان مسولماناندا بازرگانان کرد-، یان ئه و نیوده یه كه یه ی (نصف العشر) كه له په یمان له ئه ستوكان -اهل الزمة- وهرده گیریت هه ركات بازرگانان له نیو ده و له تی ئیسلامیدا کرد، یان ئه و پاره یه ی كه وهرده گیریت له وانه یان كه هه رده م په یمان هه لده وه شیننه وه، یان (خه راج) كه له ئه سلدا له سه ر ئه وانه دانراوه یان ئه و مالو داراییانه ی كه خاوه نیکی دیاری کراویان نی یه، وهك: مسولمانیک بمری و میراتگری نه بییت یان شتی زه و تکره و ئه مانه ت و خوازاو

^۱ ئه م پیناسه یه بۆ (فیء) پیناسه ی هه رچوار مه زه به که هه موو زانایانی ئیسلامه . وهرگیر.

که خاوه نه که یان نه ناسریتته وه، یان هه مالئیکی تری موسلمانان. نه مانه
هه ره موویان (فیء) ن و ده خرینه (بیت المال) وه.

وه بویه له قورئانی پیروزیشتدا تهنا ئامازه به (فیء) کراوه، له بهر نه وه
له سه رده می پیغه مبهردا (ﷺ) هه رکهس بمردایه مه گهرچی نه گین میرات گری
هه بووه، چونکه له نیو هاوه لاندایه ریچکه و په چه له ک زور ئاشکرا بووه. ته نانه ت
جاریکیان له هوزیک پیایوئیک مرد، پیغه مبهردا (ﷺ) میراته که ی دا به
گه وره ترین پیایوئیک نه وه هوز، واته: نزیکتیرینان له باوانیانه وه.^۱ وه
پیایوئیکیش وه فاتی کردوو له پاش خوی تهنا کوئله یه کی ئازادکراو نه بیئت
که سی به جی نه هیشت بویه پیغه مبهردا (ﷺ) میراته که ی گیرایه وه بۆ کوئله
ئازادکراوه که ی، وه جاریکیان میراتی پیایوئیکی دا به پیایوئیکی خه لکی
گونده که ی.^۲

وه له سه رده می پیغه مبهردا (ﷺ) نه بوبه کری صدیق دا دیوانئیکی کوکه ره وه
نه بو بۆ نه وه پاره وهرگیراو دابه شکراوانه، به لکو پاره که م که م دابه ش ده کرا.
به لام له سه رده می (عمری کوپی خه تاب) دا له بهر نه وه پاره زورتر بو،
وه خه لکیش زورتر بو، وه ولاتانی موسولمانانیش به رفراوانتربو، بویه
ئیمامی عمر- خوی ئی رازی بیئت- هاتوو دیوانی بۆ جهیش و موجهیدان
دانا، نه وه دیوانه ش گرنه گترین دیوانه کان بو، وه به هه مان شیوه ش هه موو
شارو ولاته کان بۆ کوکه رده وه ی (حه ج) و (فیء) و هه موو نه مال و داراییانه ی
که وهرده گیران هه ریه ک دیوانی خوی هه بوو.

^۱ دیاره نه م کابرایه هیچ میراتگریکی تری نه بووه. وهرگیر.

^۲ مه بهستی شیخی ئیسلام ئین ته مییه نه وه یه که: (مالی (فیء) ته نه ای نه وه نه به له بیئروا
وهرده گیرئ به بی شه، به لکو چه نیدین جوری تریش ده گریته وه، وه خوی ئامازهی پی کرد.
نه مه ییش که نه وه دیلیت بۆچونی خوی نیه، به لکو بۆچونی زوربه ی زانایانی ئیسلامه . وهرگیر.

وہ پیغمبر (ﷺ) جینشینہکانی لەسەر کوکردنەوہی زەکات و (فیء) و غەیری ئەمانەش محاسەبەیی کرێکارەکانیان دەکرد، -مەبەست لەوێ ئەگەر پیاویکیان بناردبا بۆ کوکردنەوہی زەکات یان ھەر شتیکی دیکە ئەوا بەردەوام ئی پرسینەوہی ھەبوو.

کەواتە: لەم سەردەمەو پێش ئەم سەردەمەشدا ھەموو مال و داراییەکان سی جۆرن:-

جۆریکیان بەبەلگەیی قورئان و سوننەت و ئیجماع بۆ ئیمام شایستەییە کە وەرگیرێت -وہ ئەوانەیی باسکران- غەنیمە-فیء-صدقە-، وەجۆریکیشیان بە ئیجماع بۆ قەدەغەیی وەرگیرێت، وہ:- کەسیک حەدیکی شەری کەوتۆتە گەردنیەوہ پارە دەدات بۆ ئەوہی لەسەری بکەوێت و ئیمامیش پارەکەیی ئی وەرگری و حەدەدەکەیی ئی دەرئەکات، یان وە گومرگ دانان کە بەئیتفاقی زانایان دانانی جائیزنیە^۱.

وەجۆریکیشیان (ئیتفاق)ی لەسەر نیە بەلکو شوینی (ئیجتیھاد) وکیشەو جیاوازی زانایانە-کە ئیستە شوینی باسکردنی نی یە-.

^۱ ئەو گومرگە کە جائزنیە مانیکە کە بەزۆر بەبی هیچ بەرامبەریک و بەبی پاساوی شەری لە خەلکی دەستینری، ئەگەرنا (ئین تەیمیە) ھەرخۆشی لە شوینی دیکە باسی کردووە کە جاری واھییە (باج وەرگرتن) فەزیش ئەبێت بۆ دابینکردنی بەرزەوہندییەک. م علی باپیر.

فەصلی پینجەم

ستەمکردن ھەم لەبەرپرسان ھەم لە چینی خوارەووشدا دەپشکوێتەو

زۆرجار زۆلم لە لێپرسراوانو چینی خوارەووش (قیادەو قەواعید)دا
پوودەدات، دەبینی چینی خوارەووش شتێک حەلāl نیە کەچی وەری دەگرن، وە
چینی سەرەووش زۆرجار شتێک کە فەرزە مەنعی دەکەن، وەجاری واهیه لی
پرسراوان ھەندی لە مولکی خوا دەشارنەو و کۆی دەکەنەو لەکاتیکیدا کە
ئەو ماله کۆکردنەو و شاردنەو و حەلāl نیە،-واتە: ماله کە بۆئیشی
پیویستی خۆی بەکاری ناهینیت،- وە بەھمان شیو سزادان بۆ گێرپانەو و
مولک و مال، زۆرجار لێپرسراوان واز لەھەندیکی دینی لەکاتیکیدا کردنیشی
حەلālن یان واجبە، زۆرجاریش کردەو و سیرری وای لی دەووشیتەو کە بە
موو حەلāl نیە!

ئەصلیش لەمەدا ئەوێ: ھەرکەسیک مائیکی بەسەرەو بو، ئەو واجبە
بیگێریتەو، وەک پیاویک پاسپاردەیکە لەلابیت، یان پارە ی قازانچ
بەشەراکەت، یان پارە ی شەریکی، یاخودمالی ھەتیو، یان مالی وەقف، یان
مالی بیت المال، یان قەرزیک لەلایە دەشتوانی بیداتەو، جائەگەر ئەو مافە
واجبە ی لەسەریەتی نەگێرپایەو، وە زانراش کە دەتوانیت بیگەرپنیتەو
ئەو لەوکاتەدا شایستە ی سزادانە ھەتاو کو پارە کە دەردەخات، یاخود بلی
لەفلانە شویندایە، جائەگەر پارە کە ی ئاشکرا کردو لەنیو بەندینخانەدا ئارامی
گرت، ئەو ئەو پارە یە ئەو مافە ی کە لەسەریەتی وەری دەگێریتەو پیویست
بەلیدانی ناکات. بەلام ئەگەر پارە کە ی دەرنەخست و مافە کەشی نەگێرپایەو،
ئەو لێ دەدریت، ھەتاو کو مافە کە بیگێریتەو.

یان ئەگەر نەفەقەیک کەواجبە لەسەری بیداو دەیشیتوانی بیدات، بەلام
 ھەرنەیدا، ئەوا بەھەمان شیۆ شایستەیی سزادانە، وەك پیغەمبەر (ﷺ)
 دەفەرمویت: (لي الواجد يحل عرضه وعقوبته) رواه أهل السنن.
 واتە: (دواخستنی دانەوێ قەرز بۆ کەسێک کەھەشیەتی بیداتەو ئەو
 ناموس و سزای ھەلال دەکات).^۱

وہ دەفەرمویت (مطل الغني ظلم) رواه البخاري ومسلم.
 واتە: (قەرز دواخستنی -قەرزکوێری- دەولەمەند ستمە). دەوی کەسێک کە
 ستمەکاربێت ئەو بێگومان شایستەیی سزادان و سەرزەنشت کردنیشتە.
 ئەوێش بنچینەیکە زانایانی لەسەر پێکەوتون کە: ھەرکەسێک کردەوێکە
 قەدەغەکراو ئەنجام بدات، یان واجیبێک بچوینێ، ئەو ئیتر شایستەیی سزادانە،
 جائەگەر ئەو سزایە بەقورئان و سوننەت دیاری نەکراو، ئەوا سەرزەنشت
 دەکرێت، سەرزەنشتەکەش لێپرسراو خۆی ئیجتیھادی تێدا دەکات، -چی
 پێ باشە بۆ ئەو کاتە ئەو دەکات- بۆنمونە: سزای بابای دەولەمەندی
 قەرزکوێر بەبەندکردنیەتی جائەگەر ھەرپێی داگرت لەسەرنەدانەوێ قەرزەکە
 ئەو لێی دەدرێت و تاوێکە مافەکەیی بداتەو، ئەمەش کەباسکرا (فقهاء) لە
 شوێن کەوتوانی (ئیمامی شافعی) و (مالیک) و (احمد) و غەیری ئەوانیش
 باسیان کردووە و نابینم هیچ جیاوازییەکی تێدا بێت:

چونکە ئیمام بوخاری-خوا لێی خوش بێت- لە (ابن عمر) ھوہ دەگیرێتەو:
 کاتێک پیغەمبەری خوا (ﷺ) صولحی کرد لەگەڵ جولەکەیی خەیبەردا لەسەر
 تەسلیم کردنی زەرد و سپی- ئالتون و زیو- و سیلاح، لەودەمدا پرسبیری لە
 (سوعیە)ی مامی (حویە) کوپی ئەختەب) کرد سەبارەت بەشوینی قاسەیی پارو

^۱ زانایان دەفەرموون: عرضه: واتە باسکردنی، (عقوبته) واتە: سجن کردنی. وەرگێڕ.

پوله‌که‌ی (حویه)ی^۱، ئەویش وتی: پارەو پوله‌که‌ی (حویه‌ی کۆری ئەختەب: به‌هۆی شەڕو پێداویستیەکانیەوه هەمووی فەوتا، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی: سەرەمی شەڕەکه‌ نزیکه‌و پارەو پوله‌که‌ش زۆرتره‌ له‌وه‌ی ئەو شەڕە ته‌واوی بکات!! بۆیه‌ پێغەمبەر (ﷺ) سو‌عیه‌یدا به‌ده‌ست (زوبه‌یر)ه‌وه‌، جا زوبه‌یریش ماوه‌یه‌ک سزای سو‌عیه‌یدا، بۆیه‌ سو‌عیه‌ش شو‌ینی پارەو پوله‌که‌ی ئاشکراکرد^۲

وه‌ ئەو پارەو پوله‌ی که‌ نێردراوانی ئی پرسراوله‌ (بیت المال)ی مسو‌لمانان به‌بی‌ حەق وه‌ریده‌گرن بۆ خۆیان، وه‌ک ئەو به‌خشینه‌ی که‌به‌هۆی کاره‌کانیان‌ه‌وه‌ وه‌ریده‌گرن، ئەوه‌ بۆ لێپرسراوی دادپەر‌وه‌ر هه‌یه‌ که‌ لێیان وه‌رگیرێته‌وه‌. (ئەبو سعیدی خودری) -خوای لێی پازی بی- ده‌فه‌رمو‌یت: (هدایا العمال غُلُول)^۳

واته‌: (ئەو به‌خشینه‌ی که‌ ده‌دریت به‌نێردراوان ئەگەر وه‌ریگرن بۆ خۆیان، ئەوه‌ دزییه‌) وه‌ (ئێبن عباس)-خوای لێی پازی بیت- ده‌گیرێته‌وه‌ که‌ پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویه‌تی: (هدایا الأمراء غُلُول) رواه‌ الطبرانی فی الأوسط. واته‌: (ئەو به‌خشینه‌ی که‌ ده‌دریت به‌لێپرسراوان ئەگەر تاییه‌تی بکه‌ن به‌ خۆیان‌ه‌وه‌ ئەوا دزییه‌)

له‌ صحیحی (بوخاری و موس‌لیم)دا هاتووه‌ (ئەبی حومه‌یدی ساعدی) ده‌فه‌رمو‌یت: (پێغەمبەری خوا (ﷺ) پیاویکی له‌ بنه‌ماله‌ی (الازد) ئارد بۆ

^۱ حویه‌ی کۆری ئەختەب سەرکرده‌ی جوله‌که‌ی بنی نضیر -بوکه‌ریستان پێغەمبەر(ﷺ) بخو‌ن. الر‌حیق المختوم ص ۲۶۸-۲۸۹. وه‌رگیر.

^۲ ئەم فەرمووده‌یه‌ به‌ئ‌گه‌یه‌ له‌سه‌ر ئەو بنچینه‌یه‌ی که‌ پێشتر باسی کرد. وه‌رگیر.

^۳ ئەمه‌ وته‌ی سه‌حابه‌یه‌و پێی ده‌وتریت: فەرمووده‌ی (موقوف)، جا ئەگەر له‌باسی حه‌رام و حه‌ل‌ال و حوکمی شه‌رعیدا بو‌ ئەوه‌ وه‌ک فەرمووده‌ی (مرفوع) وایه‌، واته‌ وته‌ی پێغەمبەر (ﷺ) تیسیر مصطلح الحدیث ص ۱۳۱ وەرگیر.

كۆكردنەۋەى صدقە، جا ئەو پىاۋە كاتىك گەپايەۋە وتى: ئەمە بۇ ئىۋەيەۋ
 ئەمەشيان پىشكەشى خۇم كراۋە پىغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى: ئەۋە چى يە
 پىاۋى وا ھەيە لە ئىشىكدا كە خوا پىي سپاردوين كە دايدەننن، دىت و
 دەلى: ئەمە بۇ ئىۋەۋ ئەمەش پىشكەشى خۇم كراۋە؟! جابۇناچىت لەمالى
 بابو دايكى دانىشىت و بزانىت ئەو شتەى پى دەبەخشىرت يا نا؟! بەو
 خۋايەى كە گيانى منى بەدەستە ھەر شتىك لەۋەى كۆى كردۆتەۋە ھەلىگرى
 بۇخۇى، ئەۋە لە پۇژى قىامەتتدا كە دىت بۇ حىساب وابە سەر نەپرەى
 شانپەۋە، جا ئەگەر حوشتر بىت دەھوشىنى و، ئەگەر مانگا بى دەبۇرپىنى و
 ئەگەر مەربىت دەبارپىنى! پاشان پىغەمبەر (ﷺ) ھەردو دەستى بەرزكردەۋە و
 فەرموۋى: خۋايە گەياندەم؟ خۋايە گەياندەم؟ خۋايە گەياندەم؟.

بەھەمان شىۋە لە كپرن و فروشتندا يان لە قازانچ بەشەراكتتدا يان
 لەباخەۋاندا يان ھەر سەۋدایەكىتر ئەگەر بەھۋى بەرپرسىارىيەتپەكەيانەۋە
 خاتريان گىرا ئەۋە ۋەك جۆرىك لە بەخشىن وایە. ھەربۇيە (عومەرى كوپى
 خەتاب) - خوا لىي رازى بىت - ھەريەكە لە نىردراۋەكانى خۇى ئەگەر بەھۋى
 لىپرسراۋىيەتپەكەيانەۋە لە سۋدایەكدا تايبەت بىكراپايە ئەم لەگەلىدا دەيكرە
 نىو بە نىو!! لەراستىشدا ئەو جۆرە كارانە مەگەر پىاۋانى ۋەك (عومەر)
 بوەشىتەۋە... چونكە ئىمامى (عومەر) - خوا لى رازىبىت - پىشەۋاۋ پىشەرەۋى
 داد پەرۋەرى بوو.

بەلام لەھەلىكدا ئەگەر لىپرسراۋ ئەۋە مال و مولكەى كەلە نىردراۋەكانى
 دەسەندەۋە دەيەۋىست ھەلىگرىتەۋە بۇ خۇى و تايبەتى كات بەخۇيەۋە ئەۋە
 نابىت لەۋ كاتەدا يارمەتى و كۆمەكى ھىچ كاميان بىكرىت چونكە ھەردوكيان
 لەۋكاتەدا زالمن ھەرۋەك دزىك وایە دزى لە دزىكى تر بىكات يان ۋەك ئەۋە
 دوو كۆمەلەى كەلەسەر دەمارگىرى بەشەردىن، ئەصلىش لەمەدا دەگەرىتەۋە

بۇ ئەۋەدى كە بۇ ھېچ كەس ھەلەل نىيە لە زۆلم دا يارمەتى ھېچ كەسىكى دىكە
بدات، چونكە يارمەتيدان دوو جۆرە:-

جۆرى يەكەم/يارمەتى دان لەسەر چاكە و پارىزكارى وەك: جىھاد، بەرپا كىردنى
ھەدەكەن گىپرانەۋەدى مافى مافداران بەخشىن بەخەلكانى شايستە جائەمە
خواو پىغەمبەر(ﷺ) فرمانيان پى كىردوۋە بۆيە ھەركەس وازى لى بىنى و
بچى خۇى لى قوتارىكات بەبيانوى ئەۋەدى نەبىتە يارىدەدەرى ستمەكاران
ئەۋە فەرزىكى عەينى چواندوۋە بەگومانى خۇيشى خۇى پاراستوۋە چونكە
زۆرن ترسنوكى و (وەرە) تىكەل بەيەكتەر دەكەن، - وەك كورد دەلى: دومەل
بەبەز تىگەشتون-!!.

جۆرى دوۋەم/ يارمەتى دان لەسەر تاۋان و دەستدرىژى: وەك: يارمەتى دانى
كەسىك لەسەر رىشتى خۇينى كەسىكى بىتاۋان... يان پارەسەندەن لە
پىاۋىكى بى تاۋان يان لىدانى كەسىك كە شايستەى لىدان نەبىت...
ئەمەشيان خواو پىغەمبەر(ﷺ) قەدەغەيان كىردوۋە.

بەلى بەلام ئەگەر ئەۋ پارەۋ پوله بەشىۋەيەكى ناحەقانە لە كۆمەلىك
ۋەرگىراۋو بەس نەدەتوانرا بگىرپىرئەتەۋە بۇ خاۋەنەكانى ئەۋە لەۋ كاتەدا
يارمەتى دان و تىكۆشان بۇ بەكارمىنانى ئەۋ پارەۋپوله لەبۇ بەرژەۋندى
مىسولمانان، وەك: گرتن و پىر كىردنەۋەدى سەرنگەرەكان.. نەفەقەى مۇجاھىدان
و ... ھتە، لە يارمەتى دانە لەسەر چاكە و پارىزكارى. چونكە ئەۋ جۆرە پارەۋ
پوله كەبەشىۋەيەكى ناحەق ۋەرگىراۋەۋە ناش گونجىت خاۋەنەكەى
بناسرىتەۋەۋە بۇى بگىرپىرئەتەۋە لىپىرسراۋى مىسولمانان فەرزە لەسەرى
بەكارى بەينى و سەرفى بكات بۇ بەرژەۋندى گشتى مىسولمانان. ئەمەش
قسەى (جەمھورى) زانايانە وەك: (ئىمامى مالىك) و (ابوحنىفە) و (احمدى كوپى
ھەنەل). ۋەزۆرىك لە ھاۋەلەكانى پىغەمبەرىش ئەم بۇ چۈنەيان لىۋە نەقل
كراۋەۋە بەلگەى شەرىعىش ھەر لەسەر ئەمەيە.

فہ صلی شہ شہم

دابه شکردنی-فیء-دہستکھوت

بؤ سہر فکردنی- فیء-دہبیٰ لہ کاتی دابه ش کردنہ کہ یدالہ سہرہ تاوہ دہست بکریٹ بہ گرن گترین بہ رزہ و ہندیہ گشتیہ کانی موسلمانان، بؤ نمونہ: بدریت بہ وانہی کہ بہ ہویہ وہ سودیکی گشتی بہ موسلمانان بگہ یہ نیت، جا یہ کیٹ لہ وانہی کہ شایستہن (موجاہیدان)ن کہ شایستہ ترین خہ لکن بہ مالی (فیء) چونکہ مالی (فیء) تہ نہا بہ رنجی ئہ وان و دہست دہکے ویٹ، تہ نانہت (شہر عزانان) جیاوازن کہ: ئایا مالی (فیء) تابیہ تہ بہ موجاہیدانہ وہ یان بہ ہمہ موو بہ رزہ و ہندیہ کانہ وہ؟ وہ یہ کیکی تر لہ وانہی کہ شایستہن: (ئہ وانہن کہ کاریان پی سپیر دراوہ) و ہک: (لیپر سراوان-قازیہ کان-زانایان-ئہ وانہی کہ ئیمام دہیان نیڑیت بؤ کوکردنہ وہی پارہو (صدہ قات) و پاراستنی و دابه شکردنی- وہ ئیشہ کانی تریش، تہ نانہت بہرنویژی کہران و بانگدہرانی ش دہگریتہ وہ.

وہ ہم دیسان دہبیت سہر ف بکریٹ بؤ ئہو بہ رزہ و ہندیانہی کہ سودہ کہ یان گشتیہ و ہک: پرکردنہ وہی سہنگرو سنورہ کان بہ ولاخ و سہ یارہو سیلاح، یان و ہک: ئاوہ دان کردنہ وہی پیگہ و بانی خہ لکی ئہ وانہ یان کہ پیویستیان بہ ئاوہ دان کردنہ وہ ہہ یہ، و ہک: ریگاکانی ئاو و ہک: پوبارہ کان و شتی تریش. یہ کیکی تر لہو کوئمہ لآنہی کہ شایستہن: (خاوہنی پیویستی و موحتاجہ کان): چونکہ (شہر عزانان) جیاوازن: ئایا لہ غہیری (زہ کاتیشدا) و ہک (فیء) پیشی خہ لکی تر دہکے ون؟ دووقسہ یان لہ سہری ہہ یہ:

کوئمہ لیکیان دہلین: پیش دہکے ون. کوئمہ لیکیان دہلین: و ہک یہ کن. بہ لام رای راست و پہ سہند ئہ وہیہ کہ دہبیٰ پیش بکے ون چونکہ پیغہ مہر (ﷺ)

هميشه و ههردهم موحواجه کانی پيش دهخست ههروهك دهبنين له مال و مولکی (بنی نضیر)یهکاندا که (فیء) بوو پيشی خستن^۱.

ئیمامی (عومەر) خوا لیی پازی بن دهی فرموو: (بهراستی لهم مالی (فیء) دا هیچ کهس نه کهسی تر شایسته تر نیه، به گویرهی پیاوو پیشکهوتنی له ئیسلامدا، وه پیاوو ئیش و سودی^۲، وه پیاوو دهووبینینی و پهریزی له ئیسلامدا وه پیاو نه ندازهی پیویستیه کهی حیسابی بو دهکریت).^۳ رواه احمد اخرجہ البیهقی.

ئهگەر تیرامینین دهبنین ئیمامی (عومەر) - خوای لی پازیبیت - له مهر مالی (فیء) دا موسلمانانی کرد به چوار به شهوه:

یه کهم: پيش کهوتوان ئهوانه ی که به هو ی پيش کهوتنی ئهوانه وه له ئیسلامدا ئه و پاره و مولکه وه دهستکهوتوه.

دووم: ئهوانه ی که هميشه له ئیشه که یاندا سود به موسلمانان دهگهیهنن، وهك: فرمانده و لیپرسراوان و، زانایان ئهوانه ی که هميشه و ههردهم سودی دین و دنیا به موسلمانان دهگهیهنن.

سییه م: ئهوانه ی که له پیناو قوتارکردنی موسلمانان له زهرهرو زیان دوچار ی تاقیکردنه وه و ناره حهتی دهبن، وهك: موجهیدانی ریگه ی خواو نمونه ی ئهوان.

چوارهم: ئهوانه ی خاوهنی پیویستیه کائن.

^۱ نه مه له کاتیکدا بوو خوای گهره مال و مولکیکی نوری (بنونضیر)یهکانی وه دهست موسلمانان خست، زانایان دهلین: تهنا سلاح نزیکه ی (۵۰) زری و، (۵۰) کهوان و، (۳۴۰) شمشیریوو، پیغه مبهری خوا (عزیزه) به سهر کۆچکه رهکان (المهاجرین) دا دابهشیکرد به لام له بهر ههزاری و نه داری بهشی دووان له یاریده دهره کانی شیدا که (ابو دجانة) و (سهل بن حنیف) بوون. الرحیق المختوم ص ۲۷۰-۲۷۱. وه رگیز

^۲ شهوکانی ده لهر مویت: مه بهست لهم بره گه یه یان ئه وه یه که: پیاویک ئه گهر هه لده ستا به ئیشیک ئه و ئیشهش به و نه بیت به کهس نه ده کرا ئه وه شایسته ی زیاده پی بهخشینه. نیل الاوطار م ۸ ص ۸۵. وه رگیز

^۳ نیل الاوطار م ۸ ص ۸۴-۸۵. وه رگیز.

جا لەپاش ئەوەی زانیت بەخشین بەگوێرەى سودى ئەو پیاوێى پێویستى،
 كەواتە: زیاد لە پێویستى كەى شایستەى نیه و پێى نادریت مەگەر وەك ھاو
 چەشنانى خۆى وەبەهیچ شیوەیەك بۆئەمیری موسلمانان جائیز نیه كەسێك
 كە شایستەنیه بەلام تەنها لەبەر ئارەزووى خۆى پارەى پێى بدات وەك:
 خزمایەتى نیوانیان یان خوشەویستى كى تاییبەت و... هتد.

بەلام ئەگەر كەسێك پێویست بوو دلى راگیریت ئەو جائیزە-بەلكو
 فەرزیشە- بۆ دلى راگرتنى پارەى پێى ببەخشیت، وەك دەبینین خواى گەرە
 لە قورئانى پیرۆزدا حەلالى كرووە كە لەپارەى زەكات بدریت بە نەو
 موسلمانان- دلى راگیراوان- یان پێغەمبەرى خوا (ﷺ) هەمیشە لەپارەى (فیء)
 ى دەدا بەنەو موسلمانان و دلى راگیراوان- المؤلفۃ القلوب- بەتاییبەت
 ئەوانەیان كە سەر كردەو لەنیو ھۆزەكانیاندا گوێرایەلى بۆكراو بوون، وەك
 ئەمانەى لای خوارەو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ دلى راگرتنیاں پارەى
 پێداون:-

۱. (ئەقرەى كۆپى حابس) گەرەى ھۆزى بەنى (تەمیم).
۲. (عوینەى كۆپى حصن) گەرەى ھۆزى (فەزارە).
۳. (زیدی خەیدى طائى) گەرەى ھۆزى (نەبھان).
۴. (عەلقەمەى كۆپى غولاسەى عامرى) گەرەى ھۆزى (کیلاب). یان پیاوێى
 گەرەكانى قورەیش لەئازاد كراوەكان، وەك:-
۵. (صەفوانى كۆپى ئومەیە).
۶. (عەكرەمەى كۆپى ئەبى جەھل).
۷. (ئەبوسوفیانى كۆپى حەرب).
۸. (سوەیلەى كۆپى عەمر).
۹. (حارسى كۆپى ھیشام).
۱۰. وەژمارەى كى زۆرى دیکە.

له سه‌حیحی (بوخاری و موسلم) دا هاتوو که (ئەبو سه‌عیدی خودری ده‌فهرمویت: (عه‌لی کوپی ئەبی تالیب) -خوای ئی پازی بیټ- له‌کاتیکدا که له‌ولاتی (یه‌من) بوو له‌ نیو توره‌که‌یه‌کدا ئەندازه‌یه‌ک ئالتونی نارد بو پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) پیغه‌مبه‌ریش(ﷺ) له‌نیو ئەم چوار که‌سه‌دا به‌شیکرد: (ئەقره‌ی کوپی حابسی جه‌زه‌لی) و (عویه‌ینه‌ی کوپی حصن فه‌زاری) و (عه‌لقه‌مه‌ی کوپی غولاسه‌ی عامری) و (زیدی طائی) جا ئەبو سعید ده‌فهرمویت: موسلمانان قوره‌یشیه‌کان و ئەنصاره‌کان توپه‌بوون و وتیان: پیغه‌مبه‌ری خوا به‌ پیاوه‌ زله‌یزه‌کانی (نه‌جد) ده‌به‌خشی و واز له‌ئیمه‌ دینی!! پیغه‌مبه‌ریش(ﷺ) فهرمووی: من ته‌نھا بو دله‌راگرتنیان ئەوه‌م کرد!! وه‌ (رافیه‌ی کوپی خوده‌یج) - خوالی پازی بی- ده‌فهرمویت: (پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) هه‌ریه‌که‌ له‌ئەبو سوفیانی کوپی حه‌رب) و (سه‌فوانی ئومه‌یه‌و) (عویه‌ینه‌ی کوپی حصن) و (ئەقره‌ی کوپی حابس) سه‌د حوشتی پیدان- هه‌ریه‌که‌ سه‌د حوشت!!- به‌لام له‌وان که‌متری دابوبه‌(عه‌باسی کوپی مه‌رداس)، بویه‌ (عه‌باس)یش ئەم شیعره‌ی وت:

اتجعل نه‌بی و نه‌ب العبید بین عیینة والأقرع

وما كان حصن ولا حابس یفوقان مرداس فی المجمع

وما طالما كنت دون امریء منهم. ومن یخفض الیوم لا یرفع

(ئەبو سه‌عید) ده‌فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) بو (عه‌باس)یشی کردبه‌ (سه‌د حوشت) رواه‌ مسلم.

دل‌ راگیراوانیش -المؤلفة القلوب- دوو جوړن:

یه‌که‌م/ موسلمانان.

دووه‌م/ بی‌پروایان.

بېرېواکه ئه گەر هيوای پى ئه کرا به هۆيه وه سوډىكى هەبىت، وهك: موسلمان بوونى يان زهرهرو زيانى دوور بخريته وه، ئه گەر به وه نه بىت دوور نه ئه خرايه وه . موسلمان هه کهش به هۆى ئه وه به خشينه وه سوډىكى هەبىت، وهك: باشتەر موسلمان بونى، يان موسلمان بوونى خه لکانى تر و هاوچه شنانى ئه و.

وهشايه نى باسه ئه م جوړه به خشينه يان، ئه گەر چى پروکه شه کهى به خشينى سه رکړده کان و له بیر کردنى هه ژار و لاوازه کانه - وهك په فتارى پادشاو زلهيزه کان-، به لām پيوهرى کړده وه کان نيازى دلّه، جائه گەر مه به ست به وه به خشينه به رژه وه ندى دين و ئه هلى دين بىت ، ئه وه وهك به خشينه کهى پيغه مبهرو (ﷺ) جينشينه کانى وايه، به لām ئه گەر مه به ست پيى خو به رز کړده وه و خراپه کارى بىت ئه وه وهك به خشينى فيرعه ون وايه!!.

ته نها که سيکيش به رگرى له و شته ده کات و پيى ناخوشه - دلپاگرتنى نوى موسلمانان - که خواهنى دينىكى فاسد بىت، فهرمووده کهى پيغه مبه ريش (ﷺ) که ده فهرمويت: (إنما الأعمال بالنيات) رواه البخاري ومسلم. وشه يه کى کوکهره وهى ته واوه، چونکه نيه ت بو کړده وه وهك روح وايه بو لاشه.

ئه وه تا سه ير ده کهى: هه ريه که له وهى که کړنو شى بو خوا بردو وه و ئه وه يش بو خوړومانگ هه ر نيوچاوى خستو ته سه رزه وى و شيوهى په فتاره که يان يه کيکه... به لām يه که ميان نزىکترين خه لکه له خوا وه دووميشيان دورترين خه لکه له خوا وه!!.

پۆلۈنكردنى خەلك له تورەبووندا

له مباره وه خەلكى به گشتى سى به شن:-

كۆمهلىكىيان هم بۆ خوشيان و هم بۆ پهروهردگاريشيان تورەده بن .
كۆمهلىكىشيان نه بۆ خويان نه بۆ خواش، كۆمهلى سىيهم- كه ناوهنده-
ئهوانه كه تهنها بۆ خوا رقيان هه لدهستى نهك بۆ خويان. وهك له صحيحى
(بوخارى موسلم دا هاتوه كه (عائيشه) دايكى ئيمانداران دهفهرمويت: (ما
ضرب رسول الله ﷺ بيده خادماً له، ولا امرأة، ولا دابة، ولا شيئاً قط، إلا أن
يجاهد في سبيل الله، ولا نيل منه شيء فانتقم لنفسه قط، إلا أن تنتهك حرمت
الله، فإذا انتهكت حرمت الله لم يقم لغضبه شيء حتى ينتقم لله) رواه
البخاري ومسلم.

واته: (پيغمبهري خوا (ﷺ) هيچ كات به دهستى خوى نهيداوه له خزمهت
كارىكى وه نهيداوه له ژن يان ولاخ يان هه رشتىكى تر مهگه له پيناوى خوادا
جيهادى بكرديا وه هيچ شتىكى ئى نهكراوه تولهى بۆ خوى كردبىته وه مهگه
سنوره قهدهغه كراوه كانى خوا ههتك بكرابايا، جا ههركات سنوره كانى خوا
ههتك بكرابايا هيچ شتىك تورپى پيغمبهري (ﷺ) نهدهمركانده وه ههتا
وهكو تولهى بۆ خوا نهكردبايه وه!

بهلام ئه وهى كه بۆ خوى رقى هه لدهستى نهك بۆ خوا يان ههردهم شت بۆ
خوى هه لدهگرى و بهشى خهلكانى ترى ئى نادات ئه مانهش بهشى چواره من له
خهلكى كه خراپترينى خهلكن و نه دينيان پى باش ده بى و نه دونيا.

بهلام ئهوانهى كه پياوچاك و صالح و خاوهنى سياسه تىكى چروپرو تهواون
ئهوانه كه: فهزهكان راده په پرين... واز له قهدهغه كراوهكان دينن.. وهكه سىك
كه سودى بۆ دين هه بىته ههردهم شتى پى ده بهخشن وه شتىكىش كه پيايان
هه لال نه بى وهري ناگرن... وههگه سنوره قهدهغه كراوه كانى خوا ههتك

بكریت يەكسەرپقيان ھەلدەستى و تورەدەبن... ھەلە مافەكانى خويان خوش دەبن و لیدەبورن... بېگومان ئەمانەش لە خورەوشتەكانى ئىسلام بونە كە كاملترینى خورەوشتە.

جا مروقى موسلمان ھەتا ھەكو زیاتر لەم خورەوشتانەوہ نزیکترینى ئەوہ باشتر و كاملتر دەیینت بۆیە پێویستە موسلمان ھەردەم تێیکۆشیت بۆ ئەوہى زیاترو زیاتر لییان نزیکبیتەوہ پاشان داواى لى خوشبونیش بکات لەخوای لى بورده بەرامبەر ھەركەمتەرخەمىيەك ئەنجامى دابیت. ئەمەش ھەمووى سەبارەت بەو ئایەتەى كەدەفەرمویت: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا) (النساء: ۵۸).^۱

^۱ لەسەرەتاروہ فەرمووى ئەم پەراوہ كەناوى (سیاسەتى شەریعیە) لەسەر دوو ئایەت بنیاتنراوہ (۵۸ و ۵۹) ی سورەتى (نساء) جا ھەتاكو ئێرە دەربارەى بېرگەى یەكەم لەئایەتى یەكەمدا پۆیشتووہ، واتە: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا) پاشان لەمەودوا لەسەر بېرگەى دووہم دەروات كە ئایەتى (وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ) (النساء: ۵۸). ھەركێپ.

بەشی دووهم (حەدده شەرعىيەكان و مافەكان)

ئەم بەشەشيان دوو بەندى ئەخۆى گرتووه :

(بەندى يەكەم)

حدود الله و حقوقه - سنورهكانى خواومافەكانى

جا ئەم بەندى يەكەم برىتيە ئە نۆفەصل

(فه صلى يه كه م)

(چەند نمونە يەك لەو ماف و حەددانەو ئەركى لىپرسراو لە ئاستيان)

پاشان لە برگەى دووهمى ئايەتەكەدا خواى دادگەر دەفەر مويّت: (وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ) (النساء: ۵۸).

واتە: (خوا فەرمانتان پى دەكات ئەگەر حوكمتان لەنيو خەلكى دا كرد ئەو بەداد پەرەرانە حوكم بكەن).

حوكم كردنیش لەنيو خەلكيدا دووجۆرە:-

يەكەم/ لە (حەدە)كاندا - الحدود - (سنورە شەرعىەكان).

دووهم/ لە مافەكاندا - الحقوق -

ئەمانەش دوو بەشن:-

يەكەم: ئەو ماف و حەددانەى كە سودەكەيان بۆ دەستەيەكى ديارى كراو نى يە بەلكو سودەكەى بۆ تىكپراى مۆسلمانانەو هەمووشيان پىويستيان پىيەتى جائەمانەش پىيان دەوترىت: (حدود الله، يان حقوق الله)^۱ نمونەى ئەمانەش وەك: حەددى رىگەگرە -قطاع الطريق- يان دزەكان -السراق- يان داوينپيس و زىناكەرەكان - الزناة- وجۆرەكانى تريس- يان وەك حوكم كردن لەو پارەو سامانەى كە هەردەم دىتە بەردەستى كار بە دەستى مۆسلمانان (الأموال السلطانية).

^۱ زانايان دەفەر مويون: مافەكاندووجۆرن: يەكەم/ (حق الله) دووهم/ (حق العبد)، دەلێن: هەر حوكمىكى شەرعى بەرژەوهندىەكەى بۆ گشتى بىت ئەو پىي دەوترىت (حق الله) وە هەر حوكمىكى شەرعى بەرژەوهندىەكەى بۆ تاكەكەس بىت پىي دەوترىت (حق العبد) الوجيز فى اصول الفقه ص ۸۲. وەرگێز.

جا به پراستی به پراکردنی ئەم یاسا شەریعیانە لە گەرنگترینی تەرکەکانی
 لێپرسراویەتیە لە ئیسلامدا هەر بۆیە ئیمامی (علی) -خوا لێی پازی بیت-
 فەرموویەتی: (خەڵکی هەردەبیت ئەمیریان هەبیت ئیتر ئەو ئەمیرە چاک بیت
 یان خراپەکار- فاجر- بیت لەو کاتەدا وترا: ئەی ئەمیری بڕواداران: ئەمیری
 چاک ئەوە دەزانین پێویستە بەلام ئەی ئەمیری خراپ بۆچی؟ ئەویش
 فەرمووی: چونکە سنوورە شەریعیەکانی پێ بەپرا دەکری، پێگاکانی پێ نارام
 دەکری و لەگەڵ دۆژمندا جەنگی پێ دەکری و مالی- فیء- دەستکەوتیشی پێ
 دا بەش دەکریت.)

بەلێ ئەم بەشەیان کە- (حق الله) یەو بەرژەو هەندیکە گشتیە لەسەر
 لێپرسراوان- فەرژە لێی بکۆڵنەو و هەردەم بگەڕێن بەدوایدا، وە
 بەپراکردنیشیان پێویستی بە (دەعوای هیچ کەسێک نین ئەگەرچی زانیان
 سەبارەت بە دەستی دز جیاوازن کە: ئایا پێویست بەوە دەکات بابای دزی
 لێکراو داوای مالهەکی بکات وە؟ بەلام لەگەڵ ئەوەشدا هەموویان یەک دەنگن
 کە پێویست ناکا کە بابای دزی لێکراو داوای بەپراکردنی (هەدە) هەکە بکات.^۱
 وە هەمدیسان ئەم بەشەیان- حق الله- دەبێ بەبێ جیاوازی بەسەر خەڵکانی
 بەرێزو بێرێزو بەهێزو بێ هێزەو بەپرا بکری وەوازی لێهێنان و تەڕکردنیشی
 بەهیچ شێوەیەک دروست نیە، ئیتر بەهۆی تەڕکردن (شەفاعەت) وەو بیت یان
 بەخشین (هەدیه) وەیان هەرشتیکی دیکە. جا هەرکەس بەهۆی ئەمانەو-
 تەڕکردن بەخشین- تەڕکی بکا و بەپرای نەکات- لەکاتی کەدا توانای
 بەپراکردنیشی هەبیت- ئەو نەفرەتی خوا و فریشتەکان و هەموو خەڵکی
 لەسەرە وەخوای دادگەر هیچ شتیکی ئی وەرناگری و لەو کەسانە دەژمێردری

^۱ واتە: کابرای دزی لێکراو داوا بکات و داوانەکات دەبێ هەردەستی بێردری چونکە بەرژەو هەندی
 لەو حوکمە شەریعیەدا تەنها بۆ کابرای مالدزراو نیە بەلکو گشتی یە. وەرگێڕ.

که ئایه ته کانی خوای به پاره یه کی کهم فروشتوو. وهك عبدالله ی کوپی عومەر -خوای لیی رازی بیّت- ده فەرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموو یه تی: تکای هه رکه سیك ببیته پەرچ له بهردهم سنوریک له سنوره کانی خوادا ئهوا درایه تی خوای کردوو وه هه رکهس له شتیکی ناحه قدا- بزانیّت که ناحه قه- درایه تی یه کیکیتر بکات ئهوه بهردهوام خوای تۆله ستین لیی توپه یه تاوکو واز بهینیت وهه رکه سیکیش شتیك به موسلمانیک بلیت و تییدا نه بیّت ئهوه له نیو قوپاوی تیکچوودا بهند ده کریت هه تاوه کو په شیمان بیته وه له وهی که وتویه تی و ترا ئه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) قوپاوی تیکچوو چیه؟ فەرمووی: کیّم و جه پراحتی جه ه نه میه کان)ه.

وه له صحیحی بوخاری و موسلیم دا هاتوو که عائیشه - خوای لی رازی بیّت- ده فەرمویت: (ئافره تیکی مه خزومی دزی کردبوو جا قوپه یشیه کان به لایانه وه شتیکی گران بوو که (حد)ی له سه ر به رپا بکریت بویه وتیان کی سه باره ت بهم ئافره ته قسه له گه ل پیغه مبهردا (ﷺ) ده کات؟ وتیان: (ئوسامه ی کوپی زهید) نه بیّت که سی تر جوړه ت ناکات، پیغه مبهری خواش (ﷺ) به ئوسامه ی فەرموو: ئه ی ئوسامه ئایا له سنوریک له سنوره کانی خوادا تکاده کهیت؟! ئه وه ی به نوئیسرا ئیلیه کانی له نیو برد ئه وه بو ئه گه ر له نیوانیاندا بابایه کی به ریزو گه وه دزی بکردبا وازیان لی ده هینا به لام ئه گه ر لاوازیك دزی بکردایه ئه وه (حد) یان له سه ر به رپا ده کرد، ده به و خوایه ی که گیانی محمدی به دهسته ئه گه ر فاته می کچی محمیش دزی بکا دهستی. ده بزم).

له پراستیشدا ئه م پوودا وه پره له په ند و ئاموژگاری له به ره وه:-
یه کهم/ چونکه به ریزترین هۆز له نیو قوپه یشدا (به نو مخزوم و به نو عبد المناف) بوون جا ئه و ئافره ته له وان بوو که له گه وره ترینی هۆزه کان و به ئابروترینی ماله کان بوو.

دووه/ (ئوسامه كوپى زهيد) تكاى بۇ كرد كه ئه وه نده لاي پيغه مبهري خوا (ﷺ) خوشهويست بوو پييان دهووت: (حب رسول الله) به لام له به ره ئه وه دهست بېرني ئه و ئافره ته واجب بوو پيغه مبهري خوا (ﷺ) هه رده ستي بېرى و له ئوسامه ش توره بوو وه ريگه شى ئى گرت كه تكا بكات له شتيكدا كه خواى گه وه ريگه ئى گرتيبت پاشان نمونه يشى به به ريز ترين و گه ورت ترين ئافره تي جيهان هيئاوه- كه خواى گه وه رش له و جوړه كارانه پاك پايگرتووه- وه فهرمووى: (لو ان فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها)!!

ئيمامى (مالك) له كتيبى (الموطأ) دا ده گيرتته وه: جاريكيان كۆمه ليك دزيكيان گرتبوو بۇ ئه وهى ييبه نه لاي (عوسمانى كوپى عه ففان) جا له ريگادا (زوبه ير)يان پيگه يشت زوبه يرش كه و ته تكا كردن بۇ دزه كه ئه وانيش وتيان: با بريت بۆلاى عوسمان جا له وئى تكاى بۆيكه، ئه ويش فهرمووى: ئه گهر حه دده شه رعيه كان هيئرانه لاي سولتان ئه وه ئيتر خوا نه فره تي له تكا كه رو تكاوهرگريش كردووه.

وه جاريكيان (صه فوانى كوپى ئومه ييه) له مزگه وتى پيغه مبهري (ﷺ) له سه ر عه باكه ئى خه وتوبو له وكاته دا دزيك عه باكه ئى ئى دزي (صه فوانيش) دزه كه ئى گرت و هيئايه لاي پيغه مبهري (ﷺ) پيغه مبهريش فهرمانى به بېرني ده ستي كرد صه فوانيش وتى: ئه ئى پيغه مبهري خوا (ﷺ) له سه ر عه باكه ئى من ده ستي ده بېرى؟! ئه و من ده يبه خشم، پيغه مبهريش (ﷺ) فهرمووى: ئه ئى بۇ به رله وهى بيه ينيته لاي من پيئت نه به خشى؟! پاشان ده ستي دزه كه يان بېرى. مه به ستي پيغه مبهري (ﷺ) ئه وه بو: تو ئه گهر به رله وهى بته يئا بايه بۇ لاي من چاوپوشيت ئى بكدربايه ئه وه ده بو به لام له پاش هاتنى بۇ لاي من ئيتر تهر ك كردنى ئه و (حه دد) نه به چاوپوشى... نه به تكا كردن... نه به به خشين جائيز نيه!!

جا بۆيە ئەۋەندەي من بزانم زانايان يەك دەنگن لەسەرئەۋەي: (پېگريان
(دن)يان نمونەي ئەوان ئەگەر ھېنرانەۋە بۆلای لېپرسراۋ پاشان تۆبەيان کرد
ئەۋا (حەدد)ەكەيان لەسەر لا ناکەۋى بەلکو ئەۋ حەددە ۋاجبە ھەربەريا
بکرىت ئەگەرچى تەۋبەش بکات!

جا ئەگەر لەتەۋبەكەياندا راست بکەن ئەۋە بەرياکردنى حەددەكە دەبىتە
(كەفارت) بۆيان.

وہك خواى بەخشەر لەۋ بارەۋە دەفەرموئىت: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ
وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي
الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۳۳) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) المائدة: ۳۳-۳۴ واتە: (ئەوانەي كە دوژمنایەتى خوا
پېغەمبەرەكەي دەكەن، لەنیۆ زەۋیدا خراپە بلاۋ دەكەنەۋە، تەنھا سزايان
ئەۋەيە كە: بكوژيڻ، يان ھەلواسريڻ، لە راست و چەپەۋە دەست و
قاچەكانيان بقرتيڻيڻ، يان لە ولات دەريکريڻ، جا ئەمە لە دونیادا
سەرشۆڤى و پيسوايىيەكە بۆيان، ۋە لە دواڤوژيشدا سزايەكی گەۋرەيان بۆ
ھەيە، تەنھا ئەوانەيان نەبىت كە پيش ئەۋەي بەردەستتان بکەون
دەگەرپنەۋەۋ تەۋبە دەكەن، جا بزانن بەراستی خوا لېبور دەي مېھربانە^۱).

سەير دەكەي لە ئايەتەكەدا تەنھا ئەوانەي جيا کردۆتەۋە كە پيش دەست
بەسەردا گرتنيان تەۋبە دەكەن، بەلام ئەۋەي كە لەپاش دەست بەسەرداگرتنى
تەۋبە دەكات، ئەۋە بەرياکردنى (حەدد)ەكەي ھەر بەسەرەۋە دەمىنييت،
ئەمەش لەبەر (مەفھوم)ى ئايەتەكە.

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۱م ص ۵۱۰-۵۱۳. ۋەرگير.

وه (عبداللهی کوپی عومەر) له پیڤه مبهری خواوه ﷺ دهگیریتته وه که
 فهرموویه تی: (له سنوره شهرعییه کاندایه نیوان خوتاندایه یه کتر ببورن،
 چونکه ههرچی (هه دد) ێک گه یشته لای من، ئه وه ئه نجام ده دریت) رواه
 ابوداود والنسائی. وه (ئهبوهورهیره) -خوای لی رازی بیت- له پیڤه مبهری
 خواوه ﷺ دهگیریتته وه که فهرموویه تی: (حد یعمل به فی الأرض، خیر لاهل
 الأرض من ان یطروا أربعین صباحا) رواه النسائی وابن ماجه. واته:
 (ئهنجامدانی سنوریکی شهرعی له نیو زه ویدا، بو خه لکی سهر زه وی چاکتره
 له وهی چل به یانیان بارانیان بو بیاریت!!) هو ی ئه مهش ده گهریتته وه بو
 ئه وهی: گونا هو سه ریچییه کان تاکه هو ی که مبهونه وهی پوزی و دروستبونی
 ترسه له دوژمن، وهک (قورئان) و (سوننهت) یش له سهر ئه و راستیه به لگهن،
 به لام ئه گهر سنوره شهرعییه کان به ریا کران، ئه وه گوپرایه لی کردن بو خوا
 ورده ورده زالی ده بی و دهرده که وی، وه له م لاشه وه سه ریچی کردنی خوا که م
 ده بیته وه و لاواز ده بی، جا دهرئه نجام ئه گهر گوپرایه لی بو خوا په ره ی سهندو
 سه ریچییش که م بوویه وه، ئه وه ئیتر هه م پوزی به ده ست دی و هه م
 سه رکه وتنیش مسوگهر ده بیت.

حوكمى وەرگرتنى پاره لەبرى بەرپا نەکردنى سنورى شەرى

جائيز نيه له باباي (زينا) كەر... يان (دز)... يان (عارق خۆر)... يان نمونهى ئەمانە، پاره وەرگيرى و بەهۆيه وه سنوره شەرىعيەكان واز لى بهيترين!! ئيتەر ئەو پارەيه بۆ بيت المال-، يان بۆ غەيرى ئەو وەك يەكە، وه ئەو پارەيهش كە وەرەگيريت لەبرى تەركکردنى سنوره شەرىعيەكان مالىكى (سحت) حەرام و پيسە، جا ئەگەر ئەميرى موسولمانان ئەمەى كرد، ئەوه له يەك كاتدا دوو خراپەى، گەورەى له خۆيدا كۆكردۆيه وه:

يەكەم/ ئەنجام نەدان و بەرپانەکردنى سنوره شەرىعيەكان!
دووهم/ خواردنى مالى حەرام (السحت)!!

واتە: هەم فەرزىكى چواندووه، هەم كارىكى قەدەغەكراویشى كردووه! وەك پەرەردگار سەبارەت بە جولهكەكان دەفەرمويت: (سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّحْتِ) (المائده: ٤٢) واتە: (زۆر گوڤگرى وتەى درۆ و باتلن، وه زۆریش بخۆرى مالى حەرامن - ابن مسعود دەفەرمويت: (سحت) پەشوو-)^١ وه بەهەمان پيژدان له ئايەتى (٦٣) شدا ئاماژەيان بۆ دەكات، چونكە جولهكەكان هەميشە پەشوو-يان دەخوارد ئەوهى كە ئىستأ پيى ئەوتريت (البرطيل)، وه جارى واش هەيه ناوى بەخشين - هەديه-ى ليدەني، جا هەر كات ليپرسراو (پەشوو)ى خوارد، ئەوه گوڤيش له قسە و شاهيدى درۆش دەگريت، (عبداللهى

^١ مالى (سحت) برىتييه: له هار كاسپى و پارەيك كە پيس بوييت بەهۆى تيكەلەو بوونى نەشەوه، وەك پەشوو - بەرتيل - وەك (راغيى ئەصفهاني) دەفەرمويت: (سحت) بەهەلەندنى توڤكل و ريشكى دار دەوتريت، جا ئەو وشەيه بەكارهينراوه بۆ مالى حەرام كە بەهۆيه وه خاومەكەى توشى عار دەبييت، وەك نەوه وايە: دين و پياوشتى خۆى هەلەكەنديت، هەر بۆيهش (پەشوو - بەرتيل) پيى دەوتريت (سحت) معجم مفردات الفاظ القرآن ص ٢٣١. وەرگير.

^٢ تفسير القرآن العظيم م ٢ ص ٥٧. وەرگير.

كوپى عومەر) يش -خوای ئى پازى بى- ده فەرمویت: (لعن رسول الله ﷺ الراشى والمرتشى والرائش الذى بينهما) رواه أبوداود والترمذى وابن ماجه. واتە: (پىغەمبەرى خوا ﷺ نە فرەتى کردووە لە پەشووە دەرو، پەشووە وەرگرو، ئەو ەيشى كە لە نىوانياندايە).

لە صەحیحى (بوخارى و موسلىم) دا ەاتووە كە: (دوو پياو كىشەيەكى خويان ەينايە خزمەت پىغەمبەر ﷺ، يەككىيان وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ تۆ بە كىتابى خوا حوكم لە نىوانماندا بكە، ەاورپكەى ترى كە لەو تىگەيشتوتر بوو، وتى: بەلئى بە كىتابى خوا حوكم لە نىوانماندا بكە، بەلام مۆلەتیشم پى بدە، پىغەمبەرىش ﷺ فەرموى: ئادەى بلئى، ئەویش وتى: كوپەكەى من لە نىو خىزانەكەى ئەم كابرايەدا كرى گرتە بوە، جا (زىناى) لەگەل ژنەكەيدا کردووە، بەلام لە بريددا سەد مەرو خزمەتكارىكى پىدراوە، جا من پرسىارم لە چەند پياوئىكى زانا کردووە و ئەوان پىيان وتوم: كوپەكەى من سەد جەلدو يەك سال دورخستەنەوەى لەسەرە، وە ژنەكەى ئەميش پەجمى لەسەرە.

پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: بەو خوايەى گيانى منى بە دەستە، دەبئى منيش بە كتيبى خوا حوكمتان لە نىواندا بكەم، سەد مەرو خزمەتكارەكە دەگەرپىتەوە بۆ تۆ، وە كوپەكەشت سەد جەلدو دورخستەنەوەى سالىكى لەسەرە، وە ئەى (ئەنەس) بڕۆ بۆ لاى ژنى ئەم پياو و پرسىارى ئى بكە، جا ئەگەر دانى پىدا نا ئەو پەجمى بكە، ئەنەس شىش چوو پرسىارى لە ژنەكە كرد، ژنەكەش دانى پىانا كە زىناى کردووە، بۆيە ئەنەس شىش پەجمى كرد) بوخارى و موسلىم لە ئەبوهورەيرەو گىراويانەتەوە.

ئەم فەرمودىيە ئەوەى تىايە: ئەو كابرايەى كە تاوانەكەى کردووە و پاشان ئەو بڕە پارەيەى داوە بۆ ئەوەى ەدەكەى لەسەر لاجئى، پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى کردووە كە پارەكە بگىردىتەوە، وە فەرمانيشى کردووە بە

بەریاکردنی ھەددە شەریعیەكە و نەچووە پاره وەرگیراوەكە بەدات بە
موجامیدان و ھەژاران.

وہ زانایان بە گشتی لەسەر ئەو کۆن کە:

یەكەم/ بەریا نەکردنی سنوری شەری و واز لێھێنانی لەبری پاره و پولیک کە
وہردەگیریت جائیز نیە.

دووەم/ وہ ئەو پارەییە کە لە کابرای زیناکەر، یان دز، یان عارەق خۆر، یان
رینگەر وەردەگیریت لەبری تەرك کردنی سنورە شەریعیەكە، پارەییەكی
حەرامی پیسە.

جا لە راستیدا ئەو ژیانە تال و ئالۆزە کە ئیستا خەلکی پیوہی گیرۆدەن،
زۆربەیی ھەرە زۆری سوچی تەركکردنی سنورە شەریعیەكانە، ئەویش لەبەر
وەرگرتنی پاره و پولیک یان پەچاوکردنی ریزو حورمەت، بەپراستی ئەمەش
تاکە ھۆکاری پشیووی و ئالۆزی خەلکی لادێ و شارەكانە، وەك:
تورکەكان و .. کوردەكان^۱ و ... دەشتەکییەكان.

وہ لەم لایشەوہ وەرگرتنی پاره بۆ ئەو جۆرە کارانە ھۆی لە دەستدانێ ریزو
حورمەتی لێپرسراویشە، وە کەمبۆنەوہی وەزنی لەنیو دلی خەلکید، وە تاکە
فاکتەری سوکی و دابەزینی.

جا ئەگەر لێپرسراوی موسولمانان لەبەرامبەر تەركکردنی سنوریکی
شەریعیەوہ پەشوو بەرتیلی وەرگرت، ئەوہ بۆ بەریاکردنی سنوریکی تریش
دەرونی لاواز دەبیت، دەرئەنجام بەو جۆرە پەفتارەش وەك جولەكە نەفەرەت
لێکراوەکانی ئی دێ و بەمەردی ئەوانیش دەپوات، ئەم وشە (بەرتیل)ەش:
لە ئەسڵدا لەبەردی درێژەوہ ھاتووە، بۆیە بەکاریش ھینراوە بۆ پەشوو

^۱ وا دیارە ئەو سەردەمە کوردەكان وەك تورك و عەرەبە دەشتەکییەكان دەستی رینگری و جەردەبیان
ھەبوو، پەنگە کوردی ناوچە (إبن تیمیہ)ش وابووین.

وهرگرتن، چونکه ههروهك بهردىك ئهگهر له نىو دهمى كابراډا دابنرنت نىتر تواناى قسه كردنى نامىنىت، ئاوهاش پهشوه وهرگرهكه دهمى له ئاست وتنى وشهى ههقدا داده خرىت، وهك له (اش) يكىشدا هاتووه دهلى: (اذا دخلت الرشوة من الباب، خرجت الامانة من الكوة) واته: (ههركات پهشوه له دهركاوه خوى كرد به ژوردا، نهوه نه مانهت له تاقهوه دهچيته دهه).

نهوه تا دهبينىن دهشتهكييه خراب كارهكان مولك و مال له خهلكى دهستىنن و داگرى دهكهو، پاشان دینه لای لىپرسراو و چهند ولاخىكى به پهشوه بو دىنن و نهویش دهم و دهست لىيان دهبورىت، جا ئىتر خهلكى چۆن ته ماعيان بو خراپهكارى بههيز نابىت؟! وه چۆن حورمهتى لىپرسراوىتى و سهلتنهت ناشكىت و سوك نابىت؟! وه چۆن گوزهرانى خهلكى ئالوز نابى و تىكناچىت؟! يان دهبينى كابراى عارهق خور بگرىت ههندىك پاره دهاو خوى دهرباز دهكات، باشه ئىتر چۆن عارهق خورهكان ته ماعيان زور نابى و لهسه عارهق خوار دهنه كه يان بهردهوام نابن؟!

چونكه بهو هيوايه وه عارهق دهخونه وه كه ئهگهر گيران بهههندىك پاره خويان رزگار دهكهو!! كابراى بهرپرس پارهكه بهحهپامى وهردهگرى و تىناكهوى، دهرئه نجام ژيان و زىندهگىش ههه به ئالوزى دهمىنىته وه!!

وه بههه مان شىوه نهوانهى كه خاوهنى رىزو هىزن، ئهگهر ببنه بهر بهرست بو نهوهى سنورىكى شهرى لهسه كه سىك بهرپا نهكرىت، نهوه خراپه زور دهبى و ژيانىش ئالوز دهبى، بو نمونه:

كابرايهك جهريمهيهك نه نجام بدات و پاشان پوبكات هه گوندىك و لای سههرك عهشيره ته كه بمىنىته وه، نهویش بهرگرى لى بكاو بىپارىزىت، جا نهو كه سهى كه دالدهى دهاو پاراستويهتى، لهو كه سانهيه كه خواو پىغه مبهه عليه السلام نه فره تيان لىكردوه، وهك له فهرمودهى ئىمام (موسليم) دا هاتوه، چونكه ئهگهر پىغه مبهرى خوا عليه السلام فهرمووبىتى: (تكاى ههركهس ببىته رىگر

له بهردهم سنوریك له سنوره كانی خوادا، نه وه دژایه تی خوی کردیوه) رواه احمد یاسناد صحیح.

نه ی حوكمی، نه و كهسه چونه كه به هیزو بازوی خوی پښگری له هدهدهكه بكات و نه یه لیئت نه نجام بدریئت!!

جا به راستی نه و پاره یه ی كه وهرگیراوه چ بو - بیت المال - بیئت، یان بو گیرفانی لیپرسراو... به ناشكرا بیئت یان به پهنهان، وهك یهك وایه، همویشی به كوپا (إجماع) ی زانایان هپامه.

وه نه و پاره یه كه به په شوه له بری تهر ككردنی سنوریكي شهرعی وهرده گریئت، وهك نه و پاره یه وایه كه ثافره تیكي بهرله لا له سر داوین پیسی وهریده گریئت!! یان وهك پاره ی فالچی.. یان پاره ی فروشتنی سهگ، یان وهك پاره ی نه و كهسه وایه كه بوته نه لقه ی گه یه نه ری دوو كهس بو كاری به دو هپام، نه وهش ئیستا پیی ده لئین: (القواد- گه واد) پیغه مبه ری خواش ﷺ ده فره مویت: (ثمن الكلب خبیث، ومهر البغي خبیث، وحلوان الكاهن خبیث) رواه البخاری. واته: (پاره ی فروشتنی سهگ پیسه، وه ماره یی ثافره تی بهرله لا پیسه - واته: نه و پاره یه ی كه له سر بهرله لایی و داوین پیسی وهریده گری، وه شیرینی فالچیش پیسه - واته: وهرگرتنی پاره له خه لك-)

وه لیپرسراو نه گهر له بری وهرگرتنی پاره و پولیک وازی له جله وگیری له خراپه و بهرپا ككردنی سنوره شهرعییه كان هیئا، نه وه وهك كابرای (گه واد) وایه كه كرییهك وهرده گریئت بو نه وه ی دوو نه فره به یه كتر بگه یه نیئت بو داوین پیسی و كاری ناپه سه ند!! وه حالی نه و لیپرسراوه وهك حالی ژنه كه ی هره ته ی (لوط) وایه كه خه لكی فاجری ده هیئا بو نه وه ی كاری خراپو داوین پیسی له گه ل میوانه كانی هره ته ی (لوط) دا نه نجام بدن!! وهك خوی گهره سه باره ت به و ثافره ته ده فره مویت: (فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أُمَّرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ) (الأعراف: ۸۳) واته: (- لوط- و منده له كانیمان پزگار كرد، ته نها

ژنه که ی نه بڼت پزگارمان نه کړدو له وانه بو که له نیو شاره که دا مانه وه و
تیا چوون^۱.

وه له شوینیکې تردا دهرباره ی ده فهرمویت: (إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ)
(هود: ۸۱) واته: (ئو سزایه ی که دوچاری بی پروا کانی گه لی (لوط) بو، بهری
ژنه که شی که ووت)^۲.

سهیر ده که ی خوی گه وره وه ک چو سزای گه لی (لوط) ی دا به هو ی په فقتاری
ناپه سه ندو نیږ بازییه وه، ئاوه هاش سزای خیزانه که ی هزره تی (لوط) ی دا
به هو ی ئه وه وه خه لکی ده هی نایه سر میوانه کانی (لوط) - علیه السلام -!!
جا بویه وه رگرتنی په شوه ش بو لیپرسراو بهو شیوه یه، چونکه: وه رگرتنی
په شوه له بری ته رک کړدنی (حه دد) ی شهرعی یارمه تیدانه بو گوناوه
ده ستریزئی، له لاشه وه لیپرسراوی موسولمانان بویه دانراوه بو ئه وه ی
فهرمان به چاکه و جلّه وگیری خراپه بکات، هر ئه مه ش تاکه مه به سستی
لیپرسراو یتیه له ئیسلامدا، جا ئه گهر لیپرسراو به هو ی پاره وه رگرتنه وه
جلّه وگیری خراپه نه کات، ئه وه پیچه وانیه مه به سستی لیپرسراو یتیه نه نجام
داوه، ئه و کاته وه ک ئه و که سه ی لی دیت که داتناوه بو ئه وه ی یارمه تیت بدات
بو دزایه تی دوژمنه که ت، به لّام ئه و بروات به پیچه وانیه یارمه تی دوژمنه که ت
بدات، یان له شوینی ئه و که سه یه که پاره یه ک وه رگرت بو ئه وه ی له پیناوی
خوادا جیهادی پی بکات، به لّام بروات موسولمانانی پی بکوژیت و
بچه و سینیتنه وه.

^۱ تفسیر القاسمی. م ۷ ص ۲۰۱. وه رگیز.

^۲ تفسیر القاسمی. م ۷ ص ۲۰۱، له ئین که ټیره وه نه قلی کړدوه. وه رگیز.

بۆ زیاده رؤشنکردنه وه ده لیم:

خوشحالی بهنده کانی خوا فرمان به چاکه و جلّه و گیری له خراپه یه، چونکه گوزهرانی خوش به گوێرایه لی خواو پیغه مبه ری خواوه یه ﷺ، ده ی گوێرایه لی خواو پیغه مبه ریش ﷺ به فرمان به چاکه و جلّه و گیری له خراپه نه بیّت دهسته بهر نابیت، وه هر به هو ی فرمان به چاکه و ریگری له خراپه یه وه ئه م ئومه ته بووه ته چاکترین ئومه ته. وه ک خوا ی کار به جی ده فهرمویت: (کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (آل عمران: ۱۱۰) واته: (ئیه چاکترین ئومه تیکن له نیو خه لکید، که فرمان به چاکه و ریگری له خراپه ده کهن). وه ده فهرمویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (آل عمران: ۱۰۴) (با له نیو ئیه ودا کۆمه لیک هه بن بانگی خه لکی بکه ن بۆ لای خیر، وه فرمان به چاکه و جلّه و گیری له خراپه بکه ن) وه له شوینیکی دیکه دا ده فهرمویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (التوبة: ۷۱). واته: پیاوانی بروادار و ژنانی بروادار هه ندیکیان خوشه و یست و پالپشتی هه ندیکی تریان، وه هه مووشیان فرمان به چاکه و ریگری له خراپه ده کهن).

وه خوا ی گه و ره له مه ر سه رزه نشتکردنی (به نو ئیسرائیل) یه کاندای ده فهرمویت: (كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) (المائدة: ۷۹). واته: له نیو خویاندا نه گه ر خراپه یه کیان بکردبا ریگریان له یه کتر نه ده کرد، به راستی ئه و ره فتاره یان شتیکی خراپ بوو).

وه له فهرموده ی سه حیحیشدا هاتوه که (ئه بوبه کری صدیق) -خوا ی لی رازی بیّت- له سه ر دوانگه ی پیغه مبه ر ﷺ و تاریدا و فهرمو ی: (ئهی خه لکینه: ئیه ئه م ئایه ته ده خویننه وه و له شوینی خویدا داینانین: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ (المائدة: ١٠٥) وه من له پیغه مبهری خوام ﷺ بیستووه که فەرمویه تی: خەلکی ئەگەر خراپە یەکیان بینی و نەیانگۆڕی، ئەو نزیکه خۆی دادگەر لە لایەن خۆیەو بە گشتی سزایەکیان بۆ بنیڕیت!

وه ئەم بەشەش که باسمان کرد له -حقوق الله- گەورەترین مەبەست تێیدا فرمان بەچاکە و پێگرتی له خراپەیه، فرمان بە چاکە، وهك: نوێژ... زەکات... پۆژوو... حج... راستگویی... دەستپاکی... چاکە لەگەڵ دایک و باوک... گەیانندی پەيوەندی خزمایەتی... وه نمونهی ئەمانە. وه فەرزه لەسەر لیپرسراو هەموو ئەو کەسانە ی فرمانبەری ئەو دەکەن، دەبی هەردەم فرمانیان پێ بکات بە پاپەوانندی نوێژ فەرزهکان بەو شیوەیهی خوا فەرمانی پێکردوو، وه دەبی سزای ئەوانەش بدات که ئەو نوێژانە دەچوینیت، جا ئەگەر کۆمەڵێک بوون ئەو بە کۆرا (إجماع)ی موسولمانان دەبی بکوژرین، وهك: مارەکردنی ئەو ئافەرەتانە ی که مەحەرەمن، یان خراپەکردن و بلاوکردنەوێ بەنیو زەویدا، وه هەر کۆمەڵێک یەکیک له یاسا ئاشکراکانی ئیسلام واز لێبێنن و ئیلتیزامی پێو نەکات، ئەو واجبە جیهادی دژ بکریت، هەتا کو دین هەرەمووی تەنها بۆ خوا بیئت، ئەم بنچینه یەش زانایانی ئیسلام یەك دەنگن تێیدا.

بەلام نوێژنەکەر ئەگەر یەك نەفەر بوو، ئەو جەماوەری زانایان دەفەرموون: سەرەتا داوای تەوبە ی لێدەکریت، جا ئەگەر تەوبە ی کردو دەستی کردووه بە نوێژکردن ئەو باشە، بەلام ئەگەر لەسەر نوێژ نەکردن بەردەوام بوو ئەو دەکوژریت، ئەمە هەمووی له کاتی کدا یە ئەگەر دانی بەواجب بوونی نوێژدا هینا، بەلام ئەگەر بپوای بە واجبوونی نوێژ نەبوو، ئەو بە کۆرا (إجماع)ی زانایان پێی کافر دەبیئت.

وه شایه‌نی باسه: سزادان له‌سه‌ر تهرککردنی فهرزه‌کان و نه‌جامدانی قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان تاکه مه‌به‌ستی جیهاد کردنه له‌ریگه‌ی خوا‌دا، وه نه‌مه‌ش له‌سه‌ر ئوممه‌تی ئیسلام واجبه، هه‌روه‌ک (قورئان) و (سوننه‌ت)ی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ شاهیدی ئهم راستیه‌ن!

جیهادکردنیش له‌گه‌وره‌ترینی کرده‌وه صالحه‌کانه، چونکه جاریکیان پیاویک به‌پیغه‌مبه‌ری ﷺ وت: (ئهی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرده‌وه‌یه‌کم پیشانده: وه‌ک جیهاد بیت، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ناتوانیت بیکه‌یت، پیاوه‌که وتی: تو پیم بلێ چیه؟! پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ئایا ئه‌گه‌ر موجهیده‌که ده‌رچوو بو جیهاد، تو ده‌توانیت له‌و کاته‌وه به‌پوژوو بی و نه‌یشکی‌نی، وه نوێژو شه‌ونوێژ بکه‌ی و وازی لی نه‌هینی؟! وتی: ده‌ی کی توانای ئه‌وه‌ی هه‌یه؟! پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ده‌ی ته‌نها ئه‌وه وه‌ک جیهاد کردنه له‌ریگه‌ی خوا‌دا) رواه البخاری. وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فهرمویت: (إن فی الجنة لمائة درجة، بین الدرجة الى الدرجة كما بین السماء والأرض، أعدھا الله للمجاهدين فی سبیله) رواه البخاری. واته: (له‌ئێو به‌هه‌شتدا سه‌د پله‌ هه‌ن، نێوان هه‌ر پله‌یه‌کی بو ئه‌ویتر وه‌ک نێوانی ئاسمان و زه‌وی وایه، خوا بو موجهیدانی ریگه‌ی خوی ئاماده کردوه!!) وه خوای په‌نه‌انبین ده‌فهرمویت: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (الحجرات: ۱۵) واته: (بپوادارانی راسته‌قینه ته‌نها ئه‌وانه‌ن که بپروایان هیناوه به‌خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی و پاشان گومانیان له‌بپرواکه‌یانه‌ی، وه به‌دارایی و گیانیان جیهاد له‌ریگه‌ی خوا‌دا ده‌که‌ن، به‌راستی هه‌ر ئه‌وانه راستان).

^۱ لێکدانه‌وه‌ی کورتکردنه‌وه‌ی وشه‌ی (الصادقون) له‌ (راستگۆیان) دا لێکدانه‌وه‌یه‌کی کچ و کاله. چونکه که‌سیک له‌ قسه‌دا (راست) بیت به‌لام له‌ هه‌لۆیست و کرده‌وه‌دا (دروژن) بیت، ئه‌وه پینی ناتریت (صادق). که‌واته: لێکدانه‌وه‌ی وشه‌ی (الصادقون) به‌راستان قولترو راستره، چونکه (راستان) ده‌گونجی له‌ قسه‌دا راست بن، هه‌م له‌کرده‌وه‌و هه‌لۆیستدا، شایه‌نی باسه ئهم لێکدانه‌وه‌یه‌ش جه‌نابی ماموستا علی باپیر ئاماژه‌ی پیکردوه. وه‌رگیز.

وہ دہ فہرموئیت: (أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (۱۹) الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ (۲۰) يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ (۲۱) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ (التوبة: ۱۹-۲۲) واتہ: (ثایا ئیوہ ئاودان بہ حاجیہ کانی مائی خواو ئاودان کردنہ وہی (المسجد الحرام) تان داناوہ وکوئو کہ سہی کہ پروای بہ خواو پوژئی دواپی هیئاوہ و لہرئگہی خوادا جیہاد دہکات؟! ئو دوانہ لہ لای خوا و ہک یہک نین، بہراستی خوا رینمایئ کومہ لی ستہ مکاران ناکات، ئوانہ ی کہ پروایان ہیئاوہ و کوچیان کردوہ و بہداریی و گیانیان لہرئگہی خوادا جیہادیان کردوہ، لہ لای خوا گہورہترین پلہیان ہہیہ و ہر ئوانہ ش براوہن، پەرورہدگاریان مژدہی رہمہت و رہزامہندی خوئیان پیئدہدات، بہچہند باغو باخچہیہک کہ چہندین نیعمہتی ئامادہ کراویان تیئدایہ بوئیان، لہو بہہشتہ شدا بہہمیشہیی و نہ براوہیی دہمیننہوہ، بہراستی خوادا پاداشتی گہورہی لایہ).

فه صلی دووهم:

تۆله و سزای ریگرو چه ته کان — قطاع الطريق

یه کیکیتر له وانهی که پیی دهوتریت: (حقوق الله) سزادانی ریگرانه "قطاع الطريق" نه وانهی که ههردهم به چه که وه ریگه به خه لکی دهگرن به مه به سستی داگیرکردنی ماله که یان به ئاشکرا. خوای تۆله ستینیش ده باره یان ده فهرمویت: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) (المائدة: ۳۳)

واته: (ئه وانهی که دورژمنایه تی خواو پیغه مبه ره که ی ده که نه و له نیو زه ویدا خراپه بلاو ده که نه وه، سزایان ته نها نه وه یه که بکوژین. یان هه لبواسرین، یان له راست و چه په وه ده ست و قاچه کانیاں بقرتینریت، یان له ولات ده ربکری. دوور بخزینه وه. جا ئه مه هه ره له دنیا دا سه رشوپی و پرسوا یه بو یان، وه له دوا پوژیشدا سزایه کی گه وه یان بو هه یه)^۱

^۱ مختصر ابن کثیر ۱ ص ۵۱۰-۵۱۳. ئه نه سی کوپی مالیک - خوای لی پازی بیت - ده گیریت ته وه که: کومه لیک له هوزی (عضل) ههشت کهس بوون هاتن بو خزمهت پیغه مبه ره ﷺ وه به یه عتیان له سه ره ئیسلام پیدایا، به لام پاش ماوه یه که نه خویش که ورتن، بو یه بو چاره سه ری نه خویشیه که شه کوای خو یان هینایه لای پیغه مبه ره ﷺ، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: بو له گه ل نه م شوانه ی ئیغه دا ناچن بو لای حوشره کان و له میزو شیر ی حوشره کان بخۆنه وه، وتیان باشه، بو یه پوشتن و له میزو شیر ی حوشره کانیاں خوارد وه و باش بوونه وه، به لام شوانه که یان کوشت، نه م هه وانه گه یشته پیغه مبه ره ﷺ نه ویش یه کسه ر ناردی به دوا یاندا و گرتیانن ره هینایانن، پیغه مبه ره ﷺ فهرمانیکرد ده ست و قاچه کانیاں بچن و چاریان کویر کردن، پاشان به و حاله فریاندانه بهر خو ره تا و هه تا کو مردن، نیمام بوخاری و موسلیم گیرا و یانه ته وه. مختصر ابن کثیر ۱ ص ۵۱۰. وه رگیر.

ئىمامى شافىعى لە (مسند) ەكەى خۇيدا دەگىرىتەو ە (ابن عباس) سەبارەت بە (پىگراڭ) ڧەرموئەتى: (ئەگەر خەلك بكوژن و مائەكەشيان بەرن ئەو ەكوژىنەو ە ەئەواسرىن و ە ئەگەر بيانكوژن و مائەكەيان نەبەن، ئەو تەنھا ەكوژىن و ەئەواسرىن، ە ئەگەر مائەكەيان دەبردن بەبى كوشتن ئەو لە راست و چەپەو ەست و قاچيان دەبردىت، ە ئەگەر تەنھا پىگەيان ئائاساىى ەكردو خەلكيان دەتوقاند بەلام مالىيان لە خەلك نەدەسەند، ئەو لە ولات ەدەردەخرىن، ئەمەش بۇچوونى زۆربەى زانايانە ەك (شافى) و (احمد) و (ابو حنىفە) خويان لى رازى بىت.

ە ەندى لە زانايان دەڧەرموون: پىشەوای موسولمانان دەتوانىت ئىجتىھاد بكات و دەربارەيان بۇچوونى خۇى دەربىرىت، بۇ نموونە: ئەگەر يەكك لەوانە بەرژەندى لەو ەدا بوو كە بكوژىت چونكە سەركردەيەكى گوپرايەلى بۇ كراو بوو لەو تاوانەدا، با بىكوژىت ئىتر ئەگەرچى خەلكىشى نەدەكوشت، ە ئەگەر بىنى يەككىيان بەرژەندى لەو ەدايە كە ەست و قاچى بىردىت، ئەگەر كەسىكى خاوەن ەيز بوو، بۇ مال لە خەلك زەوتكردن، با بىبرىت، ئەگەرچى مال لە خەلكى نەسىنىت.

ە ەندىكىش لە زانايان دەلن، ئەگەر تەنھا مالىش لە خەلكى بسىنىن، ئەو ەر دەبى بشكوژىن و ەست و قاچيان بىردىت، ەلىش بواسرىن!! بەلام قسەى يەكەميان بۇچوونى زۆرىنەى زانايانە.

ە ئەو پىگراڭە كە ەكوژىن، پىشەوای موسولمانان ەك (حەدىك) دەيانكوژى و بەھىچ شىوئەك نابىت چاو پۇشيان لىبكاو لىيان ببورىت، ئەمەش كۇپرا (اجماع)ى زانايانى لەسەرە.

ە ئەو پىگراڭەى كە خەلك ەكوژن، ئىش و كارى نادىت بەدەست كەس و كارى كوژاوەكەو، واتە: ئىمام ەر دەبىت بيانكوژىت، بەپىچەوانەى ئەو ە كە پىاوئىك پىاوئىكتەر لەبەر دوژمنايەتتەكى نىوانيان بكوژىت، يان

له‌بەر ږقه‌به‌رایه‌تی، یان هر هوږه‌کی تری تایبته، نه‌وه له و کاته‌دا خوښه‌که‌ی بو که‌س وکاری کوژاوه‌که‌یه، جا نه‌گر پیان خوش‌بوو نه‌وه ده‌یکوژنه‌وه، یان لی د‌بوورن، وه نه‌گر بشیانه‌و‌یت خوښه‌که‌ی و‌رده‌گرن، چونکه له‌بەر مه‌به‌ستی‌کی تایبته کوشتویه‌تی، به‌لام ږی‌گرو چه‌ته‌کان، ته‌نها له‌بەر نه‌وه ده‌کوژین که ږی‌گه به‌خه‌ل‌کی ده‌گرن و مالیان لی زه‌وت ده‌کن، که‌واته: زه‌ردرو زیانه‌که‌یان گشتیه‌و بو هم‌وو کو‌مه‌ل‌گه‌یه، کوشتنه‌که‌شیان چه‌ددیکی خوايه‌و لی‌بورنی نیه، نه‌مه‌ش (شه‌رع‌زانان) تییدا یه‌ک هه‌لو‌یست و ده‌نگن.

به‌لام نه‌گر له‌ خه‌لی‌کدا نه‌و ږی‌گرانه ده‌سته‌یه‌ک بوون، له‌و ده‌سته‌یه‌ش ته‌نها یه‌کی‌کیان راسته‌وخو قه‌تله‌که‌ی کردو نه‌وانیتر وه‌ک یاری‌ده‌رو پال پش‌تی‌ک بوون بو‌ی، نه‌وه له‌و ده‌مه‌دا هه‌ندی‌ک له‌ زانایان ده‌فه‌رموون: ته‌نها نه‌وه‌یان که راسته‌وخو قه‌تله‌که‌ی نه‌نجام‌داوه ده‌کوژیت، به‌لام جه‌ماوه‌ری زانایان له‌سه‌ر نه‌وه کو‌کن که هه‌ره‌موویان ده‌کوژینه‌وه نه‌گر چی سه‌د که‌سیش بن، چونکه نه‌وه‌ی که راسته‌وخو قه‌تله‌که‌ی نه‌نجام داوه و نه‌وه‌یشی که پال‌پش‌تی بووه، وه‌ک یه‌ک وان و هیچ جیا‌وازیان نیه، هر نه‌مه‌ش له‌ جین‌شین‌ه‌کانی پی‌غه‌مه‌ره‌وه ﷺ ږی‌وايه‌ت کراوه، نه‌وه‌تا (عومه‌ری کو‌ری خه‌ت‌تاب) -خوای لی‌رازی بی‌ت- ته‌نانه‌ت چاو‌دی‌ری ږی‌گره‌کانی‌شی ده‌کوشت، واته: ږی‌گره‌کان خو‌یان وابوو له‌سه‌ر شو‌ین‌یک چاو‌دی‌ری‌کیان دا‌ده‌نا تا له‌وی‌وه سه‌یر بکات و بزانی‌ت ناخو‌کی دی‌و کی‌نایه‌ت، جا (ئیمامی عومه‌ر) -خوای لی‌رازی بی‌ت- نه‌و چاو‌دی‌ره‌شی ده‌کوشت، وه له‌م لای‌شه‌وه کا‌برای (قاتل) ته‌نها به‌ هی‌زو پال‌پش‌تی یارمه‌تیده‌ره‌که‌ی ده‌توانی‌ت قه‌تله‌که‌ نه‌نجام بدات!

به‌لام نه‌گر ږی‌گره‌کان ته‌نها مالیان له‌ خه‌ل‌کی ده‌سه‌ندو نه‌یاند‌ه‌کوشتن، وه‌ک زور‌جار ده‌شته‌کی‌یه‌کان نه‌مه‌پیشه‌یانه - نه‌وه هه‌ریه‌که‌یان ده‌ستی راستی و

قاچى چەپى دەقترىنىت، ئەمەش بۇچوونى زۆرىي زاناiane. وەك
(ئەبوحنىفە) و (ئىمامى ئەحمەد) و زاناiane تىرىش.

ئەمەشيان مانا و لىكدانەوہى ئەم ئايەتەيە: (أَوْ تَقَطَّعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ) (المائدة: ٣٣) چونكە دەبىت ئەو دەستەي كە پەلامارى پىداوہ و ئەو قاچەشى كە لەسەرى پۇشتووہ ھەردوكيان بېردىت و پاشان دەست و قاچە بېراوہ كەشى بەپۇن و زەيتى سورەكراو داغ بكرىن، تاخوينەكەي بوہستىتەوہ و سەرنەكىشىت بۇ تياچوونى ھەمووى.

لە راستىشدا ئەم جۆرە سزادانە زۆرجار لە كوشتن سەرزەنشتكەرترو كاريگەرتەر، چونكە دەشتەكى و خراپەكارەكان ھەر كاتىك لە نىو خۇياندا باباى دەست و قاچ بېراو دەبين، يەكسەر خراپەي ئەو كابرايەيان دىتەوہ ياد و دەترسن، بە پىچەوانەي كوشتنەوہ، چونكە زۆرجار لە ياد دەچىت، تەنانەت زۆرجار ھەندى خەلك ھەيە كوشتن ھەلدەبژىرىت بەسەربېرىن دەست و قاچىدا!! بەلام ئەگەر ئەو پىنگرانە تەنھا تەفەنگيان لە خەلك پادەكىشا، بە جۆرى نە خەلكيان دەكوشت نە مالىشيان لىدەسەندن - واتە: خەلكيان دەتوقاند - ئەوہ لەو كاتەدا نەفى دەكرىن، نەفى كردنەكەشيان يان پاونانiane، يان بەندكردنيان، يان ئەوہيە ھەرچىيەك ئەمىرى موسولمانان خوى پىنى باشتربىت لەوانەي كە ئاماژەيان پىكرا.

كوشتنى شەرعىش: برىتييە لەوہى كە بە شمشىر يان نمونەي ئەو بدىت لە گەردن، چونكە ئەمەيان ئاسانتىن و خۆشتىنى جۆرەكانى كوشتنە، تەنانەت لە ھەيواناتىش ھەرچىيەكيان خوى گەورە كوشتنى ھەلال كىردىت ھەر دەبىت و سەربېردىت^۱.

^۱ ئەوہ كاتى خەي كە چەك تەنھا شمشىرو پەم تىر بووہ، بەلام ئىستا بە فېشەك كە لەسەر بدىرئ ئاسانتەر دەكوژى، بەلام بۇ سەربېرىنى گياندار ئەوا شتىكى دىكەيە.

ئەوھتا پيغەمبەر ﷺ دەفەرموئەت: (إن الله كتب الإحسان على كل شيء، فإذا قتلتم فأحسنوا القتلة، وإذا ذبحتم فأحسنوا الذبحة، وليحد أحدكم شفرته وليرح ذبيحته) رواه مسلم.

واتە: (بەپراستی خوا لەبارەى ھەموو شتێکەوێ چاکەکاریی فەرزکردووە، کەواتە: ئەگەر کوشتتان ئەوێ بە جوانی بیکوژن، وە ئەگەر ھەیانانتان سەربری بە جوانی سەری بپەن، با ھەر یەک لە ئێوێ چەقۆکەى تیز بکا و سەر بپاروێکەى بەھەسینیئەوێ).

سەبارەت بەو ھەلواسینەى کە لە ئایەتەکەدا ئاماژەى پیکراوێ: بریتیئە لەوێ لەسەر شوینیکی بڵند ھەلواسرێن، بۆ ئەوێ خەلکی بیانیینی و بناسرێن، شایانی باسە ئێم ھەلواسینەش لەلای (جەھور)ى زانیان لەپاش کوشتنەکەیان دەبیئە! وە ھەندیکیش لە زانیان دەفەرموون: لە پێشدا ھەلدەواسرێن و پاشان بە ھەلواسراوی دەکوژرێن!

وە ھەندیکیش لە زانیان بە جائیزیان داناوێ کە بەبێ شمشیریش بکوژرێن، تەنانەت فەرموویانە: بەسەر ئەو شوینە بڵندەوێ وازیان ئێ دەھینرێت، ھەتاوێکو خۆیان دەمرن، واتە: بەبێ کوشتن بەسەر ئەو شوینە بڵندەوێ وازیان ئێ دەھینرێت، ھەتاوێکو خۆیان دەمرن. واتە: بەبێ کوشتن بۆ ئەوێ زیاتر ناپەرھەت بپەن!

بەلام (تەمبیل) -دەستکاریکردنی مردوو- لە کوشتندا بەشیوێ تۆلەکردنەوێ نەبیئە دروست نیە، چونکە (عمرانی کوپی حوصەین) -خوای ئێ پارزی بیئە- دەفەرموئەت: (پيغەمبەرى خوا ﷺ هیچ وتاریکی بۆ نەداوین مەگەر تێیدا فەرمانی پیکردوین بە ھەدەقەکردن، وە پێگى (موتلە) (ناشیرینکردنی مردووی ئێ نەکردین): تەنانەت ئەگەر کافرەکانیش بکوژن، ئەوێ لە پاشدا لاشەکانیان دەستکاری و ناشیرین ناکەین، وە لوت و گوێیان نابڕین، وە

قورگیان هه‌لنادرین، مه‌گهر ئه‌وان وا له‌ مردوو‌ه‌کانی ئیمه‌ بکه‌ن، ئه‌وه‌ له‌و کاته‌دا ئه‌وان چیان کردوو‌ه‌ ئیمه‌ش وایان پیده‌که‌ین!

به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا وازه‌ینان له‌ ده‌ستکاریکردنی مردوو‌ه‌ هه‌ر باشتره‌، وه‌ک خوای لی‌بورده‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) (النحل: ۱۲۶-۱۲۷). واته‌: (ئه‌گه‌ر کافره‌کان سزایه‌کیان‌دان، ئه‌وه‌ ئیوه‌ش به‌ گو‌یره‌ی ئه‌و سزایه‌ی که‌ دراو‌ن تۆله‌ بکه‌نه‌وه‌، خو‌ ئه‌گه‌ر ئارامیش بگرن ئه‌وه‌ بو‌ ئارامگران چاکتره‌).

هه‌ندی‌ک له‌ زانایان ده‌فه‌رموون: ه‌وی دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌بوو: کاتی‌ک که‌ موشریکه‌کان ده‌ستکاری تهرمی ئیمامی (حه‌مزه‌) و شه‌هیده‌کانی تری (ئوحود)یان کرد، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمو‌وی: (ئه‌گه‌ر خوای بالا‌ده‌ست سه‌ریخستم به‌سه‌ریاندا، ئه‌وه‌ ئه‌وان چه‌ندی ئیمه‌یان ده‌ستکاری کرد ئه‌وه‌ من دوو ئه‌وه‌نده‌یان ده‌ستکاری ده‌که‌م، ئیتر خوای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌) ترم‌دی پیاو‌یه‌تی کردوو‌ه‌.

وه‌ له‌ سه‌حیحی ئیمام (مسلم)دا له‌ (بوره‌یده‌)وه‌ هاتوو‌ه‌ که‌ فه‌رمو‌ویه‌تی: (پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رکات ئه‌میریکی بناردایه‌، وه‌سیه‌تی پیده‌کرد به‌ ترسان له‌ خوا، وه‌سیه‌تی پیده‌کرد تا به‌چاکه‌و خه‌یر له‌گه‌ل ئه‌و موسو‌لمانانه‌ی له‌گه‌ل‌یدان بجو‌لیته‌وه‌، پاشان ده‌یفه‌رموو: به‌ناوی خواوه‌ له‌ پیناوی خوا‌دا غه‌زا بکه‌ن، ئه‌وه‌ی بی‌پروابوو به‌ خوا بیکوژن، وه‌ دزی له‌ غه‌نیمه‌تدا مه‌که‌ن، وه‌ غه‌درو ناپاکی مه‌که‌ن، وه‌ ده‌ستکاری کوژراو مه‌که‌ن و مندال مه‌کوژن).

وه‌ ریگرو چه‌ته‌کان ئه‌گه‌ر له‌ نیو ما‌لدا —نه‌ک ده‌شت و ده‌ره‌وه‌— ده‌هاتنه‌ سه‌ر خه‌ل‌ک و چه‌کیان لی‌را‌ده‌کی‌شان به‌مه‌به‌ستی ما‌ل و مو‌ل‌ک لی‌سه‌ندن، ئه‌وه‌ هه‌ندی‌ک له‌ زانایان ده‌فه‌رموون: ئه‌وانه‌ ریگرنین و له‌ شو‌ینی ئه‌وانه‌ن که‌ شت له‌ خه‌ل‌کی

دەشارنەو دەیفېرېنن، چونكە ئەوئى چۈنەتە سەرى ئەگەر ھاوار لە خەلكى دەرو دراوسى بىكات ئەوئى دىن بە ھاناىەو.

بەلام زۆربەى زاناىان، وەك (ئىمام مالىك و شافىعى و زۆربەى شوئىنكەوتووانى ئىمامى ئەحمەدو ھەندىكىش لە شوئىنكەوتووانى ئەبوھەنىفە) دەفەرموون: ھوكمى ئەو چەتە و جەردانە لە نىو مال و دەشتدا يەككە، بەلكو ئەنجامدانى ئەو جۆرە ئىشانە لە نىو مالدا زىاتر شايستەى سزا دەبىت وەك لە دەرەوئى مالدا، چونكە:

يەكەم: مال ھەردەم جىگەى ئارامگرتن و دلىياىيە، وە خەلكى تىيدا يەكتر سەردەخەن و دەستبار بۇ يەكتر دەگرن، جا ھىرشكردنە سەر خەلكى زىاتر تىدا ترسناكترو زىدە پىستەر!!

دووەم: چونكە ئەگەر لەنىو مالدا بچنە سەرى ئەوئى دەست بەسەر تەواوى مالاكەيدا دەگرن و لىى زەوت دەكەن، بەلام لە دەشتدا باباى موسافىر زۆرجار چمكىكى مالاكەى پىيە، نەك ھەمووى!

ئەم بۇچونى دووھەيان راستترە چونكە (جەھورى زاناىان لەسەر ئەوئى: ھەركەسىك بەمەبەستى پارە لىسەندن شەر لەگەل خەلكىدا بىكات ئىتر بە ھەر كام لە جۆرەكانى جەنگ بىت، ئەوئى بە پىگر -چەتە- دادەنرىت، ھەرەك چۆن كافرىك بەھەرچۆرىك لەگەل موسولماندا بچەنگىت ئەوئى كافرىكى ھەربىيە، يان موسولمانىك ئەگەر بىبىرويان بكوژىت ئىتر بە شمشىر بىت يان بە پم يان تىر يان بەرد يان گالوك ئەوئى جىاوازى نىو و موحاھىدى پىگەى خواىە!!

پرسىيارىك: ئەگەر كابراى جەردە بە ئاشكرا پىگەى بە خەلكى نەدەگرت بەلكو بۇ مال لىسەندن بە نەئىنى خەلكى دەكوشت، بۇ وىنە: كەسىك لەسەرە پىگەى پىبواران دابنىشىت ھەركامىانى بەردەست كەوت بىكوژىت و مالاكەى ببات يان بە ناوى ئىشىكەوئى يەكك بباتە مالاوئى بىكوژىت پاشان مالاكەى ببات،

جا ئەكەر ئەم كوشتنە بەمەبەستى بردنى پارەكە بوو، ئايا وەك رېڭرەكان
وايە و حوكمى ئەوانى ھەيە! يان وەك ھەموو قەتلىكى تر تۆلەي خۆي
ھەيە؟؟!!

وہلام: (شەرەزانان) دوو قسەيان لەسەر ھەيە، يەكەم: بەلئى، ئەوانەش
حوكميان وەك رېڭران وايە چونكە قەتلى نەينى وەك قەتلى ئاشكرا وايە و
ھەردوكان مروۋە ناتوانىت خۆي ئى قوتار بكات. وەكو زىدە جار قەتلى پەنھان
زيانەكەي زۆرترو توندترە، چونكە پياو پىيى نازانىت وليى بئى ئاگايە.
دووہم: رېڭر-قاطع الطريق- برىتيە لەوہى بە ئاشكرا خەلكى دەكوژىت نەك
بە پەنھان، بۆيە ئەوہى كە بەنەينى خەلك دەكوژىت بۆ مائەكەي دەدرىت
بەدەستى خاوەنى كوژراوہكەوہ.

بەلام شايانى باسە بۆچوونى يەكەميان زياتر لەگەل بنچينەكانى بەرنامەي
ئىسلامدا دەگونجىت، چونكە زۆرجار زيانى قەتلى نەينى زۆرترو توندترە.

فەصلی سینهەم

ئەرکی موسولمانان لە کاتیئەدا ئەگەر پێگەرەکان خۆیان ئەدا بە دەستەووە

ئەمە ی کە باسمانکرد سەبارەت بە پێگەرەکان هەمووی بۆ ئەو دەمە یە کە دەستیان بەسەردا گیرایی، بەلام ئەگەر پێشەوای موسولمانان داوایکردو گەرا بە دواياندا بۆ ئەو ی (حەددە) شەریعیەکیان بەسەردا بەرپا بکات و ئەوانیش خۆیان ئەدا بە دەستەووە، بەرگریان کرد ئەو لەو دەمەدا زانایان یەکدەنگن لەسەر ئەو ی کە لەسەر موسولمانان (واجب) دەبێت شەریان لەگەڵدا بکەن، بەلکو دوا بە یەکیان دەستیان بەسەردا بگیرێت.

بەلام ئەگەر لە حالیکەدا خۆیان ئەدا بە دەستەووە مەگەر بەشیوە یەکی وا کە سەری ئەکیشتا بۆ کوشتنی هەمویان، ئەوا هەمویان دەبێ بکوژرێن، ئێتر هەمویان (قاتل) بن یان نا، وەك یەك وایە، وە هەر کەسیکیش بەرگریان ئی بکات و بیانپاریزی ئەو ئەویش دەکوژرێ، چونکە لەو کاتەدا کوشتنی خۆیان بەرپاکردنی (حەدد) و کوشتنی یاریدەدەرانیشیان جەنگ لە دژکردنیانە، وە ئەوانە ی کە یاخی دەبن و پەنا دەبەنە بەر قەلایەکیان سەر شاخیکیان ناو دۆل و ئەشکەوت و هەر کەسیک بەلایاندا تێپەر بکات پێگە ی پێدەگرن و ئەگەر ئەمیریش بنیرێت بە دوايانداو داوايان ئی بکات کە بێنە ژێر گوێرپایەلی موسولمانان و بۆ ئەو ی (حەدد) هەکیان بەسەردا بەرپا بکات، دەمو دەست بەرگری لە خۆیان دەکەن و دینە شەپ، ئەوا لەو کاتەدا دەبێ شەریان لە دژ بەرپا بکری و بکوژرێن، بەلام ئەگەر (کافر) نەبوون، ئەوا کوشتن و شەپکردن لەگەڵیاندا وەك شەپ ی (کافران) نیە، بۆیە سەرود و سامانەکیان ئی ناسەندری، مەگەر ئەوانە ی سەرود و سامانیان بەشیوە یەکی ناحەق لە خەلکی سەندبێت، جا ئەگەر وابوو ئەو لە ئەستۆیاندا یە و ئەو ئەندازە یە ی کە لە خەلکبان زەوت کردووە لییان دەسەندریتەو، پاشان دەگەر پێندریتەو

بۇ خاوهنه كانيان، جا ئەگەر خاوهنى پەرمى پارەكانىش نەئاسرانهود.
نەدەتوانرا بگىردىتەو بۇيان ئەو ئەو پارەيە بۇ بەرژەوهندى موسولمانان
سەرفەدەكرىت.

وہك پزقو پۇزى ئەو موحامىدانەى كە دەچن لە دژيان دەجەنگن!
بەلام ئەوہى شايستەى باسە: مەبەست بە شەركردن لەگەلياندا گرتن و دەست
بەسەردا گرتنيانە تا (حەددە) شەرعىيەكەيان بەسەردا بەرپا بكرىت، وەك
خراپەكارى قوتار بكرىن، بۇيە ئەگەر يەكيكيان گەوزاو بە توندى بزىنداركار،
ئەو نايىت فەرامۆش بكرىت تاكو دەمرىت، مەگەر ھەر بۇ خۇى كوشتنى
(واجب) بوپىت، وە ئەگەر يەكيكيان پايكردو لە شەپرى دلىيا بووين ئەو بە
دووى ناكەوين تا بىگرىن، مەگەر لە حەليكدە (حەدد) يكي بەسەروە بىت،
يان لە دواپۇژى بترسىن! وە ھەر يەكيكيشيان لى ئەسیر بكرىت ئەو (حەدد)ى
بەسەردا بەرپا دەكرىت.

وہ هەندىك لە (شەرعزانان) يەكجار توندى كردۆتەو لىيان، تەنانەت پىيان
وايە دەبىت سەروەت و سامانىشيان بكرىتە غەنیمەت، بەلام زۆربەيان دەلین:
سەروەت و سامانىان ناكرىتە غەنیمەت.

جا ئەو رېگرو چەتەنە ئەگەر ھاتوو چۆنە لای كۆمەليكى دەرچوو لە بەرنامەى
ئىسلام و لە دژى موسولمانان پشتگيرىيان كردن، ئەو لەو دەمەدا وەك وان
شەپيان لەگەل دەكرىت و لەھەموو شتىكيشدا حىسابى ئەوانيان بۇ دەكرىت،
ئەوانەش كە (باچ) لەسەر رېبوارو... ولاخ و... بار و... ئەو جۆرە شتەنى تردا
دەنن، ئەو پىيان ناوترىت رېگر (قاطع الطريق) بەلكو ئەوانە گومرگ
وەرگرەكانو لە دونيادا تۆلەى تايبەتى خۇيان بۇ دانراوہ و لە پۇژى
دوايشدا توندترىن سزايان ھەيە، تەنانەت پىغەمبەرى خوا ﷺ سەبارەت بەو
ئافرەتەى كە زىناى كردبوو لە پاشدا (حەدد)ى لىدرا فەرمووى: (لقد تابت
توبة لو تابها صاحب مكس، لغفر له) رواه مسلم.

واته: (ئەو ئافەرەتە تەو بەیەکی کردوو ئەگەر خاوەنی گومرگیش - گومرگ وەرگر - ئەو تەو بەیە بکات، ئەوە خوا لێی دەبۆریت).^۱

وہ لێپرسراوی موسولمانان ئەگەر دەستی بەسەر پێگرەکاندا گرت و بینی و پارە و سەرۆتیاں لە خەلکی سەندوو، ئەو لەسەری فەرزە پارە و سامانەکیان لێ بسێنیتەو و پاشان بیگیریتەو بۆ خاوەنەکانیان، وە لەم لایشەو دەبێ (حەدد) هەکش بەسەر جەستەیاندا جێبەجێ بکات.

جا ئەگەر دەرکەوت کە پارەیان لە خەلکی سەندوو و کەچی بەرگریان دەکرد و پارەکیان نەدەگیرایەو، ئەو دەبێ لێپرسراو تێیان هەلدا و بەندیان بکات، هەتا کۆیان بیهێننەو یان بڵێن لە فلان شوێندایە، چونکە سەیردەکە ی خۆی گەورە لە (قورئان) ی پێرۆزدا بۆ مێردی حەلāl کردوو کە ئەگەر خێزانەکە ی سەرپێچی ئەو دەکرد لێی بدات هەتا کۆ بیگیریتەو بۆ ژێر ئیتاعە ی خۆی، جا ئەوانەش کە سامانی خەلکی دەبەن و پاشان نایگیرنەو و حاشای لێدەکەن ئەو حەوت جار حەوت جار شایستەترن بە سزادان، وە ئەگەر خاوەن مال بیهوێت و پێی خۆش بێت دەتوانێت پارەکیان پیشکەش بکات، یان (صولح) یان لەگەڵدا بکات، یان لێیان ببۆریت، بەلام بەپێچەوانە ی بەرپاکردنی سنورە شەریعەکەو، بەلکو هیچ بیانوو پێگەیە ک بۆ لێخۆشبون و

^۱ خۆنەری خۆشەریست وەرگرتنی گومرگ گومان لە حەرامبوونی نیە و گومان لەوەدا نیە کە گومرگ لەگەڵ عەدلی نیسلامدا ناگونجێت، بەلام وەرگرتن بۆ حالەتی ناچاری (ضرورة) ئەو زۆر لە زانایان باسیان کردوو و هەندیکیان لەبەر ناچاری پێگەیان پێدراو، بەلام بەندە حەز ناکە ئەو بەسە زۆر بەدرێژی لەسەری بپۆم و توێژینەو ی لەسەر بکەم چونکە ئێرە شوێنی نیە.

بەلام زۆر بە پێویستی دەزانم کە خۆنەر بەرێز حەوالە ی بەرگی دوو می کتێبەکە ی ماموستا عەلی باپیر بکەم کە تێیدا زۆر بە جوانی باسی (باج) و (گومرگ) کراو و ئەندازە ی (۳۰) لاپەرە ی لەسەر پۆیشتوو و چاک تەتەلە ی کردوو. (موسلمانی کامل - بەشی دوو - بەرگی دوو -

لە ۱۷۴۴ بۆ ۲۲۰) وەرگیر

ئازادکردنى لەو نىيە!! وە لە حەلىكدا ئەو سەرودەت و سامانەى كە لە
خەلىكيان سەندوووە ئەگەر لايان نەمايوو، بەلكو فەوتاندبوويان و
خواردبوويان، ئەوا زانايان چەند رايەكيان هەيه:

پاى يەكەم: دەليّن: ئەو مالهەر لە ئەستۆياندايە و دەبىي بييرژىرن و
بيگيرنەووە بۆ خاوەنەكەى بەلام ئەگەر لە دەستياندا نەبوو ئەووە كاتيك
دەولەمەند بوون و توانايان پەيدا كرد هەر لە ئەستۆياندا دەمىنيّت، ئەمەش
بۆچونى (شافيعى) و (ئەحمەد)ە.

پاى دووهم: دەليّن: بژاردنى پارەكە و بېرىنى دەست و قاچى لە يەك كاتدا
كۆنابيتەووە- واتە: مال و سەرودەتەكيان ئى ناسەندريتەووە بەلكو تەنها
(حەدد)ەكەيان ليدەدرىّت، ئەمەش بۆچونى (ئەبو حەنيفة)يە.

پاى سێهەم: تەنها لەكاتى دەولەمەندى و دەست پۆشتندا لە ئەستۆياندايە،
دەبىي بييرژىرن، ئەك لە وەختى نەبونىزا. ئەمەش بۆچونى (مالك)ە.

حوكمى وەرگرتنى پاره له خاوهن ماله كه

ليپرسراوى موسولمانان بۆى حه لال نيه پاره وەرگرت له خاوهن ماله كان لهبرى ئه وهى ده نيرت به دواى پىگرانداو (حه دد) يان به سهردا به رپا دهكات و پاره و سهرودتى خه لكيان ئى ده سىننه وه، ئه و پاره يه نه بۆ خويى و نه بۆ ئه و موجهيدانهى ده ياننيرت حه لال نيه، به لكو ناردنى به شوين ئه و پىگراندها يه كيكه له جوړه كانى جيهاد كردن له پىگهى خوادا، بۆيه ده بىت چۆن له (بيت المال) پاره بۆ غه زاكاني تر سهرف دهكات، ئاوه هاش بۆ ئه و كارانه له (بيت المال) وه وه پاره سهرف بكات.

وه پيشه وای موسولمانان جائيز نيه كو مه لىك بنيرى به دواى پىگره كاندا كه لاوازين و تواناى پو به پو وبونه و يان نه بىت، يان پاره له رپبواران بسينن، به لكو ده بى ههردهم ئه وانه هه لىزيرت و بياننيرت كه هه م به هيزو هه م ده ستيك و ئه مينيشن، مه گه ر له حه لىكدا كه سىتر ده ست نه كه ويىت، ئه وه له و ده مه دا با چاكترين تا چاكتر بنيرت.

وه هه ر كه سىك په ناى پىگرىك يان دزىك، يان بكورثىك، يان كه سىك كه حه ددىكى شه رعى له سه ره، بدات و به رگرى ئى بكات و نه هيليت سنوره كه يان به سه ردا به رپا بكرت، ئه وه له و گونا هو تا وانه ياندا هه مرای ئه وانه خوا و پىغه مبه ر ﷺ نه فره تيان ئى كردوه، وه ك ئىمام (مسلم) له (ئىمامى عه لى) وه - خواى ئى رازى بىت - ده گيرتته وه كه پىغه مبه ر ﷺ فره مويه تى: (لعن الله من أحدث حدثا أو آوى محدثا) واته: خوا نه فره تى له وه كردوه كه كه تنىك دهكات، يان په ناى كه تنكه رىك ده دات).

وه ئه گه ر مالىك، يان بابايه ك، موسولمانان به شيوه يه كى حه ق ده گه ران به دويداو، كا براهه كيش شويته كه يانى ده زانى، ئه وه (واجب) له سه ر ئاشكراى بكات و موسولمانانى ئى ئاگادار بكاته وه، وه به هيج شيوه يه ك بۆى

جائيز نيه بيشاريتهوه، چونكه ئەمه وهك يارمهتيدانه لهسەر چاكه و پاريزكاري، بيگومان ئەمەش (واجبه)، بهلام ئەگەر ئەو ماله يان ئەو بابايه بهشيويهكي (باطل) داواي دهكرا، ئەوه بوي حەلال نيه خەلکي ئي ئاگادار بکاتهوه، بهلکو واجبه بهرگري لينکا و ههردەم خەلکيشي ئي دور بختهوه، چونكه يارمهتيدان و پشتگيريکردني ستهم ليکراو (واجبه)، ئەوه تا له سهحیحی (بوخاری و مسلم) دا هاتوه (ئەنەسی کوپی مالیک) خوی ئي رازی بيئت دهفرمويت: پيغه مبهري خوا ﷺ فرموي: (انصر اخاك ظالما او مظلوما، قلت: يا رسول الله، انصره مظلوما، فكيف انصره ظالما؟ قال: تمنعه من الظلم فذلك نصرك إياه) واته: براكهت ستهمكار بيئت يان ستهمليکراو. تو سهري بخه، منيش وتم: ئەي پيغه مبهري خوا كه ستهمی ليکرا سهري دهخەم، بهلام چون له کاتيکدا ستهمی کردوه يارمهتی بدهم؟! فرموي: ريگهي ئي بگره و مههيله ئەو ستهمه بکات، ئەوه سهرخستنی تويە بو ئەو)

وه هەر كه سيك يهكيك پهناي بو هينا، ئەگەر ئەوهی پهناکەي هيناوه ستهمليکراو بوو ئەوه تەنها ئەوهی لهسەر كه يارمهتی بداو سهري بخت، بهلام ئەگەر ستهمليکراو نهبوو ئەوه بوي نيه يارمهتی بدات، وه تەنها به قسهی خويشي جيگير نابيئت كه ستهمليکراوه، چونكه زورجار ئەوهی كه هاوار دهکات و شکاتی ئي بهرز دهبيتهوه دهبينی له دواي ليکولينهوه به ستهمكار دهردهچيئت.

بهلام ئەگەر ههردولا ستهمكار بوون، يان هيچ کاميان ستهمكار نهبوون، بهلکو تەنها خراپ حالئ بونيک بوو له نيوانياندا، ئەوه لهو کاته دا دهبيئت (صولح) بکريت له نيوانياندا، وهك خوی دادگەر دهفرمويت: (وَأِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ

اللَّهُ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (۹) إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (الحجرات: ۹-۱۰). واته: (ئەگەر دوو کۆمەل لە براداران لە نێو خۆیاندا بە شەڕهاتن، ئەوێ چاکسازی لە نێوانیاندا بکەن، جا ئەگەر یەکیکیان دەستدریژی زیاتری کردە سەر ئەوی تریان و ملی ئەدا بۆ بەرنامەى خوا، ئەوێ شەڕ لەگەڵ ئەو لایەنەدا بکەن کە لادەدات، هەتا کۆ بگه‌ڕێتەوێ بۆ لای فەرمانى خوا، جا ئەگەر گه‌ڕایەوێ ئەوێ بەشیوەیه‌کى دروست و پراست چاکسازی لەنێوانیاندا بکەن و لە چاکسازییه‌که‌شدا دادپەرور بن، بەپراستی خوا دادپەرورانی خۆش دەوێ، تەنها براداران براو خوشکى پراستەقینه‌ى یه‌کترن، جا چاکسازی بخەنە نێوان براکانتانەو، وە لە خوا بترسن و پارێز بکەن، بەلکۆ خوا پەرەمتان پێ بکات).

وێ ئەبۆ داود لە (سونەن) هەمەى خۆیدا لە پیغەمبەرى خواوە ﷺ دەگێڕێتەوێ کە جارىکیان بە پیغەمبەرى خوا و ترا: ئایا ئەگەر پیاویک گەلەهەمى خۆى لە حەقدا سەربخات ئەوێ دەمارگیریه؟

پیغەمبەر ﷺ فەرمووی: (نەخیر، بەلام دەمارگیرى ئەوێهە کە پیاویک گەلەهەمى خۆى لە شتیکی "باطل"دا سەربخات) ئەبۆ داود گێڕاویەتیەو. وێ لە شۆینیکی دیکەدا پیغەمبەر ﷺ دەفەرمویت: (چاکترینتان ئەوێهە کە بەرگیرى لە گەلەهەمى خۆى دەکات، ئەگەر گوناھو تاوان نەکات) ئەبۆ داود گێڕاویەتیەو. هەر شتیکی لە بەرنامەى ئیسلام و قورئان دەرچیت بۆ شتیکیتر، ئێتر نەسەب بێت یان ولات، یان (جنس) پەرگەز یان پێرەو یان بەرنامەو پێچکە ئەوێ پێى دەوتریت (جاهلیەت) تەنانهت جارىکیان کۆچەرییه‌ک و یاریدەدەریک هەلشاخان و لەیه‌کترى توپەربون لەو کاتەدا پیاوێ کۆچەرییه‌کە وتی: هاوار ئەمى کۆچەرییه‌کان، یاریدەدەرەکەش وتی: هاوار ئەمى یاریدەدەرەکان، لەو کاتەدا پیغەمبەرى خوا ﷺ فەرموى: ئایا ئێوێ بانگەوازی نەقامى بەرز دەکەنەوێ لە کاتیکیدا منیش لەناوتاندام؟ وێ زۆر بە توندی توپەربوو!!!

فه صلی چوارهم

(چه ددی دزیکردن - السرقة)

بابای (دز) به به لگه‌ی (قورئان) و (سوننه‌ت) و (ئیجماع) واجبه دهستی بپردریت شه‌وتا خوای زانا و توانا فرمویه‌تی: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (۳۸) فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (المائدة: ۳۸-۳۹).

واته: پیای دزو نافرته‌تی دز دهستیان بپرن، شه‌و دهست برینه‌شیان سزای تاوانی خوایانه، وه تو له‌و سزایه که به‌هویه‌وه هم خوایان واز بهینن و هم بییته په‌ندو ناموزگاری بو خه‌لکانی دیکه‌ش، به‌راستی خوا خاوه‌نی کاری به‌جیی، به‌لام ههرکه‌س له‌ دوا‌ی شه‌نجامدانی کرده‌وه‌ی خراب تو به بکات و بگه‌رته‌وه‌و خوی چاک بکات شه‌وا خودش ته‌وبه‌که‌ی لی وهرده‌گریت به‌راستی خوا لی‌بورده‌ی میهره‌بانه.

وه ههرکات کابرای دز ده‌رکه‌وت و جیگیر بوو که دزی کردووه نبت‌ر به‌ دان پیه‌ینانی خوی بی‌یان به‌ شایه‌ت له‌سه‌ری شه‌وه به‌هیچ شیوه‌یه‌ک دوا‌خستنی (چه‌دد) لی‌دانه‌که‌ی جائیز نیه، نه‌ به‌ (سجن) کردنی و نه‌ پاره‌و پولیک که بیدات بو دوا‌خستنی، به‌لکو ده‌بی‌ت له‌ گرنگ‌ترین کاتدا ده‌ستی بپردریت، چونکه (ئیقامه‌ی) سنوری شهرعی له‌ به‌ندایه‌تی کردنه بو خواو وه‌ک جیهاد کردنه له‌ ریگه‌ی خوادا.

وه پیویسته بزانی‌ت، به‌ریاکردنی (چه‌دد) شه‌رعیه‌کان په‌حمه‌تیکی خواییه بو گشت مرو‌قایه‌تی، که‌واته لی‌پرسراوی موسولمانان ده‌بی له‌به‌ریاکردنیدا زور زرنگ بی‌و له‌ دینی خوادا به‌ قه‌د نوکه ده‌رزییه‌ک نه‌رمی نه‌یگری و وازی لی‌بینیت، وه ده‌بی‌ت له‌به‌ریاکردنیدا مه‌به‌ستی په‌حمه‌ت بی‌ت بو خه‌لکی به‌ دوور خستنه‌وه‌یان له‌ خراپه‌کاری، نه‌ک شیقای پ‌ق و کینی خوی و

خۆبەرزکردنەو بەسەر خەلكیدا، ھەروەك باوكێك ئەگەر بیهوینت ئادابی
 مندالەكەى بدات، جا ئەگەر ئەو باوكە واز لە ئەدەب دادانى مندالەكەى بێنئ-
 ھەروەك چۆن دایك بەھۆى پەحم و سۆزىیەو وای پێباشە- ئەو زىانى بۆ
 مندالەكەى دەبێ و مندالەكەى خراپ دەبێت، جا مەبەستى باوك لە
 مندالەكەیدا چاكکردنیى، لەگەڵ ئەوێشدا بە ئاواتە و پێى خوشە مندالەكەى
 پێویستى بە ئامۆژگارى نەبێت!! یان وەك دكتورێك كە دەرمانىكى تال و
 ناپەزا بە نەخۆشەكەى دەدات بەلام مەبەستىشى (شیفا)یە نەك (سزا) یان ھەر
 ناخۆشییەكى دیکە كە دوچارى مەوێ دەبێ و دەرهنجام بەرھەمەكەى
 ئاسودەبونیەتى!!

جا سنورە شەرعیەكانیش ھەر بۆ ئەم مەبەستە دانراون، وە دەبێ بابای
 لێپرسراویش لە بەرپاكردنیدا مەبەستى ھەمان شت بێت، چونكە لێپرسراو
 ئەگەر ھاتوو مەبەستى چاكسازىکردنى ژێر دەستەكانى بێ و ھەروەھا
 بەرگریکردنیا لە خراپەكارى، ئەویش بۆ وەدەستخستنى سود بۆیان و
 دورخستنەوێ زىان لێیان...

وە لە تێكپرای ئەو كارانەشدا مەبەستى رازىکردنى خواى گەورە و پاپەپاندنى
 فەرمانەكانى ئەو بێت، ئەوە خواى دادگەر دلى خەلكى بۆ نەرم دەكات و
 ھەموو پێگاكانى خێرى بۆ مەیسەر دەكات، وە لە سزای كۆمەلگە و
 مەوقایەتى قوتارى دەكات، بۆیە دەبینى زۆر جار بابای (ھەدد) لێدراو
 خوشحال و پەزەماندە!!

بەلام بەپێچەوانەو، ئەگەر لە بەرپاكردنى سنورە شەرعیەكاندا مەبەستى خۆ
 بەرز كرنەو و ھێزو سەلتەنەتى خۆبێت، خەلكى بەگەورەى بگرن و لێى
 بترسین، یان پارە و سامانى بدەن، ئەو مەبەستەكانى لەسەرى پێچەوانە
 دەبنەو و ئاواتى نایەتەدى!!

دەگىپنەۋە (عومەرى كوپرى عبدالعزىز) -خو لىي خوش بىت- پىش بوونى
 بە خەلىفە، والى (ۋەلىدى كوپرى عبدالملك) دەبى لە شارى مەدىنە، جا ئەو
 كەلەپپاۋە بە شىۋەيەكى زۆرباش ئىشەكەيان بەرپۋە دەبات، جارنىكان
 (خەججى كوپرى يوسف) لە عىراقەۋە دىت بۇ مەدىنە سەبارەت بە
 (عومەرى كوپرى عبدالعزىز) پىرسىيار لە ئەھلى مەدىنە دەكات ۋە دەلى: سام ۋە
 ھەبەتلى لە ناۋتاندا چۆنە؟

ئەۋانىش دەلىن: ئەۋەندە ھەبەتلى ھەيە ناتۋانىن بە تەۋاۋى سەيرى بىكەين،
 ئەۋىش دەلىت: ئەي خوشەۋىستىتان چۆنە بۇي؟
 دەلىن: لاي ئىمە لە مندا ئەكانمان خوشەۋىستىرە، ئەۋىش دەلىت/ ئەي
 ئەدەبى لە ناۋتاندا چۆنە؟

دەلىن: گەلى گەلى زۆرە، ئەۋىش دەلى ئەمە ھەبەتلى بىت ۋە ئەۋەندەش
 خوشەۋىست بىت، كەچى ئەۋەش ئەدەبى بىت. بەراستى ئەمە كارىكى
 خۋاى ۋە جارنىكى خۋاىيە!!

ۋە پاش ئەۋەى دەستى دزەكە بېردا دەبى بە زەيت داخ بىرىت، تا
 خۋىنەكەى نەۋات. ۋە سۈننەتىش ۋايە بىبەستىت لە ملىەۋە، جا ئەگەر بۇ
 دوۋەم جار دزى كىردەۋە ئەۋە قاچى چەپى دەبېردىت، ۋە ئەگەر بۇ سىھەم
 جار ۋە چارەم جار دزىكىرد، ئەۋە دوۋ قسەى لەسەرە:

يەكەمىان: لە جارى سىھەم ۋە چارەمدا دەستى چەپى ۋە قاچى پىستى
 دەبېردىت، ئەمەش بۇچوونى ئەبۋەكەرى صدىقە -خو لىي پازى بىت- ۋە
 پېرەۋى شافعى ۋە ئەحمەدىش لە ۋتەيەكدا لەسەر ئەمەيە.

دوۋەمىان: لە جارى سىھەم ۋە چارەمدا بەند دەكرىت ئەمەش بۇچوونى عەلى
 كوپرى ئەبۋ تالىبە -خۋاى لى پازى بىت- ۋە كوفىيەكان ۋە (ئەحمەدى كوپرى
 خەنەل) ىش لە ۋتەيەكى تردا لەسەر ئەۋە پايەن.

مه‌رجه‌گانی برینی دهستی دز

یه‌که‌م مه‌رجی برینی دهستی دز ئه‌وه‌یه ده‌بیت ئه‌وه‌نده دزی بکات که له‌سه‌ری دهستی به‌پردیٔ، ئه‌و ئه‌ندازه‌یه‌ش له‌لای (جمهوری زانایان، وه‌ک: (شافعی) و (مالک) و (احمد) -خوا لییان خوش بیٔ- بریتیه له (چاره‌که دیناریکی ئالتوون، یان سئ دره‌می زیوو).

جا هه‌ر که‌س ئه‌و ئه‌ندازه‌یه دزی بکات، ئه‌وه به (ئیتفاق)ی زانایان دهستی ده‌پردیٔ، به‌پیی ئه‌م به‌لگانه:

۱. له سه‌حیحی (بوخاری و مسلم) دا هاتوو (عبدالله ی کوپی عومر) -خوای ئی پازی بیٔ- ده‌فرمویت: (ان رسول الله ﷺ قطع فی مجن ثمنه ثلاثه دراهیم) وفي لفظ لمسلم (قطع سارقا فی مجن قیمته ثلاثه دراهیم) واته: (پیغه‌مبه‌ر ﷺ دهستی دزی به‌ریوه له دزینی قه‌لغانیکدا که به‌سو دره‌می زیو بوو) له ریوایه‌تی موسلمدا ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ دهستی دزیک ی بری قه‌لغانیک ی دزیوو بایی سئ دره‌م بوو).

۲. له سه‌حیحی (بوخاری و مسلم) دا هاتوو که (عائیشه) -خوای ئی پازی بیٔ- ده‌فرمویت: (پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: (تقطع الید فی ربع دینار فصاعدا) وفي رواية لمسلم (لا تقطع ید السارق إلا فی ربع دینار فصاعدا) (دهستی دز له دزینی چاره‌که دیناریکی (زیر) به‌رهو ژووور ده‌پردیٔ) له ریوایه‌تی (موسلم) دا هاتوو که (دهستی دز ناب‌پردیٔ، مه‌گه‌ر له دزینی چاره‌که دیناریکی (زیر) به‌رهو ژووور.

۳. له سه‌حیحی (بوخاری) دا هاتوو که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: (دهستی دز له دزینی چاره‌که دیناریکی زیردا به‌رن، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌و ئه‌ندازه‌یه که‌مه‌تر

^۱ کفایه‌ الاخیار ۲ ص ۱۱۶-۱۱۷، وه‌رگنیر.

بوو، نهوه له سهری دهستی دز مه برن) چاره که دیناریکی زیر له و پژده سنی
 دره می زیو بووه، دیناریکی زیریش دوازه دره می زیو بووه.
 وه (دز) دهستی نابردیت هه تا کو نهو مالهی که دهیدزیت دهیت له جیگای
 هه لگرتنی (عاده) تی خویدا بیت، بویه نهو مالهی که له دهست خاوه نه که ی
 فهوتاوه، یاز، بهروبومی نهو بیستانهی که له دروده شتدایه و په رزینی نیه،
 یان حیوانیک که بهی شوان بهره لا کراوه، نهوه نه گهر بابایه که نه مانه بدزیت،
 دهستی نابردیت، به لکو سه رزه نشت دهکرت و قهرزو بژاردنه که شی
 به سه ره وه چه ندانه دهکرت، هه روه که فرمودهی پیغمبریش ﷺ له م باره وه
 هاتوه، نهوه تا (عومهری کوری شوعه یب له باوکیه وه، نهویش له باپیرییه وه
 ده فرمویت: جاریکیان گویم له پیانیک بوو پرسپاری له پیغمبر ﷺ
 ده کردو وتی: (نهی پیغمبره ی خوا ﷺ هاتووم تا سه باره ت به و شتری ون
 بوو پرسپارت لی بکه م؟ پیغمبر ﷺ فرموی: پیلاوو ئاوی خوی پییه و
 له دره خت ده خواو، وازی لیینه هه تا کو ده گاته خاوه نه که ی خوی پاشان
 پیاهه که وتی: نهی بز و مه ری ون بوو؟ پیغمبر ﷺ فرموی: نهوه بو تو
 یان بو براکت یان بو گورگه، پاشان پیاهه که وتی: نهی نهو مه ری که به
 شهو له له وه پرگاهه ی خوی داده بریت؟ پیغمبر ﷺ فرموی: له وه دا دهی
 سزابدری و دوو نه وه ندهی نرخه که ی خوی بدریت وه، وه هر حیوانیکیش
 نه گهر له په چه که ی خوی دابریت، نه گهر گه یشته نرخه قه لغانیک نهوه
 ده سترینی له سهره، پاشان پیاهه که وتی: نهی پیغمبره ی خوا ﷺ نهی
 بهروبوم نهوه ی که له نیو قوزاخه که دا ده بریت؟ پیغمبر ﷺ فرموی:
 له بهروبومدا هه رچییه که بیخوات به لام چاکی پر نه کات بو مال وه، نهوه هیچی
 له سهر نیه، به لام هه رکه س لینی هه لگرت نهوه دوو نه وه ندهی نرخه که
 سزادانیشی له سهره، وه نه گهر بهروبومه که برایه جیگای خوی و دزرا، نهوه
 له و کاته دا ده سترینی له سهره، نهویش نه گهر هاتو دزراوه که گه یشته نرخه

قەلغانىڭ، بەلەم ئەۋەدى كە ناگاتە نرخی قەلغانىڭ ئەۋە دەبىت دوو ئەندازەى نرەكەى بېژىرىت و پاشان سزاش دەدرىت) رواه اهل السنن.

(خوينەرى خوشەويست (شىخى ئىسلام ابن تيميه) -خو لىي خوش بىت- ئەم باسەشى بەكورتى هیناۋە، جا بە پشتیوانى خوای کاربەجى، من چەند خالىڭ دەخەمە سەرى بەهيوای زیاترو چاکتر حالیبوون:

خالى يەكەم: لە باسى (مەرجهکانى بېرىنى دەستى دن) دا (شىخى ئىسلام) تەنها ئامازەى بۇ دوو مەرچ کردوۋە، بەلەم زانايان دەفەرموون: دەبىت چەند مەرچىكى دىكە هەبىت، كە ئەمانەن:

۱. دەبى دزەكە بالغ بىت، واتە: تەمەنى گەيشتیبىتە (پانزە) سال.

۲. دەبىت (عاقل) بىت، واتە: شىت نەبىت.

بەلگەش لەسەر بەمەرچ گرتنى ئەم دوو خالە، ئەم فەرموودەى پىغەمبەر ﷺ كە دەفەرمویت: (رفع القلم عن ثلاثة، عن النائم حتى يستيقظ، وعن الصبي حتى يحتلم، وعن المجنون حتى يعقل) فەرمودەيەكى صەحيحە و ئەبوداۋود نەسائى و ئىبن ماجە رىۋايەتیان کردوۋە.

۳. دەبى (دزە) كە بە ئارەزوۋى خۇى دزىەكە بكات، نەك زۆر لىكراۋ (مكره) بىت، بەلگەش ئەم فەرمودەيە: -ابن عباس- خوای لى رازى بىت- دەفەرمویت: پىغەمبەر ﷺ فەرموۋى: (خوای بەرز لەمانەدا لە (ئومەت) هەكەم دەبورىت، نەزانى و... لەبىرچوون و... ئەۋەش كە زۆر لىكراۋە بۇ كارىكى خراپ) حاكم و ابن حبان رىۋايەتیان کردوۋە و فەرمودەيەكى (صحيح)ە.

۴. دەبىت ئەۋ مالهى كە ئەيدىزىت مولكى خۇى نەبىت، وە (شوبهە) ش نەبى كە بەشى ئەمى تىدايە.^۱

^۱ فقه السنة م ۲ ص ۴۱۳. وەرگىز.

خالی دووهم: ئەگەر کەسێک شتێکی بە خواستن (العاریه) برد، پاشان نینکاری ئێ دەکرد و دەفوت: نەمەردوو، ئایا ئەو (دز) و حەددی ئێ دەدری یان نا؟
 وەلام: زانایان تییدا جیاوازن، (جمهوری) ی زانایان دەفەرموون: دەستی نابەدریت چونکە (قورئان و سوننەت) تەنھا لەسەر (دز) دەست برینیان فەرزکردوو.

دەوی ئەو کەسە شت بە خواستن دەبات و پاشان -حاشای ئێ دەکات- ئەو پێی ناوتریت (دز) بەلام ئیمام ئەحمەد و ئیسحاق و ظاهرییەکان دەڵێن: حسابی دزی بۆ دەکری و دەبێ دەستی بپەردی، بەلگەشیان ئەم فەرەودەیه: عایشە خۆی ئێ پازی بیت، دەڵێت: ئافەرەتێکی مەخزومی هەبوو، ھەموو جار شتی بە خواستن دەبرد و پاشان حاشای لێدەکرد، پیغەمبەر ﷺ فەرمانی بە برینی دەستیکرد، لەو کاتەدا کە سوکاری ئافەرەتە کە هاتنە لای (ئوسامە ی کوپری زەید) و داوایان لێکرد بەلکو لەسەر ئەم ئافەرەتە قسە لەگەڵ پیغەمبەر ﷺ بکات، ئەویش چوو لەو بارەو قسە لەگەڵ پیغەمبەر ﷺ کرد، پیغەمبەریش ﷺ بە ئوسامە ی فەرموو: ئەی ئوسامە جاریکی دیکە نەتبینم لەیەکیک لە سنورەکانی خوادا تکا بکەیت، پاشان پیغەمبەر ﷺ ھەستا و فەرمووی: ئەوانە ی پیش ئێو تەنھا بۆیە خۆی گەورە لەناوی بردن، ئەگەر بابایەکی ئاودار و بەرێز لەناویاندا دزی بکردا، وازیان لێدەھێنا، بەلام ئەگەر بابایەکی لاواز دزی بکردا، یەکسەر دەستیان دەبڕی!!

دەوی بەو خۆیە ی کە گیانی منی بە دەستە، ئەگەر (فاتیمە) ی کچی (محمد) یش دزی بکات، دەستی دەبڕم، پاشان دەستی ئافەرەتە مەخزەمیەکیان بپری، ئیمام ئەحمەد و موسلیم و نەسائی پێوایەتیان کردوو، (ابن قیم) ئەم بۆچونە یانی لاپەسەندترە، وە ھەروەھا زۆریک لە زانایانی تریش، چونکە: ئەو کەسە ی شتێک دەخوای و پاشان حاشای ئێ دەکات، ئەگەرچی لە زوبانی عەرەبیدا دزی پێناوتریت، بەلام لە (شەرعی) دا ھەر دزە،

دهى شەرىعىش پيش زوبان دىكەويت، وه (شەوكانى)يش له دواى هينانى
بۆچوونى هەردوولا، موناقەشەكردنى بەلگەكانيان، بۆچونى دووهم
بەسەرکەوترو پەسەندتر له قەلەم دەدات^۱ هەندى وردە بابەت ماوه سەبارەت
به (حەددى دن) بەلام پيم وايە ئەمەندە بەس بىت و خوينەرى خوشەويست
حەوالەى پەراوەكانى (فقه) دىكەم.

^۱ نيل الاوطار م ۷ ص ۱۴۸-۱۵۰. وەرگير.

فەصلی پینجەم

هەددی داوین پیس-الزانی-

ئەو کەسەى کە داوین پیس و زیناکەرە - چ پیاو چ ژن- ئەگەر هاتوو (محسن) بوو.^۱ ئەو دەبیت بە بەرد ڕەجم بکریت هەتا کو دەمریت، هەرەك پیغەمبەر ﷺ (ماعزی کوپی مالکی ئەسەلمی) و (ئافەرەتە غامدی) هەکو (دوو یەهودی) یەكەى ڕەجمکرد، وە موسولمانانیش لە پاش خۆی هەردەم ڕەجمی داوین پیسانیان کردوو.

بەلام ئەگەر داوین پیسەكە (محسن) نەبوو،^۲ ئەو بە فەرمانی (قورئان) دەبی سەد قامچی لی بدریت، وە بە سوننەتی پیغەمبەریش ﷺ دەبیت سالتیک دووربخریتەو، ئەگەرچی هەندیک لە زانایان دوورخستنهو هەكە بە فەرز نازاندن^۳ وە هەتاكو چوار شایەت لەسەر ئەنجامدانی ئەو زینایە شایەتی نەدن، یان کابرا خۆی (اقرار) نەكات لەسەر خۆی، ئەو هەددەكە بەرپا ناکریت، جا زۆرەى زانایان دەفەرموون: ئەگەر خۆی شاهیدی لەسەر خۆیدا، ئەو دەبیت چوار جار شاهیدی بدات، وە هەندیک لە زانایانیش دەفەرموون: یەك جار شاهیدی بدات بەسە.^۴

^۱ زانایان دەفەرموون: (محسن) بەو دەوتریت کە ئەم خالانەى تیا بیت:

یەكەم: بالغ بیت. دووم: عاقل بیت. سنیەم: نازادیت. چوارەم: ئەگەر پیاوبیت ژنی مینابیت، ئەگەر ژنیش بیت شوی کردبیت، کفایە الاخیار ۲ ص ۱۱۱. وەرگیر.

^۲ واتە ئەو چوار مەرجەى تیدا نەبوو، کە باسما نەکرد. وەرگیر.

^۳ بەلگەى قورئان ئەمەیه: (الزانیة والزانی فاجلدوا کل واحد منهما مائة جلدة ولا تأخذکم بهما رافة فی دین اللہ) (النور: ۲) واتە: ئافەرەت و پیاوی داوین پیس هەریکەیان سەد قامچیان لێدەن و لە پاپەڕاندنی دەستورو یاسای خوادا بەزەیی و نەرمی نەتان گریت. وە پیغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمویت: (البکر بالبکر جلد مائة ونفی سنة) رواه مسلم. کفایە الاخیار ۲ ص ۱۱۰. وەرگیر.

^۴ ئەوانەى کە بۆچونیان وایە (کابرای زیناکەر) یەكجار دان بە زیناکەى خۆیدا بینن بەسە، ئەم زانایانەن: (مالک، شافعی، داود الظاهری، طبری، أبو ثور) بەلام (احمد و ابوحنیفە) دەفەرموون: دەبی کابرا چوار جار

وه ئه گهر كابرليه ك خوى (اقرار) يکرد به وى كه زيناى كردوه، په شيمان بويه وه، وه هه ندىك له زانايان ده فهرموون: هه دده كهى له سهر لاده كه وىت، وه هه ندىكيشيان ده لىن: (هه دده) كهى ههر له سهر لاناكه وىت؟^۱

(محسن) يش به وه ده گوتريت كه باباى زيناكه (مكلف) -بالغو عاقل- بيت، وه به نيكاحيكى صهحيح ژنى هيناييت وه به پيشدا چووبيته لاي ژنه كهى، ئه گهرچى ته نها يه ك جاريش بيت.

وه زانايان سه بارهت به ئافره تيك كه سكى پر ده بى و كه چى ميرديشى نه كردوه جياوازن، هه ندىكيان ده لىن: هه ددى له سهر نيه، چونكه ده گونجيت به زورليكراوى سكى پرېووبى، يان كابرليه ك چووبيته لاي و واى زانيبى ژنه كهى خويه تى، به لام ده سته يه كى ديكه له زانايان ده لىن: ئه گهر به بى ميرد كردن سكى پرېوو، وه وه ده بى هه ددى لى بدريت، جا به راستى ئه م بوچونه يان زياتر له گه ل (بنچينه كانى) به رنامه ي ئيسلامدا ده گونجيت و، ههر چوار جينشينه كانى پيغه مبه ريش ﷺ په پره وييان له مه كردوه.^۲

له باره ي هه ددى نيريازيشه وه، هه ندىك له زانايان ده فهرموون: هه دده كهى وهك هى زينا يه، وه هه ندىكيشيان ده لىن: هه دده كهى له هى زينا كه مته و، به لكو ته نها (تعزير) سه رزه نشت ده كريت، به لام راى په سه ندترو راستر ئه وه يه كه هاوه لانى پيغه مبه ر ﷺ وان له سهرى و يه ك ده نكن تييدا، ئه ويش

شاهيدى له سه رخوى بدات به ئه نجامدانى زيناكه، وه هه ر دوولاش بيلگه ي شه رعى خويان هه يه، به لام پيويست ناكات، ليره دا باسيان بكه م، وه (سيد سابق) يش له (فقه السنه) دا بوچونى (نيام مالكو شافعى) پى (راجح) تره، فقه السنه ۲م ص ۳۵۲. وه رگير.

^۱ ئه م بوچونه يان كه ده لى هه دده كهى له سهر لاده كه وى، بوچونى ئه م زانا يانه يه: (شافعيه كان، هه نه فيه كان، هه نه بليه كان) نيامى (مالك) يش ده فهرمويت: ئه گهر په شيمان بويه وه (شوبه ي) هه بو، ئه وه لى قه بول ده كريت، به لام ئه گهر (شوبه ي) نه بو، ئه وه لى قه بول ناكريت، فقه السنه ۲م ص ۳۵۲. وه رگير.

^۲ بى قولتر شاره زابوونى به لگه كان، سه يرى (فقه السنه ۲م ص ۳۵۶-۳۵۷) بكه. وه رگير.

ئەوھىيە دەفەرموون: دەبىي ھەردوکیان بکوژىن، چ (بکەر) چ (لەگەل کراو) ئىتر (محسن) بن یان (محسن) نەبن وەك يەكە^۱، بۆ ئەمەش چەند بەلگەيەکیان بەدەستەوھىيە: بە تايبەت ئەم فەرمودەيە: (ابن عباس) -خوای ئى پازى بىت- لە پىغەمبەرەوھ ﷺ دەگىرپىتەوھ کە فەرموويەتى: (من وجد تموه يعمل عمل قوم لوط، فاقتلوا الفاعل والمفعول به) ئەبوداودو ترمذى و ابن ماجه گىراويا نەتەوھ فەرمودەيەکی صەحيحە.

واتە: (ھەرکەستان بىنى کردەوھەکەي گەلى لوطى ئەنجام ئەدا -نيربازى- ئەوھ بکەر و لەگەلکراو بکوژن).

بە کورتى يارەکانى پىغەمبەر ﷺ سەبارەت بە کوشتنى (نيرباز) جياوازيان نيه -چ فاعل چ مفعول بە- بەلام بۆ شىوازو چوئىتى کوشتنەکیان چەند بۆچونىکیان ھەيە:

(ئەبوبەكرى صديق و عالى كورى ئەبوتاليب -خوایان ئى پازى بىت- دەفەرموون: دەبىي لەسەربانىك بەر بدرىنەوھ يان ديوارىکیان بەسەردا بەتەپىنرىت ھەتاکو لە ژيړيدا دەمرن!!

وھ ھەندىکیان دەفەرموون: دەبىت بۆن پىستىرین جىگادا بەند بکرىن ھەتاکو دەمرن، (ابن عباس) یش دەفەرمووت: دەبىت بىرىنە سەر بەرزترىن سەربانى ئەو گوندە يان ئەو شارەو بەربدرىنەوھ، پاشان بە شوئىنياندا بەرد باران بکرىن، ھەرەك چۆن خوای گەورە بەو شىوھىيەى بە گەلى (لوط) کرد، وھ (ابن عباس) -خوای ئى پازى بىت- لە رىوايەتیکى دیکەدا دەلالت: دەبىي پەجم بکرىن، شایانى باسە زۆرەي سەلەفیش لەسەر ئەم بۆچونەن، وھ دەفەرموون: لەبەرئەوھى خوای گەورە لەسەر ئەو کردەوھىيە گەلى (لوط) ی

^۱ لە باسى ھەددى زىنادا پىناسەي (محسن) و (غیر محسن) مان پوون کردۆتەوھ، بە شىوھىەك لىزەدا پىويست ناکات. وەرگىز.

پهجم کردووه، كهواته دهبيټ: هەردوكيان پهجم بكرين، ئيتەر كويله بن يان
 نازاد يان يه كيكيان كويله و ئه ويتەر نازاد وه كه يه كه و هيچ جياوازيه كيان نيه،
 به لام نه گهر بالغ نه بوون، يان يه كيكيان بالغ نه بوو، نه وه سزاكه ي له كوشتن
 سوكتره^۱.

د. ع. ع.

^۱ خوینه‌ری خوشه‌ویست: دهرباره‌ی هەددی نێریازی سێ بۆچوون ههیه:

یه‌که‌م: به‌ په‌هابی ده‌بیټ هەردوکيان بکوژین: ئەمەش بۆچونی هەموو هاو‌ه‌لانی پێغه‌مبەر ﷺ
 وه ئیمامی شافعی‌ش له‌ قسه‌یه‌کی‌دا له‌سه‌ر ئەم‌هیه.

دووه‌م: هەددی نێریازی وه‌ك هەددی زینا وایه، بۆیه ئەگەر ژندار بوون، ده‌بی (په‌جم) بکړین و،
 ئەگەر بێ ژنیش بوون، نه‌وه ده‌بی (سه‌د) قامچیان لێ‌بدری، سالتیکیش له‌ ولات دور‌بخړینه‌وه،
 ئەمەش بۆچونی ئەم زانایانه‌یه: (سه‌عیدی کوپری موسه‌یه‌ب، عطائی کوپری په‌باح، قه‌تاده،
 حه‌سه‌نی به‌ه‌ری، نه‌خه‌عی، شه‌وری، شه‌زاعی، ئیمام شافعی له‌ قسه‌یه‌کی‌دا).

سێ‌هه‌م: (ئەبو‌حنیفه‌و، شافعی له‌ قسه‌یه‌کی‌ تری‌دا) ده‌لێن: ئەو كه‌سه‌ی نێریازی ده‌كات ته‌نها
 (تعزیر) سه‌رزه‌نشتی له‌سه‌ره، چونكه ئەو كرده‌ویه زینا نیه، بۆیه حوكمی شه‌ویش وه‌رناگرت.
 فقه‌ السنه‌ ۲م ۳۶۵-۳۶۷، به‌لام ئێین ته‌یمیه -په‌حمه‌تی خ‌وای لیبیت- بۆچونی یه‌كه‌می
 لاپه‌سه‌ندترو (سه‌حیح)‌تره، چونكه ئیجماعی هاو‌ه‌لانی پێغه‌مبەر ﷺ له‌سه‌ره، وه
 شه‌ركانیش -خ‌وای ئی‌پازی بیټ- له‌ په‌راوی (نیل‌ال‌اوطار/ ۷ه‌م ۱۳۲)‌دا ئەمیش هه‌مان بۆچونی
 هاو‌ه‌لانی پێ‌راسترو، لاپه‌سه‌ندترو، به‌رپه‌رچی هەردوو بۆچونه‌كه‌ی تری داوه‌ته‌وه. وه‌رگێڕ.

فه صلی شه شه م

هه ددی عاره ق خور - شارب الخمر -

هه ددی عاره ق خواردنیش، به سوننه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ جیگیره و کؤرا (اجماع) ی نوممه تیشی له سهره، چونکه به چهند جوریک له پیغه مبه ری خواوه ﷺ کپردراوه ته وه که فرمویه تی: (من شرب الخمر فاجلدوه، ثم ان شرب فاجلدوه، ثم ان شرب الرابعة فاقتلوه) نه بو داودو ترمزی و ابن ماجه گپراویانه ته وه.

(هه رکه س عاره قی خوارده وه، نه وه شه لاقی لیدهن، پاشان نه گهر خواردییه وه شه لاقی لیدهن، پاشان نه گهر خواردییه وه شه لاقی لیدهن، وه نه گهر بو جاری چواره میش خواردییه وه، نه وه بیکوژن).

وه له پیغه مبه ری خواوه ﷺ جیگیره که چهند جار (شه لاق) ی له عاره ق خور داوه، وه به هه مان شیوه جینشینه کانی و موسولمانانیش له پاش خوی هه رده م پهیره ویان لیکردوه.

به لام کوشتنی (عاره ق خور) له لای (جمهوری) زانایان (منسوخ) ه، هه ندیکیش ده لین: (منسوخ) نیه، به لکو نه کوشتنه وه ک (سهرزه نشتیك) وایه که پیشه وای موسولمانان له کاتی پیویستدا نه جامی ده دات^۱.

سه بارت به ژماره ی شه لاقه کانیش: له سه حیجی (مسلم) دا هاتوه که پیغه مبه ری خوا ﷺ: (انه ضرب في الخمر بالجرید والنعال اربعین).

واته: (پیغه مبه ری خوا ﷺ له مهر هه ددی عاره ق خوردا، به په لی دارخورماو نه عمل (چل) شه لاقی وه شاندوه). وه نه بوبه کری صدیقیش - خوی تی پازی

^۱ ته نها (ظاهریه کان) له ناویاندا (ابن حزم) بؤچونیان وایه که: عاره قخور له جاری چواره مدا ده کوژنیت، نیر کور جه ماومری زانایان ده فرموی: کوشتنه که ی (نسخ) بووه ته وه. نیل الاوطار ۷م ص ۱۶۲-۱۶۳. وه رگیب.

بیټ - هر چل قامچی وه شاندووه، به لام عومهری کوپری خه تتاب - خوای لی
 رازی بیټ - له سهرده می جینشینایه تی خویدا (هه شتا) قامچی له عاره ق خور
 داوه، وه ئیمامی عه لی - خوای لی رازی بیټ - جاری وا هه بووه چل قامچی و
 جاری وا هه بووه هه شتا قامچی لی ده دا.

بویه دهسته یه که له زانایان ده لین: (واجب) هه شتا قامچی له عاره ق خور
 بدریټ، وه هه ندیکیش ده لین: ئه وهی که واجبه چل قامچییه، به لام زیاد له وه
 (پیشه وای موسولمانان) ده توانیټ له کاتی پیویستدا ئه نجامی بدات، بو
 نمونه: ئه گهر بابای عاره ق خور له هه شتا قامچی که متر گوئی نه ده دا و په ندی
 وهر نه ده گرت، یان خه لکی به شیویه کی زور ده ستیان دابوویه عاره ق
 دروستکردن و خواردنه وهی، ئه وه له وه ده مه دا زیاد له چل قامچی دروسته،
 به لام ئه گهر عاره ق خوران کهم بوون و، بابای عاره ق خوریش تازه دهستی
 دابوویه عاره ق خواردنه وه، ئه وه چل قامچی به سه و، زیاتر له وه پیویست
 ناکات، شایانی باسه ئه م بوچونی دووه مه یان له وی پیشوو (په سه ند) تروه،
 بوچوونی ئیمام (شافعی) و ئیمام (احمد) یشه له یه کیټ له قسه کانیدا چونکه
 (عومهری کوپری خه تتاب) - خوای لی رازی بیټ - کاتیټ هه ستیکرد عاره ق
 دروستکردن و خواردنه وهی په ره ی سه ندووه و زور بووه، یه کسه ر له هه شتا
 قامچییه که ش زیاد ی کردووه، ئه نجا بو زیاتر سه رزه نشتکردن سه ری عاره ق
 خوره که شی (سفر) ده کرد، بویه ئه گهر کابرای عاره ق خور له گه ل لی دانی چل
 قامچییه کهیدا، له ولایتیش دوور بخریته وه تا ناوی کویر بیته وه، یان ئه گهر
 بهرپرس بوو، لابریتی و بهینریته خواره وه، ئه وه کاریکی زور چاکه، چونکه
 ئیمامی عومه ر - خوای لی رازی بیټ - له سه ر عاره ق خواردنه وه بهرپرسی
 هیناوه ته خواره وه و (عه زلی) ی کردووه!!

عارهق چیه؟

پیناسه‌ی عارهق - الخمر -

ئەو عاره‌قه‌ی که خواو پیڤه‌مبەر ﷺ قەدەغەیان کردووه، وه هەرکه‌س بیخواته‌وه پیڤه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانی کردووه به شەلاق لێدانی، بریتیه: له هه‌موو شەرابێکی سەرخۆشکەر، ئیتر له هەرچییه‌ک دروست بکریّت، وه‌ک یه‌ک وایه، وه‌ک ئەمانه: (تری و خورما و هه‌نجیر) له میوه‌دا، (گه‌نم و جو) له دانەوێڵه‌دا، یان (هه‌نگوین) و (شیری ئازەل). چونکه عاره‌ق تاییه‌ت نیه به گوشراوی تری‌وه، ته‌نانه‌ت ئەو کاته‌ی که ئایه‌تی هه‌رامبوونی (عاره‌ق) دابه‌زی، له‌نیۆ مه‌دینه‌دا ئەو عاره‌قه‌ی که له تری دروست ده‌کریّت هیچی تی‌دا نه‌بوو، چونکه له نیۆ شاری مه‌دینه‌دا دار تری هەر نه‌بووه، به‌لکو عاره‌قی تری له شامه‌وه ده‌هات بو مه‌دینه، وه خه‌لکی شاری مه‌دینه زۆرینه‌ی عاره‌قه‌که‌یان گوشراوی خورما بووه.

هه‌ربۆیه به (موت‌ه‌واتری له پیڤه‌مبەری خوا ﷺ جینشینه به‌ریزه‌کانی و، هاوه‌لانی تریش هاتووه که: پیڤه‌مبەری خوا ﷺ هه‌موو سەرخۆشکەریکی به‌هه‌رام داناوه، پونیشی کردۆته‌وه که (عاره‌ق)ه.

که‌واته: رای په‌سەندترو به‌هیز ئەوه‌یانه که (جمهوری زانایانی له‌سەر، ئەویش ئەوه‌یه که به‌گشتی هه‌رشتی‌ک (مسکر) سەرخۆشکەر بێت ئەوه عاره‌قه و هه‌رامه، وه شەلاقیش له بخۆره‌که‌ی ده‌دریّت، ئیتر ئەگه‌رچی ته‌نها یه‌ک قه‌تره‌شی لیبخواته‌وه و بو ته‌داوی بێ و بو غه‌یری ئەوه وه‌ک یه‌که.

چونکه پیڤه‌مبەری خوا ﷺ سه‌باره‌ت به عاره‌ق پرسیا‌ری لیکرا له کاتی‌کدا بو دەرمان به‌کاربه‌ی‌نریّت؟ ئەویش له‌وه‌لامدا فەرمووی: (إنها داء وليست بدواء) رواه مسلم. واته: (له پاستیدا عاره‌ق ده‌رده، نه‌ک دەرمان). وه له رپوایه‌تی ئیمام (بوخاری)دا ده‌فەرمویت: (إن الله لم يجعل شفاء امّتي فيما

حرم علیها) واته: (خوا شیقای ئومه ته که می له شتی کدا دانه ناوه که له سهری
حه رام کرد بیئت) بهریا کردنی هه ده که ش به دوو شت واجب ده بیئت.

یه که م: به شاهیدی دانی دوو شاهیدی پیاو.

دووه م: به (اعتراف) دانپی داهینانی عاره ق خوره که خوی.

به لام ئه گهر بابایه ک بونی عاره قی ئی ده هات، یان بینرا له وهختی پرشانه وه دا
عاره قی هه لده هینایه وه، ئه وه هه ندیک له زانایان ده لئین: ئه و که سه هه ددی ئی
نادریئت، چونکه بوی هه یه عاره قی نه خوارد بیئت، یان به نه زانی خوارد بیئت،
یان به زۆرو شه ق ده ر خواردیان کرد بیئت، له م لاشه وه ده سته یه کی تر له
زانایان ده فهرموون: ئه گهر زانرا ئه و شته ی که خواردویه تیه وه
سه رخۆشکه زه، ئه وه ده بیئت شه لاقی لیبدریئت، ئه م بۆچونه شیان
په سه ندتره و، هه ر ئه مه ش له جینشینه کانی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لانی
دیکه شه وه هاتووه، وه ک (عوسمان و عه لی و ابن مسعود) - خوایان ئی رازی
بیئت - سوننه تی پیغه مبه ریش ﷺ هه ر له سه ر ئه مه یانه و، بۆ (ئیه صلاح) ی
خه لکیش ئه مه یان باشته و، پرپه وی ئیمام (مالک) و (احمد) و غه یری ئه وانیش
له سه ر ئه مه یه .

حوكمى حەشيشە

بەھەمان شىۋە حەشيشەش خواردنى حەرامە، بخۆرەكەى شەلاقى لىدەدرىت،
وہك چۆن لە عارەق خۆر دەدرىت، بەلكو حەشيشە لە عارەقىش —لەچەند
پوویەكەوہ— پىسترو قىزەوتىرە!!

بەلام ئەوئەندە ھەيە لەبەر ئەوہى (تەپ)نەو (وشك و پەقە) زانايان سەبارەت بە
پىسبونى مشتومريان ھەيە و سى بۆچوونى لەسەرە:

بۆچوونى يەكەم: وہك عارەق وایە و پىسە.

بۆچوونى دووہم: لەبەرئەوہ وشك و پەقە پىس نەو.

بۆچوونى سىيەم: دەبى جياوازی بخىتە نىوان وشك و تەپەكەيانەوہ.

بەھەرچال: بە ناو و ناوہرۆك حەشيشە دەچىتە نىو ئەو عارەقەى كە خوا
پىغەمبەر ﷺ قەدەغەيان کردووە، ئەوہتا (ئەبوموساى ئەشعەرى) —خوای ئى
پازى بى— دەفەرمویت: (ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ سەبارەت بەو دوو (شەرابە)ى
كە ئىمە لە ولاتى يەمەن دروستى دەكەين فەتوامان بۆ بدە؟) (البئج) كە لە
ھەنگوین دروست دەكراو (المن) كە لە گەنم دروست دەكرا، جا ئەبو موسا
دەلىت: پىغەمبەرى خوا ﷺ لە وتاردا وشەى كورت و پرماناى "جوامع الكلم"ى
پى بەخشرايوو. بۆيە فەرمووى (كل مسكر حرام) واتە: (ھەموو شتىكى
سەرخۆشكەر قەدەغەيە) متفق عليه.

وہ (نوعمانى كوپى بەشير) —خوای ئى پازى بىت— دەفەرمویت: پىغەمبەرى خوا
ﷺ فەرمووى: لە (جۆ) عارەق ھەيە، لە (گەنم) عارەق ھەيە، وہ لە (مىوژ) عارەق
ھەيە، وہ لە (خورما) عارەق ھەيە، وہ لە (ھەنگوین) عارەق ھەيە و منیش
پىشگىرىيى لە ھەموو سەرخۆشكەرىك دەكەم. ئەبوداود و ترمى گىراويانەتەوہ.
وہ (ابن عمر) —خوای ئى پازى بىت— دەگىرپتەوہ كە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى:
(كل مسكر خمر، و كل مسكر حرام) وفى روايە (كل مسكر خمر، و كل خمر حرام)
رواہ مسلم.

واته: (هه موو سه رخۆشكه ريك عاره قه و، هه موو سه رخۆشكه ريكيش قه ده غه يه) له گيرانه وه يه كى تر دا ده فهر مويت: (هه موو سه رخۆشكه ريك عاره قه و هه موو عاره قيكيش قه ده غه يه) وه (عائيشه) -خوای ئى پازى بيت- ده فهر مويت: پيغه مبهري خوا ﷺ فهر مووى: (كل مسكر حرام، وما أسكر الفرق منه، فعلا الكف منه حرام) رواه الترمذي وقال: حديث حسن. واته: (هه موو سه رخۆشكه ريك قه ده غه يه، وه هه ر شتيك زۆره كه ي مروؤ سه رخۆش بكات، ئه وه پر ه مشتيكيشى ئى قه ده غه يه) وه هه م پيغه مبهري خوا ﷺ له جيگايه كى ديكه دا ده فهر مويت: (ما أسكر كثيره، فقليلة حرام) رواه ابوداود والترمذي وابن ماجه وصححه الحاكم. واته: (ئو شته ي زۆره كه ي مروؤ سه رخۆش بكات، كه مه كه يشى قه ده غه يه) وه (جابر) -خوای ئى پازى بيت- ده فهر مويت: (جاريكيان پياويكيان پرسيارى كرد له پيغه مبهري ﷺ سه باره ت به شه رايتك كه له ولاتى ئه وان ده يان خواره وه، پيغه مبهري ﷺ فهر مووى: ئايا ئو شه رابه سه رخۆشكه ره؟ وتى: به ئى، پيغه مبهري ﷺ فهر مووى: هه موو سه رخۆشكه ريك قه ده غه يه، وه هه ر كه س خواردنى سه رخۆشكه ر بخواته وه، خوا به ئينى داوه كه: چلك و چه په ئى دۆزه خييه كانى ده رخوارد بدات) موسلم پياويه تى كردوه. جا له راستيدا فهر مووده له م باره وه زۆره وه له يه ك وشه ي كورتدا پيغه مبهري خوا ﷺ هه موو سه رخۆشكه ريكى كۆكردۆته وه، به حه رامى له قه له مداوه، وه جياوازى نه خستۆته ئىوان جورىك و جورىكى ديكه، ئيتر ئايا ئو سه رخۆشكه ره ده خوريت، يان ده خوريت وه، شله يان ره قو وشك، هيج كار له حه رامبوونى ناكات، وه شايانى باسه زانايانى پيشوو بۆيه به تايبه ت باسى (حه شيشه) يان نه كردوه، چونكه له م نزىكانه داو له پاش ئه وان خواردنى داهاتوه، هه روه ك چۆن هه نديك شه رابى سه رخۆشكه رى ديكه ش هه ن له كاتيكد ا له سه رده مى پيغه مبهردا ﷺ نه بوون و له پاش ئو داهاتوون، به لām هه موويان ده پونه ژير ئو فهرمودانه ي كه بپريارى حه رامبوونى هه ر سه رخۆشكه ريكى داوه.

فه صلی جه وتهم

جه ددی بو هتان کردن^۱

یه کیکیتر لهو جه ددانه ی که قورئان و سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ باسیان کردووه و موسولمانانیش تیکرا کوکن له سه ری... جه ددی بو هتان کردنه - القذف - بو که سیکی داوین پاک! بویه نه گهر بابایه ک بو هتانی (زینا) کردن یان نیربازی بو که سیکی پاک و بیگهر د (المحصن) کرد، نه وه واجبه جه ددی لی بد ریت، شایانی باسه جه دده که ش هشتا قامچییه. له باسی بو هتاندا مه به ست به (محسن) مروقی نازادو داوین پاکه (الحرالعفیف) به لام له بابی زینادا: بریتیه له وه ی که ژنی هیئابئی و (جیماع) ته واره تی له گه لدا کرد بیئت.

^۱ بنگومان شیخی نیسلام - رحمه تی خوی لیبت - باسی (القذف) بو هتانیش به کورتی هیئاوه و هندیک ورده بابیه تی باس نه کردووه، بویه نه گهر خوینهر ده یه ویت قولتر شاره زابیت، با سهیری په راه کانی (فقه) بکات. وهرگیر.

فہ صلی ھ شتھم

ئو تاوانانہی که سزاو ھددیکی دیاریکراویان بۆ دانه نراوه

لھەر ئو سهریچی و تاوانانہی که له قورئان و سوننه تدا ھددیکی دیاریکراو، یان (که فارهت) یان بۆ دانه نراوه، وهك ئهم تاوانانه:

۱. ماچکردنی مندالی بۆ موو، یان ئافرهت-غیری ژنی خویی و محارم.
۲. باوهشکردن به ئافرهتدا، سوک لیدانی و، خۆپیا ئاسون، چونه لای ئافرهت، به لام به بۆ (جیماع)!!
۳. بوھتان ھەلبەستن بۆ خەلکی، به لام که متر له زینا، (بۆ نمونه: فلان کهس ماچی فلان ئافرهتی کرد، یان سوکی لیدا، یان چاوی ئی ھەلتهکاند).
۴. خواردنی شتی ھەرام، وهك: خوین و مردارهوه بوو.
۵. دزینی شتیك له جیگایه کدا که شوینی پاراستنی سروشتی ئو شته نه بیئت، ئه گهرچی شتیکی زۆر که میش بیئت.
۶. ناپاکیکردن له ئاست (ئهمانهت و بهرپرستییدا، وهك: بهرپرسانی (بیت المال) و (ههتیو) و (وهکیل) و (شهريک) ئه گهر هاتوو ناپاکی -خیانهت- یان تیدا ئه نجامدا.
۷. (غەش) کردن له سهوداو کپین و فروشتندا، وهك: ئهوانه ی له (کیشانه) و (پیاوانه) دا کهم و زۆر ده کهن و خەلکی هەلده خەلە تیئن و قۆلیان ده بپن!!
۸. شایه تیدانی درۆ. (شهادة الزور).
۹. بهرتیل (په شوه) وهرگرتن له (حوکم) کردندا.
۱۰. حوکمکردن له شتی کدا به غیری بهرنامه ی خوا.
۱۱. دهست درێژکردنه سهر خەلکی به ناحق.

جا ئەوانەى كە ئەم جۆرە تاوانانە ئەنجام دەدەن، ئەو دەبىت ھەردەم سزا بىرىن و سەرزەنشەت -تەزىر- بىرىن، جۆرى سەرزەنشەت كەش دراوتە دەست والى موسلمانان.

بەلام ئەوانەىە بۆ كەم و زۆرى -تەزىر-كە دەبىت پەچاوى ئەم خالانە بىرىت:

يەكەم: دەبى سەرزەنشەت -تەزىر-كە بە گۆيرەى كەم و زۆرى تاوانەكەى بىت لە نىو خەلكيدا، بۆيە ئەگەر ئەو تاوانە لە نىو خەلكيدا زۆر بوو، ئەو دەبىت سزاكەى زۆرتر بىت، بەلام ئەگەر كەم ئەنجام دەدرا ئەو دەبىت بە پىچەوانەو بىت.

دووم: وە دەبى بە گۆيرەى حالى تاوانبارەكە بىت، بۆيە ئەگەر كابرايەك بو لە گوناھو سەرىپچيدا پۆچووبوو. ئەو دەبى سزاكەى بۆ چەندانە زياد بىرىت، بەلام ئەگەر وانەبوو ئەو دەبىت بە پىچەوانەو بىت.

سىھەم: وە دەبى بە گۆيرەى گەرە و بچوكى خودى تاوانەكە بىت. بۆ نمونە: بابايەك شەلم كۆيرم دەستدرىژى دەكاتە سەر ناموسى ھەموو كەس، نابىت سزاكەى وەك ئەو كەسە بىت كە تەنھا دەستدرىژى كردۆتە سەر يدەك ئافرەت يان يەك مندال.

لەمەر كەمترىنى (تەزىر)كەش سنورىكى ديارىكراو دانەنراو، بەلكو ھەر شتەك ئازار و ئىش بە تاوانبار بگەيەنىت ئەو دەگونجىت ئەنجام بىرىت، چونكە زۆر جار پياوى وا ھەيە بە ئامۆژگارى سەرزەنشەت دەكرىت، ھى واش ھەيە بە تۆرە بوون لىي، ھى واش ھەيە تەنھا بە ھەر شە كردن لىي، وە زۆر جار يىش (تەزىر) بە دەنگ لى ھەلگرتن و (سلاو) لى نە كردن دەبىت، ئەگەر ھاتوو بەرژوھەندى لەو ھەدا بوو، ھەر وەك دەبينىن پىغەمبەرى خوا ﷺ ھاوھەلانى پەنجا پۆژ قەسەيان نە كرد لەگەل ئەو سى موسلمانەدا كە بەبى (عوزر) لە جەنگى (تەبوك) دواكەوتن!!

وہ پیایوی واش ھہیہ (تعزیر) ھکھی بہوہ دہبیت کہ لہ (لیپرسراویتی) بہینریتہ خواروہ، ھروہک پیغہمبہری خواوہ ﷺ ھاوہلانی (تعزیر) یان بہو جوړہ کردوہ، وہ ھندی جاریش (تعزیر) بہ پیچراندنی (راتب) موچہ دہبیت، وہک ټو سہربازہ موسلمانہی کہ لہ شہر دا ھلدی و پشت ټوکاتہ دوژمن، چونکہ پشتکردنہ دوژمن لہ شہر دا لہ تاوانہ گہورہکان (الکبائر) ھ، جا برینی یارمہتیہکی وہک شیوہ (تعزیر) ټک وایہ بوی، وہ بہہمان شیوہ (لیپرسراو) ټہگہر کردہوہیہکی نادروستی کرد، ټوہ ھینانہ خواروہی و دورخستنہوہی لہو بہرپرستیہ جوړہ سہرزہنشتیکہ بوی!

وہ زیدہ جارانش سہرزہنشت (تعزیر) بہ (بہند) کردن و لیدان دہبیت، یان ناوچاو پہشکردن و سوارکردنی بہ پشتدا لہسہر ولاخیک و گیرانی بہنیو خہلکید. ھروہک دہگیرنہوہ کہ ئیمامی (عومہر) -خوای ټی پارزی بیت- ھرکہسیک شاھیدی دروی بدابایہ، فہرمانی دہکرد ناوچاوی پہش بکریت و بہ پشتا سواری ولاخیک بکری و، بہنیو عالہمدا بگیریتریت!!

سہبارت بہ سنوری زورتیرینی (تعزیر) ھکھش، زانایان مشتم و مریان ھہیہ، شافعیہکان دوو قسہیان لہسہری ھہیہ: یہکہم: نابیت لہ (دہ) قامچی زیاتر بیت. دووہم: نابیت بگاتہ ټہندازہی ھددیکی شہرعی.

وہ ئیمام (احمد) دہلیت: دہگونجیت لہسہر تاوانیک ټوہندہی ټی بدریت کہ بگاتہ ټہندازہی (ھددی) تاوانیکیر، بہلام نابیت بگاتہ (ھددی) ھہمان تاوان، بو نمونہ: کابرایہک دزی بکات، بہلام ټوہ مہرجانہی تیدا نہبیت کہ دہبیتہ ھوی دہستیرینی، ټوہ نابیت دہستی بپردیت، بہلام دہکریت زیاد لہ (ھددی) (بوہتان) کردنیشی ټی بدریت، یان کہسیک لہ (زینا) کہمتر بکات، ټوہ نابیت -ھددی- زینای لبدریت، بہلام دہگونجیت زیاد لہ (ھددی) (بوہتان) کہری ټی بدریت!!

بەلām ئىمام (مالك) دەلىت: ھەندىك تاوان ھەن دەگونجىت (تەزىر) ھەكەيان بگاھە (كوشتن) ىش. جا ھەندىك لە شوينكە وتوانى ئىمام (احمد) ىش لەگەلىدا يەككەنگن، بۇ ويئە: (جاسوسى موسلمان) ئەگەر ھاتوو جاسوسى بەسەر موسلمانانەوہ بۇ دورژمن دەکرد، ئەوہ سەبارەت بە ھوكمەكەى ئىمامى (احمد) تىيدا وەستاوہ، بەلām (مالك) و ھەندىكىش لە (ھەنبەل) يىيەكانىش كوشتنىان پى (مەنە)!.

بەھەمان شىوہ سەبارەت بە (ساحر - جادوگەر) ىش زۆربەى زانايان پىيان وايە دەبىت بكوژرىت. چونكە (جوندى) - خوا لىي رازى بى - دەگىرپىتەوہ كە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (حد الساحر ضربه بالسيف) رواه الترمذي. واتە: (ھەددى جادوگەر شمشىر لىدانىيەتى!!) وە لە ھاوہلانىش: (عومەرو، عوسمانو، ھەفصەو، عبداللەى كوپى عومەر، ھەندى صەحابەى ترىش) - خويان لى رازى بىت - پىيان وايە دەبى (جادوگەر) بكوژرىت. شايەنى باسە (جمھورى) زانايانىش كوشتنى (جادوگەر) بە (ھەدد) دەزانن نەك (تەزىر).

وہ (ئەبو ھەنىفە) ش پىي وايە ئەگەر تاوانىك زۆر دوبارە بويەوہ، ئەوہ (تەزىر) ھەكەى دەبىتە (كوشتن)!.

بەلگەش لەسەرئەوہى ھەر تاوانبارو خراپكارىك ئەگەر خراپەو شەپرى بە كوشتن نەبىت كۆتايى پى نەدەھات، ئەوہ دەبىت بكوژرىت...

ئەم فەرمودەيەى پىغەمبەر ﷺ: ئىمام (مسلم) لە صەھىھەكەيدا لە (ھەرفەجەى ئەشجەئىيە) وە دەگىرپىتەوہ كە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (ھەركەس ھات بۆلاتان وە لەكاتىكدا ئىوہ ھەموو كۆبوون لەسەر

لېږسراوړنې يه پياو، به لآم ټو د هيوست هيزتان تيكداو، يان جياوازي
بخاته نيوان ريزه کانتانه وه، ټوه بيکوژن^۱

يان دهبينې پيغه مبهري خوا ﷺ له جاري چواره مدا فرمانې به کوشتنې
عاره قخور کردوه، ټو ویش به به لگه ټو فرموده ده ټي که ټيمامي (احمد) له
(دهيله مي) ټوه ده يگير ټه وه که ده فرمويت: (پرسيارم له پيغه مبهري ﷺ
کردو وتم: ټه پيغه مبهري خوا ﷺ ټيمه له ولايتکين هميشه سرگرمي
ټيشکردن، جا بويه له (گنم) شهرباب دروست ده کين و به هويه وه خو مان
له سهرماي ولا ته که مان ده پاريزين، پيغه مبهريش ﷺ فرمووي: ټايا ټو
شهرابه سهرخوش که ره؟! وتم: به ټي. ټو ویش فرمووي: وازي لييين و
خوتاني ټي دور بخنه وه، منيش وتم: ده ټي خه لکي ده ستي ټي مه لنگرن،
ټو ویش فرمووي: ټه گهر ده ستيان لي هه لنگرت بيانکوژن).

له لايه کي ديکه شه وه: چونکه مروقي خراپکارو پيس وهک دوژمني هيرش
هينر وايه، جا هر کاتيک ټو دوژمنه به کوشتن نه بيت نه ده چوه دهره وه،
ټوه ده بيت بکوژيت.

کوکه ره وه ټي مه ش ده گهر ټه وه بو ټوه ټي که (عقوبه) کان دوو جوړن:
يه که ميان: (عقوبه) و سزا له سهر تاوان ټي رابردو، وهک: قامچي ليداني
(عاره قخور) و (بو هتانکه)، يان: ده سترپيني (ريگر) و (دن).
دوه ميان: (عقوبه) و سزا بو ټه نجامداني (واجب) ټيک، يان وازهيان له
(هراميک) له داهاتودا، وهک: داواي ته وبه و گهرانه وه له باباي (پاش

^۱ سهيري ده کي پيغه مبهري خوا ﷺ فرمان دهکا به کوشتنې ټو که سهي داواي لېږسراوړنې
موسلمانان دهکات له کاتيکدا موسلمانان لېږسراوي شرعي و راستي خوښانان هيه. چونکه
ټوه خراپه ټي زور ليدنه ټه وه هوکاريکي گهره ټي بو (فيتنه). جا خراپه ټي ټو کابرايه به
کوشتن نه بيت کوڅايي پينايت، که واته ده بيت بيکوژيت، ټه گهرچي پياوچاکيش بيت، چونکه
هر له پړوايه تي (موسلم) دا هاتوه ده فرمويت: (کاننا من کان) واته: هرکس بيت. وهرگير.

گه زبووه وه - المرتد - هه تاكو موسلمان بئته وه، جا ئه گهر ته وه بهی كرد نه وه
باشه و ئه گهر نه یشی كرد نه وه ده كوژریت، یان سزادانی نه وه ی كه وازی له
(نوێژ) و (زهكات) و مافی مروفهكان هیناوه، هه تاوه كو به شیوهیهکی باش
بیانگیریتته وه.

جا شایانی باسه (تعزیر) و سه رزه نشته له م جوړه یاندا له هی یه كه م توندترو
ناپه چه تهره. هه ربویهش نه وه ی كه وازی له نوێژ هیناوه (جائیزه) جار له دوا ی
جار لیی بدریت هه تاوه كو ده ست بكاته وه به نوێژ كردن، نه و فهرموده یهش كه
له سه حیجی (بوخاری) و (مسلم) دا هاتوو ده فهرمویت: (لا یجلد فوق عشرة
اسواط إلا فی حد من حدود الله). واته: (تهنها له سنوريك له سنوره كانی خوادا
نه بیته بۆ هیچ شتیك زیاده له (ده) قامچی ناوه شیئریت). نه وه كو مه لیك له
زانایان به وردی توێژیویانه ته وه و ده لین: مه به ست له (حدود الله)
(سنوره كانی خوا) هه رشتیكه له بهر مافی خوا - جل جلاله - قه دهغه كرابیته.

به لام ناوانی نه و سزایانه ی كه له قورئان و سوننه تدا سنوره كه یان
دیاریكراوه به (حه دد)، نه وه شتیکی په یدا بوو دا هینراوه، مه به ست له
فهرموده كهش نه وه یه: هه ركهس له بهر مافی خو ی له هه ركهسی دا - وهك:
لیدانی پیاو له ژنی خو ی ئه گهر هاتوو گو ی نه گر بوو - نه وه نابیت له ده
قامچی تیپه پر بكات.

تیببینی: له یاسای خوادا مه به ست به (جهلد - قامچی - شهلاق) لیدانیکی
مام ناوه ندییه به قامچی، چونكه چاكترینی هه موو شتیك نه وه یه كه
مامناوه ندی بیت، وه (جهلد) به (گالوك و تهخته) به كار نایهت، به لكو بۆ
(حه دد) هكان ده بیته قامچی به كار بهینریت. چونكه ئیمامی (عومەر) - خوا ی لی
پازی بیت - هه میشه گالوكیکی به دهسته وه بوو بۆ نه ده ب فیركردنی
سه ریچی كاران به كار دهینا، به لام ئه گهر (حه دد) یکی شهرعی بهاته بایه
پیشی، یه كسه ر بانگی ده كرد كه (قامچی) بۆ بینن.

وه ئه و كه سه ی كه (حه دد) ی لیده دریت نابیت هه موو جله کانی له بهردا
 دابكه نریت و، به ته واوه تی پرووت بکریته وه، به لکو ته نها ئه وانه ی له بهردا
 داده که نریت که به ربه ستن له ئیش پیگه یاندنی، وه ئه گهر پیویستی به
 به ستنه وه نه ده کرد، ئه وه نابیت به ستریت وه، وه نابیت له ده موو چاوی
 بدریت، چونکه فرموده ی ئیمام (مسلم) ی له سه ر هاتوه، له بهر ئه وه له کاتی
 (تعزیر) دا مه به ست پیی ئه ده ب دادانیتی نه ک کوشتنی. وه ده بیت هه موو
 ئه ندامانی لاشه ی به شی خویان لیدانیان وه بهر که ویت. وهک: (پشت) و
 (ناوشان) و (پانه کان)!!

فەصلی نۆپەم

جیهادی بیپروایان

جۆره‌کانی سزا - عقوبە - شەرعییەکان -

ئەو سزایانەی کە لەبەرنامەی خوادا دیاریکراون بۆ ئەوانەی کە سەرپنجی خواو پیغەمبەر ﷺ دەکەن، دوو جۆرن:

جۆری یەکەم: سزا (عقوبە)ی ئەوانەی کە بەردەست کراون، ئیتر لەکەسینکەرە بۆ چەند کەسینک، ئەمانەش پنیشتەر باسکراون.

جۆری دووهم: سزای ئەو کۆمەڵەی بەرنامەی خوا قبول ناکات و پەتی دەکاتەو (الطائفة المتنعة) وە بەشەر و جەنگ نەبیئت دەستگیربونیان ئەستەمە.

جا مەبەست بە سزای کۆمەڵی جۆری دووهم (جیهادی) بیپروایانە، ئەوانەی کە دوژمنی خواو پیغەمبەر ﷺ. چونکە هەرکەس بانگەوازی پیغەمبەر ﷺ ی بۆ لای (دین)ی خوای پێ بگات و وەلامی نەداتەو، ئەو ئیتر (قیتال) و جەنگ لەگەڵکردنی (واجب)ە، وەك خوای گەرە دەفەرمویت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً يَبْعُدُونَ إِلَهُكُمْ كَمَا يَبْعُدُونَ آلَكُمْ) (الأنفال: ۳۹).

واتە: (ئەو بیپروایانە جەنگیان لەگەڵدا بکەن و بیانکوژن، هەتاكو فیتنە - ئەشکەنجەدانى موسلمانان - نەمینیت، وە ملکه‌چی تەنها بۆ خوا بیئت).

وە لەبەرئەو خوای پەرورەدگار کاتى پیغەمبەرى خوای ﷺ پەرمانە کردووە فەرمانی پیکرد بەبانگه‌یشتکردنی تیکرای مروقایەتی بۆلای بەرنامەکەى خوای، لەسەرەتاو مۆلەتی کوشتن و کوشتارکردنی خەلکی پینەدا، هەتاوہ کو کۆچیکرد بۆ شارى (مەدینە)، جا لە پاش کۆچکردن مۆلەتی بە پیغەمبەر ﷺ هاوہ لانیدا بە کوشتن و کوشتارکردنی بیپروایان، وەك خوای گەرە ناماژە بۆ ئەو حالە دەکات و دەفەرمویت: (أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَأْتُهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ) (الحج: ۳۹)

پاشان له دواى ئه قوناغه - كه قوناغى بهرگرى بوو- خواى پهنه‌نابین به‌یه‌كجاری جه‌نگی له‌سهر موسلمانان فهرزكرد، ئه‌ویش به‌م ئایه‌ته پیرۆزه: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرَّةٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) (البقره: ۲۱۶) واته: (جیهادو جه‌نگتان له‌سهر فهرزكراوه له كاتیكدا بۆتان ناخوش و نارەحه‌ته، وه زۆرجاریش ئیوه شتیكتان پئی گرانه به‌لام ئه‌وه خیره بۆتان، وه زۆرجاریش ئیوه شتیكتان پئی خوشه به‌لام ئه‌وه خراپه بۆتان، بیگومان خوا ده‌زانئ و ئیوه نازان).

پاشان خواى زاناو توانا له زۆریه‌ی سوره‌ته مه‌ده‌نیه‌كاندا (واجب) بوونی جیهادی دووپات كردۆته‌وه، جیهادی زۆر به‌گه‌وره هه‌له‌سه‌نگاندووه و سه‌ره‌نه‌شتی ئه‌وانه‌ی كردووه كه هه‌رده‌م ده‌ستی ئی هه‌له‌دگرن، وه به (دوودل) و (ده‌غل) و (دل نه‌خوش) ناوی بردوون. وهك ده‌فه‌رمویت: (قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) (التوبه: ۲۴). واته: (ئه‌ی موحه‌مه‌د پێیان بلی: ئه‌ی موسلمانان ئه‌گه‌ر هاتوو باوو‌باپیرانتان و، منداله‌كانتان و، براكانتان و، هاوسه‌رانتان و، هۆزوكه‌س و كاره‌كانتان و، ئه‌و پارو سامانه‌ی كه به‌ نارەحه‌تی وه ده‌ستتان كه‌وتوووه، ئه‌و بازرگانییه‌ی كه ده‌ترسین زه‌ره‌ركات و، ئه‌و مه‌نزله‌گایه‌ی كه بوخۆتان پئی رازین، لاتان خوشه‌ویست‌ر بون له‌خواو پیغه‌مه‌به‌ره‌كه‌ی و ﷺ تیکۆشان له‌ پئی خوادا، ئه‌وه چاوه‌پوان بکه‌ن هه‌تاوه‌كو خواى گه‌وره فه‌رمانی خۆی بنی‌ری، به‌راستی خوا پێنمایى كۆمه‌لی لاده‌رو (فاسق) ناكات!)

وه خواى دادگه‌ر ده‌فه‌رمویت: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ

الصَّادِقُونَ (الحجرات: ۱۵) واته: (به‌راستی موملمانانی راست تهنه‌ئوانه‌ن که: که‌بروایان به‌خواو پیغهمبه‌ره‌که‌ی هیناوه‌و، پاشان له‌و برپویه‌یاندایا هیچ گومان و دوو دلییه‌کیان نه‌بووه، وه دارایی و ده‌رونیان جیهادیان له‌ریگه‌ی خوادا کرد، به‌راستی ههر ئه‌وانه‌ن راستان).

وه له‌جینگه‌یه‌کی دیکه‌دا په‌روه‌ردگاری (بینه‌رو بیسه‌ر) ده‌فرمویت: (فَإِذَا أَنْزَلْتُ سُورَةً مُحْكَمَةً وَذَكَرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ) (محمد: ۲۰) واته: (ئه‌گه‌ر سوره‌تیکی قورئان دابه‌زیت و به‌پوون و ئاشکرای بیاسی فره‌زبوونی جیهادی تیدا‌کرایت، ئه‌وسا ده‌بینی ئه‌وانه‌ی که‌ دله‌کانیان نه‌خووشی و ده‌غله‌ی تیدا‌یه، سه‌یرت ده‌که‌ن، وه‌ک سه‌یرکردنی که‌سیک که‌ ترسی مردنی لی نیشته‌بی، به‌راستی ئه‌وانه‌ باشتر وابوو گو‌پرایه‌لییان کردبایا). جا شایانی باسه‌ نمونه‌ی ئهم جو‌ره‌ ئایه‌ته‌ پی‌روانه‌ له‌ (قورئان) دا زور زوون.

وه به‌هه‌مان شیوه‌ خوا‌ی کاربه‌جی له‌ سوره‌تی (الصف) دا جیهاد و ئه‌هلی جیهادی به‌رزکردوته‌وه‌و ده‌فرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ) (۱۰) تَوَمِّنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۱۱) يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (۱۲) (الصف: ۱۰-۱۳) واته: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی بپرواتان هیناوه‌!! ئایا ریگه‌تان پیشانده‌م بۆ بازگانییه‌ک که‌ له‌ سزای به‌ ئیشتی (جهه‌نم) پزگارتان ده‌کات؟ ئه‌و بازگانییه‌ش ئه‌وه‌یه: بپروا به‌ خواو پیغهمبه‌ره‌که‌ی ﷺ بی‌ن و وه‌ به‌دارایی و گیانتان جیهاد له‌ ریگه‌ی خوادا بکه‌ن، به‌راستی ئه‌و بپروا جیهاده‌ بۆ ئیوه‌ باشتره‌ ئه‌گه‌ر ئیوه‌ هه‌ست بکه‌ن و بزائن. چونکه‌ به‌ه‌ویه‌وه‌ خوا له‌ هه‌موو تاوانه‌کانتان خو‌ش ده‌بی‌و، وه‌ ده‌تانخاته‌ ئیو چه‌ند باخ و باخچه‌یه‌ک که‌ له‌

ژیریاندا پروبارو جوگه له پړی دهکات، وه ده تانخاته نیو چهند مه نزلگایه کی پاک و خوشه وه له نیو چهند باخچه یه کی ناماده کراودا، به پراستی هر نه وه سهرکه وتنو پایه و پله ی گه وره یه).

وه په روه ردگار له سوره تی (التوبه) شدا ده فهرمویت: (أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (۱۹) الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ) (۲۰) يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ (۲۱) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ) (التوبه: ۱۹-۲۲) واته: (ثایا نیوه واتان داناره: ثاودان به حاجیه کانی مالی خواو ثاره دانکرده وهی (مسجد الحرام) وهکو کرده وهی نهو کهسه وایه که برپا به خواو پوژنی دواپی هیناوه و له پیناوی خوادا جیهادی کردوه؟! نه خیر به پراستی نهو دوانه لای خوا وهک یهک نین، وه خوی گه وره پینمای کومه لی لاهرو سته مکار ناکات. وه نه وانه ی برپایان هیناوه و کوچیان کردوه و له پیناوی خوادا به دارایی و گیانیان جیهادیان کردوه، نه وانه له لای خوا گه وره ترین پله یان هیه و، هر نه وانه ش سهر فرازو سهرکه وتون، وه په روه ردگاریان له لایهن خویه وه موژده ی میهره بانو و ره زامه ندی خوی پینان دهادت، وه موژده یان پیده دات به چهند باخچه یه که له نیوانیاندا چندیان نازو نیعمه تی ناماده کراوی تیدایه: وه لهو به هه شته دا به هه تاهه تای ده مینیته وه، به پراستی خوی په روه ردگار پاداشتی گه وره ی لایه!).

وه خوی میهره بان له جیگایه کی دیکه ی نه م قورثانه پیروزه دا ده فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةً لَئِيمَةً ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) (المائدة: ۵۴)

واته: (ئەي كۆمەلى بېرواداران، ھەركەس لەئێوە ئەگەر پشت بكاته بەرنامەى خوا، ئەوە خوا گەل و كۆمەلەك دەھێنێ كە ئەم بەھاو ئاكامە جوانانەيان تێدايە: يەكەم: (يحبهم ويحبونه) خوا ئەوانى خوش ئەوێ و ئەوانيش خويان خوش ئەوێ.

دووەم: (أذلة على المؤمنين أعزة على الكافرين) لە ئاست بېرواداراندا ھێمن و لەسەرخۆ زەليلن و، لە ئاست بېرواكانيشدا توند و زېرو بەجورئەت و خاوەن عيزەتن.

سێھەم: (يجاهدون في سبيل الله) لە پێناوى خواداو بۆ بەرزکردنەوھى وشەى (الله) بەردەوام خەبات و تێكۆشان دەكەن.

چوارەم: (ولا يخافون لومة لائم) لەم مەيدانەشدا تۆسقالەك لە لۆمەى لۆمەكاران ناترسێن. پاشان دەفەرموێت: ئەم ئاكامە جوانەش فەزلى خوايە و بەھەركەسىكى دەدا كە خۆى بىھوێ، بەراستى زانىارى خوا بەرفراوانە و بەشێوەيەك ناگادارى گەورە و گچكەيە).

وھ ھەم لەمەى فەزلى جىھاد و موحامەداندا دەفەرموێت: (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَلُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نِيلاً إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (١٢٠) وَلَا يَنْفَقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (التوبة: ١٢١). واتە: (بۆيە پەوا نىھ مۇسلمانان لە غەزادا لە پێغەمبەر ﷺ دوا بكەن، چونكە بېرواداران ھەر تەنھەيى و ماندوبوون و برسىتيەكيان لە جىھاددا دوچار نابێت، وھ پێ نەنێن بە ھىچ جىگا پى و شوێنىكدا كە پى و خەشمى بېروايان ھەلەدەستىن و دلتەنگيان ئەكات، وھ لە ھىچ دۆژمەنىك و ھەركەس ھىچ شتێك لە كوشتن و برىن و شكان و دەستكەوت، مەگەر لەبەر ھەر كام لەمانە كردەوھىەكى باشيان بۆ تۆمار بكرێت، بىگومان خوا پاداشتى چاكەكاران بەفەرۆ نادات، وھ ئەو

موسلمانانە ھېچ شەيخ ئادەن لەپىرى خۇدادا ھېچ ئەرك و ئەفەقىيەك نە بچوك نە گەرە ئاكيشتن، وە لەپۇشتن و ھاتووچۇياندا بۇ ھەر غەزايەك ھېچ شيوو دۆلىك ئاېرن و تىپەپ ئاكنەن لىي، مەگەر بۇيان نوسراو، بۇ ئەوھى خوا بە چاكترو جواتر لەوھى خۇيان كىردوويانە پاداشتىيان بداتەو^۱

شايانى باسە لە (قورئان) و (سوننەت) دا فەرمانكردن بە جىھاد و باسكردنى پاداشت و فەزىل و گەرەبىيەكەى لەو زۆرتەرە كە باسبكىرى و بژمىردىرىت!! جا ھەر بۇيەش: (جىھاد) كىردن لە ھەموو كىردارە (سوننەت) ەكان گەرەترەو، بەيەك دەنگى ھەموو زانايان لە (حەج) و (عەرە) و (نويژ) و (پۇژو) سوننەت پايەبەرزترە مەزترە، ھەرەك (قورئان) و (سوننەت) ى پىغەمبەرىش ﷺ لەسەر ئەو بەلگەيە.

تەنانەت پىغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموئىت: (راس الأمر الإسلام، وعموده الصلاة، وذروة سنامه الجهاد) رواه الترمذي وابن ماجه. واتە: (سەرى بەرنامەكە (ئىسلام)، كۆلەكە و بېرەيشى نويژەو، گەرەترىن پەلە و سەرتۆپىشى (جىھاد)ە).

و دەفەرموئىت: (إن في الجنة لمة درجة، ما بين الدرجة والدرجة كما بين السماء والأرض، أعداها الله للمجاهدين في سبيله) متفق عليه.

واتە: (لەنيو (بەھەشت) دا سەد پەلە ھەن، نىوانى پەلەيەكيان بۇ ئەوى دىكە وەك نىوانى ئاسمان و زەوى وايە، جا ئەو بەھەشتە خواى گەرە بۇ تىكۆشەرانى پىگەى خۆى ئامادەى كىردووە). و دەفەرموئىت: (من أغرت قدماه في سبيل الله حرمه الله على النار) رواه البخاري. واتە: (ھەرکەس لە جىھاددا قاچەكانى تۆزاوى بىن، ئەوە خوا ئاگرى دۆزەخى لەسەر قەدەغە دەكات)!!.

و پىغەمبەرى پابەرەو سەرورە لە جىگايەكى دىكەدا دەفەرموئىت: (رباط يوم وليلة في سبيل الله خير من صيام شهر وقيامه وإن مات أجري عليه عمله الذي

^۱ تەفسىرى قورئانى پىرۆز (مامۇستا مەلا عوسمان-خوالىي خوش بىت-) بەرگى ۶ لاپەرە ۲۹. وەرگىز.

كان يعملهُ، راجري عليه رزقه، وامن الفتان) رواه مسلم. واته: (ئيشكگرتنى پۇژو شەوئك لە پىناوى خوادا لە پۇژوگرتن و شەو نوپۇژى مانگىك خىرتەرە، وە ئەگەر تىيدا وەفاتى كرد، ئەو ئەو كەردەوہىيەى كە دەيكرد تا پۇژى دوايى بۆى بەردەوام دەبيت، وە لەبەهەشتەوہ پۇژى خۆى بۆ ديت، و، لە نازارى نيو گوپرو فيتنەى (نكير) و (مونكير) یش پزگارى دەبيت!! وە ھەم دەفەرمويت: (رباط يوم في سبيل الله، خير من ألف يوم فيما سواه من المنازل) رواه الترمذي والنسائي والدارمي واحمد. واته: (ئيشكگرتنى پۇژىك لە پىناوى خوادا، لە خواپەرستى ھەزار پۇژى جيگاكانى ديكە چاكتەرە)!!

وہ پیغمبەرى سەرور ﷺ دەفەرمويت: (عينان لا تمسهما النار، عين بكت من خشية الله، وعين باتت تحرس في سبيل الله) قال الترمذي: حديث حسن. واته: (دوچاو ھەن ناگريان ناگاتى، چاويك لە ترسى خوا بگرىو، چاويكيش شەو نەخەوئ و لە پىگەى خودا پاسەوانى ئەنجام بدات).

وہ لە (موسنەدى ئىمام (احمد) دا ھاتووہ كە پىغمبەر ﷺ فەرمويەتى: (حرس ليله في سبيل الله، أفجل من ألف ليلة يقام ليها ويصام نهارها). واته: (پاسەوانى شەوئك لە جىھاددا، لە ھەزار شەو كە شەوہكەى شەو نوپۇژى تيا بكرئ و پۇژەكەشى پۇژوى تيا بگرئ باشتەرە)!!.

وہ لە صەحیحى (بوخارى و موسلم) دا ھاتووہ كە: (پياويك بە پىغمبەرى ﷺ وت: ئەى پىغمبەرى خوا ﷺ ھەوالم پىبدە سەبارەت بە كەردەوہىەك كە وەك جىھادكردن وابيت؟ پىغمبەر ﷺ فەرمووى: تۆ تواناي ئەنجامدانى ئەو كەردەوہىەت نيە. پياوہكەش وتى: بەلكو تۆ ھەر پىم بلىي؟ پىغمبەرىش ﷺ فەرمووى: ئايا لەو كاتەدا باباي موحاھىد دەردەچئ بۆ جىھاد، تۆش دەتوانى بە پۇژووبيت و نەيشكىنىو، شەونوپۇژ بەكەيت و وازى لىنەھىنىو، بىزار نەبيت؟! پياوہكەش وتى: نەخىر شتى وانا تەوانم. پىغمبەرىش ﷺ فەرمووى: دەى ھەر ئەوہى كە باسەم كەرد دەگاتە پلەى جىھاد)!!

وہ پیغمبرِ مہربانی ﷺ دہر مویّت: (إن لكل أمةٍ سياحةٌ، وسياحةُ أمتي الجهاد في سبيل الله) رواہ ابوداؤد. واتہ: (ہموو ئوممہ تیک گہشت و گوزارو سہیرانی خوئی ھہیہ، سہیرانی ئوممہ تہکەئ منیش جیہادہ).

شایانی باسہ: باسی گہورہیی و پاداشتی جیہاد باسیکی زۆر فراوانہ و پیم وایہ لہ تہرازووی (قورئان و سوننہت) دا ھیچ کام لہ کردہوہ چاکہکان پاداشتیان وەک پاداشتی (جیہاد) باس نہکراوہ!!

وہ ئەگەر مروؤ سہیر بکات و تیّرامیئنی، لہ مەیدانی (واقع) دا دەر دہکەوئ کہ زۆر وایہ، چونکہ سودو کەلکی جیہاد لہ دین و دونیادا بابای موحامید تەنہا بۆ خوئی نیہ، بەلکو بۆ گشت موسلمانانہ، وە (جیہاد) ھەموو عیبادەتە نہیئنی و ئاشکراکانی دیکەئ لہ خویدا کۆکردۆتەوہ، چونکہ جیہاد خوشەو یستی خواو دلسۆزی و یەکلابونەوہ بۆ خواو پشت بەستن بە خواو، تەسلیمکردنی گیان و مال بە خواو، ئارامگرتن و، دنیا بە کەم گرتن و یادئ خواو، زۆریکی دیکەش لہ کردہوہ چاکەکانی دیکەئ لہ خو گرتوہ، بەشیوہیەک ھیچ کردہوہیەکی دیکە وا لہ خوایانی ناگری و تییدا کۆ نابنەوہ!!

وہ (موحامیدان) ی پینگەئ خوا سچ لہ ئاستی تاک یان کۆمەل - ھەمیشەو ھەردەم ئەو تان لہ نیوان دوو نیعمەتی مەزندا، کە ئەویش (سەرکەوتن و سەر بەرزئ) یان (بەھەشت و شەھیدی) یە.

وہ مروؤ کەن بە گشتی ژیان و مردنیشیان ھەیہ، دەئ بە راستی ژیان و مردنی سەر بەرزانہ تەنہا لہ نیو جیہادایہ، وە لەملایشەوہ لە یادکردن و دەست ھەلگرتن لہ جیہاد مایەئ لہ دەستدان یان نوقسان بوونی سەر بەرزئ و سەرکەوتنی دنیا و قیامەتە. چونکہ دەبینئ ھەندئ خەلک ھەن خویان مەشغول دہکەن بە جۆرہ کردەوانیکەوہ - کە زۆر گران و ناپرەحەتیشن - لەگەل ئەوہ شدا پریزان کەمە و زیدە حاریش تییاندا تووشی مردن دەبن، دەئ لەملاشەوہ (جیہاد) کردن لہ ھەموو کردەوہیەکی توندو ناپرەحەت پەریزی زۆرتەر، وە مردنی

(شهیدییانه)ش ئاساترین و به‌فەرترین مردنه، جا ئه‌گهر له بنچینه‌دا مه‌به‌ست له جه‌نگ جیهاد بۆ، تاکه مه‌به‌ستیش لهو جیهاده ئه‌وه بی‌ت که ملکه‌چی هه‌ره‌مووی بۆ خوا بۆ و وشه‌ی خوا سه‌رکه‌وتوو بی‌ت. بۆیه هه‌رکه‌س بی‌ته له‌مپه‌رو به‌ربه‌ست له‌به‌رده‌م ئه‌وه مه‌به‌سته‌دا -واته: دین ته‌نها بۆ خوا بی‌ت- ئه‌وه به‌یه‌کده‌نگی هه‌موو زانیان ده‌بی‌ت بکوژریت. به‌لام له بی‌پرواکان ئه‌وانه‌یان که توانای به‌ربه‌ست دروستکردن و گوشتاریان نیه، وه‌ک: ئافه‌رت و مندال و پیره‌پیاوی په‌که‌ه‌وته و کوێرو نه‌خۆشو نمونه‌ی ئه‌مانه... ئه‌وه له‌لای (جه‌مهوری) زانیان نابی‌ت بکوژرین، مه‌گه‌ر له‌کاتی‌کدا ئه‌وانیش به‌قه‌سه‌یان کرده‌وه بجه‌نگن، له‌ملاشه‌وه هه‌ندی‌ک له زانیان پێیان وایه که (ئافه‌رت و مندال) ی ئی به‌ده‌رکه کوشتنی ئه‌وانی دیکه (موباح)ه، چونکه ئه‌ه‌لی (کوفرن). به‌لام پای یه‌که‌م په‌سه‌ندتره، له‌به‌رئ‌وه جیهاد دژی ئه‌وانه‌یه که شه‌ر ده‌که‌ن و ده‌جه‌نگن دژی ئه‌وانه‌ی که ده‌یان‌ه‌وی به‌رنامه‌ی خوا سه‌رخه‌ن، وه‌ک په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمو‌یت: (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ) (البقره: ۱۹۰)

واته: (له‌پێناوی خوادا بجه‌نگن له‌گه‌ڵ که‌سانێ‌کدا که دژتان ده‌جه‌نگن، وه‌ده‌ستدریژی و زنده‌ په‌وی مه‌که‌ن، چونکه خوا ده‌ستدریژکاری خۆش ناو‌یت). وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌یه‌کی‌ک له شه‌ره‌کانیدا به‌لای ئافه‌رتی‌کی کوژراودا تی‌په‌ری کردو سه‌یریکرد خه‌لکی به‌سه‌ریه‌وه وه‌ستا‌ون، له‌و ده‌مه‌دا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمو‌وی: (نه‌ده‌بوو ئه‌م ئافه‌رته بکوژرابایه، وه‌ به‌یه‌کی‌ک له هاوه‌له‌کانی فه‌رموو: بپۆ بۆ لای (خالد) و پێی بلێ: با مندال و کرێ گرت‌ه نه‌کوژێ) رواه ابن ماجه و احمد. وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له جی‌گایه‌کی دیکه‌دا ده‌فه‌رمو‌یت: (لا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًا، وَلَا طِفْلًا صَغِيرًا، وَلَا امْرَأَةً) رواه ابوداود. واته: (پیره‌ پیاوی په‌که‌ه‌وته مه‌کوژن، به‌هه‌مان شی‌وه مندالی بچوک و ژنی‌ش).

ئەمەش لەبەر ئەوێهە کە خۆی میهرەبان تەنھا لەبەر چاکسازی و بەرزەوهندی مەروفاوەتی کۆشتنی بیپرواکانی (موباح) کردوو، وەك دەفەرمویت: (والفتنة اكبر من القتل) (البقرة: ۲۱۷) واتە: (كۆشتن و کۆشتار ئەگەرچی خراپە و مایەتی تێکچوونە، بەلام ئەو خراپە و (فەسادە)ی لە (فیتنە)ی بیپرواکاندا هەیە، لە (کۆشتن و کۆشتار) گەورەترە).

جا بۆیە هەر بیپروایێك بەرپەست لەبەردەم موسلماناندا دروست نەكات بۆ بەرپاكردنی بەرنامەی خوا، ئەو زەرەر و زیانی بیپروایەكەیی تەنھا بۆ خۆیەتی، هەر بۆیەش شەرەزنان دەفەرموون: ئەو كەسەیی كە بانگهێشتی خەلكی دەكات بۆلای (بیدە) سزاكەیی وەك ئەو (بیدە) چیه نیه كە تەنھا خۆی بیدە دەكات و خەلكی بۆ بانگ ناكات.

هەر بۆیەش دەبینی لەكاتیكدا كە بەرنامەی خوا كۆشتاری بیپرواکانی (واجب) کردوو، كەچی ئەوانەیان كە بەردەست دەكەون كۆشتنیانی (فەرز) نەکردوو، بەلكو ئەگەر لە (قیقال) دا یان لە غەیری قیقالدا یەكێکیان ئی (ئەسیر) كرا، ئەوا پێشەوای موسلمانان لەم چەند خالە کامیان بەرزەوندیترو چاکترە ئەوێان هەلدەبژێریت:

یەكەم: كۆشتنیان.

دووهم: كردنیان بە كوێلە -خزمەتكار-.

سێیەم: بەره‌لاكردن و ئازادكردنیان.

چوارەم: گۆڕینه‌وێان بەو ئەسیره‌ موسلمانانەیی كە لەلای دۆژمن.

پنجەم: ئازادكردنیان بەپارە.

شایانی باسە ئەمەش بۆچوونی زۆربەیی شەرەزانەكانەو (قورئان و سوننەت)ی پیغەمبەریش ﷺ لەسەری بەلگەن.

بەلام جوله‌كەو گاورو ئاگرپەرستەكان (اليهود + النصارى + المجوس) ئەو دەبێ بكوژرێن و هەردەم شەریان لە دژ بكێڕ هەتاوێكو موسلمان بن، یان

(سەرئانە) بىدەن و لە ولاتى موسلماناندا دانىشن. بەس غەيرى جولهكە و گاورو
ئاگرپەرستان، زانايان جياوازيان هەيه لەودا كە: ئايا سەرئانە (الجزیه)يان ئى
وهردهگيريت؟ زۆريەى زانايان پىيان وايە: لە (عەرەب) ناييت سەرئانە
وهربگيريت. وەپىويستە بزانريت كە:

هەر دەستەيەك خوى بە موسلمان بزاني و لەگەل ئەوهدا پاشگەز بىتەو و
(ئىنكارى) لەيەكك لە ياسا ئاشكرا و پونەكانى ئىسلام بكات. ئەو بەيەك
دەنگى هەمو زانايان كوشتارکردن و هەلگىرسانى جەنگ لە دژيان (واجبە)، بۆ
ئەو (دیز) تەنها و تەنها بۆ خوا بىت، هەروەك دەبينى هاوئەكانى
پىغەمبەر ﷺ بەسەرکردايەتى (ئەبوبەكرى صديق) -خوای ئى پازى بىت-
ئەوانەى كە زەكاتيان نەئەدا جەنگ و كوشتاريان لەگەلدا بەرپاکردن، تەنانەت
لەسەرەتاو هەندىك لە هاوئەكانى پىغەمبەر ﷺ لە ئاست شەركردن لەگەلئاندا
دوودل بوون و تىيدا وەستان، پاشان ئەوانىش يەك دەنگى خويان دەرپى،
تەنانەت (عومەر) -خوای ئى پازى بىت- بە ئەبوبەكرى صديقى وت: تۆ چۆن
ئەم خەلكە دەكوژى و لەگەلئان دىيتە شەرك، لەكاتىكدا پىغەمبەر ﷺ
فەرموويەتى: (فەرمانم پىكراو لەگەل خەلكى بىمە شەرك، هەتاوەكو بلىن (لا اله
الا الله - محمد رسول الله) جا ئەگەر ئەو شايتىيان دا، ئەو ئىتر خوین و
ماليان پارىزراو، مەگەر شتىكىتر كە مافى ئەو شايتەمانە بىت، وە پاش ئەو
حىسابيان لەسەر خوايە؟! ئەبوبەكرىش لەوئامدا بە (عومەر)ى -خوا
لەهەردوكيان پازى بىت- وت: دەى (زەكات) يەككە لە مافەكانى (شايتەمان)،
سویند بەخوا ئەگەر (گىسكىك) كە جاران بە (زەكات) دەياندا بە پىغەمبەر ﷺ
ئىستە بە منى نەدەن، ئەو لەسەرى دىمە شەرك و دەيانكوژم) جا (عومەر) -
خوای ئى پازى بىت- دەفەرموى: سویند بە خوا لە دوايدا بۆم دەرکەوت كە ئەمە
تەنها خوايە دلى ئەبوبەكرى بۆ قىتال فراوان كردووە، بۆيە بۆم دەرکەوت كە
تەنها بۆچوونەكەى ئەو حەقە.

بيوه (قاعیده) يەك كە بە (قورئان) و (سوننەت) و (ئىجماع) ى ئوممەتى پىغەمبەر ﷺ جىگىر بوو كە: ھەر تاقىم و كۆمەلىك لەبەرنامەى ئىسلام دەرچىن، دەبى جەنگ و (قىتال) يان لە دژ بەرپا بىكرىت، ئىتر ئەگەرچى بە زوبان (شاھ تەمان) ىش بەيىنن، بەلام زانايان سەبارەت بە (كۆمەلى لە ئىسلام دەرچوو) جىاوان كە ئەگەر سوننەتلىكى مۇئەككەدەيان واز لىھىنابوو، وەك دوو پىكەتلى پىش نوپىشى بەياني، ئايا لەسەر ئەو شەر لەگەلكردىيان (جائىزە)؟ جا دەبنە دوو بەشەو، كۆمەلىك دەلىن: بەلى دەبى جەنگيان لەگەل بىكرىت، ھەندىكىشيان دەلىن نابىت.

بەس ئەگەر واز بىنن لە ئەنجامدانى ھەندى (واجبات) يان نەكردى ھەندىك (محرمات) لە كاتىكدا كە (واجب) و (حەرام) يىكەيان پوون و ئاشكرا بىت.. ئەو بەيەككەنگى زانايان دەبى لەسەر ئەو (قىتال) يان لە دژ بەرپا بىكرىت، ھەتاوھكو بىن و مليان بۇ دوا بەيەكى فەرمانەكانى ئىسلام كەچ بىكەن.

جا ئەمانە كاتىك جەنگ لەگەلكردىيان (فەرز) دەبىت كە بەرپاكردى بەلگەيان لەسەر كرابىت، لەم لاشەو ئەگەر ئەمان دەست پىشخەربوون و ئاگرى جەنگيان ھەلگىرساند، ئەو ئىتر جەنگ لەگەلكردىيان دووپات و پوون و ئاشكرا بە!

وە شايانى باسە: گەورەترىن و مەزترىن جىھاد، جىھادى بىپروايان و ئەوانەيە كە پاشگەز (مورتەد) بونەتەو و وازيان لە ھەندىك ياسا و دروشمى بەرنامەى ئىسلام ھىنارە، وەك: ئەوانەى زەكات نادەن و.... ھتد.

وە ھەركات دوژمن وىستى ھىرش بىكەتە سەر مۇسلمانان.. ئەو بەرەو پوو وەستان و بەرپەرچدانەو ھى لەسەر ئەوانەى ھىرشيان بۇ كراو و لەسەر غەيرى ئەوانىش دەبىتە فەرزى (عەين). چونكە ئەوانەى ھىرشيان بۇ نەكراو، لەسەريان فەرزە كۆمەكى ھىرش بۇ كراوھكان بىكەن، ھەروەك خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَإِنْ اسْتَنْصَرُواكُمُ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ) (الأنفال: ٧٢) واتە: (ئەگەر لەسەر دىن مۇسلمانان داواى سەرخستىن و كۆمەكيان لىكرىن.. ئەو لەسەرتانە كۆمەكى و يارمەتییان بدەن).

جا ئەو موسلمانانە لەوانەبەن کە ناویان نوسراوە و کرێ وەرەگرن، یان واش
نەبن وەك يەك وایە. وە ئەو بەرگری و بەرپەرچدانەویە لەسەر تەك تاکی
موسلمانان فەرزە، نێتر بە گۆیژەیی توانا و بۆ گونجان بە دارایی و گیانیان.. ئەو
جیهادیان لەسەر فەرزە لەگەڵ کەم وزۆردا، لەگەڵ سوارو پیادهدا، هەروەك
موسلمانان کاتیك لەشەری خەندەقدا دوژمن هێرشی بۆ هیئەیان، لەو کاتەدا
خوای گەورە مۆلەتی دانیشتنی کەسی نەداو بەرگرییەکی لەسەر هەر
هەموویان فەرز کرد، تەنانەت زر لۆمە و سەرزەنشێ ئێوانەشی کرد کە دەهاتن
مۆلەتیان لە پیغەمبەر ﷺ دەخواست بۆ دانیشتنیان لە (جیهاد) هەك هەك خوای
گەورە ئاماژە بۆ هەندیک لەوانە دەکات و دەفرمویت: (يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ
وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنَّا فَرَارُ) (الأحزاب: ۱۳) واتە: (دەهاتن و بۆ نەچوونیان
بۆ جیهادهکە مۆلەتیان لە پیغەمبەر ﷺ دەخواست و دەیانوت: ئێمە مالهەمان
لە پەڕی شارەویە و بەدەرەویە، بەلام وانیەو مالهەکیان بەدەرەویە نیە، بەلکو
ئەمانە دەیانەوێت رابکەن و خۆیان لەشەپەکە قوتار بکەن!! بەلام ئەو کۆمەڵ و
تاقمانەیی کە بەرنامەیی خوا بەرپەرچ نادنەو، وە ئێوانەیی کە لە ولاتی
موسلماناندا دەژین.. ئەو (فەرزە) کە پابەند بکری بە هەر پینچ بنەماکەیی
ئێسلامەو، وە بەهەمان شیوە هەندێ (واجبات) ی تریش وەك: گێرانی وەیی
ئەمانەت: وەفا بە پەیمان.... و غەیری ئەمانەش. بۆ نمونە: هەریەکیان چ ژن
چ پیاو- ئەگەر نوێژنەکەر بوو ئەو دەبیئت فرمانی نوێژکردنی پێبکریت، جا
ئەگەر لەسەر نوێژ نەکردن هەر بەردەوام بوو، ئەو بە کۆرا (اجماع) ی زانیان
دەبیئت سزا بدریئت هەتاوەکو دەست دەکاتەو بە نوێژکردن، وە زۆربەیی زانیان
دەلێن: ئەگەر هەر نوێژی نەکرد، ئەو کوشتنی (واجب) ه، بۆیە داوای تەوبە و
گەرانی وەیی ئی دەکریت، جا ئەگەر تەوبەیی کرد ئەوا باشەو ئەگەر نەیشیکرد
ئەو دەبیئت بکوژریت.

ئایا نوپزچوپنەر — تارك الصلاة — به فاسقى دهكوژييت؟

يان مورتهدديي؟ يان به كافيي...؟

له پېرهوى ئىمام (احمد) و غەيرى ئەويشدا دوو قسەى لەسەرە، بەلام ئەوهى كه زۆرينەى (سلف) پېشىنان وان لەسەرى ئەوهيه كه: به كافريي دهكوژييت. تېببيني: ئەمه له كاتيكدا زانايان تييدا جياوازن كه ئەگەر دانى به (واجب) بوونى نوپزدا دەنا، بەلام ئەوهى كه (ئىنكارى) (فەرز) بوونى نوپز بكات، ئەوه بهيهك دەنگى هەموو زانايان پيى (كافر) دەبييت، بەلكو سەرپەرشتكارى منداڵ (واجب)ە لەسەرى كه لەتەمەنى (حەوت) سالييدا فەرمانى نوپزكردن به منداڵەكهى بكات، وه هەر كات گەيشته تەمەنى (۱۰) دە سالى دەبييت لەسەر نوپزكردن لىي بدات، هەر وهك پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموييت: (مرهم بالصلاة لسبع، واضربوهم عليها لعشر، وفرقوا بينهم في المضاجع) رواه ابوداود.

واته: (له تەمەنى حەوت سالييدا فەرمانى نوپزكردن به منداڵەكانتان بكن، وه لەتەمەنى دە سالييدا لەسەر نوپزكردن لىيان بدەن و لەنيو جيگەى خەوتنيشدا لهيهكتر جيايان بكنەوه).

وه پيويسته فەرمان به ئىمامى مزگەوتەكان بكرىت كه: وهك چۆن پيغەمبەرى خوا (ﷺ) نوپزى دەكرد، ئاوا نوپز بۆ خەلكى بكن، هەر وهك پيغەمبەر (ﷺ) دەفەرموييت: (صلوا كما رايتموني أصلي) رواه البخارى.

واته: (وهك چۆن منتان بيى نوپزم دەكرد، ئيوەش ئاوهما نوپز بكن) وه ئەوهى دەبيته پيشهواى خەلك چ له نوپزو چ له غەيرى نوپزدا — پيويسته هەميشە سەيرى خەلكەكه بكات و ئاگای لىيان بييت و شتيك كه بهم دەكرىت لهبەرژەوهندى دينى ئەواندايه نهيفهوتيني و وازى لى نههيني. بههەمان شيوه ئەوهى كه دەبيته ئىمامى خەلكى له (حەج)دا يا ئەوهى ليپرسراويانه له

(جيهاد)دا. هيچ جياوازي نيه و دهبيت ره چاوي ئه و خالانه بكات. چونكه تيرامينه: ئه و كهسه ي دهبيته وهلي يان وهكيلى كابرايهك له سه ودايه كدا. له سه ري پيويسته كه چوڻ بهرزه وهندي پاره و ساماني خاوهن ماله كه ي تيدايه دهبيت وا بكات.. ئه مه له ئيشيكي دنياييدا!! ده ي بيگومان ئيش و كاري ديني زور بهر زترو گه وره تره و ره چا و كردنيشي هه و تجار هه و تجار شايسته تره.

وه بيگومان ههركات (لنپرسراوان) هوگريوون و تيكووشان بو چاكسازي و (اصلاح) كردني (دين) ي خهلكي.... ئه وه خواي گه وره دين و دنياي هه موو لايهك چاك و مسوگه ر دهكات، به لام ئه گه ر وانه بوو، ئه وه ئيشوكاري هه موو لايهك تيك دهچيت و ئالوز دهبيت.

وه تاكه فاكته ري اصلاح ي دين و دنياي خهلكي دهگهريته وه بو سي شت:

يه كه م: نياز چاكي قواعيد. - جيلي خواره وه -.

دووه م: گيرانه وه ي دين هه ره هه موو بو خوا.

سيهه م: پشت به ستن ته نها به خوا.

چونكه به لگه نه ويسته (نياز پاكي و پشت به ستن ته نها به خوا) تاكه هو كاري ئيصلاح بووني هه موو تويزه كاني خهلكيه.

ههروهك خواي گه وره فه رماني به هه موو لايه كمان كردووه كه له نويزه كانماندا بَلِّينَ (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) (الفاتحه: ٥) واته: (خودايه ته نها تو ده په رستين و ته نها پشت به تو ده به ستين). هه نديك له زانا يان ووتويانه: ئه م دوو وشه يه: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) كو كه ره وه ي نيوه رو كي هه موو كتيبه ئاسماذي يه كانن. وه له زور شويني ئه م قورئانه پيروزه دا خواي گه وره ئه م دوو وشه يه ي پيكه وه گریداوه، وهك ده فه رموويت: (عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ) (هود: ٨٨).

وه پیغمبهری خوا(ﷺ) هه رکاتی ک قوربانی سه پرپیایه دهیفرموو: (اللهم منك و لك) رواه ابو داود و ابن ماجه . وه شایه نی باسه سی خال هه ن گوره ترین یارمه تیده رن بو لیپرسراو به تایبه تی و غیری ئه ویش به گشتی ، که ئه مانه ن: -

یه که م: نیازپاکی و خو یه کلاکردنه وه بو خوا، پاشان پشت به ستن ته نها به خوا، بنچینه ی ئه مه ش ده گه پرته وه بو پابه ندبوون و چاودبیرکردنی نویره کان به دل و به جه سته .

دووهم: چاکه کردن له گه ل خه لکیدا به سود پیگه یانندیان و پشتگیری کردنیان . سه رچاوه ی ئه مه ش ده گه پرته وه بو (زه کات) و مال به خشین . سیهه م: ئارامگرتن و دان به خوداگرتن له ئاقار ئه زیتدانی خه لکی . هه ر بویه ش ده بینی خوی زانا و توانا زورجاران باسی (نویر) و (ئارامگرتن) ی پیگه وه هیناون . وه ک ده فرموویت: (وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ) (البقره: ۴۵) . واته : (پشت به ئارامگرتن و نویرکردن به ستن) .

له شوینیکی دیکه دا ده فرموویت: (وَاقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ) (۱۱۴) وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (البقره: ۱۱۴-۱۱۵) . واته : (ئهی موحه مه د (ﷺ) له هه ردو و لای پوژ و ساتیکی شه ودا نویربکه ، به پرستی کرده وه چاکه کان - نویره کان - کرده وه خراپه کان لاده بن و پرایانده مالن ، ئه مه ش یادخستنه وه یه که بو ئه وانه ی هه میشه یادی پاداشت و سزای خوا ده که ن . وه ئارامیش بگره ، چونکه به پرستی خوا پاداشتی چاکه کاران به فیه و ئادات) ^۱ .

^۱ ده ربهری ئه م دوو وشه یه (طرفی النهار) و (زلفا من الليل) چه ند پرایه که هیه ، که ئایا مه به ست پییان کام نویره نه یه ؟ جا بو زیاتر شاره زابوون سه یری ئه م ته فسیره نایابه بکه : تفسیر الطبری ۷م ص ۱۲۴-۱۲۵ . وه رگیز .

وه له شوینیکیتردا په‌روه‌ردگار ده‌فرموویت: (فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا) (طه: ۱۳۰). واته: (ئهی موحه‌مه‌د (ﷺ) ئارام بگره له‌سهر ئه‌و هه‌موو پر‌وپا‌گه‌نده‌یه‌ی که بی‌پرواکان پیتی ده‌لین، وه به‌رده‌وام پیش خوره‌له‌هاتن و پیش ئاوابوونی نویژ بکه‌و ستایشی په‌روه‌ردگار بکه) ^۱ وه به هه‌مان شیوه له‌سوره‌تی (ق) یشدا ده‌فرموویت: (فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ) (ق: ۳۹). شایه‌نی باسه: له‌م قورئانه پی‌روژه‌دا خوای گه‌وره زو‌رجار (نویژ و زه‌کات) یشی پی‌که‌وه گرید‌اوه.

له راستیشدا ته‌نها به‌پا‌په‌راندنی (نویژ و زه‌کات) و (ئارام‌گرنن) حال‌ی سه‌ر‌کرده‌و خو‌ندی موس‌لمانان (ئی‌ص‌لا‌ح) ده‌بی‌ت. چونکه هه‌ریه‌ک له (نویژ و زه‌کات) و (ئارام‌گرنن) چه‌ندین ئاکاری به‌رزو به‌ریز له‌خو‌ده‌گرن، بۆ وینه: (نویژ به‌ریاکردن) وی‌پرای خو‌ی ئه‌م کرده‌وه جوانانه‌ی دیکه‌شی له‌خو‌گرتووه: (یادی خوا، پا‌پانه‌وه له‌ خوا، خو‌یندنی قورئان، یه‌کلا‌کرده‌وه‌و پا‌کرا‌گرتنی دین ته‌نها بۆ خوا، ته‌نها پشت به‌ستن به‌خواو.....هتد) هه‌روه‌ها مال به‌خشین (زه‌کات) دانیش ئه‌م ئاکارانه‌ی له‌خو‌گرتووه: (چاکه‌کردن له‌گه‌ل خه‌لکیدا به‌ پا‌ره و سامان، سه‌رخستن و پشت‌گیریکردنی سته‌م لی‌کراوان و به‌ ده‌مه‌وه‌چوون و دا‌لده‌دان و ده‌ست بار بو‌گرتنی بی‌نه‌واو مافخوراو، ئه‌نجامدانی پی‌ویسته‌یه‌کانی خه‌لکی و...هتد) بی‌گومان ئه‌مانه‌ش هه‌موویان له‌ کرده‌وه چاکه‌کانن، چونکه له‌ سه‌حیحی (بو‌خاری و مسلم) دا هاتووه که پی‌غه‌م‌به‌ر (ﷺ) ده‌فرموویت: (کل معروف صدقه). واته (هه‌موو چاکه‌یه‌ک له‌گه‌ل خه‌لکیدا به‌ (صدقه) ده‌نوس‌ریت). ئه‌مه‌ش هه‌موو به‌خشینی‌ک ده‌گریته

^۱ تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان ده‌فرموون: مه‌به‌ست به‌ پیشی خو‌ر هه‌له‌هاتن نویژی به‌یانیه‌و، پیش ئاوابونیشی نویژی هه‌سره، تفسیر الطبری م ۸ ص ۴۷۶-۴۷۷. وه‌ر‌گیر.

خۆی، ئەگەرچی بەوتەیهکی جوان و پوویهکی خوشیش بێت
 لهگه‌ڵیاندا. چونکه له سه‌حیحی (بوخاری و مسلم) دا هاتوووه كه (عه‌دی كۆری
 حاته‌م) ده‌لێت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (ما منكم من احد الا سیکلمه
 ربه‌ لیس بینه و بینه حجاب ولا ترجمان، فینظر ایمن منه فلا یری إلا شیاً
 قدمه، وینظر اשמ منه فلا یری إلا شیاً قدمه، فینظر امامه، فیستقبله
 النار، فمن استطاع منكم ان يتقي النار ولو بشق تمرة فلیفعل، فإن لم يجد
 فبکلمة طيبة). واته: (هیچ یه‌کیك له ئیوه نییه مه‌گه‌ر خۆای په‌روه‌ردگار
 قسه‌ی له‌گه‌ڵدا ده‌کات له کاتی‌کدا نه‌په‌رده‌یان له‌نیواندا هه‌یه‌و نه‌ وه‌رگێڕ، جا
 نه‌و مرو‌قه له‌و کات و ساته‌ سامناکه‌دا سه‌یری لای راستی ده‌کات ته‌نها نه‌وه
 ده‌بینیت که پێشی خۆی خستوووه، وه‌ ئاو‌ر به‌لای چه‌پیشدا ده‌دانه‌وه ته‌نها
 نه‌وه ده‌بینیت که‌وا پێش خۆی خستوووه، جا له‌و کاته‌شدا سه‌یریکی
 به‌رده‌می خوشی ده‌کات، ده‌بینی وا ئاگری دۆزه‌خ به‌ره‌و پوی دێت، جابه‌ر
 که‌ستان ده‌نوانیت خۆی له‌و ئاگره‌ بپاریزیت ئەگه‌ر به‌ له‌ته‌ خورمایه‌کیش
 بێت با بیکات، ئەگه‌ر نه‌یبوو ئه‌وه با به‌ وته‌یه‌کی جوان و شیرین))!!.

به‌هه‌مان شیوه‌ش ئارامگرتن (الصبر) چه‌ندین شوینه‌وارو به‌روبوم و په‌ریزی
 هه‌یه، له‌وانه:

(دانگرتن به‌خۆدا له‌ ئاقار ئەزیه‌تدانی خه‌لکیدا، خواردنه‌وه‌ی پ‌ق و کینه‌و
 ده‌رنه‌برینی، گیانی لی‌بۆردن و چارپۆشی له‌ مرو‌قه‌کان، سه‌رپێچی کردنی
 ئاره‌زوو ملنه‌دان بۆی و هتد). وه‌ك په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموویت: (وَلَنِّ اَذْقَنَا
 الْاِنْسَانَ مَبًا رَّحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ اِنَّهُ لَيَلُوسٌ كَفُوْرٌ) (٩) وَلَنِّ اَذْقَنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ
 ضَرَاءٍ مَّسْتُهُ لَيَقُوْلَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُوْرٌ) (١٠) اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا
 وَعَمِلُوْا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَّاجْرٌ كَبِيْرٌ (هود: ٩-١١). واته: (ئەگه‌ر له
 لایه‌ن خۆمانه‌وه‌ میه‌ره‌بانی به‌ مرو‌قه‌ بنوینین و ژیا‌نی خوش و پۆزی بۆ
 به‌رفراوان بکه‌ین، پاشان نه‌و پۆزی و گوژه‌رانه‌ خوشه‌ی لی‌ بسه‌نینه‌وه، ده‌مو

دهس له میهره بانی خوا بی هیوا ده بی و بی پروا ده بی و سوکرانه ی
 خواناکات. له م لاشه وه نه گهر تووشی خوشی و خوش گوزهرانی بکهین له
 دواى ناخوشی و تهنگی ژیان که به سهری هاتبیّت یه کسهر به له خوبایبونیکه وه
 ده لیّت: تازّه ناره حه تی و تهنگ و چه له مه ی دونیالای من باری کردوه و
 نه ماوه، جابویه زور خوشحال ده بی و فخرده کات و تووشی له خوبایبون
 ده بیّت. ته نها نه وانه به و چه شنه نین که له ههر دوکاتدا - خوشی و
 ناخوشی. نارامگرو خوگرو ههردهم کرده وه چاکه کان پاده پهرینن، جابه پراستی
 نه و که سانه لیبوردن و پاداشتی گهره ی خویان بو مسوگهره)^۱

وه پهره ردگار به پیغه مبه ر (ﷺ) ده فرموویّت: (خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ
 وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) (الأعراف: ۱۹۹). واته: (ئه ی محمد (ﷺ) ئه وه ی
 ئاسانه له خه لکی وه ریگره - واته زورچاوه پروانیت لییان نه بیّت -، فهرمان
 به چاکه بکه و پشتیش له نه فامان بکه).^۲

وه ده فرموویّت: (وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ
 وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ) (۱۳۳) الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ
 الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) (الأعراف: ۱۳۳-۱۳۴). واته:
 (ئه ی موسلمانان بکه ونه پیشبرکی کردن بو وه ده ست خستنی لیبوردنی
 پهره ردگارتان به هه شتی که پانتاییه که ی وه پانایی ئاسمانه کان و زهوی
 وایه و بو پاریزکاران ئاماده کراوه. نه وانه ی که هه میشه و بهرده وام له خوشی
 و ناخوشیدا مال ده به خشن، وه رقی خویان ده گرن و ده ی خونه وه و له بهر
 خوا له خه لکیش ده بوورن، به پراستی خوا چاکه کارانی خوش دهوی).

^۱ تفسیر الطبری م ۷ ص ۹-۱۰. وه رگیز.

^۲ تفسیر الطبری م ۷ ص ۹-۱۰. وه رگیز.

وه خواى په نهان بين له جينگايه كى ديكه دا ده فهرموويت: (وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ) (۳۴) وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ (فصلت: ۳۴-۳۵). واته: (چاكو خراپه وهك يهك نين بهلكو جياوازييان زوره، بويه ههركهس خراپه ي له گه لكردى تو به چاكو له گه ل كړدن بهرپه رچى بدهر وهو له خوتى دوورخه روه، جا ده بينى كه نه وهى له نيوان توو نه ودا دوژمنايه تيبه كه هه بووه وهك دوستيكى خوشه ويستى ليدت. به لام كه سانيك ده گن بهو پلپه - كه ناوا ره فتار له گه ل خلكى بكه ن- كه خاوهنى خوگرتن و نارامگرتن- چونكه له سهر د پروون گرانه- وه نهو كه سانه پيى ده گن كه له دونيا و دواړوژدا خاوهنى به شيكى فراوان و گه وړه ن)^۱

وه ده فهرموويت: (وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ) (الشورى: ۴۰). واته: (سزاي خراپه خراپه ي وهك خويه تى، به لام ههركهس نه گهر يه كيكي تر خراپه ي له ناقاربكات نه م ليى بپوريت و تو له ي لينه سينيتته وه له كاتيكدا بشتوانى، وه چاكسازى بكات، نه وه پاداشته كه ي لاي خواى گه وړه يه، به راستى خوا سته م كاران و ده ست دريژكارانى خوش ناويت).

(حه سهنى به صرى)- په حمه تى خواى ليبيت- ده ليت: كاتيك كه پوژى دوايى ديت... بانگدهريك له (عهرشه وه) بانگ دهكات و ده ليت: خه لكينه بائه وهى كه پاداشتى له سهره مخوا (واجب) هه ستيت، جاله نيو خه لكدا ته نها نه وانه هه لده ستن كه خاوهنى ليبورده يى و چاكسازى بوونه.!!!!

^۱ مختصر تفسير ابن كثير ۳م ص ۲۶۴.

ئاگاڭدارکردنە ۋە ھەيەت گەرنە

پێویستە بزانرێت کە: دڵپاکی و چاکە کردن لەگەڵ خەڵکیدا بریتی نییە لە ھەيەت ھەرحییەك ئەوان پێیان باشبێت و پێی خۆش ھالێن ئیتر پێشەوای موسلمانان بیکات و ھەرحییەكیش ئەوان پێیان ناخۆش و گران بێت دەستی ئی ھەلگری و توخنی نەکەوێت بەلکو پەرەردگار دەفەرمووێت: (وَلَوْ اَتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ). (المؤمنون: ۷۱)

واتە: (ئەگەر خوا شوێنی ئارەزو و ویستی خەلکی بکەوێت و ھەلامی تێکرای ئارەزو ھەکانیان بداتەو، ئەو ئیتر ئاسمانەکان و زەوی و ھەرحیش تێیاندا ھە تێک دەچێت). ھە پەرەردگار بە ھاوھەلەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ) (الحجرات: ۷). واتە: (ئاگاڭدارین و بزانن کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ھە نێوانتاندا ھە، جا ئەگەر بێت و لەزۆرەي کاروبارەکاندا بەگوێتان بکاو بۆچونی ئێو ھەربگرێت ئەو توشی ناخۆشی و ھەلدیریتان دەکات). بەلکو چاکەکردن لەگەڵ خەڵکیدا ئەو ھەيەت کە: ھەرحییەك سود بە (دین) و دونیايان دەگەيەنێت ئەو ھەيەت بۆ مسۆگەر بکریت، ئیتر ئەو ھەيەت کە پێی گرانە و پێی دل تەنگە باھەر پێی ناخۆش بێت، بەلام ئەو ھەندەيە پێویستە لە گۆرینی ئەو شتەدا کە مایە ناخۆشی ئەوانە پێشەوای موسلمانان نەرمونیان بێت لەگەڵیاندا. چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمووێت: (ماکان الرفق فی شيء إلا زانه، ولا کانا لعنف فی شيء إلا شانه). رواه البخاری و مسلم. واتە: (نەرمونیا نە ھەرش تێکدا بوو بێت جوانی کردو ھە، ھە توپەری و ھەلچونیش لە ھەرش تێکدا بوو بێت ھەر ناشرینی کردو ھە).

ھەلە شوێنیکی تردا دەفەرمووێت: (إن الله رفيق يحب الرفق، ويعطي على الرفق ما لا يعطي على العنف)) رواه مسلم. واتە: (خوا بەبەزەي و نەرم

ونيانه و نهرم و نيانیشی خوش دهویت، وه ئه وهی به هوی نهرم و نیانیه وه دهیبه خشیت، به هوی تورپی و هه لچونه وه نایبه خشیت!!).

(عومهری کهری عبدالعزیز) - رهحهتهی خوی لیبت - دهلیت: سویند به خوا ده مهویت تالایی نیو (حهق ووتن) ده رهینم، به لام ده ترسیم به هویه وه خهک له (حهق) هکه بسله میته وه، بویه چاره پروان ده کهم هه تا وه کو شتیکی، شیرینی دونیایی بیته پی شه وه، جابویه ئه گهر خه لکی له ناقار تالیه که بسله میته وه و راکهن.... ئه وه له بهر شیرینی هه که هیور ده بنه وه.^۱

ئه گهر تیرامینن ده بینن پیغه مبهری پی شه و او رابه ر (ﷺ) ههر به و شیوهیه له گهل خه لکیدا هه ل سوکه و تی کرد وه، بۆ نمونه: پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئه گهر یه کیك به اتبایه و داوای پیویستی هکی ئی بکردایه نهیده گیرایه وه و ئه گهر دهستی بدایه ئه وه پیویستی هکی بۆ ئه نجام ده داو، ئه گهر نهش بوایه ئه وه قسه یه کی شیرین و خوشی له گهل ده کرد. ئه وه تا جاریکیان هه ندیک له خزمه کانی هاتنه خزمه تی و داوای ئه و هیان لی کرد که له مالی زه کات و (سه ده قات) به شی ئه وانیش بدات، ئه ویش له وه لامدا پیی فهرمون: (ان الصدقة لاتحل لمحمد ولا لآل محمد). رواه النسائي و الدارمی و مالک. واته: (سه دهقه - زه کات - نه بۆ (محمد) و نه بۆ که سوکاری (محمد) هه ل نییه). بویه زه کاتی پی نه دان، به لام له ملاوه له بری زه کات مالی ده سته که و (الفیء) ی بۆ دیاریکردن که پییان بدات!!..

وه جاریکیشیان ئیمامی (علی وزهید و جه عفر) - خویان ئی رازیبت - هاتنه خزمهت پیغه مبه ر (ﷺ) ههریه که یان داوای ئه وهی ده کرد که ئه و که لویه له ی

^۱ خوینهری خوشه ویست: مبهست له وهیه ئه و شته خراپانهی که خه لکی ئولفه تیان پیوه گرتوون نایبت بۆیان بخریته قه نه مپه وی شرعه وه، به لام له گهل ئه وشدا له گۆرینیدا دهیبت خاوه نهرمونیانی بین و زوو هه ل نه چین و بی سلیقه نه بین، حهق گوته تانه و هه موو کهس قبولی ناکات. وه رگیز.

کچه که ی (حمزه) - خوالیی رازی بیت - که له پاش خوی به جینی هینشتووه بوخوی بیت. به لام پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) به هیچ کامیانی نه دا، به لکو بریاریدا بدریته پوری کچه که. نه نجا پیغه مبهری ئازیز (عَلَيْهِ السَّلَام) لینه گه پرا هه روا بگه پینه وه، به لکوو دهروونی هه ریه که یانی به ووشه یه کی شیرین و جوان پاک کرده وه، نه وه بوو به (علی) - خوالیی رازی بیت - ووت: (انت مني وانا منك) رواه الترمذي و النسائي. واته: (ئهی علی تو له منی و منیش له توّم)!! وه به جه عفه ریشی وت: (اشبهت خلقي و خلقي) رواه البخاری و الترمذي و احمد. واته: (ئهی جه عفه تو هم له شیوه دا و هم له خوړه وشتدا له من نه چیت)!. وه به زه دیدیشی ووت: (انت اخونا و مولانا) رواه احمد و الحاکم. واته: (ئهی زهید تو هم براو هم خو شه ویست و پشتیوانمانی).

جا زور پیویسته که لیپرسراوی موسلمانانیش تیگرا چاو له پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) بکاو، له (حوکم) کردن و دابه شکردنی پاره و تیگرای ئیش و کاره کانی دیکه شدا مووبه موو شوین پیی نه وه لگرت. چونکه زورجار هندی خه لک دینه لای لیپرسراو و داوای هندی شتی لیده کهن که ناگونجی پیا ن بدریت، جائه گهر گونجاو له ده ستدا هه بوو نه وه ده بی له بری نه وه ی که داواکراوه به شتیکی دیکه بویان قهره بوو کاته وه، یان هیچ نه بیت به قسه یه کی خوش دلیان خاوین و خوش کات!.

چونکه له راستیدا گیرانه وه ی خه لکی هه روا به دهستی خالی مایه ی ئیش پیگه یاندنیانه، جا زور پیویسته شوینه که ی به شتیکی دیکه قهره بوو بکریته وه، به تایبهت بو نه وه که سانه ی که پیویستیان به دل پاگرتن هه یه. نه وه تا خوای میهر دبان و توانا ده فهرمویت: (وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَن) (الضحی: ۱۰). واته: (ئهی محمد (عَلَيْهِ السَّلَام) نه وه که سه ی که دیت و پرسپارت لیده کات - چ ده رباره ی دین و چ بو پشتگیر کردن - نه وه تو سه رزه نشتی مه که وه له گه لینا خاوه به زه یی و نه رم و نیان به)!!.

وه پروهردگار له له جيگه يه کي دیکه دا ده فرمودیت: (وَأْتِذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا) (۲۶) إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (۲۷) وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا (الإسراء: ۲۶-۲۸). واته: (خزمه کانت و، هژارونه داران و، پړيواران، مافي خوځيانان بدهرې و هه ردهم ده ستگرييان بکه، وه له و ده ستگري و به خشينه شدا زياته پړه وې مه که، چونکه نه وانه ي (ئيسراف) و زياته پړه وې ده کهن هاوچه شنو براده رې شه يتانه کانه، به پراستي شه يتان له ناقار پروهردگاري خوې بېروا بووه. وه نه گهر خزمه کانت و خه لکانی تړيش داوای يارمه تيان ليکړدی وهيوایان هه بوو که پييان بدریت، به لام تو له بهر نه بوونی مال و ده ست نه دانی هيچت پينه دان و پشتت تيکړدن، نه وه هه روا ليمه گه پړې به لکو قسه يه کي شيرين و خوشيان له گه لدا بکه و په يمانيان بدهرې و بلې: (نه گهر خوا بزق و پوزيدا نه وه له يادنا کړين و پيتان ده دريت).

وه بېگومان ليپرسراو کاتيک حوکم به سهر که سيکدا ده دات..... نه و حوکم به سهر دانه ده بېته هوې ئيش و نازار پيگه ياندنی، به لام نه گهر ليپرسراو ووردين بيت و به و ته يه ک، يان کرده وه يه کي جوان و شيرين دلې پاک کاته وه، نه وه له پراستيدا سياسه تي کامل و پراسته قينه هر نه وه يه، پروهردگار کاتيک (موسا) و براکي ناردن بولای (فرعون) ده بينی پيې فرمون (فَقُلْ لَهُ قَوْلًا لَيْنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى) (طه: ۴۴). واته: (ناموزگاري بکه و قسه يه کي نه رمي له گه لدا بکه، سابه لکو به هو يه وه بير بکاته وه و ده ست له تاوان کاری هه لگري و، وه بترسي و ده ست بکاته گوپرايه ليکړدن پروهردگار) وه پينغه مېهر (ﷺ) کاتيک (موعازي کوپي جه به ل) و (نه بي موسای نه شعري) - خوايان لي پازيبيت - نارد بو ولاتي (يه مهن) پيې فرمون: ((يسرا ولا تُعسر، وبشراو لا تُنفرا، وتطاوعا ولا تَخْتَلِفها)) رواه البخاري. واته: (ناسانکارين و

شت لەسەر خەلکی گران مەكەن وە موژدەدەربەن و خەلکی مەتۆرینەن. وەگۆی
 بیستی یەکتەربن و ناكۆك مەبن!! وە جارێکیان (دەشتەکییەك) لەنیو
 مزگوتەكەى پیغەمبەردا(ﷺ) میزی كرد، جا لەو دەمەدا هاوڵەكانى بۆی
 هەلسان و ویستیان لێى بدەن. پیغەمبەر (ﷺ) یەكسەر فەرمووی: ((إنما
 بُعِثْتُ مُيسِرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعْسِرِينَ)) رواه البخاري. واتە: (ئێو تەنها بۆ ئەو
 نێردراون كە ئاسان كەربن، نەك بۆ ئەوێ وەى شت لەخەلکی گران و قورس
 بكەن!!)

جا شایەنى باسە ئەوێ كە باسكرا، مروۆی موسلمان لەبەرپۆوەبردنى ئیش
 و كارى خۆى و ژێردەستەو مندالەكانیشیدا هەریویستی پییەتى، چونكە
 بێگومان مروۆكەكان هەتاوێكو پیویستیەكانیان بۆ جیبەجى نەكریت و
 مافەكانیان پینەدریت.....(حەق) و راستى وەرناگرن و قبولى ناكەن!!
 هەربۆیەش دەبینى مروۆ(نەفەقەى) خۆى و خاوخیزانى پيش (نەفەقەى)
 خەلكى كێتر خراوە. ئەو(تەبوو(هەره) -خوالى پازیبیت- دەفەرموویت:
 (پیغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەى خەلكینە مال بێخەش، پیاویكیش ووتى:
 ئەى پیغەمبەرى خوا(ﷺ) من دینارىكم هەیه چى لیبكەم؟! فەرمووی
 بۆخۆتى سەرف بكە، پیاوێكەش ووتى: دینارىكى دیکەشم هەرییە،
 فەرمووی: بۆ خیزانەكەتى (سەرف) بكە. پیاوێكەش ووتى: دینارىكى تریشم
 پییە. پیغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بۆ مندالەكانتى (سەرف) بكە. پیاوێكە ووتى:
 دینارىكى دیکەشم لایە. ئەویش فەرمووی: بیدە بە خزمەتكارەكەت. ئینجا
 ووتى: دینارىكى تریشم هەیه. پیغەمبەرىش (ﷺ) فەرمووی: ئیتەر بۆخۆت
 باشتر دەزانیت) رواه احمد و ابو داود و النسائي.

وە لە صحیحى(موسلم) دا هاتوو(ئەبو(هەره) -خوا لێى پازى بیت-
 دەفەرموویت: پیغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموویەتى: (دینارىك كە لەرێگەى خوا
 (جیهاد) دا دێدەیت و، دینارىكیش كە بۆ ئازادکردنى بەندەك دەیبەخشى و،

دیناریکیش که به هژارو گه دایه کی ده دیت و، دیناریکیش که بۆ خۆتی (سەرف) ده کهیت، ئەو هیان که بۆ خاووخیزانە کهت (سەرف) کردوو له هەر هه موویان پاداشتی زۆرترو مه زتره) رواه مسلم.. شایه نی باسه له م باره وه چه ندین نایهت و فرموده ی دیکه هاتوو. ئەمهش له بهر ئەوهیه که:

پیاو (نه فهقه) ی خۆی و خاوخیزانی به سه ریه وه فره زی (عهینه)، به پێچهوانه ی (نه فهقه) ی جیهاد و هه ژارو گه دایان، که له بنچینه دا (نه فهقه) ی ئەوان فره زی (کیفیه) یان (سوننهت) ، به لام ئەگه ر هاتوو که س پێی هه لئه ستا، ئەوه هی ئەوانیش ده بیته فره زی (عهین)، چونکه بابای برسی هیچ نه بو، نان پیدانی (واجبه). هەر بۆیه ش ئیمام (احمد) - خوالیی رازی بیئت - ده گێڕێته وه که پیغه مبه ر (ﷺ) فره موویه تی: ((لو صدق السائل لما افلح من رده)). واته: (ئەگه ر سوالکه ر راستبکات که فه قیره ، ئەوه ی به ده ستی خالی بیگێڕێته دوا وه سه رکه وتوو نابێت)).!

(ئەبوحاته می بوستی) له صحیحه که ی خۆیدا فره مووده یه کی دووردریژ له (ئەبوو زه رپه) وه - خوا ی لی رازی بیئت - ده گێڕێته وه، جائه و فره مووده یه چه ندین ئاه وژگاری و زانستی له خۆی گرتوو وه له یه کیك له باسه کانیدا فره موویه تی: (یه کیك له) (حیکمه ته) کانی ئالی (داوود) - علیه السلام - بریتی بو له م ئامۆژگارییه: هه موو مروقیکی خاوه ن بیرو هۆش مافی خۆیه تی که چوار سه عاتی هه بیئت: سه عاتیك بۆئه وه ی به په نهان بپاریته وه و گفتوگۆ له گه ل په ره ردگاری بکات، سه عاتیکیش تییدا بچێته وه به ده رونی خۆیدا مو حاسه به ی بکات ، وه سه عاتیکیش به ته نها له گه ل ئەو هاوپی و درستانهیدا دانیشیئت که هه رده م له عه یب و که موکو رتییه کانی ئاگا داریده که نه ره و باسی خودی خۆی بۆ ده که ن، سه عاتیکیش بۆ ئاره زوو ره گرتن له و شته جوان و

شیرینانەى كە بۆى حەلألن، چۈنكە ئەم سەعاتەى كۆتای يارمەتى دەرە بۇ سەرکەوتن و ئەنجام دانى ئىشى سەعاتەكانى دىكە)!!.

ئەمەش ئەويمان بۇ پۇشن دەكاتەو كە مەرقى مۇسلمان ھەردەم پىويستى بە خۆتيركردن لە ئارەزوو حەلأل و زولالەكانى ھەيە، چۈنكە خۆتيركردن لىيان دەبىتە يارمەتى دەرېك بۇ پاپەراندنى زۆرىك لە ئىشە خىرەكانى دىكە!!!

ھەر بۆيە (فوقھا) دەلېن: (عەدالەت) برىتتە لە ئىسلاح كردنى (دىن) و (پىاوەتى)، ئەويش بەبەكارھىنان و ئەنجامدانى ھەرشتيك كە دەيانرازينىتەو وە جوانيان دەكات وە قوتاركردنیشيان لە ھەر كارېك كە نابوت و ناشرىنيان دەكاتز وە پەرورەدگار لە بنچينەدا ئارەزووكانى بۇ تير و تەسەل كردنى بەرژەوئەندىەكانى خەلكى دروست كردو، چۈنكە ئەوان بە ھۆى ئەو ئارەزووانەى ھەرشتيك مايەى سود پىگەياندنن بىت بۇ خۆيانى وەدەست دەخەن. بۆنمونە: خۆاي گەورە تورەيى(الغضب)ى دروست كردو بۇ ئەوئەى ھەر شتيك زيانيان پى دگەيەنىت بەھۆيەو لە خۆيانى دوور خەنەو. وە ئەو ئارەزووانەش كە ھەردەم مايەى زەرەر زيانن.... پەرورەدگار قەدەغەى كردون و سەرزەنشتى ئەوانەشى كردو وە كە پىيەو سەرقالن.

بۆيە سود لىوەرگرتن و بەكارھىنانى ئەو ئارەزووانەى كە پەرورەدگار حەلأل و زولالى كردون فەرمانىكى باشو لەكردو وە چاكەكانە، ھەر بۆيەش لەفەرمودەى صەحيى پىغەمبەردا (ﷺ) ھاتو دەفەرموئت: (ھەريەك لە ئىو بەجىتە لاي خىزانەكەى خۆيشى بەكردەوئەى چاك بۆى دەنوسرىت، وتيان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئايا يەكېك لەئىمە بجىتە لاي خىزانەكەىو ئارەزوئەى خۆى تىرىكات، لەوئەشدا پاداشتى بۇ دەنوسرىت!!!

پىغەمبەرىش (ﷺ) فەرموئى: ئەى نازانن ئەگەر ئەو ئارەزوئەى لە (ھەرامدا) دا نابايە ئايا گوناھبار نەدەبوو؟ وتيان: بەلى فەرموئى: دەى بۇ

لهشتی حەرام چاوەپوانی تۆلەو سزا دەکەن.... بەلام له ئەنجامدانی حەلالدا چاوەپوانی پاداشت ناکەن؟). مسلم.

وەله صەحیحی (بوخاری و مسلم) هاتووە کە (سەعدی کۆری ئەبی وەقاص) - خۆی لێ پازی بیټ - دەگیرێتەو پێغەمبەر (ﷺ) پێی فەرموو: (ئەي (سەعد) تۆ هەر پارەو مَالِيكَ کە خەرجی دەکەیت و مەبەستت پێی خواو پاری کردنی بیټ، ئەو پلەت بەرز دەبیتهو، تەنانهت ئەگەر پارویهکیش بیټ کە دەبخەیتە نیو دەمی خێزانەکەتەو!!)

لەپراستیدا مروّقی موسوّلمان ئەگەر نیاز و مەبەستی پاک بیټ و بۆ خوا بیټ، ئەو تێکپرای ئەو کردەوانەي پوژانە ئەنجامی دەدات بەهۆی دڵ پاکي و نیاز چاکیهکەیهو بەکردهوی چاک بۆی تۆمار دەکړیت بەلام مروّقی دووپو (منافق) لەبەر دڵ پیسی و نیاز پیسی یەکەي تەنانهت ئەو کردەو چاکانهش کە ئەنجامیان دەدات له جیي پاداشت لەسەری سزا دەدریټ، لەبەر ئەوێ له ناخەو مەبەستی پوپامایی یە ئەک پازیکردنی خۆي گەر!! ئەو تا له فەرمودەي صەحیحدا هاتووە کە پێغەمبەري خوا (ﷺ) دەفەرموویټ: (لاَ اِنَّ فِي الْجَسَدِ مَضْغَةً، اِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ لَهَا سَائِرُ الْجَسَدِ، وَاِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ لَهَا سَائِرُ الْجَسَدِ، اِلَّا وَهِيَ الْقَلْبُ). رواه البخاري والمسلم.

واتە: (وریابن ئەنیو لاشەي مروّفا پارچە گوشتیک هەیه، ئەگەر بیټ و ئەو پارچە گوشتە چاک بیټ. ئەوا تێکپرای ئەندامانی لاشەي بۆ چاک دەبیټ، وە ئەگەر خراپ بیټ، ئەو تێکپرای ئەندامانی لاشەي خراپ دەبیټ جا وریابن ئەو پارچە گوشتە "دڵ"!!).

چونکە هەرەوێ چۆن خۆي گەرە سزاو (عقوبە) کانی داناو تا ببینە پالنهرو فاکتەرێک بۆ راپەراندنی (فەرزهکان) و، وازهینان له (حەرامه)کان.... ئاوهاش هەرچییهک یارمەتی دەریان بیټ ئەویشی پێویست کردوو.

پښوېسته به هم موو شپوهیهك پښگه ی خیر و گوپړایه لی خوا ی گه وره بو خه لك
 ئاسان بكری و برهوی پی بدری و پشتگیری و یارمه تی یان له سر بدریت و
 به هم موو شپوهیه کی گونجاو خه لكی بو هان بدریت. بو نمونه: پښوېسته
 لیپرسراوی موسولمانان هه رشتیک ده بیته هاندهرو پالنه ری خه لكی بو
 كرده و هی چاك به كاری به نیت. وهك: پاره و مال... پیا هه لدان... سو پاس
 كردن و عتد.

هه ربویه ش^۱ هینی پیش برکی كردن به وولاخ و حوشر و تیر بازی و نیشانه
 شكندن و پاره وهرگرتن له سریان كاریکی باش و شهرعیه. چونكه
 به هویه وه خه لكی هان ده دریٹ بو هیژ ئاماده كردن و خو ئاماده كردن بو
 (جیهاد) له پښگه ی خوا ی په روه ردگاردا. ته نانه ت پیغه مبه ری خوا (ﷺ)
 خو ی و جینشیننه ئازیزه كانیشی له پاش خو ی پیش برکیان به وولاخ كردووه و
 له (بیت المال) پاره یان بو ئه و كار ه ئاماده كردووه، وه هه رده م بو ړاكیشان و
 دلپراگیر كړدی خه لكی پاره یان به خشیوه، وهك ده گپړنه وه كه: پیاوی وا
 هه بوو سهر له به یانی ته نها له بهر وده دست هی نانی شتیکی دونیایی
 موسولمان ده بوو.... به لام ئیواره ی نه ده كرده وه ئیسلامی له هه موو گه نج و
 گه وه ری دنیا لا خو شه ویستر بوو: وه له م لاشه وه هه رچی خراپه و
 سه رنه نجامی سه ریچی په روه ردگار، ده بی قه لچو بكری و پښگه ی ته نگ
 بكریو به هم موو چه شنك له مپه ر له رییدا دروست بكریت، وه هه رشتیكیش
 ده بیته هو ی سه ره لدانی و دروست بونی پالی پیوه بنریت، نه گه ر هاتوو
 له بونیدا به رژه و نه دیه کی باشر و په سه ند تر نه بوو!! بو نمونه: پیغه مبه ری
 بت شكین (ﷺ) به ره لستی له پیکه وه دانیشن به ته نها له گه ل ئافره تی
 (نامه حرم) دا ده كات و ده فره مویت: (لا یخلون رجل بامراق، فإن ثالثهما
 الشیطان) رواه احمد والترمذی.

واته: (با هه‌ریاوێك له‌ئێوه به‌تاقی ته‌نها له‌گه‌ڵ ئافره‌تی‌كدا دانه‌نیشیت، چونكه‌ سێ هه‌میان شه‌یتانه‌)!

(عومه‌ری كوری خه‌تاب) - خوای لێ‌رازی بی‌ت - له‌ كاتی‌كدا شه‌و به‌ناو شاری (مه‌دینه‌) دا ده‌گه‌ڕاله‌ كارو باری خه‌لكی ئاگادار بێ، شه‌وی‌ك گوی بیستی ئافره‌تی‌ك بوو به‌ گۆرانی‌هوه‌ ئه‌م پارچه‌ شعره‌ی دوباره‌ ده‌كرده‌وه‌:-

هل من سبيل الى الخمر فاشربها هل من سبيل الى نصر بن حجاج
واته: تو بلیی پێ هه‌بێ مه‌ی بخۆمه‌وه‌.. تو بلیی بگونجی له‌گه‌ڵ (نه‌صری كۆری هه‌جاج) دا رابووێرم؟!!

جا ئیمامی (عومه‌ر) - خوای لێ‌ رازی بێ - داوای كرد ئه‌و (نه‌صره‌) ی بۆ ببب كاتی‌ك كه‌ هه‌ینایان بینی وا گه‌نجی‌کی قۆز و پێكه‌وتوو، بۆیه‌ فه‌رمانی كرد قژی بتاشن، به‌لام له‌پاش تاشینی‌شی هه‌ر قۆز و جوانتر برو، ئه‌نجا فه‌رمانی كرد كه‌ دوور بخه‌ڵته‌وه‌ بۆ (به‌صره‌)، بۆ ئه‌وه‌ی ئافره‌تان پێی هه‌لنه‌خه‌له‌تێن!!

وه‌ده‌گه‌ڕنه‌وه‌ ئیمامی (عومه‌ر) - خوای لێ‌ رازی بێ - ئاگاداریان كرده‌وه‌ كه‌وا پیاوی‌ك هه‌یه‌ هه‌میشه‌ منداڵان دینه‌ لای داده‌نیشن، ئه‌ویش یه‌كسه‌ر مه‌نعی كردن و نه‌ی هیلا جاری‌کی دیکه‌ له‌گه‌ڵی دانیشن!.

جا بۆیه‌: ئه‌گه‌ر هاتوو گه‌نجی‌ك یان منداڵی‌ك مه‌ترسی ئه‌وه‌ی لێ‌ده‌كرا كه‌ پیاوان یان ئافره‌تان پێهه‌ڵ خه‌له‌تێن، ئه‌وه‌ ده‌بی دهم و ده‌ست وه‌لی یه‌كه‌ی ئاگادار بێ و له‌به‌ر پێویست نه‌بی نه‌هه‌ڵی‌ت ده‌ركه‌وی‌ت، وه‌نابی‌ت شوخ و جوانتری بكات و هه‌رده‌م بیهه‌ینیته‌ كۆری گۆرانی و له‌هوه‌وه‌، چونكه‌ ئه‌و جوړه‌ كارانه‌ پێویسته‌ موۆقی له‌سه‌ر سه‌ره‌نشست بكری‌ت.

وه‌ هه‌م‌دیسان هه‌ركه‌سه‌ی لێی ئاشكرا بوو كه‌ خه‌ری‌کی خراپه‌كاری یه‌، ده‌بی نه‌هه‌ڵری منداڵی جوان کیله‌ی بێ موو نزیکه‌ی كه‌وی‌ت، به‌لكو ده‌بی‌ت به‌هه‌موو چه‌شنی‌ك لێی قوتار بكری‌ت، چونكه‌ شه‌رع‌زانان - خوالییان خوش بێ -

به تيگرا يهك هه لويست و دهنگن له سهر ئه وهى ئه گهر كابرايهك لاي (حاکم)
 شايه تيداو به لام يه كيک له و تاوانانهى كه شه هامةى پياو ده پوشينن لى
 ئاشكرا بو، ئه وه شايه تيه كهى (جاين) نيه و هريگريت، وه مروؤ، ده توانيت
 به هوى ئه و ناوانه وه (جهرى) بكات، واته: متمانهى لييسه نرته وه.

ئيتر ئه گهر چى به چاوى خويشى تاوانه كهى نه ديييت، به به لگهى ئه وهى كه:
 (پيغه مبهري خوا (ﷺ) جاريكيان جه نازيه كيان به لادا تيپه پر كردو خه لكه كه
 به خير باسيان كرد، پيغه مبهريش (ﷺ) فرمووى: (بوى بريار درا) (بوى
 بريار درا). پاشان جه نازيه كي تريشيان به لادا تيپه پر كردو خه لكه كه باسى
 خراپه يان كرد. پيغه مبهريش (ﷺ) فرمووى: (بوى بريار درا) ... (بوى بريار
 درا). خه لكه كه ش سهارهت به و حالته پرسياريان له پيغه مبهري (ﷺ) كرد،
 ئه ويش فرمووى: ئه و جه نازيه ي ئيو به خير باستان كرد منيش و وتم:
 به هه شتى بو بريار درا، ئه و جه نازيه ي ئيو به خراپه باستان كرد، منيش
 و وتم: ئاگرى بو بريار درا، چونكه ئيو له نيو زهويدا شاهيدى خوان
 بوخارى و موسليم گيپراويانه ته وه.

له گه ل ئه وه شدا له سهر ده مى پيغه مبهري (ﷺ) ئافره تيک هه بوو به ئاشكرا
 ئيشى خراپه ي ده كرد. پيغه مبهري (ﷺ) فرمووى: (لو كنت راجماً احداً بغير
 بينة لرجمت هذه) رواه البخاري ومسلم.

واته: (ئه گهر يه كيكم به بى بونى شايهت رهجم بکردايه ئه وه ئه م ئافره ته م
 رهجم ده كرد).

بوئه: (حه دى شرعى) به بونى شايهت نه بيت كه به چاوى خويان
 خراپه كيان بينيبيت و شايهتى له سهر بدهن نابيت به رپا بکريت، به لام رهت
 کردنه وهى (شه هادهت و ئه مانهت)ى كابرايهك كه به هوى تاوانيكه وه كه
 ئه نجاميداوه پيوست به بينن ناکات، به لكو ته نها کردن و بلاو کردنه وهى له
 نيو خه لکيدا به سه بو متمانه پينه کردنى، ته نانهت دهشتوانريت ته نها به هوى

هاورپئو برادرانيه وه پيناسه بکريت- ئه گهر هاوپئیکانی خراپ بوون-
ههروهک (ابن مسعود)- خواي ئي پازي بي- ده فهرموويت: (اعتبروا الناس
باخوانهم) رواه البخاري ومسلم. واته: (خه لکي به هاوپئو خوشه ويسته کانيان
هه لبسه نگينن)!!

(به ندى دووهم)

(ئەو ماف و ھەدادانەى كە سودەكەيان تايبەتە بە كەسىكى ديارىكرائوھ)

ئەم بەندەش بریتىيە لە ھەشت فەصل:-

سەبارەت بەو (ماف و ھەدادانە)ش كە سودەكەيان دەگەریتەوھ بۆ كەسىكى ديارىكرائوھ...

وھ ئەو كەسە خۆى خاوەنىتى لە بەرپا كردن و نەكردنیدا ، بریتىن لە مانە:-

(فەصلى يەكەم)

(النفوس-گيان و رۆح)

خوای مەزن لەم بارەوھ دەفەرمویت: (قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) (۱۵۱) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ) (۱۵۲) وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (سورة الأنعام: ۱۵۱-۱۵۳) واتە: (ئەى محمد ﷺ) بە خەلكى بلى ئەى خەلكىنە با ئەو شتانەى پەرەردگارتان لە سەرتانى قەدەغە كردوھ بۆتانى بخوینمەوھ، ئەو قەدەغە كراوانەش ئەمانە:

يەكەم: ھىچ ھاوھلێك بۆ خوا بریار مەدەن.

دووەم: وھ لەگەڵ داىك و بابدا بەو پەرى باش ھەلسوكەوت بكەن.

سیهه: وه مناله کانتان له ترس هه ژاری و نه بونی مه کوژن، چونکه ههر ئیمه پوژی خوټان و مناله کانیشتان ددهین.

چوارهم: وه هه رچی خراپه و سه ریچی ههیه نزیکی مه که ونه وه، ئیتر ئه و خراپه و سه ریچییه ی به ئاشکرا بیټ یان به نهینی و په نهان. پینجه م: وه هیچ که سیک مه کوژن مه گهر کاتیک شایسته ی کوشتن بیټ- وه که ئه وه ی نویژ نه کات، یان زه کات نه دات، یان زینا بکات، یان له دین پاشگهن بیته وه... هتد- جا ئه م کرده وه قه دهغه کراوانه خوا ئاگاداری کردنه وه و لیتانی دوپات کرده وه تا ده ستیان لیئه لگرن، به هیوای ئه وه ی به هویه وه بیر بکه نه وه و وریا ببنه وه.

شه شه م: وه نزیکی مالی هه تیو مه که ون مه گهر به شیوهیه که به رژه وهندی هه تیوه که ی تیدا بیټ، هه تا وه کو هه تیوه که هیژ پهیدا ده کات- چ هیژی ته مه ن و جهسته ی، چ هیژی ژیان و ته جره به-.

حه وته م: وده کاتی کرین و فروشتندا به شیوهیه کی دادپه روه رانه کیشانه و پیوانه بکه ن، وه ئه و داد په روه ریه ش له کیشانه و پیوانه دا خوا به گویره ی توانای خوټان داواتان لیده کات.

هه شته م: وه ئه گهر له (حوکم) کردن یان (شایه تی) داندان شتیکتان وت ... ئه وه دادپه روه ربین ئه گهر چی (حه قه) که بکه ویته سه ر خزمیکی نزیکی خوشتان .

نویه م: وه ههر به لئین و په یمانیک له گه ل خوادا ده یبه ستن -یان له گه ل خه لکی- ئه وه وه فاتان پیی هه بیټ و بیبه نه سه ر. ئا ئه مه خوا وه صیه تتانی پی ده کات به هیوای ئه وه ی په ند وه ربگرن و بیر بکه نه وه . وه ئه ی محمد (ﷺ) بشلی: ئه م به رنامه ی ئیسلامه ریگا راست و دروسته که ی منه و ئیوه ش شوینی که ون، وه وریاش بن شوین توله ریگا لارو گنیه کانیه تر مه که ون چونکه له ریگه راسته که ی خوا لاتان ده دات. ئانه مه یه خوا ئیوه ی ئی ئاگادار کرده وه و لیتانی دوپات کرده وه، به لکو ئیوه ش پاریزکه ن- ببنه پاریزگار-) خوای

دادپه روهر له جیگایه کی تردا ده فرمووی: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا) (النساء: ۹۳)

هر که س پر واداریکی (عمد) ی بکوژیت نه وه پاداشته که ی چونه نیو ناگری دوزخه به به رده و امی تییدا ده مینیتته وه، وه خوی لی توپه ده بیت و نه فره تی لیده کات- له په حمه ته وه دوری ده خاته وه- وه سزایه کی ئیجگار گه وره و توندی بو ناماده کردوه!!.

وه همدیسان ده فرمویت: (مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا) (المائدة: ۳۲)

وه له صه حی (بوخاری و مسلم) دا هاتوو که پیغمبر (ﷺ) ده فرمویت: (أول ما يقضي بين الناس يوم القيامة في الدماء).

واته: (له پوژي دوايدا يه که م شتيک که له نیو خه لکيدا دادگایي له سه ر ده کړیت - خوینه -!!).

جۆرهكانى قەتل

قەتل بۇسى جۇر پۇلىن دەكرىت

جۇرى يەكەم / (قەتلى عەمدى رووت) :-

بریتیه: له كوشتنى كەسكى بىتوان ،بە ئاميرك كە زىدەجار كوشندەيەو خەلكى پىدەكوژرىت- نەك ئەو ئاميرانەى كە كوشندە نىن-، وەك ئەم ئامىرو شىوہ كوشتانە : (شمشير، سوتاندن و ئاگر تىبەردان، خنكاندن چ لە نيو ئاودا يان بە ھەر ھۆكارىكى دى، بەردانەوہو فرىدان لە شوينىكى بەرزو بلىندەوہ، داپوشىنى دەموچاۋ ھەتامردن، زەھر دەرخواردكردن)و ھۆكارەكانى ترى لەم چەشنە !.

بۆيە ئەگەر ھەركەس بەم جۆرە يەككى كوشت.... ئەوا (قىصاص) تۆلە كردنەوہى (واجب)ە ئەويش بەوہ دەبىت كە باباى (قاتل)بەينرىتە بەردەم كەسو كارى كوژراوہكەوہو پاشان سەرىشك بكرىن بۆ ھەلبراردنى يەكك لەم سىانە:

يەكەم: كوشتنەوہى بكورژەكە.

دووہم: لىبوردن و خوشبوون لىى.

سىيەم: وەرگرتنى خوینەكەى.

وہ كەسوكارى كوژراوہكە بە ھىچ شىوہيەك مافى ئەوہيان نىە بچن غەيرى بكورژەكە يەككى تر بكورژنەوہ. ئەوہتا خواى دادپەرور دەفەرموئت: (وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا لَقِ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا) (۳۱) وَلَا تَقْرَبُوا الرِّئْيَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (۳۲) وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا) (الإسراء: ۳۳) واتە: (ئەو

که سهی خوا کوشتنی قه دهغه کردوه نه گهر مافیکی به سه ره وه نه بیټ و شایسته ی کوشتن نه بیټ مه یکوژن (وهک زینا بکات، یان قه تل، یا له ئیسلام پاشگهز بیته وه)، به لآم هر که س به بی تاوان و به ناږه وا کوژا- واته: به بی نه وه ی زینای کرد بیټ یان قه تل یان پاشگهز بونه وه -، نه وه ئیمه بو (وه لی) و خاوه نی کوژاوه که به سهر بکوژه که وه ده سه لاتیکمان داناوه به وه ی بیه ویت ده کوژیته وه و یان لیی خوښ ده بیټ یان خوینه که ی لی ده سه نی، وه نه گهر خاوه نی کوژاوه که ویستی توله سه نیته وه نه وه باله و کوشتنه دا زیاده پړه ی نه کات به وه که پړوات وازله بکوژه که بیټی و بیه ویت یه کیک یان چهند که سیک له که سوکاره که ی بکوژیت، به پراستی نه گهر خاوه نی کوژاوه که نه و زیاده پړه ی به نه کات نه وا هر نه و سهر کوتوه).

وه (نه بی شوره یحی خوزاعی)- خوی لی پازی بی- ده گیریته وه که پیغه مبر (عليه السلام) فرمویه تی: (من اصیب بدم او خیل فهو بالخيار بین إحدى ثلاث، فإن اراد الرابعة فخذوا علی یدیہ، ان یقتل، او یعفو، او يأخذ الدية، فمن فعل شيئاً من ذلك فعاد، فإن له نار جهنم خالداً فیها ابداً) رواه اهل السنن. قال الترمذی: حدیث حسن صحیح.

واته: (هر که س خوینی پږینرا یان بریندار کړا نه واسه پرېشکه بوئه و سې شته که یه کیکیان هلبږیږی، نه گهر خو ی داوای چواره می کرد نه وه نه یه لن و له دهستی بدهن: کابرای بکوژ بکوژیته وه، یان لیی خوښ بیټ، یان خوین وهر بگریټ. جا هر که س یه کیک له م سې شته ی هل بژاردو پاشانیش دهستی به ناخوښی کرده وه وه هلی وه شانده وه، نه وه به هتا هتایی ده خړیته نیو ناگری جهه ننه مه وه)!!

بو یه نه گهر که سیک هر که سیکی لی کوژاوا پاشان له بابای بکوژ خوښ بو یان خوینی لیسه ند، به لآم له دوا ی نه ودهش هر چوو کابرای بکوژی کوشته وه، نه وه تاوانی نه م له هی یه که م گوره تره، ته نانه ت زانایان ده فهرمون:

هه‌رده‌بێ بکوژیته‌وه‌و که‌سوکاری کوژراوه‌که هه‌چ پرسیارێکیان پیناکریت. خوای په‌روه‌ردگاریش ده‌فرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأَنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بِغَدٍّ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ) (١٧٨) وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة: ١٧٨-١٧٩)

واته: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی به‌رواتان هه‌یناوه: له‌ کوشتنه‌وه‌دا- کوژراوه‌کاندا- تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌تان له‌سه‌ر فهرز کراوه‌، ئازاد به‌ئازادو کۆیله‌ به‌کۆیله‌ مێینه‌ به‌ مێینه‌،^١ وه‌ه‌گه‌ر خاوه‌نی کوژراوه‌که‌ خوشبو و داوای کوشتنه‌وه‌ی نه‌کرد، ئه‌وه‌ ده‌بێ له‌داواکردنی خوینه‌که‌یدا به‌شیوه‌یه‌کی باش داوا‌بکاو بکوژه‌که‌ش به‌شیوه‌یه‌که‌ی جوان‌وپرێک خوینه‌که‌ به‌خاوه‌نی کوژراوه‌که‌ بدا ت^٢ ئه‌م

^١ زانا‌یان ده‌فرمون: له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ که‌: ئازاد له‌بری کۆیله‌ نا‌کوژیته‌وه‌، یا‌ن ئافره‌ت له‌بری پیاو نا‌کوژیته‌وه‌، یا‌ن به‌ پێچه‌وانه‌وه‌، به‌ئکو ده‌فرمون: له‌نێو خێله‌کانی عه‌ره‌دا ئه‌گه‌ر خێلێک زیاتر به‌خۆیدا بیا‌زی با‌یه‌و هه‌یزو شه‌و که‌تێکی هه‌بوا‌یه‌، کۆیله‌یه‌کی خێلێکی‌تر پیاو‌یکی ئازادی ئه‌مانی بکوشتایه‌، ئه‌مان رازی نه‌ده‌بون له‌بری پیاوه‌ ئازاده‌که‌ی ئه‌مان ئه‌و کۆیله‌ بکوژیته‌وه‌، به‌ئکویه‌خه‌ساره‌تیان ده‌زانی و ده‌یانوت: ده‌بی‌ت خاوه‌نی ئه‌و کۆیله‌ بکوژه‌ بکوژیته‌وه‌، یا‌ن هه‌ر پیاو‌یکی ئازاد. یا‌ن ئه‌گه‌ر ئافره‌تێکی خێلێکی‌تر پیاو‌یکی ئه‌مانی بکوشتایه‌ ئه‌مان به‌کوشتنه‌وه‌ی ئافره‌ته‌که‌ رازی نه‌ده‌بون، به‌ئکو ده‌یان وت: له‌بری پیاوه‌که‌مان پیاو‌یکتان لی بکوژین ئه‌ک ئافره‌ت. جا‌خوا‌ی گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ی دا‌به‌زان‌دو پونی کرده‌وه‌ که‌: ئه‌وه‌ی له‌تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌دا فه‌رزه‌ له‌سه‌رتان ئه‌وه‌یه‌ که‌ هه‌رکس هه‌رکسی گوشت ده‌بێ خۆی بکوژیته‌وه‌ ئه‌ک یه‌کی‌کی‌تر له‌به‌ردا، ئیتر هه‌ر کس بی‌ت _ته‌نا ئه‌وه‌نده‌یه‌ موسو‌لمان به‌کافر نا‌کوژیته‌وه‌-الله اعلم. وه‌رگه‌ێر.

^٢ مه‌به‌ست له‌وه‌یه‌ خاوه‌نی خوینه‌که‌ زیاد له‌سنو‌ری دیاری کرا‌وی شه‌ری دا‌وانه‌کات و خو‌نده‌ره‌که‌ش ئه‌و ئه‌ندازه‌ یه‌ی که‌ خوای گه‌وره‌ دیاری کرد‌وه‌ بی‌دات لینی که‌م نه‌کات و زو‌لم نه‌کات. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشو‌و.

پېيازەش كه بۆمان حەلّال كړدوون له وهى كه خاوهى كوزراوه كه ده توانيت له بكوژه كه خوش بښت و نه يكوژيټه وه و له بريد ا خوين وهرگريټ ئاسانكارى و به زه يى و ميه ربانييه كه له لايه ن په رومردگار تانه وه بؤ ئيوه - له كاتيكا بؤ ميلله تانى پيشوو حەلّال نه بوه -، وه هر كه س له پاش ئه وهى كه خوښنه كهى وهرگرت بېروا ت ده سترديژى تريش بكا ت و باباى بكوژ بكوژيټه وه، ئه وه سزايه كى به ئيشو ئازارى هيه.^۱ وه به پاستى ئه وى خاوه ن هوش و هوش ئه قلان: له توله سندنه وه دا ژيان تان بؤ هيه ژيان، به لكو به هويه وه ئيوه ش بېر كه نه وه و خو نان له جهريمه و قه تل قوتار بكن).

زانايان ده فرموون: كه سوكارى كوزراوه كه له پقان كلپه ي دهرونيان ديت ته نانه ت پښان خوشه هم بابيه بكوژو هم كه سو كار ه كه شى بوژن، وه زؤ خاريش ته زها به كوشتنه وهى بكوژه كه شيان پازى نابن به لكو زؤريك له كه سوكارو سه روك خيټكه شى له گه لدا ده كوژن!!.

جابه مه ش واى ليديټ هه رچؤن بكوژى يه كه م له سه ره تا وه ده ست دريژى كړدوه و لايد او ه ئه مانيش ئا وها له توله دا و له وه رگرتنه وهى مافه كه ياندا ده بڼه ده ست دريژكار. هه روه ك ئه م كار ه به دانه بوټه پيشه ي نه قامان و جاهيلانى ئه م سه رده مه، ئه وانه كه له بهرنامه و شه ريعة تى خواى بالا ده ست دهرچوون و ياخي بوون. زؤر جاريش كه سو كارى بكوژه كه له ملاوه پښان قورس وگرانه ئه م له بېرى كوزراوه كه بكوژيټه وه، چونكه واحيساب ده كهن ئه م له كوزراوه كه

^۱ زانايان دهرباره ي ئه م (عزاب) كه داتراوه بؤ ئه و كه سه ي خوين وهرده گريو له پاشان دا ده ست دريژى ده كات و بكوژه كه ش ده كوژيټه وه جياوازيان هيه كه مه به ست پښى چيه؟ هه نديك ده فرموون: مه به ست پښى كوشتنه وه يه تى، ئه مه ش بؤچونى (ضحاك و) سه عيدي كوپى جوبه يره و، عكرمه) يه. هه نديكى ديكه ش ده فرموون: مه به ست پښى ئه و سزايه يه كه ده سته لاتدارى موسلمانان دياريد هكات و به بهرزه وه ندى ده زانيت. (ابن جريرى طه بى) خواى ئى پازى بښت، بؤچونى يه كه ميانى به په سه ند داتراوه. والله اعلم تفسير الطبري م ۲ ص ۱۱۸-۱۱۹. وهرگير.

خاوهن شەرەفە و پىزى زياترەو نابى ئەم لە برى ئەو بىت بۆيە سەر ئەنجام سەردەكىشى بۆئەوئەى ھەردولا ناچاربىن و ھەريەكەيان لە دژى ئەويتەر پەيوەندى بەخەلگانى دەرەكەو بەكات و ئەمەش سەردەكىشى بۆوئەيشومەو دۆژمنايەتيەكى گەورە سوتىنەر.

فاكتەر و ھۆكارى سەرەكى ئەم دۆژمنايەتى و وئەيشومەش تەنھاو تەنھا برىتيە لە لادانيان لەو پىبازو بنەما داد پەرورەرانەيەى كەبرىتيە لە (قصاص) چونكە خاوى گەرە (قصاص)ى لەسەر ئىمە فەرز كردو و ئاگادارىشى كردو بىنەتەو كە مايەى ژيانە، لە مەشدا خوینی كەسوكارى بكور كوروارەكەش ياريزراو و نايىت دەست دريژيان بۆ بكريتو، بەلكو تەنھا خودى بكور دەكورژيتەو، ھەرئەمەش مانای پراوپرى (قصاص)ە لەئىسلامدا.

و ھەمدىسان ھەر كەسك دەيەويت كەسكى بىتاوان بكورژيت و ھەر لە سەرەتاو بزنيت و يەقىنى ھەيت كە ئەمىش دەكورژيتەو... دەستبەجى واز لەو كارەدينيت. ئەو (تاعەلى كورى ئەبى تايب) دەگيريتەو لە (لەعەمرى كورى شوەيب) ئەويش لەباوكيەو ئەويش لەپايريەو- خوالە ھەمويان پازى بى- كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرھويەتى: (المؤمنون تتكافأ دماءهم، وهم يد على من سواهم، ويسعى بذمتهم أدناهم، ألا لا يقتل مسلم بكافر، ولا ذو عهد في عهد) رواه احمد ابوداود وغيرهما من (اهل السنن).

واتە: (خوینی بروداران لە (قصاص) داوەك يەك وايە، ھەموشيان بۆغەيرى خويان يەك دەستن، و ھوارترين موسولمان ئەگەر پەيمانىكىدا دەيت ھەمويان و ھەفایان بەو پەيمانە ھەبى و پەيمانپىدراو پزگار بکەن، ئاگاداربىن موسولمان لەبرى بپروا ناکورژيتەو، و ھاوھەن پەيمان لەنێو مودەتى پەيمانەكەيدا ناکورژى).

كاتىك تى پادەمىنى بۆت پون دەبیتەو كە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خوینی ھەموو تاك تاكى برودارانى وەك يەك سەيركردو و حىساب بۆكردو، بەشێوەيەك بارى

خوینی عه‌ره‌یک نادریت به‌سەر غه‌یری عه‌ره‌بی‌کدا و قورە‌یشیه‌ک یان هاشمییه‌ک خوینه‌که‌ی له‌ هی خه‌لکیت‌ر به‌ری‌زتر نیه‌، یان خوینی زانایه‌ک یان به‌رپرسی‌ک به‌سەر نه‌خوینده‌واریک یان (مه‌ئوریک)دا.

ئهم‌ بنه‌ما زی‌پنه‌ش موسولمانان به‌تیکرا یه‌ک ده‌نگن و مشتوم‌پریان تیدانیه‌، به‌ پی‌چه‌وانه‌ی ئه‌وپ‌بازه‌ گه‌نده‌له‌ی که‌ خه‌لکانی نه‌قام و جاهیل و حاکمه‌کانی (جوله‌که‌)وان له‌سه‌ری و په‌یره‌وی ده‌که‌ن .

چونکه‌ له‌نزیک شاری (مه‌دینه‌)دا دوو کو‌مه‌ل له‌ (جوله‌که‌)ه‌بون به‌ناوی (بنی قریظه و بنی نضیر)،(جا(بنی نضیر)له‌ خویندا باری خو‌یان دابوو به‌سه‌ر(بنی قریظه‌)داو حیسابی زو‌رتریان بو‌خو‌یان ده‌کرد ... بو‌یه‌ سه‌باره‌ت به‌وه‌ هاتنه‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا(ﷺ)و دادیان برده‌ لای و له‌نیو خو‌یاندای وتیان : ئه‌گه‌ر (محمد)یش حوکه‌که‌ی به‌م شی‌وه‌یه‌ بوو ئه‌وه‌ بو‌ ئی‌وه‌ ده‌بی‌ته‌ به‌لگه‌یه‌کی به‌ه‌یز، به‌لام ئه‌گه‌ر به‌پی‌چه‌وانه‌وه‌ حوکه‌ی کرد و ئی‌وه‌ش به‌گو‌یتان کرد،ئه‌وه‌ ئی‌تر حوکه‌ی (ته‌ورات)تان ده‌ست لی هه‌لگرتوه‌ و چونه‌ته‌ سه‌ر حوکه‌ی -محمد- (ﷺ).

مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌بو ئه‌گه‌ر پی‌غه‌مبه‌ریش(ﷺ)وه‌ک ئاره‌زوی ئی‌مه‌ حوکه‌یک‌کرد باری خوینی (بنی نضیر)ی دا به‌سه‌رخوینی (بنی قریظه‌)دا... ئه‌وه‌شتی‌کی باشه‌ ، به‌لام ئه‌گه‌ر به‌م شی‌وه‌یه‌ بریاری نه‌دا ئه‌وه‌ ئی‌تر ئی‌وه‌ نابیت حوکه‌ و یاسای (ته‌ورات)دا رازلی‌بینن، چونکه‌ به‌گومانی گه‌نده‌لی خو‌یان ئه‌و حوکه‌ لارو گیره‌یان له‌ (ته‌ورات)دا هه‌له‌ینجاوه‌، خ‌وای گه‌وره‌ له‌م چه‌ند ئایه‌ته‌دا سه‌ریان هه‌لده‌مالی و په‌تیان ده‌داته‌وه‌).

بو‌یه‌ له‌ پاشدا په‌روه‌ر دگار له‌باره‌ی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌وه‌ ئهم‌ ئایه‌تانه‌ی ناره‌ه‌ خواره‌وه‌: (يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنًا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ

لَمْ تُؤْتَوْهُ فَأَحْذَرُوا وَمَنْ يَرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَظْهَرِ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٤١) سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّخْتِ إِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (٤٢) وَكَيْفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ الثَّوَرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٣) إِنَّا أَنْزَلْنَا الثَّوَرَةَ فِيهَا عُدَى وَتُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَنْبِيَاءُ بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ (٤٤) وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ (المائدة: ٤١-٤٥)

واته: (ئەى پىڻغه مەبەر ﷺ) ئاگادارىه: بائەوانەى لەبۆ بىپروايى و سەرىپىچى پەرەردگار پىشپىرکى دەکەن توشى پەژارەو ناپەرەحتىت نەکەن، لەوانەى کە بە دەم دەلێن: بپرومان هێناو بەلام بەدل بىپروان -واته: دووپروەکان-، و ئەوانەش کە جولهکەن و دوژمنى سەرسەختى ئىسلام و ئەهلى ئىسلامن، لەکاتىکدا ئەوانە بەگشتى زۆر گوى لە وتەى درۆ و پرو و پوچ دەگرن و وەلامى دەدەن و وە هەردەم گوىبىستى ئەوانەشن کە نایەنە خزمەت تو، جائەوانە پىشەيان ئەوێه و تەو بەرنامەى خوا لەمانا و مەبەستى راستى راستە قىنەى خوى دەگوێن و لای دەدەن، و کاتىک دىنە لای تو بۆ دادگایکردن لەنيوانياندا بەیەکترى دەلێن: ئەگەر ئەمەى کە خویمان واین لەسەرى ئەویش هەمان مافى پیدان... ئەو وەرى بگرنو قبولى بکەن، بەلام ئەگەر وانەبوو ئەوا خوێتانى ئى قوتار بکەن و قایل مەبن، جالەپراستیدا هەركەسىک خوا بىهویت توشى فیتنەو ناخوشى بکات ئەو لەناستى پەرەردگارى هیچ شتىكى بە دەست نیه و ناتوانیت لە خوى لايدات. و ئەوانە خودا دىهویت دلە کانیان لەژەنگ و ژارى

تاوان پاك نه كاته وه بویه هر له دونیا سهر شو پوریسوایان دهكات و له پوژی دوايشدا سزایه کی زور سهخت و گه وره یان بویه هیه. بویه نه گهر هاتن بولات و دادیان بوهینایت نه وه حوکمه که یان له نیواندا بکه و یان پشتیان تیبه که و وه لام یان مه دهر وه، نه گهر پشتیشیان تیبه کی نه وان ناتوانن هیچ زیانیکت پی بگه یه نن، نه گهریش حوکمیشیت له نیوان داکردن نه وه به چه شنی هق و دادپه روه رانه حوکمیان بکه، به راستی خوا دادپه روه رانی خوش دهویت. وه نهی - محمد - (ﷺ) مه حاله چوئن نه وان حوکم و داد دیننه لای توو پیت قایل ده بن له کاتیکدا (تهورات) یان له لایه و دلنیا شن که کتیبی منه و ناردومه ته سهر (موسا) و - علیه السلام - حوکم و یاسای خوی تیدایه، به لام نه وان له پاشدا پشتی تیده که ن و ملی بول که چ ناکه ن؟ به راستی نه وانه ی نه وه سیفه تو ناکاریانه بپروا دارو موسولمان نین. نیمه (تهورات) مان ناردو ته خواره وه بول سهر (موسا) - علیه السلام - وه هدایه ت و روشنایی تیدایه، به شیوه که هه موو پیڅه مبه رانی (به نو ئیسرائیلی) حوکمیان پیکردوه بولوله که و راهیب و زانیان، چونکه نه وان فرمانیان پیکرا بوو که (تهورات) له هه مو گوړان و (ته حریفیک) بپاریزنو له سهری شاهید بن، که واته: نهی - محمد - (ﷺ) له خه لکی سل مه که و مه ترسه به لکو ته نها له من بترسه، وه نایه ته کانی من به پارو و پولیکی که م مه فروشه، وه هر که س به و پروگرامه ی که خوا ناردویه تیه خواره وه حوکم و داد نه کات... نه وه بیگومان نه وانه بی پروا و کافرن. وه له نیو (تهورات) دا له سهر جوله که مان فره ز کردبوو: له توله سهندنه وه دا ده بی (نه فس) به (نه فس) بی و چاو به چاو، لوت به لوت و، گوینچه که به گوینچه که و، ددان به ددان و، بریندارکردنیش توله ی وه (خوی....)

جا له م نایه ته پیروژانه دا په روه دگار ناشکرای کرد که: نه و جوله کانه ی که خو یان به شوینکه توی (تهورات) ده زانن، گیان و پوچی هر هه مویانی وه که یه ک داناوو، باری خوینی هیچ یه کیکیانی به سهر نه وی تریاندا نه داوه، به لکو نه و

کاره به دو ردفتاره پیسه هر هه موی ته نهائاره زوی خوڤان بوو. پاشان خواى پهروه دنگار دوابه دواى ئه و ئایه تانه دهه فرموویت: (أَفْحَكُمُ الْجَاهِلِيَّةُ يَبْنَعُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ) (المائدة: ۵۰)

واته: (ئایا حوکم و دهستوری نه فامیان دهو؟!! دهی حوکم و یاسای کی له هی خوا چاکترو دادپهروه رانه تره بۆکه سانیک که (یه قین) یان هه یه و ده زانن که خوا (احکم الحاكمین)؟!!

هر بویه خواى دادگهر له مه پ خوینی موسولمانان دا حوکمو یاسای ده رکرد که : هی دوا بویه کیان وهک یهک وایه و باری کهس نادری به سهر کهسی تر دا، به پیچه وانه ی ئه وه که ئه هلی نه قامی و جاهیلی له سهریبون. له راستیشدا زۆربه ی ههره زۆری ئه و هه شومه و ئاره زوو په رستییه ی که ئاویتته ی خه لکی بو دو چاری خه لکی شارو گونده کان بو... فاکترو هوکاره سهره کییه که ی ده گه ریته وه بۆ دوو خال :-

یه کهم: (البغی): سهرکه شیو زیاده په وى .

دووه م: (ترك العدل): واز هینانو په په وى نه کردنی دادپهروه ری .

چونکه سهر ده که ی له ناوچه یه کدا دو کو مه ل هه ن، کو مه لی یه که م ده ست در یژ ده کاته سهر کو مه لی دووه م ئیتر ئه و ده ست در یژیه له (خوین) دابیت یان (مال) یان ههر کار یکی دی که ی ناپه سه ند، جاکو مه لی دووه م له وه ختی تۆله سه ند نه وه دا ته نها به گ یرانه وه ی مافی خو ی قایل نابیت... به لکو زیاتر له مافه که ی خو ی داوا ده کات و ده ستوری سهرکه شی په په و ده کات، ئه مه ش سهر ده کی شی بۆ وه شومه و تیک چونی گوزه رانی خه لک!!

قورئانی پیو ز به راشکاوی پونی کردو ته وه که: حوکم کردن له نیو خه لکی دا له سهر (خوین) یان (مال) یان ههر شتیکی تر ده بی به ته رازوی ئه و (داد) و (قسط) ه بیت که خواى بالاده ست فه رمانی پیکردوه و ئه و عاده تو ریچکه نه قامی یه ش

که زورینه‌ی خه‌لکی کویرانه شوینی که وتون پیویسته په‌تبکریته‌وه و له پلاکدا بکوژیته‌وه!

وه ئه‌گه‌ر له‌ملاشه‌وه که‌سیکی چاکساز ویستی له‌نیو دوو کومه‌لدا (ئیسلاح) بکات... ئه‌وه ده‌بی له (ئیسلاح) کردنه‌که‌یدا موبه‌مو په‌یره‌وی دادو‌عه‌داله‌ت بکات، هه‌روه‌ک خوای په‌نه‌ان بین ده‌فرموویت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) (٩) إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (الحجرات: ١٠) واته: (ئه‌گه‌ر دو‌کومه‌ل له‌پرواداران له‌نیو خو‌یاندان به‌شه‌ره‌اتن، ئه‌وا ئیوه چاک‌سازی له‌نیوانیاندا بکه‌ن، جا ئه‌گه‌ر ده‌سته‌یه‌کیان ده‌ستدریژی زیاتری کرده‌ سهر ئه‌ویتریان و ملی بۆ به‌رنامه‌ی خوا نه‌دا، ئه‌وه ئه‌و لایه‌یان که لاده‌دات و سه‌رکه‌شی ده‌کات شه‌ری له‌گه‌ل دابکه‌ن، هه‌تا‌کو بگه‌ریته‌وه لای فه‌رمانی خوا، جا ئه‌گه‌ر گه‌رایه‌وه به‌چه‌شنیکی دروست و راست چاکسازی له‌نیوانیان دابکه‌ن و له‌چاکسازی‌که‌شدا دادپه‌روه‌رین، به‌پراستی خوا دادپه‌روه‌رانی خو‌ش ده‌ویت، وه‌له‌ پراستیدا ته‌نها پرواداران برای راسته‌قینه‌ی یه‌کترن، جا ئیوه‌ش چاکسازی بجه‌نه‌ نیوان برا‌کانتانه‌وه، وه له‌خواش بترسن و پارێز بکه‌ن: به‌لکو خودا په‌حمتان پیبکات). وه ئه‌وانه‌ی که‌هه‌لده‌ستن به‌(چاکسازی) له‌سه‌ره‌تاوه پیویسته بچه‌ لای که‌سوکاری کوژراوه‌که‌و داوای (عه‌فو) چا‌وبو‌شی و لی‌بور‌دن‌یان لی‌بکه‌ن، چونکه واباشتره‌ که‌ئه‌وان لی‌بور‌دن به‌سه‌ر فرمانی‌تردا هه‌لبژی‌رن، وه‌ک خوای میه‌ره‌بان ده‌فرموویت: (وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ) (المائدة: ٤٥)

واته: وه له‌ بریندارکردنیشدا تۆله‌ی وه‌ک خو‌ی دانراوه، وه هه‌ر که‌سی ئه‌و (قصاص) و تۆله‌ی بکاته (سه‌ده‌قه) وله‌کابرا ببوری‌ت ئه‌وه ئه‌و لی‌بور‌دنه‌ ده‌بی‌ته‌ هو‌ی که‌فاره‌ت و کوژانه‌وه‌ی تا‌وانه‌کانی).

وه (ئەنەسى كۆپرى مالك) -خوای لیڧازیبیئت-دەلیت: (ھەر کارىك بەھاتبایە خزمەت پیڭەمبەر(ﷺ) و تۆلى تىدا بوايە پیڭەمبەر(ﷺ) فەرمانى چاوپۆشى و لیبوردنى تىدا دەکرد)ئەبو داود گىراویە تیه وه.

وه ئىمام (موسلم) له صەحیحە کەیدا له ئەبوھورەیرە _خوای لیى رازى بیئت دەگىریتە وه که پیڭەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (ما نقصت صدقة من مال، وما زاد الله عبداً بعفو إلا عزاً، وما تواضع أحد لله، إلا رفعه الله) واتە: (بەخشىن نابىتە بايسى کەم بوونە وهى مال، وه ھەرکەس لیبوردنى ھەبیئت خوای عیزەتى بۆ زیاد دەکات وه ئەوەش بۆ خوا خۆى بە کەم بگىریت خوا بۆخۆى بەرزى دەکاتە وه)!!!.

(تیببىنیەکی گرنګ)

ئەم ھاوچەشن و یەكسانیەى که باسما نکرد که دەبیئت له خویندا ره چاو بکریت ئەوه تەنها بۆ موسولمانى ئازادە بەرامبەر موسولمانى ئازاد، بەلام بابە یەکی (نمی) جمهوری زانایان دەلین: خوینەکەى ھاوچەشن و یەكسانی موسولمان نیه. وه بە ھەمان شیۆه ئەوکە سەى که (پەنایان پیدراوه) وه له ولاتی بیپروایانە وه وهك (بازرگان) یان (وهقد) دیتە نیۆ خاکی ئیسلامە وه خوینەکەى ھاوچەشنی خوینی موسولمان نیه بەلام ھەندیک له زانایان دەفەرمون: بەلکو خوینەکەى وهك خوینی موسولمان وایه!! بە ھەمان شیۆه زانایان سەبارەت بە کووشتنە وهى (ئازاد) بە (کۆیلە) جیاوازی و مشتومریان ھەیه.

(جۆرى دووهم (قەتلى خطاء وىك چوو بە عمد)

پیڭەمبەرى خوا(ﷺ) سەبارەت بەم جۆرە قەتلەش فەرموویەتى (الا إن في الخطأ شبه العمد ما كان في السوط والعصا مائة من الإبل، منها أربعون خلفه في بطونها أولادها) رواه ابوداود والنسائي. لیڧەدا پیڭەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم جۆرە قەتلەشى ناوناوه بە قەتلى (ویکچو بە عمد).

لەبەرئەوهی بابای (قاتل) بە عمدی لە (کوژراوهکە) دەدات و مەبەستی لێدانی ئەو، بەلام ئەوەندە ھەیە کە ئەو ئامێرە کە بەکاری دەھێنێت ئامێریکی کووشندە نیە وەک ئەوێ بەداریک بدات لە کەسیک یان بە گالۆکیک. جا لێرەدا لێدانەکەو دەستدریژیەکە بە (عمدی) یە، بەلام ئامێرەکە ھی کووشتن نیە و بە مەبەستیشی پێی کوشتن نیە.

واتە: لە پڕۆیەکەو قەتلی (عمدی)یەو لە پڕۆیەکی تریشەو (ھەلەیه) ،بۆیە پێی دەوترێت قەتلی (عمد خطاء) یان (شبه عمد) "وەرگیڕ" جوۆری سییەم: (قەتلی خطاء رووت) ئەمەش وەک ئەوێ تیریکی بۆ نیچیرەکە ی بوو شینێت یان بۆ نیشانەیک.

بەلام لەملاو بە بێ مەبەست و ویست و عیلمی خۆی بەر مرقۆیک بکەوێت و بیکوژیێت جا ئەم جوۆرە قەتلە کوشتنەوێ تێدا نیە بەلکوو تەنھا (خوین)دان و (کەفارەت)ی تێدا یە.

جا لە راستیدا سەبارەت بەم جوۆرە قەتلانە چەندین باس و بابەت ھەن کە لێرە شوینی باسکردنی نیە.

قصاص_تۆلەكردنهوه له بريندارکردندا

به هه مان شیوهش (قصاص) به بهلگهی قورئان و سووننهت و اجماعی زانایان له بریندارکردندا ههیه، بهلام بهو مهرجه ی که قصاص که هاوچهشن و یهکسان بیت، بۆ وینه نهگهر بابایهک دهستی راستی یهکیکی لهجومگه دا قرتاند، نهوه بۆی ههیه دهستی راستی له جومگه دا بقرتینیتتهوه !!

یان نهگهر ددانی شکاندو دهرهینا نهوه بۆی ههیه ددانی بشکینیتتهوه، وهیان نهگهر له سهزی یان دهم و چاوی داو به شیوهیهک ئیسقانهکه ی بریندار کرد نهوا نه میش بۆی ههیه سهرو دهم و چاوی بشکینیتتهوهو برینداری بکاتهوه، بهلام له حالیکدا نه توانرا (قصاص) هکه (یهکسانی) تیدا رهچاو بکرت، بۆ وینه : نهگهر ئیسقانیکی له ناوهوه شکاندو روون نه بوو سهزی بریندار کرد بهلام ئیسقانی نه شکاندبوو، نهوه لهو دهمه دا (قصاص) شهرعی نیهو نابیت بکرت، بهلکو واجبه خوینهکه ی بدات _ که نهویش نه اندازهیهکی دیاریکراوهو ئیره جیگای نهو ته فصیله نیه- سهبارهت به (قصاص) لهوه دا که به قامچی یان گالۆک و داریان به دهست و بازو له یهکیکی دیکه بدات بۆ وینه: نهگهر چهپۆکیک یان زللهیهکی تیسرهوینی و کولمی برینداربکات یان بۆکزیکی لییداو برینداری بکات یان بهگالۆک لییدات یان نمونه ی نهمانه، نهوه دهستهیهک له زانایان دهفهرموون: نهو جوړه لیدانه (قصاص نیه) بهلکو تهنها سهرزهنشتی دهکرت و بهس چوونکه نهو جوړه برین و لیدانانه ناتوانریت یهکسانی تیدا رهچاو بکرت!!

بهلام نهوه ی له ههر چوار خهلیفه راشدینهکان و سهحابهکان و تابعینیش- خویان لی رازی بیت- ریوایهت کرابیت نهوهیه که لهو جوړه لیدانانهشدا _ چهپۆک، بۆک، زلله... هتد- تۆله ههیهو دهبیت بکرت، وه شایهنی باسه نیمام نهحمه دو زۆریک لهشهر عزانانیش بۆچونیان وایه و سووننهتی

پيغەمبەرى خواش (ﷺ) ھەر بەو شيۋەيە بوو ۋە بەلای منيشەو ۋە ئەمەيان راسترو پەسەندترە.

(ئەبو فیداس) دەئیت: (عومەرى كورى خطاب_خوای ئى پازى بى- وتارىكى دا و تىيدا فەرمووى: (ئاگادار بن، سوئند بە خوا من واليهكان بۇ ئەو نانيرم بۇ لاتان كە لىتان بدەن و پارەتان ئى وەرېگرن بەلكو دەياننيرم تا دىنەكەتان و سووننەتى پيغەمبەرەكەتان (ﷺ) فير بكن بۇيە ھەركەستان زياد لەوہەتان لەلایەن واليهكەتەنەو پيكر، ئەو بە بەريكاتەو بۇلای خۇم و ئاگادارم كاتەو. دەى بەو خوايەى كە گيانى منى بە دەستە دەبيت تۆلەى بۇ بکەمەو لىيان. جا لەو كاتەدا (عەمرى كورى عاص) ھەستايە سەر پىع رتى: ئەى ئەمىرى برواداران ئەگەر پياويك لە موسولمانان كرايە ئەمىرى دەستەيەك لە موسولمانان ئەويش بۇ ئەدەب فير كردن لە ژيەر دەستەكانى خوى بدات تۆ ھەر تۆلەى ليدەكەيتەو!!! عومەر _خوای ئى پازى بيت_ فەرمووى: بەلى سوئند بەو خوايەى كە گيانى محمدى بە دەستە دەبيت تۆلەى بۇ ليىكەمەو چونكە من پيغەمبەرى خوام بينيوە تۆلەى لە خوى كردۆتەو جا بۇيە وريا بن لە موسولمانان مەدەن و زەليل يان بكن وە مافەكانيشيان ليىمەنغ و زەوت مەكەن و بىبروايان بکەنەو (ئىمام احمدو غەيرى ئەويش رىوايەتيان كردو). تىببىنى: ليىرەدا مەبەست ئەوہيە كە والى بەليدانىكى ناجائز لەژيەر دەستەكانى بدات بەلام ئەگەر ليدانەكە شەرىى بيت بە ئىجماع(قصاص)ى تيدا نيە چونكە ئەو ليىدانە يان واجبە يان سوونەتە يان موباح!!!

تۆله سەندنەوہ _ قصاص _ لە کەرەمەتدا

بە ھەمان پێودان تۆلە سەندنەوہ لە کەرەمەتیشدا شەریعی و بەلگەی قورئان و سوونەتیشی لەسەرە، ئەویش بریتیە لەوہی کە ئەگەر لە ھاتیکدا پیاویک نەفرەت یان دووعای لە یەکیکی تر کرد کابرای دووہم بۆی ھەیە ھەمان رەفتاری لە ئاقاددا بکاتەوہ بە ھەمان شیوەش ئەگەر جینیویکی پێدا ئەوہ بۆی ھەیە پێی بداتەوہ بەمەرجی جونیکی درۆ نەبێت بەلام لەگەڵ ئەوہش چاپۆشی و لیبوردن چاکترە وەك خوای گەورە دەفەرموێت (وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ) (٤٠) وَلَمَنْ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ (الشوری: ٤٠-٤١) (سزای خراپە دەرھەقکردن خراپەیی وەك خۆیەتی بەلام ھەرکەس لەجیی تۆلە، لیبوردن و چاکسازی لیبوەشیتەوہ ئەوہ بیگومان پاداشتی لەسەر خواپە بەراستی خوا ستەم کارانی خوش ناوێت بەلام ھەرکەسیکیش لە پاش ئەوہی کە ستەمی لیکراو تۆلەیی خۆی وەسەنییت و بە جواب بییت ئەوہ هیچ تاوانیکی لەسەرنیە -لەو تۆلە سەندنەوہ لە ستەمکارەکە- وە پیغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: (المستبان ماقالا فعلى الباديء منهما مالم يعتد المظلوم) رواہ مسلم. جا ئەو جینیودانەش کە درۆ ھەلنەگرە وەکو ئەمەیی کە باسی کردەوہیەکی قەبیح بکات کە راستەوخۆ تییدا بییت و حاشا ھەلنەگر بییت، بەلام ئەگەر کابرا جینیویکی پێدا کە درۆ بوو بۆی ھەلبەست _واتە: شتییک کە تییدا نەبییت _ئەوہ بۆ کابرای دووہم ھەلال نیە لە تۆلەیی خۆیدا ئەمیش درۆیەکی بۆ ھەلبەستیت یان ئەگەر کابرای بەناھەق کافرو فاسق کرد ئەوہ ئەم بۆی نیە کابرا فاسق و کافر بکات، ھەروەھا ئەگەر نەعلەتی لە باوکی یان خزمەکانی یان خەلکی شارەکەیی کرد ئەوہ ئەم بۆی نیە وەك ئەو دەست بکات بە جینیودان بە خزم و باوک و ھاوڵاتیەکانی ئەو، خۆ ئەوان بیتاوانن و

هیچ ستم‌کنان دهره‌ق به ئەم نه‌کردووە خواى گه‌وره‌ش ده‌فرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى) (المائدة: ٨) لی‌ره‌دا ده‌بینین خواى په‌روه‌ردگار راسته‌وخۆ فه‌رمان به‌ موسولمانان ده‌کات که پ‌قو لی‌بوردنیا‌ن بو‌ بی‌پروایان هه‌لیان نه‌پی‌چی‌و وایان لی‌ نه‌کات که عه‌دالت به‌رپا نه‌که‌ن به‌ل‌کو پی‌یان ده‌فرمویت: (اعدلوا هو اقرب للتقوى) ئە‌گه‌ر کاب‌را ئە‌و ده‌ست در‌ی‌ژی‌یه‌ی که کراوه‌ له‌ که‌سایه‌تى له‌به‌ر ئە‌و حه‌رام بو‌و که مافی خۆیه‌تى چونکه‌ به‌و هۆیه‌وه‌ ئازار و ئە‌شکه‌نجه‌ی پی‌ ده‌گه‌یشته‌ ئە‌و بو‌ی حه‌ل‌اله‌ و به‌ ئە‌ندازه‌ی ئە‌و ده‌ستدر‌ی‌ژیه‌ که لی‌ی کراوه‌ تۆله‌ی لی‌بکاته‌وه‌ وه‌ک دو‌عالی‌کردنی به‌ گویره‌ی ئە‌و دو‌عایه‌ که لی‌ی کردوو‌ه به‌لام ئە‌گه‌ر ئە‌و ده‌ستدر‌ی‌ژیه‌ له‌به‌ری مافی خوا _حق الله_ بو‌و وه‌ک در‌و کردن ئە‌وه به‌ هیچ شی‌وه‌یه‌که ئە‌م هه‌مان ره‌فتاری بو‌ حه‌ل‌ال نیه‌ به‌ هه‌مان شی‌وه‌ زۆربه‌ی (شه‌رع‌زانان) یش ده‌فرمون: ئە‌گه‌ر کاب‌رایه‌که به‌ سوتاندن یا‌ن خنکاندن یا‌ن شی‌وازی ئە‌مانه‌ کاب‌رایه‌کی تری کو‌وشته‌ ئە‌وه چی‌ کردوو‌ه ده‌بی‌ت ئاوه‌ای پی‌ بکری‌ته‌وه‌ به‌ مه‌رجیک ئە‌و ره‌فتاره‌ی که بابا ی یه‌که‌م کردویه‌تى خۆی له‌ خۆیدا حه‌رام نه‌ بی‌ت وه‌ک ئاره‌ق ده‌رخواردان یا‌ن نی‌ربازی له‌گه‌ل‌کردنی به‌ زۆره‌ ملی‌. هه‌ندی‌کیش له‌ زانایان ده‌ل‌ین نه‌خیر ناب‌ی‌ت ئە‌و ره‌فتاره‌ی که کاب‌رای یه‌که‌م کو‌وشته‌که‌ی پی‌ ئە‌نجامداوه‌ هه‌ر ئە‌وه‌ی دهره‌ق بکری‌ته‌وه‌ به‌ل‌کو تۆله‌که‌ی ته‌نها به‌ شمشیره‌. به‌لام شایه‌نی باسه‌ رای یه‌که‌میان زیاتر له‌ (قورئان) و سونه‌ت و عه‌داله‌ته‌وه‌ نزیک‌تره‌.

فه صلی چوارهم

جهدی بوو هتان هه لبه ستن _ القذف _

ئیمه پیشتر وتمان نه گهر کابرا درو یه کی بۆ یه کیکی تر هه لبه سست نه وه ئهم بۆی نیه تۆله ی خو ی لیبسه نیته وه و هه مان ره فتار نه نجام بدات، به لام نه ویش هه ر لیی ناگه ریت نه رک و سزایه کی تری بۆ دانراوه جا یه کیک له وانه هه ددی بو هتان کردنه که به قورئان و سوننه ت و کوپا (اجماعی) زانایان جیگیر بووه خوای گه وره سه باره ت به وه ده فهرمویت (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ(۴) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (النور: ۴-۵) واته: نه وانه ی که ئافره تانی موسولمانی داوینپاک تۆمه تبار ده که ن به زینا پاشان نه گهر له سه ر نه وه ده عوایه یان چوار شایه تی پیاویان نه هینا نه وا هه شتا شه لاقیان لیده ن، وه هه رگیز شایه تیدانیان وه رمه گرن به راستی نه وانه له گرۆی لا رپیووان و لاده رانن، ته نها نه وانه یان نه بیئت که له دوای نه وه کاره نابه جیییه یان په شیمان ده بنه وه و خو یان چاک ده که ن. به راستی خوا لیبوورده و میهره بانه جا بۆیه نه گهر بابایه کی ئازاد یه کیکی موسولمان و داوینپاک ی تۆمه تبار کرد به زینا یان نیربازی وه بۆ نه وه ده عوایه شی شایه تی نه بوو _ به و شیوه یه ی که له ئایه ته که دا روون کراوه ته وه _ ئیتر نه وه هه ددی بو هتان کردنی ده که ویتته نه سستۆ نه ویش بریتیه له ۸۰ شه لاق، به لام نه گهر به غهیری زینا تۆمه تباری کرد نه وه سزاکه ی ته نها به شیوه ی ته عزیزه، جا شایه نی باسه هه ددی بو هتان مافی بو هتان بۆ هه لبه ستراوه که یه چونکه به یه ک دهنگی فوکه هه به داواکاری نه وه نه بیئت نه وه هه دده جییه جی ناخریت، جا نه گهر له هه لیکدا کابرای بوو هتان بۆ هه لبه ستراو له بو هتان چیه که خو ش بوو چاوپووشی لیده ربری نه وه له لایه ن جه ماوه ری زانایان هه ده که ی له سه ر

لادهریٔ ،چونکه ئەمیش وەك تۆلە سەندنەو لە قەتل و مال و دارايدا به زۆرى مافى ئادەمىيە نەك مافى خوا و تراویشە ھەر لەسەرى لاناكەؤ چۆنكە بە زۆرى مافى خوا_حق الله_ تٔيدا لە نٔوان ھەدى بوھتان و قصاص لە قەتل و مال و داراى دا جياوازى ھەيە و زۆر ؤك ناچن.

و ھەروەھا ھەددى بوھتان كردن كاتٔك واجب دەبٔت كە بابابى بوھتان پٔكراو (موحصەن) بٔت واتە: موسولمانٔكى ئازادى داؤن پاك.

بەلام كابرأى بوھتان بۆ كراو ئەگەر مرقٔىكى خراپەكارو بٔ فەر بوو _ واتە: موحصەن نەبوو- ئەو بوھتان كەرەكەى ھەدى لٔنادرٔت بەلكو تەنھا سەرزەنش تەعزٔز ئەكرٔت بەھەمان شٔوھش ئەگەر بوھتان بۆكراو كافر يان كۆيلە بٔت ھەر ھەد لە بوھتان بۆ ھەلبەستەكە نادرٔت.

و ھەروەھا مٔرد بۆى ھەيە ئەگەر خٔزانى زٔناى كردو سكى پرنەبوو ئەوا بۆى ھەيە تۆمەتبارى بكات و ئاشكرأى بكات جا ئەگەر لە ھالەتٔكدا خٔزانەكەى زٔناى كردو سكى پرنەبوو ئەو ھەلە ئەركى سەرشانىەتى كە تۆمەتبارى كات بە زٔناكردن و ھاشا لەو مندالە بكات كە لە سكىايەتى بۆ ئەو ھى مندالٔك كە فېرى بەسەر ئەمەو ھەيە بە خۆراى نەبٔتە مندالٔى و پٔوھى نەبەسترٔت جا ئەو كاتەى كە مٔرد خٔزانەكەى تاوانبار كرد بە زٔنا يان خٔزانەكەى دانى پٔيانا و ناتوانٔت بەرگرى لٔ بكات يان وا نابٔت و دٔتە بەرگرى لەخۆكردن ئەو كاتەش ھالەتى مولاعەنە دٔتە پٔشەو ھەروەك خواى گەرە لە قورئاندا باسى كردوو ھو سونەتى پٔغەمبەر (ﷺ) ى لەسەرە.

و ئەگەر بابأى بوھتان كەر كۆيلە بوو ئەو ھەددەكەى نٔوھى ھەدى كابرأى كابرأى ئازادە بەھەمان شٔوھ لە ھەددى زٔنا و ئارەق خواردنیشدا وەك خواى گەرە سەبارەت بە ئافرەتى كەنٔزەك دەفەر مؤت: (فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ) (النساء: ٢٥) واتە: (ئەگەر خراپەيەكٔيان لٔو ھەركەوت ئەو نٔوھى سزأى

ئافرىتى ئى موسولمان و داوئىن پاكىيان له ئىستودايه) بهلام ئىگەر ههدهكه
كوشتن يان دهست بىرىن بوو ئوه لهو دهمه دا نيوه به نيوه ناكرىت بهلكو هەر
وهك ههدهى پياوى ئازاده.

(مافی ژن و میړدایه تی)

واجبیکې شهرعی و داکوکی له سهرکراوه که ده بی له نیوان (ژن و میړد) دا به و شیوه حوکم بکړیت که خوی میهره بان فرمانی پیکردوه، نه ویش له هه لېږاردنی هیشتنه وهی ثافره ته که به شیوه یه کی چاک و پاک یان ته لاقدان و لی جیابونه وهی به چه شنیکې شهرعی و پړک و راست. وه همدیسان نه رکی سرشانی هریه که له ژن و میړده که به دلیکی پاک و دهرونیکی فراوانه وه مافه کانی یه کتر بو یه کتر ده سته بهر بکه و فراهه م بینن، به لی: له بهرنامه ی خوادا ثافره ت مافی به سهر مال و دارایی میړده که یه وه هیه که بریتییه له (ماره یی و پیداویستی ژیان). وه هروها مافیشی به سهر جه سته یه وه هیه که بریتییه له تیکه ل بوونی و ژیان و سهرجنگه یی کردنی، به جوریا، نه گهر له حالیکدا میړده سویند بخوات که به چوار مانگ به ره و ژورور سهرجنگه یی له گه ل نه کات نه وه خیزانه که ی به کوړا (اجماع) ی موسلمانان مافی لیجودا بوونه وهی هیه، وه به هه مان پیودان نه گهر پیاو ناله تی جیماع کردنی نه بیټ، یان ته واو نه بیټ و له سهرجنگه یی کردنی خستبیټ، نه وه هر خیزانه که ی مافی شهرعی خویه تی که لی جودابیته وه، وه له لای زوربه ی زورینه ی زانایان جیماع کردن له گه ل خیزاندا هر واجبه. هرچه نده و تراویشه: واجب نییه چونکه سروشتی مروءه خوی بوخوی داکوکی له و حاله ته ده کات و حزی لییه تی ئیتر پیویست به تکلیف ناکات، به لام نه وهی که پای پاست بیټ و قورئان و سوننه تیش پالپشت و به لگه ی بن نه وهیه که واجبه. نه وه تا کاتیک پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده بینی که (عبداللهی کوړی عومه) - خوالیی پازی بی - زوربه ی کاته کانی سهرگرمی نویژو پوژو گرته یه کسهر پیی ده فرموویټ: (ان لزوجک علیک حقا...) اخرجہ البخاری ومسلم.

پاشان له مهر نه اندازه‌ی چونه لای خیزانیشه‌وه و تراوه: هر چوار مانگ جاريك واجبه بچيته لای. وه و تراوه: نه‌خير ديارينه‌كراوه به‌كاته‌وه به‌لكو به‌گویره‌ی توانای خو‌ی و پټويستی خیزانه‌كه‌يه‌تی، هه‌روه‌كو چو‌ن نه‌فه‌قه‌ش هه‌روايه، نه‌م پای دووه‌ميشيان راستره.

وه‌هه‌روه‌ها مافی مي‌رده به‌سه‌ر خیزانه‌كه‌يه‌وه كه‌هر كات و ساتيك ويستی له‌سه‌ربوو بچيته لای نه‌وه ناماده‌بئ و هيچ مله جيره نه‌كه‌ن، نه‌كه‌ر زيانی جه‌سته‌یی پئ نه‌ده‌گه‌ياند، يان سه‌رقالی نه‌ده‌كرد له‌ ئاقار واجبيكي گه‌وره‌تر. وه‌هه‌مديسان به‌مؤله‌تی مي‌رده‌كه‌ی نه‌بيت بؤی نيه‌ه له‌ مال‌ ده‌رچيت. وه‌هه‌روه‌ها شه‌رعزانان جياوازنكه: ئايا خزمه‌ت‌كردنی ماله‌وه وه‌ك جينگه‌ داخستن و گسك دان و چيشت سازكردن و نمونه‌ی نه‌مانه‌ش له‌سه‌ر خيزان واجبه يان نا؟ و تراوه: به‌لئ له‌سه‌ری واجبه. ده‌شلين: واجب نيه‌ه. هه‌نديكيش ده‌لین: واجبه به‌لام به‌ نه‌ندازه‌يه‌کی كه‌م وساده.

فه صلی شه شه م

الأموال - مال و دارایی

به نیسبته پاره و سه روهت و سامانه وه، ئه ویش به هه مان چه شن (واجب) ه به شیوهیه کی داد په روه رانه له نیو خه لکی دا حوکمی له سه ر بکریت و خواو پیغه مبه ری خوا (ﷺ) چونیان فرمووه ده بی و ابکری و ته نها په پره ریش له وه بکریت. وه: دابه شکردنی سه روهت و سامانی مردوو به سه ر وهره سه کانیدا به و چه شنه ی که له قورئان و سوننه تی پیغه مبه ردا (ﷺ) پوون کراوه ته وه.

وه هه م دیسان ئه و کی شانیه ی که له نیو خه لکی دا دروست ده بی له باره ی سه وداو کرین و فروشته وه وه (بیع، ئیجار، وه کاله ت، شه ریکی، به خشین، وه قف، وه صیه ت) و جوړه کانی تری سه وداو ئالو گوړکردن . واجبه به شیوهیه کی داد په روه رانه بو خه لکی چاره سه ر بکرین، چونکه هر ئه و داد په روه رییه یه بوته هوی جیگیر بوون و به ریوه چوونی جیهان، به شیوهیه که حال و بالی دین و دونیای خه لکی به وه نه بیئت چاک نابی و دانا مه زریئت!!

په چاوکردنی عه دلیش له کرین و فروشتندا ده بیته دوو به شه وه:

به شی یه که م: (العدل الظاهر - دادی پوون و ئاشکرا) به جوړیک هه موو که سیئک به عه قلی خو ی هه ست پی ده کات و په ی پیده بات، وه ئه مه ی که (واجب) ه بابای (بکر) خیرا پاره که ته سلیمی (فروشیار) که بکا و بابای فروشیاریش فروشراوه که ته سلیمی بکره که بکات. یان حه رام بوونی سوک کی شان له ته رازوو بازی و کی شان و پیوانه و په چاوکردن و بهرچاوگرتنی پاست گو یی و درو نه کردن، وه حه رام بوونی ناپاکی و عیب شار دنه وه و غه ش کردن، یان ئه مه ی که پاداشتی قه رز کردن گیرانه وه یه تی بو خوا وه نه که ی له گه ل سوپاس و ریژدا هتد.

بەشى دووھم: (العدل الخفى - دادى پەنھان و دەرئەكەوتوو) ئەم جۆرەشيان بەپوونى و تېرۆ تەسەلى لەبەرنامەى ئىسلامدا تووژراوئەتەو. چونكە بەگشتى ئەو سەودا و كرىن و فروشتنانەى كەلە(قورئان و سوننەت)ى پېغەمبەردا (ﷺ) جەلەوگىرى و بەرگىريان ئى كراو ھەرھەمووى دەگەرئەتەو بۆ بەرپاكردن و بەرقەراربوونى(عەدل) وە پىشەكئىش كردنى (ستەم) بەگەرە و گچكەيەو. وەك: ئەم جۆرە سەودايانە:

۱. (اكل المال بالباطل): خواردنى مالى خەلكى بەشىوئەيەكى ناپراست و نابەجى.

۲. (الربى بأنواعه): سوود خواردن بە تىكېرى جۆرەكانىەو.

۳. (بيع الغرر): سەودايەك كە غەرەرى تىدبايىت، بەشىوئەيەك خەلكى ھەلخەلەتئىنى و قولىان بېرىت.

۴. (بيع حبل الحبلۃ): فروشتنى بېچوى حەيوانى ئاوس.

۵. (بيع الطير في الهواء): فروشتنى پەلەوەر لە ئاسماندا.

۶. (بيع السمك في الماء): فروشتنى ماسى لەناو ئاودا.

۷. (البيع إني أجل غير مسمى): فروشتنى شتىك بۆ كاتىكى ناو نەبراو و ديارىنەكراو.

۸. (بيع المصبرات): حەيوانىك چەند پوژىك نەيدوشى بۆئەوئەى شىر لەنىو گوانىدا بىمىنئەتەو و گوانى بئاسىت و خەلكىش وابزانىت ئەمە عادەتى پوژانەى ئەم حەيوانەيە.

۹. (النجش): زەم كردن بەسەر كرىن و فروشتنى خەلكىدا.

۱۰. (بيع الثمر قبل بدو صلاحها): فروشتنى بەرووبوم پېش پىگەيشتىنى.

ئەمانەو چەندەھا جۆرى دىكە كەلە(قورئان و سوننەت)ى پېغەمبەردا (ﷺ) جەلەوگىريان لىكراو.

بەلام ھەندى سەودا ھەن لەبەرئەوھى زۆر پوون و ئاشكرانىن زانايان
جياوازى و مشتومپريان تىدا ھەيە، بەجۆرىك ھەندىكيان پىيان (صەحيحە) و
ھەندىكىشيان بەلايانەوھ (فاسد)ە. خواى پەرەردگارېش دەفەرمويىت:
(أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ
إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ
تَأْوِيلًا) (النساء: ۵۹)

واتە: (ئەي ئەوانە پەرۋاتان ھىناوہ : گوپرايەلى و فەرمان بەرى خوا بکەن،
وہگوئى پرايەلى و فەرمانبەرى پىغەمبەر(ﷺ) بکەن، وەلىپرسراوان و خاوہن
دەستەلاتان کە لەخۆتانن. وە ئەگەر ھاتوو لە شتىکدا ناکۆکيتان تىکەوت، ئەوہ
بۇ چارەسەرکردنەکەى بىگىرپنەوہ بۆلاى خوا و پىغەمبەر(ﷺ) ئەگەر ئىوہ
راست دەکەن پەرۋاتان بەپوژى دوايى ھەيە، بەراستى ھەرئەوہ خىرەو
ھەرئەوہش سەرئەنجامى چاکترە).

بنچىنەى ئەمەش دەگەرپىتەوہ بۇ ئەوھى کە:

ھەر سەودا و ئالوگۆپىنکەخەلکى ئىشيان تىي کەويىت و پىويستيان پىي
بىت.... ئەوہ بە ھىچ شىوہىەک نابىت لەسەريان حەرەم بکرىت، مەگەر
ئەوہيان کە قورئان و سوننەت بەلگەبن لەسەر حەرەم بوونى، ھەرەک لە
عیبادەتدا نابىت شتىک بىراربدرىت مەگەر قورئان و سوننەت بەلگەبن لەسەر
شەرىعى بوونى.

چونکە دىن ھەرئەوہىە کەخوا بىرارى لەسەر داوہ، حەرەمىش ئەوہىە کە خوا
حەرەمى کردىت، وە بەپىچەوانەى ئەوانەى کە خوا زەم و سەرزەنشتى
کردوون، بە جۆرىک لەدىنى خوادا ھەندىک شتيان حەرەمکردووە لە کاتىکدا
خوا بىرارى حەرەمبوونى نەداوہ و بەبى مۆلەتى خواش بەرنامە و پەپرەويان
بۇ خەلکى داپشتووہ.

فەصلی ھەوتەم

(ڕاویژکردن بۆ لێپرسراو زۆر پێویستە)

لێپرسراو بە هیچ شێوەیەک نابێت پێی وایست لە موشاورەم ڕاویژکردن بێنیازەو پێویستی پێی نییە، چونکە خۆی کاربەجی فرمانی بە پێغمەبەر (ﷺ) کردووە کە ھەردەم ڕاویژ بە یارەکانی بکات وەک دەفەرموویت: (فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ). (ال عمران: ۱۵۹) واتە: (ئەو محمد (ﷺ) ئەگەر ھاوڕێکانی لارییەکیان ئەنجامدا ئەوە لێیان ببورە و لەخوایان بپاریوێ و لە کاروبارەکانتدا ڕاویژیان پێیکە، و ئەگەر ھەرکەسێک نیازت بۆکرد ئەنجامی بەدە- لە دین و دنیا- ئەوە تەنھا و تەنھا پشت بە خۆابەستە، بەراستی خۆ ئەوانەو خۆش دەوێت کە ھەردەم پشتی پێدەبەستن.

و ئەو (ئەبو مۆرەیرە) -خوای پەزنی بێت) دەگێڕنەوە کە فەرمووێتی: (لم یکن احد اکثر مُشاورة لأصحابه من رسول الله)) رواه الترمذی. واتە: (ھێچ کەسێک وەک پێغمەبەری خوا (ﷺ) ڕاویژی بە ھاوڕێ و یارەکانی خۆی نەدەکرد). زانایان دەفەرموون: خۆی کاربەجی لەبەر سۆ (حیکمەت) فرمانی بە پێغمەبەر (ﷺ) کردووە کە ھەمیشە ڕاویژ بە ھاوڕێکانی بکات:

۱. بۆ ئەوێ دڵیان ڕاگری و پەییوەستیان کات بەخۆیەو.
۲. وە تا لەپاش کوچی دوایی خۆی موسلمانان چاوی لێکەن و شوێن پێی ئەو ھەلگیرن.
۳. وە لەبەر ئەوەش کە ھەندێ کاروبار و ووردە بابەت ھەیە لە ژێراندای قورئانی پێرۆز لە ئاقاریان دانەبەزیوێ. بۆچون و ھەلوێستی ئەوانی تێدا ھەرگرت.
- وێک: کاروباری جەنگ و جیھاد..... ووردە بابەتە جووژییەکان.

که واته: له لایه که نه گهر پیغه مبهری خوا (ﷺ) بهو شیوه نه ونده پیوړستی به پراوړت کردن هه بیت، نه وه غیری نه و بیگومان هه وچار هه وچار پیوړستی پییته تی.

وه له ملاشه وه خوی گه وره موسلمانانی به وه (مه دح) کردو وه که له کاروباره کانیاندا هه میسه و هه رده م (پراوړت) ده که ن. وه ک: ده فهرمو ویت: (وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَابْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) (۳۶) وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ (۳۷) وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ) (الشوری: ۳۶-۳۷). واته: (نه وهی له به هه شتدا خوا ناماده ی کردو وه بو نه وانه ی که پروایان هیناوه و پشت به په روه ردگاریان ده به ستن چاکتر و به رده و امتره له ناز و نیعمه تی دنیا. نه و پرواداران هه نه وانه ن که نه م سیفه تانه یان تیا داییت:

یه که م: نه وانه ی که وازیان له گونا هه گه وره کان و شه پوال پیسی و زینا هیناوه و به هیچ شیوه یه که نزیکی ناکه ونه وه.

دو وه م: وه نه گهر که سی که خراپه یه کیان له گهل نه نجام بدات و دهر نه نجام تو وره یب. نه وه یه که سر له بابای خراپه کار خو ش دهن و چاوپو ش لیده که ن.

سی هم و جواره م: وه نه وانه ی که وه لای په روه ردگاری خو یان ده دهنه وه له کاتی که دا نه گهر بانگ هیشت بکری ن بو به یه ک زانین و په رستنی خوا و از هینان له به ندایه تی غیری نه و. وه بهو شیوه یه که خوا فرمانی پی کردو وه نویژه کانیان راده په ری ن.

پینجه م: وه نیش و کاره کانیان له نیوان خو یاندا و بریار دانیان له سهری به پیی پراوړت.

شه شه م: وه نه و پزق و پوزیبه ی که نیمه پیمان دا ون، له پی ناوی خوا دا لیی ده به خشن و مافه کانی لیده رده که ن). جا نه گهر لیپر سراو له شتی که دا پراوړتی

بەموسلمانان کردوو ئەوانیش بۆیان پوونکردوو کە لەو شتەدا بەلگەى قورئان و سوننەت و ئىجماعى لەسەرە... ئەو لەسەرى واجبە پەپرەوى بکات و بەموو لىلى لاندەت، وە لەشتىکدا کە پىچەوانەى قورئان و سوننەت بىت نابىت گوپرايه لى کەس بکرىت، ئىتر ئەگەرچى ئەو کەسە لەدىن و دونىادا زۆر لەب لەبان و پاىە بەرزىش بىت.

لەملاشەو ئەگەر هاتوو ئەو کارەى کەلىپرسراو تىايدا راويژ بە موسلمانان دەکات شوينى پاو بۆچونى زۆر و (اختلاف) بوو، ئەو لەو دەمەدا پىويستە گوپگرىت بۆ بۆچونى هەمويان و باش لىيان تىپرامىنىت، جالەپاشدا زۆر بەوردى بۆچونى هەمويان تاوتوى بکات و لىلى بکۆلىتەو و هەركامىيان زياتر لە قورئان و سوننەتى پىغەمبەر (ﷺ) هەو نزيکتربوو- نەك ئارەزووى خۆى- ئەو دەبىت تەنها پەپرەوى لەو بکات. وەك پەرەردگار دەفەر موويت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (النساء: ۵۹)

(ئەگەر هاتوو لەشتىکدا ناکۆکىتان تىکەوت، ئەو بۆ چارەسەرکردنەکەى بگەرێنەو بۆلای خواو پىغەمبەر (ﷺ) ئەگەر ئێو پاست دەکەن بپرواتان بە خواو پوژى دواى هەيە بەراستى هەر ئەو خىرەو هەر ئەو ش چاکترى لىکدانەو هە...!!)

وەشايەنى باسىشە (اولوا الامر)- کەخوای گەرە گوپرايه لىيانى بەدوى گوپرايه لى خۆى و پىغەمبەر (ﷺ) هىناون- دەبن بە دوو کۆمەلەو: کۆمەلەى يەکەم: (الأمراء) لىپرسراوانى موسلمانان.

کۆمەلەى دووهم: (العلماء) زانایانى پەسەن و پاستەقینە. بىگومان ئەگەر ئەم دوو تاقمە خويان باشکەن و بۆخوا بصولحىن، ئەو هەموو خەلکىش بەهۆيانەو باش دەبن، وەهەريەکىک لەم دوو دەستەيە

ئەركى سەرشانىيەنە لە ھەر شتێكدا كە دەيلىن يان دەيكن دەبێت مەبەستيان گويرايەلى خوا و پيغەمبەر(ﷺ)بیت.

و دەبیت تەنها و تەنها شوینی بەرنامەكەى خوابكەوون و خویان بە عائیدى ھىچ شتێكىتر نەزانن.

و ھەركێشەھەكێش كە پوودەدات و دیتە بەردەستی لێپرسراو ھەتا بگونجیت دەبیت بگەریت و بزانییت لە قورئان و سوننەتى پيغەمبەردا(ﷺ) چۆن باسكراو و چ چارەسەریكى بۆ دانراو؟ جائەگەر بۆی پوون بوو ھە... ئەو ھەواجبە پەپرەوى ئى بكاو بە ھىچ شىوہەك بۆى نییە بھموو لێى بترازیت. بەلام بەھۆى نەبوونی كاتى نەگونجاو ھە یان پەلەپەلى خواھن كێشەكەو یان چەند بەلگەھەك لە "قورئان" و "سوننەت" دا ھەبوون لای ئەم ھەموویان ھەكێك بوون و ئەمیش نەیدەتوانى بەپاشكاوى بزانییت "قورئان و سوننەت" چى دەلیت؟! ئەو بۆى ھەيە ھەر زانایەك كەخۆى لە "دین" و "عیلمى" پارزییە "تەقلیدی" بكات. ئەمەش لەمبارەو بەھێزترین بۆچوونە. بەلام وتراو. بەھىچ شىوہەك لە ھىچ كاتێكدا بۆى نییە "تەقلید" ی بكات، و ھە وتراو: بەلكو لە ھەموو كاتێكدا بۆى ھەيە "تەقلید" بكات. بەلام بۆچونى یەكەمین بەھێزترینە.

و ھەمدسیان ئەو مەرجانەى كە دەبیت لە "قازى" و "والى" یەكاندا ھەبن دەبیت بەگوێرەى توانا پەچاویان بكاو پش گوییان نەخات. بەلكو ھەموو دروشم و پەپرەویەكانى ئیسلام لەكاتى توانا(قودرەت) بەسەر داشكاندا "واجب" و پتویست دەبن. بەلام ئەگەر ئەوكارە لەتوانادا نەبوو، ئەو ھەواى گەرە پەچاوى توانای مرقى كردوو زیاد لەسنورى توانای خوى (تەكلیفی) ئى نەكردوو. ھەربۆیەش دەبینین ھەواى دادگەر لەھالى ئاسایى مرقدا فەرمانى پێكردوو كەئەگەر ھەستا بۆ نوێژكردن ئەو دەبیت بە(ئاو) دەستنوێژ بگرى و ھوى پاك بكاتو ھەلام ئەگەر ئاوانەبوو یان بەھوى

کاریگه‌ری سه‌رماره یان برینه‌وه ده‌ترسا به‌به‌کاره‌ینانی ئاوه‌که دوو‌چاری زیانیک ببیت... ئه‌وه بۆی هه‌یه (ته‌یه‌موم) بکات، یان ده‌بینین پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌(عیمرانی کوپی حوصه‌ین) ده‌فه‌رمویت: (به‌پیوه نوێژه‌که‌ت به‌ریاکه، ئه‌گه‌ر نه‌تتوانی ئه‌وه به‌دانیشتنه‌وه، ئه‌گه‌ر به‌دانیشتنه‌وه هه‌رنه‌تتوانی، ئه‌وه له‌سه‌ر لا بیکه) بوخاری و ئه‌بوداودو ترمزی گێراویانه‌ته‌وه.

جابه‌و شیود په‌روه‌ردگار نوێژی له‌سه‌ر مروّقه‌کان واجب کردووه ئیتر به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بۆیان بگونجیت جیاوازی نی یه، ئه‌وه‌تا ده‌فه‌رمویت: (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ) (۲۳۸) فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَنْذَرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ) البقره ۲۳۸-۲۳۹.

واته: (ئه‌ی مسوڵمانان زۆر باپه‌ند بن به‌ نوێژه‌كانتانه‌وه له‌كاتی دیاری کراوی خۆیاندا به‌و شیوه‌ی خوا فه‌رمانی کردووه به‌ریایان بکه‌ن به‌تایبه‌ت نوێژی (العصر) وه‌له‌نوێژه‌كانتانه‌وه هه‌سته سه‌رپی و زۆر به‌داماوی و زه‌لیلای و خاشعی‌یه‌وه له‌به‌رده‌م خوادا بوه‌ستن به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو که‌وتنه‌ ترسو مه‌یدانی جیهادو تیپژان له‌گه‌ڵ دوژمندا ئه‌وه به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک که‌ خۆتان بۆتان ده‌گونجیت وابه‌ریای که‌ن ئیتر به‌پیاوه‌یی بی یان به‌سواری و پوو له‌ قیبله‌ بن یان پووێ تینه‌که‌ن وه‌ک یه‌که، به‌لام ئه‌گه‌ر شه‌ر هیوور بو‌یه‌وه و ترس نه‌ما ئه‌وه وه‌ک چۆن خوا فی‌ری کردن ئاوها نوێژه‌كانتان به‌ریا بکه‌ن به‌پرکوعو سجدو وه‌ستان و پووکردنه قیبله‌وه به‌و شیوه خوا ئیوه‌ی له‌ نه‌زانین فی‌رکرد).

خوای کاربه‌جی (نوێژه‌ریا) کردنی له‌سه‌ر تیک‌پرای چین و توێژه‌کان واجب کردووه، ئیتر مروّقه‌کان له‌حاله‌تی ترسدابن یان له‌حاله‌تی سه‌فه‌ردابن وه‌ک یه‌که و ئه‌و فه‌رزه‌ خوا‌یی یه‌ له‌سه‌ریان ناکه‌وێت به‌لام ئه‌وه‌نده‌یه‌ خوا‌ی حه‌کیم نوێژه‌که‌ی له‌سه‌ر موسافیر و خاوه‌ن ترسو نه‌خۆش ئاسانه‌تر کردووه هه‌روه‌ک

قورئان و سوننه تی پیغمبر (ﷺ) پونیان کردوته وه یان ده بینین په روه ردگر له نویژدا هندی شتی واجب کردوه وه (خوپاک کردنه وه ده ست نویژگرتن و عهورت داپوشین و پووکردنه قیبله) وهندی شتی دیکه به لام نه گهر له توانیدا نه بوو نه نجامیان بدات نه وه واجب که ی له سر شان لبردوه.

بۆ نمونه: نه گهر کومه لی موسلمان (چه ته) ریگه ی پیگرتن و جله کانیان فراندن نه وه به گویره ی حالی خو یان ده توانن نویژکه یان به پوتی به ریابکه ن یان نه گهر قیبله یان لی تیکچوو نه یان زانی چی بکه ن نه وه ده بی نه دازیه ک زه حمت بکیشن تابیدوزنه وه، نه گهرنا بو یان هیه به هه رشیویه ک که بو یان ده لوی نویژکه یان به ریابکه ن هه روه ک له سرده می پیغمبردا (ﷺ) به و شیویه یان کردوه!!

جا خوینه ری به ریژ:

جیهاد و به ریوه بردنی ئیشوکاری موسلمانان و تیکرای ئیشوکاره (دین) ی یه کانی دیکه ش هه ربه و شیوه نه دازه ی بۆ لوان و توانینی تیدا ره چاوکراوه، بنچینه ی نه مه ش هه ره مووی ده گهریته وه بۆ نه و ئایه ته پیروزی که ده فرمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (التغابن: ۱۶)

(چه نه ده له توانا تاندا هیه و بۆتان ده لوی نه وه نه ده پاریز بکه ن و له خوا بترسن). یان پیغمبر ی ئیسلام (ﷺ) ده فرمویت: (إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ) رواه البخاري ومسلم. واته: نه گهر فرمانم پیکردن به ئیشیک نه وه نه وه نه ده ی بکه ن که توانا تان به سریدا ده شکي).

یان په روه ردگار خواره مه نیه پیسه کانی حرام و یاساغ کردوه و له گه ئیشیدا ده فرمویت: (فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ) البقرة: (۱۷۳)

واته: (به لام ههركهس زۆر ناچاری خواردنی بوو وهههچى ترى دهست
 نهدهكهوت لهكاتىكدا خوى بهدلّ ههز لهخواردنى نهكات و لهسنورى
 پيوستيش لانهدات ئهوه بابيخواو ههچ تاوانىكى لهسهرنه).
 وهههروهردگار دهههروموت: (وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ) (الحج: ٧٨).
 وههههروموت: (مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ) (المائدة: ٦).
 بويه دهتوانين بليين: خواى كارههجي ههچ شتيكى واجب نهكردوه
 كهلهسنورى تواناي مروفا نهبيت وهههرشتيكيش مروفا زۆر ناچارى بيت
 ئهوه لىي ههپامو ياساغ نهكردوه نهگهر هاتوو هوى ناچار بوونهكه له
 ريگهى سهريپچى ههروهردگاردا نهبوو!!

فہ صلی ھہ شتہ م

بوونی براگہ ورہو + بہرپوہ بردنی کاروباری پرواداران سہریمہ شق و گہ ورہی واجباتی دینہ

پیویستہ بزانیٹ کہ:

بونی براگہ ورہو سہرپہرشتی ئیشوکاری موسلمانان لہ گہ ورہترینی واجباتی
ئہم ئیسلامہ پیروزہ بہ لکو بہ بی بوونی نہ دین بہرپوہ دہچی و نہ دونیاش!!
چونکہ مرقہ کان بہ گشتی ہندیکیان پیویستیان بہ پشتگیری ہندیکی
تریان ہہیہ جا ئہو پیویستی و بہرژہ وندیانہ کاتیک بویان دہستہ بہرہ بی و
توکمہ دہبی کہ کوین و جہماعیان ہہ بیٹ وئہ گہر جہماعش ہہ بوو ئہوہ
پیویستہ سہرکردہیک ہہ بیٹ چونکہ جہماعہ بہ بی سہرکردہ نابیت،
تہانہت پیغہمبہری خوا (ﷺ) دہفرمویت: (إذا خرج ثلاثة في سفر فليؤمروا
أحدهم) رواہ ابو داود. واتہ: (ئہ گہر سی موسلمان بو سہفریک دہرچوون
ئہوہ بایہ کیکیان بکہنہ لیپرسراو) وہ ئیمامی (احمد) - خوا لی خوش بیٹ -
لہ موسہنہ دہکیدا لہ (عبداللہی کوپی عومہرہوہ) دہگیریتہوہ کہ پیغہمبہری
خوا (ﷺ) دہفرمویت: (لا يحل لثلاثة يکونون بفلاة من الأرض إلا أمروا
عليهم أحدهم) واتہ: (بوسی موسلمان حہ لال نیہ کہلہ دہشتیکدا بن
مہ گہریہ کیکیان بکہنہ بہرپرسی خوین). لیڑہدا پیغہمبہری
خوا (ﷺ) لہ سہفریکدا کہلہ نا کاو دیتہ پیشہوہ و کوہونہوہیکہ بچکولہیہ
واجبی کردوہ کہ ہرہدہ بی یہ کیک بکریٹہ بہرپرس بوئہوہی موسلمانان
دہرسی لی وہر بگرن و ناگادار کردنہوہیکہش بیٹ کہ تیگرای کوہونہوہکانیتر
حہوتجار حہوتجار پیویستی بہ سہرکردہ دہکات، ئہمہ لہ لایہ کہوہ:

له لایه کی دیکه شه وه: چونکه خوی زانا فرمان کردن به چاکه و جله وگیری کردنی خراپه ی له سهر موسلمانان پیویست و واجبکروه دهی به لگه نهویسته که نه و واجبه خوایی یه به بی بونی هیزو دسه لات و سه رکردایه تی فراهه م ناهینریت و به پروه ناچیت، وه همدیسان سنوره شهرعیه کانیش - که مایه ی ژیانن- به بی بونی دسه لات و سه رکردایه تی به رپاکردنیان زور نهسته مه، هه ربویه و تهیه کی راست هیه ده لیت: (ان السلطان ظل الله في الأرض) واته: (دهسه لاتداری موسلمانان له نیو زه ویدا سیبه ری خودایه) وه وتراوه: (ستون سنة من إمام جائر أصلح من ليلة واحدة بلا سلطان).

واته: (شهست سالی پیشه وایه کی خراپ و لادر چاکتره له یه که شه و به بی پیشه و او خاوهن دسه لات) نه زمون گه لی ژیانیش زیاتر نه مه مان بو روشن ده کاته وه.

هه ربویه پیشینیان- خویان لی رازی بی- وه که فوضه یلی کوپی عیاض و (احمدی کوپی حه نبل) و غهیری نه وانیش هه رده م ده یانوت: ئیمه نه گه رته نها یه که پارانه و ده مان هه بایه و خوا وه لامی بداینایه وه نه وه بو پیشه و او سولتانی موسلمانان پیی ده پاراینه وه!! وه پیغه مبه ری سه ردارو سه ره وریش (ﷺ) ده فره مویت: (إن الله يرضى لكم ثلاثا: أن تعبدوه لا تشركوا به شيئا، وأن تعصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا، وأن تناصحوا من ولاه الله أمركم) رواه مسلم. واته: (به راستی خوا به سی شتی ئیوه پازییه: به ندایه تی بوبکه ن و بیپه رستن و هیچ ها وه لیکی بو بریار مه دن وه هه موتان ده ست بگرن به به رنامه ی خوا وه دو به ره کایه تی مه که ن و هه رکه سی که خوا ئیشی ئیوه ی پی سپارد نه وه ئاموزگاری له نیوانتاند هه بی و نه سیحه تی بکه ن) وه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له شوینیکی دیکه ده فره مویت: (ثلاث لا يغفل عليهن قلب مسلم: إخلاص العمل لله، ومناصحة ولاة الأمور، ولزوم جماعة المسلمين فإن دعوتهم تحيط من ورائهم) رواه اهل السنن. وه له ریگه ی سه حیه وه

هاتووە كە پيڧەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموئەتى: (الدين النصيحة، الدين النصيحة، الدين النصيحة، قالوا: لمن يارسول الله؟ قال: لله ولكتابه ولسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم) رواه مسلم والترمذي. وقال حديث حسن صحيح. واتە: (دينى ئىسلام ئىخلاىس و دىلىسۆزىيە، دىنى ئىسلام ئىخلاىس و دىلىسۆزىيە دىنى ئىسلام ئىخلاىس و دىلىسۆزىيە، وتيان: ئەو ئىخلاىس و دىلىسۆزىيە بۇ كى ئەى پيڧەمبەرى خوا(ﷺ)؟ فەرموئەتى: (بۇخواو پيڧەمبەرى خواو پيشەوايان و تىكراى موسلمانان).

لەراستيدا واجبه موسلمانان وا هەست بكن و تىيگەن كە بوونى سەرگرديەتى و (ئەمارەت) دىنە و دەبىت بەهۆيەو خويان زياترو زياتر لەخواى (مالك الملك) نزيك بكنەو چونكە بەلگە نەويستە ئەگەر مروقى موسلمان لەو ريڭگەيەو خوى لەخوا نزيك بكاتەو بەهۆى كەلەو كارانەدا كە دىنە پيشەو تىياندا گوى پايەلى خواو پيڧەمبەرى خوا(ﷺ) بكات ئەو چاكترين و نايابترينى ھۆكارى نزيك بونەوئەيە لەخواو پەزامەندى خوا، بەلام ئەوئەى كە دەبيينين زۆريك لەخەلكى بەهۆى سەرگرديەتى و برا گەورەيەتيەو دىن و حالى لى تىك دەجىت... ئەو ھۆكارەكەى دەگەرپىتەو بۇ ئەوئەى كە ئەو خەلكە مەبەستيان پيى خوا نىە بەلكو ئامانجيان تىيدا بەرزكردەو و چوونە سەر كورسى و پارەو سامانە، دەى پيڧەمبەرى خواش(ﷺ) فەرموئەتى: (ما نبيان جائعان ارسلنا في زريبة غنم بأفسد لها من حرص المرء على المال والشرف لدينه) قال الترمذي حديث حسن صحيح.

واتە: (دووگورگى برسى گەر بنيردرينه ناو رانەمەريكەو بوى خراپترى يە لەھۆگربون و تىكۆشانى موسلمان بۇ پارەو ريزو براگەورەيەتى بۇ دىنەكەى) سەيردەكەى پيڧەمبەرى خوا(ﷺ) باسى ئەوئەى بۇ كردووين كە ئالودە بوونى مروقى موسلمان بۇ وەدەست خستنى سەرەو و سامان و لىپرسراويەتى دىنەكەى تىك و پىكدەداو دەيشلەقينىت ھەرەك چۆن دوو گورگى برسى

پانه مه پێك تێك و پێكدەدەن و هیچی بە ساغی و سهلامەتی لە ژێر دەستیان دەرباز نابێت.. خوای زانا باسی ئەو كەسه مان بۆ دەكات كە لە پۆژی دوایدا نامەی كردهوه كانی- پەنا بە خوا- دەدرێتە دەستی چەپی و جا لەو كاتەدا بەحهسرهتەوه دەلی: (مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِي * هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِي) (الحاقة: ۲۸-۲۹) واتە: (سەرۆك و سامانه كەم ئەمڕۆ لە ئاست سزای خوا هیچ سودێکی پێ نهگە یاندم و دەسه لاته كەشم لە دەست دەرچوو ئەویش بێ سوود بوو)

و بەلگه نهوێسته ئەو كەسهی كە تەنهاو تەنها مەبەستی و دەستخستنی پلهو پایه و لێپرسراویه تیه دەی ئەوه هەرچی لێپرسراویه تیهك و دەست خات ئەوپه پری ههروهك (فرعهون) ده بێت و نهوهیشی مەبەستی كۆكردنهوهی سامان و داراییه ئەوه هەرچییهك كۆبكاتهوه ئەوپه پرهكهی ههروهك (قاروون) كۆدەكاتهوه، دەی یاران خوای گهوره وهك ئاگادارین له قورئانی پیرۆزدا حاڵی فرعهون و قاروونی زۆر به چاکی بۆ ئێمه پوون كردۆتهوه كه چیان به سه رها ت و سه ره نجامیان بۆ كوی پۆی؟ خوای گهوره ده فهرمویت: (أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاَق) (غافر: ۲۱)

واته: ئەو موحه مه د (ﷺ) ئایا ئەو بێ برۆیا نه به نێو زه ویدا نه گه پاون و سه یر بکه ن و تیپرامینن تابزانن دوا پۆژی ئەو بێ برۆیا نه ی پیش ئەوان چی بو چون بوو؟ له کاتی کدا ئەوان زۆر له مان به هیژتربوون و خاوه نی سه لته نه ت بوون و خاوه نی شوینه وارو ئاوه دانکردنه وه ی زۆرتر بوون له م زه ویه دا به لام ئەوه هیچ سودێکی پێ نه گه یانندن و خوای گه و ره به و ی تاوانه کانیانه وه گرتنی و له ناوی بردن له کاتی کدا هیچ شتێك له سزای خوایی نه یپاراستن و هیچ دەرباز که رێکیان نه بوو...!!)،

وہ پورہ ردگار لہ سورہتی (القصص) دا زور بہراشکاوٰی دہیدات بہ گوئی
 مروّقایہ تیداو دہفہ مویت: (تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي
 الْأَرْضِ وَلَا فُسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) (القصص: ۸۳)

واتہ: (لہ پرستیدا بہ ہشتی بہرین و خانوی نہ براوہی دواپوژ تہنہا بو
 نہ وانہ مان داناوہ کہ لہ زہویدا مہ بہستیان خو بہ گہ ورہ گرتن و لہ دان
 لہ خراپہ کاری نییہ و نایانہ وی و ہدوا پوژ ہربو پاریزکارانہ)

جا لہم سوئگہ یہ وہ لیٰ پرسراوان و کار بہ دہستان دہن بہ چوار بہ شہ وہ:
 بہشی یہ کہم/نہ وانہ کہ دہیانہ ویّت خو یان گہ ورہ کہن و بہ سہر خہ لکیدا
 زالن و فہ سادو سہر پیچی خوی گہ ورہ لہ نیو زہویدا بہرپابکہن جا بہ پرستی
 نہو جو رہ سہر کردہو پاشا گہندہل و خراپانہ وک (فرعون) و وہ دہستہ و
 دایہرہ کہی وان، و نہوان خراپترینی خہ لقی خوان، نہو ہتا خوا سہبارت
 (بہ فرعون) کہ نہوہ سیفاتی بوو دہفہ رمویت: (فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ
 أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ
 مِنَ الْمُفْسِدِينَ) (القصص: ۴)

واتہ: (لہ پرستیدا فرعون لہ نیو زہویدا طوغيانی کردو لہ سنور دہرچو
 وہ خہ لکی گیرابہ چہند بہشو تا قمیکہوہ بوئہ وہی بو ناره زوہ کانی خوٰی
 بہ کاریان بہینیت بہ جوریک لہ نیوانیاندا تا قمیکی بہ شیوہ یہ کی نابہ جی
 دہچہ و ساندہ وہو کورہ کانی سہر دہ پرین و کچہ کانی دہیشتنہ وہ بہ پرستی
 فیرعون لہ تا قم و دہستہی تی کدہران و لادہرانہ!!)

ئیمام موسلم لہ صہحیحہ کہی خویدا دہگیریتہ وہ کہ (ابن مہسعود) -خوٰی لیٰ
 پازی بیت- دہفہ مویت: پیغہ مہبری خوا (ﷺ) فہرموویہ تی: (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ
 مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ، وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ الْإِيمَانِ،
 فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبِي حَسَنًا، وَنَعْلِي حَسَنًا، أَمِنْ
 الْكِبَرِ ذَاكَ؟ قَالَ: لَا، إِنْ اللَّهُ جَمِيلٌ يَحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ)

واته: (ههركهسى له دليدا تۆسقالى له كيبر ههبيت ئهوه ناپراته بههشته وه وههركهسيك له دليدا تۆسقالى بپوا ههبيت ناجيته ئاگره وه، له و كاته دا پياويك وتى: (ئهى پيغه مبهري خوا (ﷺ) من پيم خوشه پيلاوو كراسه كانم چوان بن ئايا ئه وه كيبره؟ فهرمووى: نه خير خواي گهره جوانه و جوانيشي خوشده وييت كيبر بهرپه رچدانه وهى حهق و به كه م گرتنى خه لكيبه) له راستيدا ئهم دوو سيفه ته سيفه تى ئه وانه يه كه له زه ويدا له سنور دهرده چن و خوبه زل ده گرن و خه لكى له دين لاده دن.

به شى دووه م/ ئه وانه ن كه خراپه كارى ده نيته وه به لام خوبه گهره گرتن و (طوغيانى) له گه ل نيه وهك دزه كان و ئه وانه ي له نيو خه لكيدا ده روونيان نزمه.

به شى سيهم/ ئه وانه ن كه حه زيان له خو به گهره گرتن و له سنور دهرچوونه به سهر خه لكيدا به لام به بى فساد و خه لك له دين لاده دان ئه مه ش وهك ئه وانه ي كه دينيان هه يه و ده يانه وي خويان به سهر خه لكيدا به رز بكه نه وه.

به شى چوارهم/ ئهم كۆمه له يان ئه هلى بهه شتن، بريتين له وانه ي كه نه خويان له سهر زه ويدا به سهر خه لكيه وه به گهره ده گرن... نه مه به ستيشيان فسادنانه وه و خراپه كاريبه له گه ل ئه وه شدا زورجار له غه يري خوشيان پله ومه قاميان بلندتره وهك خواي گهره ده فهرمويت: (وَلَا تَهْنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (ال عمران: ١٣٩)

واته: (كزو لاواز مه بن و خه فته مه خون چونكه هه ر ئيوه سهركه وتوترن ئه گهر بپوادارى راسته قينه بن). وه ده فهرمويت: (فَلَا تَهْنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ أَعْمَالُكُمْ) (محمد: ٣٥).

واته: (كز مه بن و خوتان به لاواز مه زانن و داوا له بپروايان مه كه ن بۆ ناشتى و صولج كردن چونكه هه ر ئيوه سهركه وتوترن وه خواتان له گه له و يارمه تيتان ده داو هيج له پاداشتى كرده وه كانيشتان كه لو نقوستانان ناكات.

جاله پراستیدا زۆرێك له خهڵكى هه‌بوون و ده‌یان ویست لوتیان به‌رزكه‌وه به‌سه‌ر خه‌لكیدا و سه‌لته‌نه‌ت بنوێنن به‌لام ته‌نها نزمی و خواریان بۆ مایه‌وه و هیچتر!! وه‌زۆرێكیش هه‌بوون له‌بهنده‌ صالحه‌كانی خوا خۆیان نه‌ به‌زلزانی و نه‌ خراپه‌کاریان مه‌به‌ست بوو به‌لام خوای گه‌وره‌ به‌رزى كردنه‌وه‌و كردنى به‌سالار و سه‌ردار!! چونكه‌ خۆ به‌رزكردنه‌وه‌ به‌سه‌ر خه‌لكیا سته‌مه‌و خه‌لكى هه‌موو هاوچه‌شن و یه‌ك په‌گه‌زن جائه‌گه‌ر مرقۇڤك بیه‌ویت خۆی به‌رزگريت به‌سه‌ر خه‌لكیكه‌وه‌ كه‌له‌پراستیدا وه‌ك یه‌كوان ئه‌وه‌ زولمیان ئی ده‌كاو سه‌ره‌نجام خه‌لكی رقیان ئی ده‌بیته‌وه‌و دژایه‌تیشی ده‌كه‌ن، چونكه‌ خه‌لكی به‌تیکرا عادلن یان غه‌یر عادلن جا ئه‌وه‌یان كه‌عاده‌ پێی ناخۆشه‌ بیته‌ ژێرده‌سته‌ی خه‌لكی و ئه‌وه‌شیان كه‌ نا‌عاده‌ پێی خۆشه‌ خۆی به‌رزتر و بلندتر بی‌ت به‌سه‌ر خه‌لكیدا نه‌ك به‌پیچه‌وانه‌وه‌!!

جائه‌گه‌ر هاتوو مه‌به‌ست له‌سه‌روه‌ت و سامان و ده‌سه‌لات و سولتان نزیک بوونه‌وه‌ بوو له‌خوا و خه‌رج كردنی له‌ پیناو ریگه‌ی خوادا ئه‌وه‌ بێ گوومان چاكسازی ئیصلا‌حبوونی دین و دنیاى به‌دوادا‌دی به‌لام ئه‌گه‌ر به‌پیچه‌وانه‌وه‌و دین له‌ده‌سه‌لات جیاکرایه‌وه‌ ئه‌وه‌ ژیان و حا‌لی خه‌لكی تی‌ك و پی‌كه‌، ه‌چیت!! وه‌بێ گو‌مان خه‌لكانی صالح و خه‌لكانی سه‌رپیچی کار ته‌نها و ته‌نها به‌هۆی نیاز و کرده‌وه‌ی صالح له‌یه‌کتر جوداده‌بنه‌وه‌ چونكه‌ ئه‌ودوو مه‌رجه‌ له‌ژیانی مرقۇڤدا سه‌نگی مه‌حه‌كه‌ هه‌روه‌ك له‌صه‌حیحی بوخاری و موس‌لیمیشدا هاتوو له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (ﷺ) كه‌فه‌رمویه‌تی: (إن الله لا ينظر اى صوركم، ولا الى اموالكم، وانما ينظر الى قلوبكم واعمالکم)! واته‌: (خواسه‌یری پروكه‌شو و پاره‌و سه‌روه‌تتان ناكات به‌لكو ته‌نها سه‌یری ده‌كانتان و کرده‌وه‌كانتان ده‌كات).

جابویه‌ کاتێک ویستی مال و سه‌روه‌ت و سامان وه‌ده‌ستخست و شه‌ره‌ف په‌یداکردن شابالی ره‌شی کیشا به‌سه‌ر هه‌ندی له‌ لی‌پرسراوان و کاربه‌ده‌ستان

وهله برا گه وره يه تي و بهر پر سایه تيه كه ياندا له شارپي ئيسلام لايانداو وه دووی
 ئاره زووكه وتن و له حه قيقه تي (ئيمان) وه دركه وتن ئيتر بويه خه لكی په رده
 به نيو چاوياندا دراو زورينه ی هره زوري خه لكی وا حاليوون كه
 سه ركردايه تي و بهر يوه بردنی ولات پيچه وانه ی ئيمان و دینه و به هيچ
 شيوه يه ك پيكه وه نايان گري و دانويان پيكه وه ناكوليت.

جاله راستيدا ئه م دوو بوچوونه لارو باقله - بوچونی ئه وانه ی خويان به ديندار
 ده زانن و وه پال دين خراون به لام جيهاد و ده سلاّت و سه روه ت و سامانيان
 له دينه كه جيا كردو ته وه واده زانن پيوستى پتي ني يه وه بوچونی ئه وانه ش
 كه پرويان كردو ته ده سلاّت و پارو و شهرو جهنگ و به هيچ شيويه ك بو
 خزمه تي دين و بهرپا كردنی دين به كاری ناهينن - بوچوونی گومپريان و
 قارلينراوانه كه مبه سست له گومپريان (نه صارايه و) له قارلينگراوانيش
 (يه هوده)!! به لام له م لاشه وه تاكه ريگه ی راست - ريگه ی ئه وانه ی كه خوا
 نيعمه تي به سه ردا رشتون له پيغه مبه ران و راستان و شه هيدان و صالحان -
 ته نها و ته نها بریتيه له ريگه ی پيغه مبه ري خواو (عليه السلام) جينشینه نازيزه كانی و
 هاوه له دلسوزو بهر يزه كانی و ههركه سيكيش كه كاروان و ريگه ی ئه وانی
 گرتبيته به رو. به دواي ئه وان كه وتبي.

وه مسولمان له ليپرسراويه تيه كهيدا له سه ري واجبه كه به گویره ی توانای
 خوئی تيچكوشان بكات و خوئی ماندووبكات بويه ههركه سي ئه گه ر ئيشوكاری
 موسلمانانی پي سپيردراو ئه ویش له بهر يوه بدرنيدا مبه سستی ته نها
 گوپراهی لي خواو بهرپا كردنی دينه كه یی و وه گه ر خستنی بهر ژه وه ندی
 مسولمانان و نه جامدانی واجبات و ازهينان له قه ده غه كراوه كان بيت ئه وه
 ئه گه ر له هه ندی كاتدا توانای به سه ر هه ندی له كاروباره كاندا نه شكی ئه وه ليی
 ناگيری و پتي تاوانبار ناكريت وه به لگه نه ويستيشه كه به ليپرسراو كردنی
 چاك و پاكان بو ئوممه تي ئيسلام باشته ره له به ليپرسراو كردنی فاجيران و

لادهران. وهئەركى سەرشانى ھەموو موسلمانىكە كەئەو پەرى تىكۆشانىكات
 بۆئەوھى ھەمىشە و ھەردەم (ئاسن) لەخزمەتى (قورئان) دا بىت و بۆ ئەو
 ھەگەر بخزىت كەخوا دەيەوئىت و دىنەكەى خواى پى بەرپۆو دەچىت، وە لەو
 رىگەيەشدا پشت بە پەرورەدگارى جىھانيان ببەستن و پىويستە ئاگادارىين
 كەدۇنيا دەبىت لەخزمەتى دىندا بىت ئەك بە پىچەوانەو!! ھەروەك (معاذى
 كورەجىل) (خوالى پازى بىت-فەرموويەتى: (ئەى بەنى ئادەم تو لەم
 دۇنيایەدا پىويستت بەبەشى خۆت ھەيە، بەلام پىويستت بەبەشى ئاخىرەت
 زياترە جائەگەر ھاتوو لەسەرەتاو دەستت بەو دەست خستنى قىامەتكردوو
 ئالوودەى ئو بووى ئەو بەشە دۇنيایەكەشت وە دەست دەخەيت، بەلام
 ئەگەر لە وە دەست خستنى بەشى دۇنيایەو دەستپىكردو ئالوودەى ئويان
 بووى ئەو بەشى قىامەتت لە دەست دەردەچى و لەدۇنياشدا ھەمىشە
 لەمەترسىداى) بەلگەى ئەمەش ئەو فەرموودەيە كە ئىمامى ترمذى بۆمان
 دەگىزىتەو كە پىغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموويەتى: (من أصبح والأخرة أكبر
 ھەمە جمع الله له شمله، وجعل غناه في قلبه وأتته الدنيا وهي راغمة، ومن
 أصبح والدنيا أكبر ھەمە فرق الله عليه شمله.. وجعل فقره بين عينيه ولم يأت
 من الدنيا إلا ما كتب له) رواه احمد. واتە: (ھەركەس واى ئى ھات كە
 قىامەت و خوا لەخۆ پارىكردن بوويە گەرەتريين خولياى، ئەو خوا ھەموو
 ئىشوكارەكانى بۆ كۆدەكاتەو شپىزەى ناكات، وە دەوڵە مەندىكەى
 بۆدەخاتە ناو دلەو ھەردەم بەدۇنيا بەزەبوونىو دىتە بەردەستى، بەلام
 بە پىچەوانەو: ھەركەسى دۇنيادارى بوو بەگەرەتريين ئاواتى ئەو ئىتر خوا
 ئىشوكارەكانى بۆ شپىزە دەكات و ھەزارىكەى بۆ دەخاتە نىو چاوانىو وە لە
 دۇنيادا تەنھا ئەو دەبىت كەبۆى نوسراو ھىچى ترى بۆنايەت!!؟

بنچىنەى ئەم خالەگرنەش لەم ئايەتە پىرۆزەدايە: (مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا
 أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوهُنَّ) (۵۷) إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ (الذاريات: ۵۶-۵۸)

لەكۆتاييدا دەلیم: ئەو پەرى رېزو سلاوى خۆم ئاراستەى
 ئەو برا دلسۆزو بەرپزانەم دەكەم كەلەم پرۆژە خیرەدا
 قۆلگیران کردم هەریەك بەجۆریك وەداواكارم كە خواى
 گەورە چاکترین پاداشتیان بداتەووە بەتایبەت بەرپزو
 خۆشەویستم جەنابى مامۆستا على باپیر كەبەرەستى
 وپراى سەرقالى و مەشغەلەتى بەكارى ئىسلامیەووە ئەركى
 پێداچوونەووە (تەحقیق) و پاشان پێشەكى بۆ نوسینی ئەم
 كتیبهى گرتە ئەستۆ داواكارم خواى گەورە فەرۆ بەرەكەت
 بهاویتە تەمەنیەووە سەربەرزی دونیاو دواپۆژى بكات.
 امین.

منتقدی اِقرأ الثقافی

(لکټب - کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

شیخی ئیسلام ئیبن تہیمیہی حەرائی دەفەر مویت:

بونی براگەوەر و سەر بەرشتی ئیشوکاری مۆسڵمانان لە گەوەرە ترینی واجباتی ئەم ئیسلامە پیرۆزەییە بە لکو بە بێ بوونی ئەو براگەوەرە یەتیە ئە دین بەرپۆوە دەچێ و ئە دۆنیاش!! .
چونکە مەوێ هەکان بە گشتی هەندیکیان پێویستیان بە پشتگیری هەندیکێ تریان هەبێ جا ئەو پێویستی و بەرژووە نەدیوانە کاتیک بۆیان دەستەبەر دەبێ و تۆکمە دەبێ کە کۆن و جەماعەیان هەبێت و ئە گەر جەماعەش هەبوو ئەو پێویستە سەرکردە یەک هەبێت چونکە جەماعە بە بێ سەرکردە نایێت، ئە نەت پێغمەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر مویت: **(إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدُهُمْ)** (رواه أبو داود) واتە: ئە گەر سێ مۆسڵمان بۆ سەفەرێک دەرچوون ئەو بایەکیان بکەنە لێرسراو، وە ئیمامی (احمد) - خوا لێی خوش بێت - لە مۆسەندە کەیدا لە (عبدالله ی کوری عومەرەو) دە گێرێتەو کە پێغمەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر مویت: **(لَا يَحِلُّ لثَلَاثَةٍ يَكُونُونَ بِقَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا أَمَرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدُهُمْ)** واتە: بۆ سێ مۆسڵمان حەلال نیە کە لە دەشتیکدا بن مەگەر یەکیان بکەنە بەرپرسی خۆیان.

لێرەدا پێغمەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەفەرێکدا کە لە ناگاو دێتە پێشەو و کۆبونەوێکی بچکۆلەییە واجبی کردووە کە هەردە بێ یەکیک بکێتە بەرپرس بۆ ئەوێ مۆسڵمانان دەرسی لێ وەرگیرن و ناگادار کردنەوێ کێش بێت کە تیکرای کۆبونەوێکانی تر حەوت جار حەوت جار پێویستی بە سەرکردە دەکات.

چاپەمەنی سەبەما